

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΕΥΜΑ

1934
T. B. 27

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

© ΠΝΑΝ

75802

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΡΑΜΖΙΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΤΗΣ

ΡΩΣΙΑΣ.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ,

ΠΑΡΑΒΛΗΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟΣ ΤΟ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ

Υπο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΡΟΚΙΔΑ.

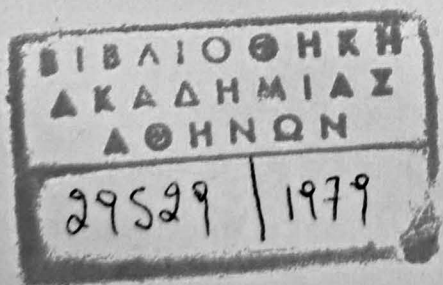
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Χ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρά τῆ Πύλῃ τῆς ἀγορᾶς, ἀριθ. 420.)

1859.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

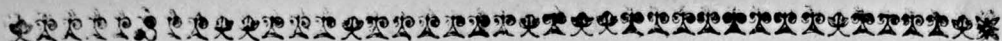
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΑΝΗΘΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ.

Χαρακτηρισμός τοῦ Θεοδώρου — Σύμβουροι τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου — Ὀχλαγωγία — Συνέλευσις — Ἀναχώρησις τοῦ Δημητρίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰς Οὐγγίτσον — Στάσις ἐν Μόσχᾳ — Ἀρχὴ καὶ ἀρεταὶ τοῦ Γοδουνόβ — Στέψις τοῦ Θεοδώρου — Διάφοροι χάριτες — Ὁ Γοδουνόβ κυβερνήτης — Ἐπανάστασις τῶν Τσερεμίσων — Ἡ Σιβηρία ὑποτάσσεται τὸ δεύτερον — Σχέσεις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Λιθουανίαν — Συνωμοσία κατὰ Γοδουνόβ — Σύγκρισις τοῦ Γοδουνόβ καὶ Ἀδάσεβ — Ἀνακωχὴ πρὸς τὴν Σουηδίαν — Πρεσβεία εἰς Αὐστρίαν — Ἐπανάληψις τῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Δανίαν — Κριμαϊκὰ — Πρεσβεία εἰς Κωνσταντινούπολιν — Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθρηρίας, εἴτε Γεωργίας ὑποτελὴς τῆς Ῥωσσίας — Σχέσεις πρὸς τὴν Περσίαν — Ἐσωτερικὰ — Κτίσις τοῦ Ἀρχαγγέλου — Ἀνέγερσις τῆς λευκῆς, εἴτε Τσαρικῆς πόλεως ἐν Μόσχᾳ — Κτίσις τοῦ Οὐράλσκου — Κίνδυνος τοῦ Γοδουνόβ — Ἐξορίαι καὶ τιμωρίαι — Οἰκτρὸς θάνατος τοῦ ἥρωος Σούτσκη — Τύχη τοῦ οἴκου τοῦ Μάγνου — Ἀπραξία τοῦ Θεοδώρου.

1584—1587.

« Αἱ μετὰ τὴν τελευταίαν τυράννου πρῶται ἡμέραι,
« λέγει ὁ Τάκιτος, εἰσὶν αἱ εὐδαιμονέσταται τοῖς

4.159

1584·

λαοῖς·» διότι ἡ κατάπαυσις τῶν ἀλγηδόνων ἐστὶ μέγιστη ἀπόλαυσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τυραννικὴ βασιλεία παροσκευάζει πολλάκις βασιλείαν ἀσθενῆ· διότι ὁ νέος βασιλεὺς, ὅπως μὴ ὁμοιωθῆ τῷ μισητῷ προκατόχῳ, κτήσεται δὲ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, εὐχερῶς περιπίπτει εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἐναντίον, εἰς ἀδυναμίαν ἐπιβλαβῆ· τοῦτο δὲ ἐφόβει τοὺς ἀληθεῖς φιλοπάτριδας, γινώσκοντας ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου ἦν πρᾶος, δειλός, ἐπ' ἄκρον θεοσεβῆς καὶ λίαν ἀδιάφορος πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τοῦ κεραυνοβόλου θρόνου τοῦ πρώην ὤμου τυράννου ἡ Ῥωσσία εἶδε νηστευτὴν, καταλληλότερον πρὸς μοναστικὸν βίον ἢ πρὸς κυριαρχικὴν ἐξουσίαν. Οὕτως ἔκρινεν αὐτὸν καὶ ὁ πατήρ, ὅτε εἰλικρινῶς ἐθρήνει τὴν τελευταίαν τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ. (1) Ὁ Θεόδωρος οὔτε τὸν πολιτικὸν νοῦν τοῦ πατρὸς, οὔτε τὴν σεμνοπρεπῆ αὐτοῦ ιδεάν ἀκληρονόμησεν, οὔτε τὴν ἀνδρικήν καλλονὴν τοῦ πάππου καὶ προπάππου· διότι ἦν ὠχρὸς, μικρὸς τὸ σῶμα καὶ μαλακός· καὶ ὑπεμειδία πάντοτε, ἀλλὰ ἀσθενῶς· ἦν βραδύπορος, διὰ δὲ τὴν μεγάλην ἀδυναμίαν τῶν ποδῶν τὰ βήματα αὐτοῦ ἦσαν ἀνώμαλα· ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα ἐνέφαινον πρόωρον χαύνωσιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Διὸ πολλοὶ, προβλέποντες ὅτι ὁ εἰκοσιεπταετῆς οὗτος μονάρχης, καταδεδικασμένος ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς αἰωνίαν νηπιότητα, ἔσεται ὑποχείριος τοῖς μεγιστᾶσιν ἢ τοῖς μοναχοῖς, οὐκ ἐτόλμων ἵνα χαρῶσιν ἐπὶ τῇ λήξει τῆς τυραννίας· διότι ἐφοβοῦντο μὴ ποθήσωσιν αὐτὴν κατὰ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναρχίας καὶ ταραχῆς, ἥττον μὲν ἐπιβλαβῶν τοῖς ἀνθρώποις, δεινοτάτων ὅμως ἐπικρατεία, ἐρειδομένη ἐπὶ βασιλικῆς ἐξουσίας, ἀδιαιρέτου καὶ ἰ-

Χαρακτηρισμός
τεῦ Θεοδώρου.

σχυράς. Ἀλλὰ πρὸς εὐτυχίαν τῆς Ῥωσσίας ὁ Θεόδωρος φοβούμενος αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν ὡς πειρασμὸν, ἀνέθηκε τὰς ἡνίας τῆς ἐπικρατείας ἐμπείρῳ τινὶ χειρὶ· διὸ ἡ βασιλεία αὕτη, καὶ τοι μὴ ἀπηλλαγμένη ἀνομιῶν, μιανθεῖσα δὲ ὑπὸ φρικωδεστάτου ἐγκλήματος, ἐφάνη τοῖς συγχρόνοις ὡς εὐεργέτημα τοῦ Θεοῦ καὶ χρυσοῦς αἰὼν, τοῦ Ἰωάννου παύσαντος ἄρχειν.

1584.

Ἡ νέα πενταρχία, εἴτε τὸ ἀνώτατον συμβούλιον, συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀποθνήσκοντος Ἰωάννου ἐκ πέντε μεγιστάνων τῆς ἐπικρατείας, διήγειρε τὴν προσοχὴν ἐλπίδα καὶ φόβον. Καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ Μστισλάβσκης, ἐνδοξος μόνον ἐπὶ τῷ γένει καὶ τῇ τάξει, ἦν ὁ πρεσβύτατος τῶν εὐπατριδῶν καὶ στρατηγῶν· Νικήτας δ' ὁ Ῥωμνοῦ Ἰούριεβ ἐτιμᾶτο ὡς ἀδελφὸς τῆς Ἀναστασίας καὶ θεῖος τοῦ κυριάρχου, καὶ ἠγαπᾶτο διὰ τὴν χρηστότητα, ὥστε οὐδ' ἐπὶ τῶν φονικῶν χρόνων ἐσυκοφαντήθη· ὁ δὲ πρίγκιψ Σούισκης ἀπῆλκε σεβασμοῦ διὰ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν εὐστάθειαν· ἀλλ' ὁ δόλιος Βέλσκης ἐμισεῖτο ὡς ὁ πρῶτος τῶν ἀγαπητῶν τῷ Ἰωάννῃ. Αἱ ἕξοχοι ἀρεταὶ τοῦ Βορίση Γοδουνόβ ἦσαν ἤδη γνωσταί· διὸ καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκτῆσατο τὴν εὐνοίαν τοῦ τυράννου καὶ ἦν γαμβρὸς τοῦ βδελυροῦ Μαλούτα Σκουράτσεβ καὶ τέλος φίλος, κατ' ἐπιφάνειαν ἴσως, τοῦ Βέλσκη. Ἀπὸ τῆς πρώτης νυκτὸς (1 τοῦ Μαρτίου) τὸ ἀνώτατον συμβούλιον, λαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἐξώρισε τῆς πρωτευούσης πολλοὺς ὑπηρέτας τῆς τυραννίας τοῦ Ἰωάννου, ἄλλους δὲ καθεῖρξε (2), τοὺς δὲ Ναγὸν διεφύλαττε· διότι ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἐγκληματικὰς βουλὰς, ἴσως ὅτι ἐβουλεύθησαν ἀναγορεῦσαι τὸν νέον Δημήτριον διάδοχον τοῦ Ἰωάννου.

Σύνεδροι τοῦ
ἀνωτάτου συμ-
βουλίου.

1584.
Οχλαγωγία.

Ἐν Μόσχᾳ ἐπεκράτει τότε ὀχλαγωγία· ἀλλ' οἱ ἄρ-
χοντες ἐπαναγαγόντες τὴν ἡσυχίαν, ὤμοσαν πανδήμως
ὄρκον τῷ Θεοδώρῳ, ὡς καὶ πάντες οἱ ἐν τέλει, τῇ δὲ
ἐπαύριον προεκήρυξαν τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν αὐτοῦ,
Ἀποσπάσματα δὲ στρατιωτῶν διέτρεχον τὰς ὁδοὺς καὶ
τηλεβόλα ἴσταντο ἐν ταῖς ἀγοραῖς (3).

Συνέλευσις.

Ἡ νέα κυβέρνησις, πέμψασα παραχρῆμα ταχυδρόμους
εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπως δεηθῶσιν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς
ψυχῆς τοῦ Ἰωάννου καὶ ὑπὲρ εὐδαίμονος βασιλείας τοῦ
Θεοδώρου, συνεκάλεσε συνέλευσιν, ἧς μετέσχον καὶ οἱ
πρωτεύοντες κληρικοὶ, καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ πάντες οἱ ἐπιφα-
νεῖς πολῖται, ὅπως βουλευθῶσι πάντες περὶ τῶν πραγμάτων.
ᾤρισε τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως καὶ τὰ τῆς τελετῆς διὰ
διατάγματος (4), καὶ συνεσχέφθη περὶ τῶν κοινῇ συμφερόν-
των καὶ περὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν φόρων· συγχρόνως
δ' ἔπεμψεν εἰς Οὐγγλιτσον τὴν χήρην τοῦ Ἰωάννου μετὰ
τοῦ νέου υἱοῦ, τοῦ πατρὸς, τῶν ἀδελφῶν καὶ πάντων τῶν
Ναγόη, παρέχοντες αὐτῇ βασιλικὴν θεραπείαν καὶ το-
ξότας πρὸς φρουρὰν (5). Ὁ ἀγαθὸς Θεόδωρος, ἀποχαι-
ρετίσας φιλοστόργως τὸν ἀδελφὸν Δημήτριον, ἔκλαυσε
πικρῶς, διότι ἐξεπλήρου ἀκουσίως λυπηρὸν καθῆκον. Ἀλλ'
ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ βιαιόπαυδος, μόνου διαδόχου τοῦ
θρόνου, ἐδύνατο θεωρηθῆναι ὡς ἐξορία ἀντικρυς· διὸ ὁ
Βελσκης, ἀγωγὸς τοῦ Δημητρίου, μὴ θέλων συμμετα-
σχεῖν αὐτῆς, ἐμεινεν ἐν Μόσχᾳ, ἐλπίζων ὅτι ἄρξει τοῦ
συμβουλίου, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εἶδε θύελλαν συμ-
κνουμένην κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Ἄνεχθ' ὄρησις τοῦ
Δημητρίου εἰς
Οὐγγλιτσον.

Τῆς Ῥωσσίας ἐπαινούσης τὴν συνετὴν πρόνοιαν τῆς
νέας Κυβερνήτεως, ἐν Μόσχᾳ ἐμνηναχορρόφουν ὁ φό-
νος καὶ ἡ ἀνομος σπουδαρχία. Καὶ πρῶτον μὲν διεδό-
θησαν ἀδέσποτοι φῆμαι περὶ μεγάλου κινδύνου, ἐπα-

πειλοῦντος τὸν νέον μονάρχη, μετ' ὀλίγον δὲ ἠκούσθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος καταπληῆξαι τὴν Ῥωσσίαν διὰ τοῦ κακουργήματος· ἐλέγετο δὲ, ὅτι ὁ Βέλσκη, φαρμακεύσας τὸν Ἰωάννην, διενοεῖτο τὴν ἀπώλειαν τοῦ τε Θεοδώρου καὶ πάντων τῶν εὐπατριδῶν, καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ φίλου καὶ συμβούλου αὐτοῦ Γοδουνόβ. Καὶ οἱ μὲν πρίγκιπες Σουίσκη ἐνομίζοντο οἱ κεκρυμμένοι σκευωροὶ τῶν συκοφαντιῶν τούτων, οἱ δὲ εὐγενεῖς τῆς Ῥεζάνης Λιαπουνόβ καὶ Κικίν οἱ ὑπηρέται τούτων καὶ ταραξίαι τοῦ κουφόνοος λαοῦ, ἕστις, πιστεύων εἰς τὰς ὑποβολὰς αὐτῶν, προεθυμήθη ἀπερισκέπτως ἵνα σώσῃ τὸν κυριάρχην καὶ τὸ βασιλείον ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ θηρίου.

Ἡ κραυγὴ τῆς στάσεως ἠκούσθη ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς στάσις ἐν Μόσχα τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς Μόσχας· εἰκοσακισχίλιοι δ' ὄχλ. ἐκ τοῦ ὄχλου καὶ παῖδες εὐπατριδῶν καὶ πολῖται, ὄρμησαν ἔνοπλοι εἰς τὸ Κρεμλίνον, ὅπου μόλις οἱ ἐν αὐτῷ προέλαβον ἵνα κλείσωσι τὰς πύλας καὶ συναθροίσωσι τοξότας τινὰς πρὸς ἄμυναν καὶ τὸ συμβούλιον ὅπως φροντίσῃ περὶ τοῦ αἰφνιδίου κινδύνου. Οἱ ἐπαναστάται, καταλαβόντες τὸ ἐν Κιτάι-Γορόδ πυροβολικόν, ἔστησαν τὸ καλούμενον τοῦ Ἰσάροῦ τηλεβόλον κατὰ τῆς πύλης Φλορόβ, ὅπως, διαρρήξαντες αὐτήν, εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον. Τότε ὁ κυριάρχης, πέμψας πρὸς αὐτοὺς τὸν πρίγκιπα Ἰωάννην Μοτισλάβσκη, τὸν εὐπατρίδην Νικήταν τὸν Ῥωμανοῦ καὶ τοὺς γραμματεῖς Ἀνδρέαν καὶ Βασίλειον Τσελκάλοβ, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν τῆς στάσεως καὶ τί ἤθελον· ὁ δὲ λαὸς ἀπεκρίνατο·
 »Τὸν Βέλσκη· παράδοτε ἡμῖν τὸν κακοῦργον τοῦτον,
 »βουλευόμενον ἐξαφανίσει τὴν γενεάν τῶν κυριαρχῶν
 »ἡμῶν καὶ πάσας τὰς τῶν εὐπατριδῶν». Ἄπειροι

1584. φωναί ἐκραύγαζον, τὸν Βέλσκην! Ὁ δὲ δυστυχῆς μεγιστάν, περίφοβος ἐκ τοῦ κατ' αὐτοῦ μανιώδους μίσους, καὶ διανοούμενος μόνον σωτηρίαν, ἐζήτησε καταφύγιον εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ μονάρχου(7). Ὁ Θεόδωρος ἐγίνωσκε τὴν ἀθωότητα αὐτοῦ, ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' οὗτοι φοβούμενοι, ἢ προσποιούμενοι ὅτι φοβοῦνται τὴν αἱματοχυσίαν, συνδιελέχθησαν τοῖς ὀχλαγωγοῖς, οὓς ἐπεισαν ἀρκεσθῆναι τῇ ἐξορία τοῦ νομιζομένου ἐνόχου· ὥστε ὁ Βέλσκης ἀπέπεμψε παραχρῆμα τῆς Μίσχας. Ὁ λαὸς ἀπεχώρησεν ἡσύχως κραυγάζων «Ζήτω ὁ κυριάρχης! ζήτωσαν οἱ πιστοὶ ἄρχοντες!» Ἐκτοτε ὁ Βέλσκης διώκησε τὸ Κάτω Νοβογόροδον (8).

Τί ἀνέμενέ τις ἐκ τοιαύτης αἰσχροῦς δειλίας καὶ τοιαύτης ταπεινώσεως τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας; Διαφωνίας ἐν τῷ συμβουλίῳ, ἀναρχίαν ἐν τῷ λαῷ καὶ ἀταξίαν ἐν τῇ κυβερνήσει. Καὶ ἀπεμακρόνθη ὁ Βέλσκης, ἀλλ' ὁ Γοδουνόβ ἔμεινε πρὸς ἐκδίκησιν. Εἰ δὲ οἱ ἐπαναστάται αὐθόλως ἀπήτησαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐδ' ἐξεφώνησαν τὸ ὄνομα, τιμῶντες αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν τῆς κυριάρχου, ἀλλ' αὐτὸς εἶδε τὴν ἐπιβουλήν τῶν συκοφαντῶν, καὶ ὅτι οἱ θρασεῖς αἴτιοι τῆς στάτεως ταύτης παρεσκεύαζον αὐτῷ ἀπώλειαν· διὸ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Ὁ θεὸς τοῦ Τσάρου διὰ τὴν ἐκπαλαί ἀποδιδομένην τιμὴν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ αἵκου ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς τὸν πρῶτον μεγιστᾶνα τῆς ἐπικρατείας· ταῦτά δὲ ἐφρόνει καὶ ἡ αὐλή καὶ ὁ λαὸς, ὡς καὶ ὁ δόλιος γραμματεὺς Ἀνδρέας Τσελκάλωβ, διώκων τὴν εὐνοίαν τοῦ ἄρχοντος Ἰούριεβ (9) ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ διοικῆσαι μετ' αὐτοῦ τὸ συμβούλιον. Καὶ ἦν γνωστὴ ἡ δύναμις τοῦ Γοδουνόβ παρὰ τῇ ἀδελ-

φῆ, τῇ ἐναρέτῳ Εἰρήνῃ, ἣν οἱ χρονογράφοι παραλλη-
 λίζουν πρὸς τὴν Ἀναστασίαν· διότι οὐδένα ἄλλον τύ-
 πον γυναικείου ἀρετῆς εἶχον τότε· ἦν ὡσαύτως γνω-
 στή καὶ ἡ πρὸς τῷ Θεοδώρῳ δύναμις τῆς Εἰρήνης,
 ἀγαπῶντι ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μόνον τὴν γυναῖκα
 αὐτοῦ· ἀλλ' ἐφαίνετο, ὅτι ὁ Γοδουνόβ ἐγκατέλιπε τὸν
 φίλον· διὸ οἱ ἀντίπαλοι ἔχαιρον ἐπὶ τῇ ἀδυναμίᾳ καὶ
 δειλίᾳ, μὴ διανοούμενοι ὅτι ἡ πρὸς τὸν Βέλσκη φιλία
 ἴσως ἦν προσποιητὴ, καὶ ὅτι φοβούμενος αὐτὸν ἐνδομύχως
 ὡς κρύφιον ἀντίζηλον ὠρεληθήσεται ἐκ τῆς περιστάσεως
 ταύτης πρὸς στήριξιν τῆς ἰδίας δυνάμεως· διότι ὁ μα-
 λακογνώμων Θεόδωρος, βαρυνόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐπι-
 τρομος δ' ἐκ τῆς στάσεως, καὶ συνορῶν τὴν ἀνάγκην
 αὐστηρότητος πρὸς τὴν κοινὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ στε-
 ρούμενος ἀγχινοίας καὶ σταθερότητος, ἐζήτηει πλέον τι
 τοῦ συμβούλου ἢ βοηθοῦ· ἐπεθύμει δὲ ἵνα εὖρη ἄνδρα
 ἱκανὸν ἐν ἀναθῆ ἅπαν τὸ βάρος τῆς κυβερνήσεως, ἧς
 ἦν ὑπεύθυνος μόνῳ τῷ Θεῷ. Προσανετέθη οὖν τῷ σπου-
 δάρχῃ, ἐγγυτάτῳ τῆς ἀγαπητῆς γυναικὸς συγγενεῖ. Ἡ Ἀρχὴ καὶ ἀρετὴ
 Εἰρήνη ἄνευ δόλου, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἀκραιφνοῦς ἀγάπης, Γοδουνόβ.
 γινώσκουσα τὸν νοῦν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς κακὰς κλίσεις τοῦ
 Γοδουνόβ, τυνέσφιξε τὸν ἀνίκανον πρὸς τὸ ἄρχεῖν Τσάραν
 μετὰ ἀξίου πρὸς τοῦτο ὑπηκόου. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος
 ἀνὴρ ἤκμαζε τότε κατὰ τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς
 δυνάμεις, ἄγων τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς
 ἡλικίας· κατὰ δὲ τὸν χρονογράφον ὑπερέβαλλε πάντας
 τοὺς μεγιστᾶνας κατὰ τε τὴν μεγαλοπρεπῆ ἰδέαν, τὸ
 προστακτικὸν ἦθος, τὴν ὀξύνοιαν, βαθύνοιαν καὶ εὐγλωτ-
 τίαν, ἀλλ' ἐστερεῖτο ἀρετῆς. Ἐπεθύμει καὶ ἐγίνωσκεν
 εὐεργετεῖν, ἀλλὰ μόνον ἐκ φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας·
 ἐβλεπε δὲ τὴν ἀρετὴν οὐχὶ ὡς σκοπὸν, ἀλλὰ μόνον

1884.

ὡς τρόπον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ. Εἰ δ' ἐγεννᾶτο ἐπὶ τοῦ θρόνου, κατελέγετο ἐν τοῖς ἀρίστοις βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἐγεννήθη ὑπήκοος μετ' ἀχαλινώτου πάθους πρὸς τὸ δεσπόζειν· οὐδ' ἐδυνήθη ὑπερνικῆσαι τοὺς πειρασμοὺς, ὅπου τὸ κακὸν ἐφαίνετο ὠφέλιμον, ἡ δὲ κατάρρα τῶν αἰώνων κατασιγαῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν εὐδοξίαν τοῦ Γοδουνόβ.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Βορίση ἦν ἡ τιμωρία τῶν Λιαπουνόβ καὶ Κικ'ιν καὶ ἄλλων ταραξιῶν τοῦ ὄχλου τῆς Μόσχας, ἐξορισθέντων εἰς ἀπωτάτας χώρας, ὅπου καθεύχθησαν. Καὶ ὁ μὲν λαὸς διέμεινε σιωπῶν καὶ δοξάζων τὴν δικαιοσύνην τοῦ Τσάρου· ἀλλ' ἡ αὐλὴ εἰκάζουσα τίνι ἀποδοῦναι τὴν δικαίαν ταύτην αὐστηρότητα, ἔστρεφε μετ' ἀνησυχίας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Βορίσην, οὗ ἡ αὐτοκρατορία ἐγένετο γνωστὴ μόνον μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Θεοδώρου, ἀναβληθεῖσα εἰς τὴν 31 Μαΐου (10) ἕνεκα τοῦ τεσσακονθημέρου μνημοσύνου τῆς ψυχῆς τοῦ ἀποθανόντος κυριάρχου.

Στίψις τοῦ Θεο-
δώρου.

Τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, μόλις ὑπολάμπαντος τοῦ ἡλίου, συνέβη αἰφνιδίως σφοδρὰ θύελλα, ὥστε οἱ χεῖμαρροι κατέκλυσαν πολλὰς ὁδοὺς τῆς Μόσχας· τοῦτο δ' ἦν ὡσεὶ οἰωνὸς συμφορῶν. Ἄλλ' ὅτε μετὰ τὴν θύελλαν ἀνέλαμψεν ὁ ἥλιος ἐν αἰθρίᾳ, ἄπειρος λαὸς συνηθροίσθη ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Κρεμλίνου, καὶ τοσοῦτος, ὥστε οἱ στρατιῶται μόλις ὠδοποίησαν τῷ πνευματικῷ τοῦ μονάρχου, ὅτε, ἠγούντων πάντων τῶν κωδῶνων, ἐξῆλθε τῶν ἀνακτόρων ὅπως φέρῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως τὰ ἱερὰ κειμήλια τοῦ Μονομάχου, τὸν Ἅγιον Σταυρὸν, τὸ στέμμα καὶ περιτραχήλιον, ἐπυμένον τοῦ Γοδουνόβ μετὰ τοῦ σκήπτρου.

Καὶ περὶ δ' ἀπίρου τοῦ πλήθους ἐν τῇ ἀγορᾷ, μεγί-

στη σιγή ἐπεκράτει, ὅτε ὁ Θεόδωρος ἐξῆλθε τῶν ἀνακτόρων, προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων, πριγκίπων, στρατηγῶν καὶ ἐν τέλει. Ὁ μονάρχης ἐφόρει ἔνδυμα οὐρανόχρουν (11), οἱ δὲ μεγαιστᾶνες τῆς αὐλῆς ἐπίχρυσον. Ἡ παράδοξος αὕτη σιωπὴ ἐπεκράτησεν ἕως ὃ Τσάρος ἦλθεν εἰς τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, πλήρους ὡσαύτως ἀνθρώπων πασῶν τῶν τάξεων· διότι ἐπετρέπετο ἀδιακρίτως πᾶσι τοῖς Ῥώσσοις παρίστασθαι ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ πανηγύρει τῆς Ῥωσσίας, ἣτις ἦν ὡς οἶκος εἰς ὑπὸ πατέρα τὸν μονάρχην. Κατὰ τὴν Δοξολογίαν κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ διέτρεχον τὸν ναὸν λέγοντες ὑφειμένως· «Προσεύχεσθε εὐλαβῶς»! Ὁ μονάρχης καὶ ὁ Μητροπολίτης Διονύσιος ἐκάθισαν ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους αὐτοῖς τόπους παρὰ τῇ δυτικῇ θύρᾳ, ὃ δὲ Θεόδωρος, σιγῆς πολλῆς οὔσης, εἶπε τῷ πρωθιεράρχῃ·

«Δέσποτα, ὁ γεννήτωρ ἡμῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης » ὁ Βασιλείου, κατέλιπε τὸ ἐπίγειον βασιλείον καὶ » λαβὼν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα ἀπῆλθεν εἰς τὴν βασι- » λείαν τῶν οὐρανῶν. Κληροδοτήσας μοι τὴν αὐτοκρα- » τορίαν καὶ πάντα τὰ σύμβολα τῆς ἐπικρατείας, πα- » ρήγγειλεν ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος χρισθῶ » καὶ στεφθῶ τῷ βασιλικῷ διαδήματι καὶ τῷ ἱερῷ » περιτραχηλίῳ· ἡ δὲ διαθήκη αὐτοῦ γνωστὴ ἐστὶ τῷ » κλήρῳ καὶ τοῖς εὐπατρίδαις καὶ τῷ λαῷ. Οὕτω, κατὰ » τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ » πατρός μου, τέλεσον τὴν ἱερὰν ταύτην πράξιν, ὅπως » γένωμαι Τσάρος καὶ χριστός!

Ὁ Μητροπολίτης εὐλογήσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν Θεόδωρον, ἀπεκρίνατο· «Κύριε, τέκνον προσφιλές τῆς » Ἐκκλησίας καὶ τῆς μετριότητος ἡμῶν, θεοπρόβλητε

1584

καὶ Θεόστεπτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας, Τῆ ἐκ
 »τοῦ Ἀγίου πνεύματος δοθείση ἡμῖν χάριτι χρίομεν
 »καὶ στέφομέν σε, ὅπως καλλῆς σεαυτὸν αὐτοκράτορα
 »τῆς Ῥωσσίας.» Ὁ Διονύσιος, θεὸς τὸν Ζωοποιὸν
 σταυρὸν καὶ τὸ περιτραχήλιον καὶ τὸ στέγμα τοῦ
 Μονομάχου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ προσευχόμενος,
 ὅπως εὐλογήσῃ ὁ Κύριος τὴν βασιλείαν αὐτοῦ,
 ἔλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς καὶ ἔθηκεν εἰς ἴδιον
 βασιλικὸν τόπον· ἐγχειρίσας δὲ τὸ σκήπτρον, εἶπε·
 «Τήρησον τὰς σημαίας τῆς μεγάλης Ῥωσσίας.» Τότε
 ὁ Ἀρχιδιάκονος, ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, οἱ δὲ
 ἱερεῖς ἐν τῷ Ἀγίῳ βήματι, καὶ οἱ χοροὶ ἔψαλαν
 τὸ Εἰς πολλὰ ἔτη ὑπὲρ τοῦ νεοστεφοῦς κυ-
 ριάρχου, ὃν τότε προσηγόρευσεν ὁ κληρὸς, οἱ ἐν
 τέλει κλιόλαος, δεικνύοντες μεγάλην χαρὰν· ὁ δὲ Μη-
 τροπολίτης ἐν ὀλίγοις ὑπέμνησε τὸν Θεόδωρον τὰ
 πρώτιστα] καθήκοντα μονάρχῃ, οἷον τηρεῖν τὴν θρησ-
 κείαν καὶ τὴν βασιλείαν, πνευματικὴν ὑποταγὴν τοῖς
 Ἱεράρχαις, πίστιν πρὸς τὰ μοναστήρια καὶ
 εὐλικρινῆ φιλίαν πρὸς τὸν ἀδελφόν, σέβας πρὸς τοὺς εὐ-
 πατρίδας κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῶν οἴκων αὐτῶν, καὶ ἔλεος
 τοῖς ἐν τέλει, τῷ στρατῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις,
 προσειπὼν· «Οἱ κυριάρχαι εἰσὶν ἡμῖν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ.
 » Ὁ Κύριος ἀνατίθῃσιν αὐτοῖς τὴν τύχην τῶν ἀνθρώ-
 »πων· φυλαττέτωσαν ἀπὸ τοῦ κακοῦ οὐ μόνον ἑαυ-
 »τούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαοὺς, σωζέτωσαν τὸν κόσμον
 »ἐκ τῆς τρικυμίας καὶ φοβείσθωσαν τὸ οὐράνιον
 »δὲ ῥέπανον. Ὡς δ' ἄνευ τοῦ ἡλίου ζόφος καὶ σκό-
 »τος ἐπικρατοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ἄνευ τῆς παιδείας
 »ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν πάντα σκοτεινά· ἔστο οὖν φιλό-
 »σοφος ἢ ἀκολούθει τοῖς σοφοῖς· ἔσο ἐνάρετος, ἐπειδὴ

»μόνη ἡ ἀρετὴ κοσμεῖ τὸν κυριάρχην, μόνη ἡ ἀρετὴ
 »ἀθάνατος. Ἐπιθυμεῖς τῆς οὐρανοῦ εὐδοκίας; εὐδόκει
 »ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων σου. Μὴ ἄκουε τῶν κακοβούλων
 »συκοφαντῶν, ὦ βασιλεῦ, σὺ ὁ γεννηθεὶς εὐσπλαγχνος!
 »Ἀχμαζέτω ἐπὶ σοῦ δικαιοσύνη, ἡ δὲ πατρίς εἰρηνευ-
 »σάτω. Ὁ Παντοδύναμος ἀνυψώσει τὴν βασιλικὴν
 »δεξιάν σου ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἡ βασιλεία
 »σου ἔσεται εἰρηνικὴ καὶ αἰωνία ἐν γενεαῖς γενεῶν.
 Τότε πάντες οἱ παρεστῶτες ἀνέκραξαν κλαίοντες·
 «Ἔσται, ἔσται πολυχρόνιος!»

(1) Θεόδωρος ἤκουσε τῆς λειτουργίας φέρων τὰ βασιλικὰ παράσημα, τὸ μὲν στέμμα τοῦ Μονοάρχου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, πολυτελεῖ δὲ μανδύαν ἐπὶ τῶν ὤμων, κρατῶν δὲ μακρὸν καὶ βαρύτιμον σκῆπτρον, κατεσκευασμένον ἐξ ὀδόντων φαλαίνης (12). ἄλλ' ἐφαίνετο ἐξησθενηκώς. Πρὸ αὐτοῦ ἔκειντο τὰ στέμματα τῶν κατακτηθέντων βασιλείων, ἐκ δὲ δεξιῶν ἴστατο ὁ Γοδουνόβ ὡς συγγενῆς μεγιστάν, καὶ Νικήτας ὁ Ῥωμανοῦ Ἰούριεβ, θεῖος τοῦ Θεοδώρου, μετὰ τῶν λοιπῶν εὐπατριδῶν. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν αὐτοπτῶν τῆς τελετῆς ταύτης ἡ πανήγυρις ὑπῆρξε μεγαλοπρεπῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην. Τὸ βῆμα, ἐφ' οὗ ἴστατο ὁ μονάρχης μετὰ τοῦ Μητροπολίτου, τὸ ἀναλόγιον, ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ βασιλικὴ στολὴ, καὶ ὁ τόπος τοῦ κλήρου, πάντα ἐκαλύπτοντο ὑπὸ πολυτελεῶν σηρικῶν· ὁ δὲ ναὸς ἦν ἐστρωμένος ἐκ Περσικῶν ταπήτων καὶ Ἀγγλικῶν ἐρυθρῶν ἐριούχων. Αἱ στολαὶ τῶν μεγιστάνων, μάλιστα δὲ αἱ τοῦ Γοδουνόβ καὶ τοῦ πρίγκιπος Ἰωάννου Γλίνσκη, ἔλαμπον ἐξ ἀδαμάντων καὶ σαρφείρων καὶ μεγάλων μαργαριτῶν (13), τιμωμένων πολλῶν ἑκατομμυρίων κατὰ τοὺς ἄλλοδαποὺς συγγραφεῖς. Ἀλλὰ τὴν τελετὴν ταύτην καθί-

1684.

στη λαμπροτέραν ἢ κοινή παιδρότης καὶ ἡ πρὸς τὸν θρόνον ἀκραιφνῆς ἀγάπη. Μετὰ τὸν Χερουβικὸν ὕμνον ὁ Μητροπολίτης, ἱστάμενος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πύλῃ, περιέβαλε τὸν τράχηλον τοῦ Θεοδώρου τῇ χρυσῇ ἀλύσει τοῦ Μονομάχου, κατεσκευασμένη ἐξ Ἀραβικοῦ χρυσοῦ· περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἔχρισε τῷ ἁγίῳ μύρω καὶ μετέδωκεν αὐτῷ τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Τότε ὁ Βορίσης Γοδουνὸς ἐκράτει τὸ σκήπτρον, ὁ δὲ Ἰούριεβ καὶ Δημήτριος Ἰωάννου Γοδουνὸς, θεῖος τῆς Εἰρήνης, τὸ στέμμα ἐπὶ χρυσοῦ δίσκου. Ὁ δὲ Θεόδωρος, λαβὼν τὴν εὐλογίαν τοῦ Διονυσίου, κατὰ δὲ τὴν νότιον πύλην τοῦ ναοῦ καταβάντισθεις διὰ νομισμάτων, ἀπῆλθε προσκυνήσων τοὺς τάφους τῶν προγόνων, αἰτούμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵνα κληρονομήσῃ τὰς πρὸς τὸ ἄρχειν ἀρετὰς αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ἡ Εἰρήνη, ἔχουσα τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ περικεκυκλωμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν ἀρχόντων, ἐκάθητο εἰς ἀνεωγμένον παράθυρον τῶν ἀνακτόρων, ὁ δὲ λαὸς ἀλαλάζων ἐχαιρέτισεν αὐτὴν μετ' εὐφημιῶν Ζήτω ἡ Τσαρίνα! Οἱ μεγιστᾶνες τῆς αὐλῆς καὶ λοιποὶ τῶν ἐν τέλει, ἀσπασάμενοι τὴν χεῖρα τοῦ μονάρχου ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ θρόνου, ἐδείπνησαν σὺν αὐτῷ, ὡς καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν κληρικῶν. Τὰ συμπόσια καὶ αἱ δημοθηνίαι παρετάθησαν ἐφ' ὅλην ἑβδομάδα, ἔληξαν δὲ διὰ στρατιωτικῆς ἑορτῆς ἕξω τῆς πόλεως, ὅπου παρῆσαν ὁ τε μονάρχης καὶ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Μόσχας, ἔκειντο δὲ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ὀρειχάλκινα τηλεβόλα καὶ ἴσαντο ὀκτὼ τάγματα τοξοτῶν, ἐνδεδυμένων ἐσθῆτας ἐκλεκτῶν ἐριούχων καὶ σηριχόνων. Πολλοὶ ἵππεῖς, ἐπίσης πολυτελῶς ἐνδεδυμένοι, προέπεμπον τὸν Θεόδωρον (15).

Ὁ μονάρχης, δούς δωρεὰς τῷ Μητροπολίτῃ καὶ τοῖς ^{Διάφοροι χάρι-}
 Ἐπισκόποις, ἔλαβε καὶ αὐτὸς τοιαύτας παρὰ πάντων ^{τῶν}
 τῶν ἐν τέλει, τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τῶν ἐμπόρων τῆς Ῥωσ-
 σίας, Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας (16), ἀπένειμε δὲ δια-
 φόρους χάριτας, ἐλαττώσας τοὺς φόρους καὶ ἀποδοὺς
 τὴν ἐλευθερίαν καὶ οὐσίαν πολλοῖς ἐπισήμοις, καθειργμέ-
 νοις πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν. Ἐκπληρῶν δὲ τὴν διαθήκην τοῦ
 Ἰωάννου, ἀφῆκεν ἐλευθέρους πάντας τοὺς αἰχμαλώτους,
 ἀνηγόρευσε ἐπατρίδας τοὺς πρίγκιπας Δημήτριον Χβο-
 ροστίνιν, Ἀνδρέαν καὶ Βασίλειον Σούσκη, Νικήταν
 Τρουβετσκόην, τὸν Σεστουνόβ, τοὺς δύο Κουράκιν, τὸν
 Θεόδωρον Σερεμέτεβ καὶ τοὺς τρεῖς Γοδουνόβ, ἑξαδέλ-
 φους τῆς Εἰρήνης, πρὸς δὲ τὸν ἥρωα καὶ πρίγκιπα Ἰω-
 ἀννην Σούσκη παρεχώρησε πάσας τὰς προσόδους τῆς
 πόλεως Πσκόβου, σωθείσης ὑπ' αὐτοῦ (17). Ἀλλὰ πᾶ-
 σαι αὗται αἱ μεγαλοδωρῖαι ἦσαν μικραὶ παραβαλλόμε-
 ναι πρὸς τὰς ἐπιδαφιλευθείσας τῷ γυναικαδέλφῳ αὐτοῦ,
 παρασχόντος αὐτῷ ὅ,τι ἐδόνατο ἔχειν ὑπήκοος ἐν μοναρ-
 χίᾳ· διότι ἀπένεμεν αὐτῷ οὐ μόνον τὸ ἀρχαῖον ἐπιφανὲς
 ἀξίωμα τοῦ σταυλάρχου, μηδενὶ ἀπονεμηθέντι ἀπὸ δε-
 καεπτὰ ἤδη ἐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν προσηγορίαν τοῦ ἐξαι-
 ρέτως μεγάλου ἐπατρίδου, τοποτηρητοῦ τῶν
 δύο βασιλείων (18) Καζάνης καὶ Ἀστραχανίου. Παρὰ
 τὰς ἀνηκούστους τέως ταύτας τιμὰς, προσετέθη καὶ
 ἄπειρος πλοῦτος· διότι ἐδόθησαν αὐτῷ, ἢ μᾶλλον ἰδιο-
 ποιήθη τὰς εὐφορωτάτας γαίας καὶ τὰς προσόδους τῶν
 ἐπαρχιῶν Δουίνα καὶ Βάγα, πάντας τοὺς παρὰ τὸν Μό-
 σχαν λειμῶνας μετὰ τῶν παρακειμένων δασῶν καὶ
 μελισσῶνων, διάφορα τέλη τῆς Μόσχας, Ῥεζάνης, Τβέ-
 ρης καὶ Σεβέρσκου πλὴν τῆς ἰδίας μισθοδοσίας· ταῦτα
 δὲ μετὰ τῆς ἀποφορᾶς τῶν ἐν Βιάζμη καὶ Δορογοβούζῃ

1584.

κληρονομικῶν κτημάτων ἀπετέλουν πρόσοδον ἐτησίαν οὐχ ἥττονα τῶν ὀκτακοσίων ὡς ἐννεακοσίων χιλιάδων βρουβλίων τοῦ καθ' ἡμᾶς νομίσματος (19). Οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος μεγιστάν, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥωσσίας μέχρι τοῦδε ἐκτίσατο τοσοῦτον πλοῦτον, ὥστε ὁ Γοδουνός ἐδύνατο ἵνα πέμπῃ εἰς ἐκστρατείαν ἰδίᾳ δαπάνῃ ὡς ἑκατοντακισχιλίους στρατιώτας (20). Οὗτος δ' ἦν οὐχὶ ἐκ τῶν ἀπλῶς εὐνοουμένων καὶ ἐφημέρως ἰσχυρῶν, ἀλλ' αὐτόχρομα κυριάρχης. Ὁ Βορίσης, πεπορθῶς ἐπὶ τῷ Θεόδῳ, ἐφοβεῖτο ἔτι τοὺς φθονεροὺς καὶ ἐχθροὺς· διὸ ἤθελεν ἵνα ἐκπλήξῃ αὐτοὺς διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας, ὅπως μὴ τολμήσωσι διανοηθῆναι ἵνα κρημνίσωσιν αὐτὸν ἐξ ὕψους ἀπροσίτου τῇ συνήθει φιλοδοξία τῶν αὐλικῶν. Ἀληθῶς οἱ φθονεροὶ καὶ ἐχθροὶ ἐκπληκτοὶ ἐσίγων, σκευωροῦντες ὄλεθρον τῷ Γοδουνός, ἀλλ' οὗτος μεθ' ὀρμῆς φιλοδόξου ψυχῆς ὤρμησε πρὸς τὸν μέγαν σκοπὸν· διότι ἐπεθύμει ἵνα διὰ τῶν κοινωφελῶν ἔργων δικαιοσύνην τὴν πίστιν τοῦ κυριάρχου, γένηται δ' ἄξιος τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς πατρίδος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου συσταθεῖσα πενταρχία ἐξέλιπεν ὡς σκιά, ἔμεινε δὲ μόνον τὸ ἀρχαῖον συμβούλιον τοῦ Τσάρου, ἐν ᾧ ὁ Μστισλάβσκις, ὁ Ἰούριεθ καὶ ὁ Σούισκις ἐκυβέρνησαν τὰ πράγματα μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ὑπέκοντες τῷ κυβερνήτῃ· διότι οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ Βορίσης ὑπὸ τῶν συγχρόνων (21)· ἐπειδὴ μόνος ἐνώπιον τῆς Ῥωσσίας ἐκυβέρνησε θαρραλέως τὴν ἐπικράτειαν· καὶ ἦρχε μὲν ἐν ὀνόματι τοῦ μονάρχου, ἀλλ' ἐνήργει κατὰ τὸ δοκοῦν· εἶχε δὲ καὶ συμβούλους, ἀλλ' οὐχὶ ἀνταγωνιστὰς τῆς ἐξουσίας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Θεόδωρος, ἀποστρεφόμενος τὸ μεγαλεῖον, ἀνεπαύετο προσευχόμενος, ἐν ᾧ διακόψας τὰς τέρψεις καὶ τὰ συμπόσια, περιώδευε πεζῇ ὡς ταπεινὸς προσκυ-

Ὁ Γοδουνός κυβερνήτης.

νητής εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Σεργίου καὶ ἄλλας Ἀγίας μονὰς μετὰ τῆς γυναικὸς (22), προπεμπομένης ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων εὐπατρίδων καὶ ὀλοκλήρου τάγματος βασιλικῶν σωματοφυλάκων (νέα πομπὴ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γοδουνόβ, ὅπως ἐμποιήσῃ τῷ λαῷ πλεῖον σέβας πρὸς τὴν Εἰρήνην καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ), ὁ κυβερνήτης ἠσχολεῖτο ἀκαταπαύστως περὶ σπουδαῖα ἔργα, ἐπανορθῶν τὰς κατὰχρήσεις τῆς ἐξουσίας καὶ ἀπακαθιστῶν τὴν ἀσφάλειαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς. Ὡς δ' ἐπὶ τῶν εὐδαιμόνων χρόνων τοῦ πρίγκιπος Ἰωάννου Βέλσκη καὶ Ἀδάσεβ, ἔπαισε τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας κατηγορουμένους τοποτηρητάς, στρατηγούς καὶ δικαστάς, ἀναπληρώσας αὐτοὺς δι' ἐπιτηδειότερων, καὶ ἀπειλῶν αὐτοῖς τιμωρίαν, εἰ παρηνόμουν, ἐδιπλασίασε τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων, ὅπως ζῶσιν ἐντίμως ἄνευ δωροληψίας, διέταξε τὸν στρατὸν καὶ ἐπειψεν αὐτὸν, ὅπου ἦν ἀναγκαῖον, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς τιμῆς τῶν ὀπλων ἢ πρὸς ἡσυχίαν τῆς πατρίδος· ἤρξατο δ' ἐκ Καζάνης. Τὸ Ῥωσικὸν αἶμα ἔρρεεν ἔτι πρὸς τὸν Ῥᾶ, ἢ δ' ἐπανίστασις ἤκμαζεν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γσερεμίσιων. Ἄλλ' ὁ Γοδουνόβ διὰ τοῦ νοὸς μᾶλλον ἢ τῆς δυνάμεως (23) κατέστειλε τοὺς ἐπαναστάτας, πείθων αὐτοὺς, ὅτι ὁ νέος κυριάρχης, ἐπιλαθόμενος τῶν παλαιῶν ἐγκλημάτων, προθύμως εἶχεν, ὡς ἀγαθὸς πικτήρ, παρᾶσχῆν συγγνώμην τοῖς ἐνόχοις, εἰ ἀληθῶς μετεμελοῦντο. Οὗτοι δὲ πέμψαντες τοὺς γεραιτέρους αὐτῶν εἰς Μόσχαν, ὤμοσαν ὄρκον πίστεως. Τότε ὁ Βορίσης ἀνήγειρε φρούρια ἐπὶ μὲν τῆς ὄρεινῆς καὶ πεδινῆς ὄχθης τοῦ Ῥᾶ τὸ Τσιδίλσκον καὶ Οὐρζούμον, παρὰ δὲ τὸν Κοξάγαν, τὸ Τσαρεφγόροδον, τὸ Σαντσοῦροκον καὶ ἄλλα· κατώκισε δ' ἐν αὐτοῖς Ῥώσσοις καὶ ἀποκατέστησε τὴν

Ἐπανάστασις
τῶν Γσερεμίσιων.

1514. ἤσυχίαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐπὶ μακρὸν δλεθρία ἡμῖν.

Ἡ Σιβηρία ὑποτάσσεται τὸ δεύτερον. 1505.

Ὁ Γοδουνόβ ὑποτάξας τὸ βασίλειον τῆς Καζάνης, ἀπετέλεσε καὶ τὴν κυτάκτησιν τῆς Σιβηρίας. Καί τοι δὲ μῆπω μαθὼν τὴν τελευταίαν τοῦ Ἐρμάκου, ἀλλὰ γινώσκων, ὅτι ἡ νόσος καὶ ἡ σπάνις τῶν ἐπιτηδείων ἠλάττωσαν τὸν στρατὸν, ἔπεμψε παραχρῆμα πρὸς αὐτὸν τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην Μανσοῦροβ μετ' ἀποσπάσματος τοξοτῶν, κατόπι δὲ τούτου καὶ τὸν Βασίλειον Σουκὶν καὶ τὸν Ἰωάννην Μιασνόην καὶ Δανιήλ Τσουλκόβ μετὰ πολλοῦ στρατοῦ καὶ πυροβολικοῦ (24). Ὁ πρῶτος ἀπήντησε παρὰ τὸν Τούραν τοῖς ἡμετέροις ἥρωσι τῆς Σιβηρίας, τῷ ἀρχηγῷ Ματθαίῳ Μεστσεριάκ μετὰ τῶν λειψάνων τῶν συστρατιωτῶν τοῦ Ἐρμάκου. Κατὰ δὲ τὸν χρονογράφον, «οἱ γενναῖοι Κοζάκοι ἀνέζησαν ἔκ τῆς χαρᾶς,» μὴ φοβούμενοι νέους κινδύνους καὶ μάχας, ἀλλὰ μόνον μὴ παράσταθῶσιν ἐν τῇ πατρίδι ὡς ἄθλιοι φυγάδες, φέροντες τὴν ἀγγελίαν τῆς ἀπολεσθείσης κατακτήτεως. Διὸ μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ ἐλπίδος ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τοβόλου· ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθησαν ἵνα κρατήσωσι τοῦ Ἰσκέρου, ἔνθα ἤρχεν ἤδη οὐχὶ ὁ γηραιὸς Κουτσοῦμ, ἀλλ' ὁ νικητὴς αὐτοῦ, ὁ νέος καὶ ἀνδρεῖος Σηδιάκ (25). Οὗτος, μαθὼν τὴν φυγὴν τῶν Κοζάκων, συνήθροισε πολλοὺς Νογαίους καὶ Σιβηρίους καὶ Τατάρους, πιστοὺς αὐτῷ, καὶ ἐξεδίωξε τὸν Κουτσοῦμ· ἀλλὰ μαθὼν τὴν ἐπάνοδον τῶν Ῥώσων, ἔστη παρὰ τὸν Ἴρτιν μετὰ πολλοῦ στρατοῦ, ἐτοίμου εἰς κρατερὰν μάχην. Οἱ Κοζάκοι προέτειναν τῷ Μανσοῦροβ ἵνα καταπλεύσωσι τὸν Ἴρτιν, μὴ ἀποβλέποντες εἰς τὸ φθινόπωρον καὶ τὸ ψύχος καὶ τὰ πάγῃ· ἀποβάντες δ' εἰς τὸ χωρίον, ὅπου

ὁ ποταμὸς οὗτος ἐμβάλλει εἰς τὸν Ὀβιον, ἀνήγειραν ξύλινον φρούριον. Ἀνχρέρεται δ' ὅτι οἱ Ὀστιάκοι, ἐλπίζοντες τὴν ἄλωσιν αὐτοῦ, ἐκόμισαν ἐκ Βιελγορόδου τὸ περίφημον εἶδωλον Σαιτάν, ἀλλ' ὅτε ἦσαν περὶ αὐτὸ ὑπὸ δένδρον τι χάριν προσευχῆς, σοφοῦ ῥα Ῥωσικοῦ τηλεθέλου ἔθραυσε τὸ σέβασμα καὶ ἔτρεψε πάντας εἰς φυγὴν. Οἱ στρατηγοὶ Σούκιν καὶ Μισνόης, διαμείναντες παρὰ τὸν Τούραν, ἔκτισαν τὴν πόλιν Τούμενον κατὰ τὸ χωρίον, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ πολίχνη Τσιγγία. Συγχρόνως δὲ ὁ Τσουλκόβ, μὴ ἐμποδιζόμενος ὑπὸ τινος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐκποδῶν πάντα ποιούμενος, ἔκτισε τῷ 1587 τὴν πόλιν Τοβόλσκον καὶ τὸν ἐν αὐτῇ πρῶτον χριστιανικὸν ναόν. Ἀναγαγείλας δὲ τοῦτο τῷ στρατηγῷ Μανσοῦροβ καὶ τῷ ἀρχηγῷ Μεστσεριάκ, ἠνώθη μετ' αὐτῶν καὶ κατετροπώσατο τὸν Σηδιάκ, τραυματισθέντα καὶ αἰχμαλωτισθέντα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τοῦ Τοβόλσκου, κατέλαβε πάσας τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς νίκης τρίτης, καὶ ἦν ἀπόλετο ὁ τελευταῖος συνάρχων τοῦ Ἑρμάκου, ὁ Νικήτις Μεστσεριάκ, ἀπετέλεσε τὴν πτώσιν τοῦ κράτους τῶν Νογαίων τοῦ Ἰρτις-Τὸ Ἴσκερον ἠρημώθη, τὸ δὲ Τοβόλσκον ἐγένετο ἡ νέα τῆς Σιδηρίας πρωτεύουσα. Ἄλλητις παράλοσις, ἤτιον ἀξιόπιστος, ἐξυμνεῖ οὐχὶ τὴν ἀνδρίαν, ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῦ στρατηγῶ Ἰσελκάλοβ, διότι, κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, μιλῶν οὗτος ὅτι ὁ Σηδιάκ, ὁ φίλος τούτου Οὐραζ - Μαχμέτ, βασιλόπαις τῶν Κιργίσιων, καὶ ὁ μούρζας Καρτσά ἐξῆλθον τοῦ Ἰσκέρου μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ θήραν εἰς τὸ παρὰ τὸ Τοβόλσκον πεδίου, ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς δεῖπνον, δεσμεύσας δ' ἔπεμψεν εἰς Μόσχαν. Ἐξορισθὼς ἐκ τῆς χώρας

1585.

αὐτοῦ ὁ Κουτσούμ, ἐκαρτέρει ἔτι μετ' ὀμίλων Νογαίων τοῦ Ταϊβουγείου σκηνώματος (27) ἐν ταῖς ἐρήμοις τοῦ Βαρατίνσκου, ἀποκτείνων τοὺς κατοίκους τῆς Κουρδαχίας καὶ Σαλινίας, πυρπολῶν τὰ οἰκήματα αὐτῶν καὶ φθείρων τὴν χώραν μέχρι τῶν πέριξ τοῦ Τοβόλου. Διὸ ὁ νέος στρατηγὸς τῆς Σιβηρίας, ὁ πρίγκιψ Κολτσόβ Μασάλσκις, πρὸς καταστροφὴν τοῦ ληστοῦ τούτου, ἐδίωξεν αὐτὸν εἰς τὸν μυχὸν τῶν ἐρήμων τοῦ Ἰσίμσκου παρὰ τὴν λίμνην Τσιλι-Κουλάν (τῆ 1 Αὐγούστου 1591), ὅπου καταστρέψας τὸ πλεῖστον τοῦ ἱππικοῦ αὐτοῦ, κατέλαβε τὰς δύο γυναῖκας καὶ τὸν υἱόν, Ἀβδούλ-Χαῖρ τοῦνομα (28). Ματαίως ὁ Τσάρος πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας ἐν τῷ νέῳ καὶ πολὺ ἀπέχοντι βασιλείῳ προέτεινε τῷ Κουτσούμ ἐτησίαις προσόδους καὶ πόλεις καὶ κτήματα ἐν Ῥωσσίᾳ, προσήνεγκε δὲ μάλιστα αὐτῷ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σιβηρίας, εἰ ἤρχετο εἰς Μόσχαν ὅπως ὁμόσῃ ὄρκον πίστεως. Καὶ ὁ αἰχμάλωτος Ἀβδούλ-Χαῖρ ἔγραφε τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν πατέρα, ἐπαινῶν τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ Θεοδώρου, ὅστις παρεχώρησεν αὐτῷ τε καὶ τῷ βασιλόπαιδι Μαμέτ-Κούλα πλούσια κτήματα, ἀγαπῶν ζωοποιεῖν τοὺς θνητοὺς καὶ ἐλεεῖν τοὺς ἐγκληματίας.

Καταλειφθεὶς ὁ Κουτσούμ ὑπὸ τε τῶν δύο υἱῶν καὶ τῶν Νογαίων συμμάχων καὶ τοῦ ἐνδόξου Τιν-Μούρζα (προσελθόντος πρὸς ἡμᾶς μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ βασιλόπαιδος Μαμέτ-Κούλα), ἀπεκρίνατο ὑπερηφάνως πρὸς τὰς προτάσεις τοῦ Θεοδώρου· «Οὐδόλως παρεχώρησα τὴν Σιβηρίαν τῷ Ἐρμάκῳ, καὶ τοὶ κατακτηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπιθυμῶν τῆς εἰρήνης, ἀπαιτῶ τὸν Ἴρτιν ὡς ὄριον.» Καὶ τοὶ δὲ λυσσῶντος

καθ' ἡμῶν τοῦ Κουτσούμ, οἱ Ῥῶσοι ἐστερεώθησαν ἐν Σιβηρίᾳ, κτίζοντες νέας πόλεις ἀπὸ τοῦ Πετσόρα μέχρι τοῦ Κέιτε καὶ Τάρα, ὅπως καταστήσωσιν ἀσφαλῆ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Περμίας καὶ Οὔφας, κτισθείσης συγχρόνως πρὸς τὴν Σαμάραν πρὸς καταστολὴν τῶν Νογαίων. Τῷ μὲν 1592, ἄρχοντας τοῦ στρατηγεῦ τοῦ Τοβόλσκου Λαβάνοβ - Ῥοστόβσκη, ἐκτίσθησαν αἱ πόλεις Πελίμ, Βερέζοβον καὶ Σουργούτσον, τῷ δὲ 1594 ἡ Τάρα, τῷ δὲ 1596 ἡ Ναρίμ καὶ Κέτιον - Ὀστρογον (20). Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν φρούρια ἀπρόσιτα τοῖς ἀγρίοις Ὀστιάκοις καὶ Βογουλίτσοις καὶ πᾶσι τοῖς νομαδικοῖς λαοῖς, οἵτινες, ὑπεύκοντες πρότερον τῷ Κουτσούμ, ἐνίοτε ἀνθίσταντο καὶ ἤρνοῦντο τελεῖν τὸν φόρον· διότι διάταγμα τι τοῦ Τσάρου, ἀναφέρον ἐπιανάστασιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Πελίμ Ἀβλέ - Γιρίμ, παραγγέλλει τὸν στρατηγὸν ἡμῶν ἵνα συλλάβῃ αὐτὸν διὰ δόλου ἢ βίας καὶ τιμωρήσῃ θανάτῳ, ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ πέντε ἢ ἕξ τῶν πρώτων ἐπιαναστατῶν τῶν Βογουλίστων.

Πλὴν τῶν στρατιωτῶν, τοξοτῶν καὶ Κοζάκων ὁ Γοδουνόβ ἐπέμπεν εἰς Σιβηρίαν γεωργοὺς ἐκ Περμίας, Βιάτκας, Καργοπόλεως καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δήμων τῆς Μόσχας πρὸς κατοικισμὸν τῶν ἐρήμων καὶ ἡμέρωσιν τῶν ἐπιτηδείων γαιῶν. Διὰ τῶν συνετῶν τούτων διατάξεων ἐβεβαίωσεν εἰσαεῖ τὸ κράτος τῶν Ῥώσων ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ κατακτήσει· ἄνευ δὲ θουσιῶν καὶ ἀγώνων ἐπλούτισε τὴν ἐπικράτειαν νέαις προσόδοις, ἀνοίξας νέους πόρους τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ ἐθνικῇ βιομηχανίᾳ· ὥστε κατὰ τὸ 1586 ἡ Σιβηρία παρείχε τῷ ταμείῳ διακοσίας χιλιάδας σαθερίων, δέκα χιλιάδας με-

λαινωῶν ἀλωπεκῶν καὶ πεντακοσίων χιλιάδων σκιούρων, πλὴν τῶν καστόρων καὶ λευκοϊκτιδῶν (30).

Ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ὁ Βορίσης ἐμίμειτο τὴν ἐπὶ τῶν εὐδαιμόνων χρόνων τοῦ Ἰωάννου πολιτικὴν, ἀποδεικνύς σύνεσιν καὶ ἐπιμονὴν καὶ ἐπιμέλειαν πρὸς τήρησιν τῆς ἀκεραιότητος, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ῥωσσίας. Δύο πρέσβεις ἦσαν ἐν Μόσχᾳ παρόντες κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Θεοδώρου, ὁ τῆς Ἑλισάβετ τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ τῆς Λιθουανίας. Τούτων δ' ὁ Βάους ἔγραφεν· «Ἡ τελευτὴ τοῦ Ἰωάννου »μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρέδωκέ με τοῖς πρώτοις ἐχθροῖς τῆς Ἀγγλίας, τῷ »ἄρχοντι Ἰούριεβ καὶ τῷ γραμματεῖ Ἀνδρέᾳ Τσελκάλιου, οἵτινες ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς νέας »βασιλείας κατέλαβον τὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ »συμβουλίῳ. Οὐδόλως ἐπέτρεπόν μοι ἐξελθεῖν τῆς »οικίας καὶ ἠπέιλησάν με κατὰ τὴν στάσιν τῆς Μόσχας· »ὁ δὲ Τσελκάλου διήγγειλέ μοι χλευαστικῶς, ὅτι, ὁ »βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐτελεύτησεν (31). »Ὁ Βορίσης Γοδουνόβ, εὔνους ἡμῖν, οὕτω ἴσχυε.»

Ἄρχομένου τοῦ Μαΐου μηνὸς εἶπον τῷ Βάους, ὅτι ἐδύνατο ἐπανελθεῖν οἴκαδε· παραστάς δὲ τῷ μονάρχῃ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ δῶρα καὶ φιλικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ἑλισάβετ, λέγουσαν· «Εἰ καὶ τὸ ἔργον τῆς »ἐπιγαμίας καὶ τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συμμαχίας »διεκόπη ὑπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ πατρός μου, οὐχ' ἤττον »ἐπιθυμῶ εἰλικρινῶς τῆς φιλίας σου· οἱ δὲ ἔμποροι »τοῦ Λονδίνου οὐδενὸς τῶν ὠφελημάτων τῶν διὰ τῆς »τελευταίας συνθήκης ἀπονεμηθέντων αὐτοῖς στερηθήσονται» (32). Ἄλλ' ὁ Βάους, δυσθυμῶν ἀπερισκέπτως, οὔτε τὴν ἐπιστολὴν ἔλαβεν, οὔτε τὰ δῶρα

1584—87.
Σχέσεις πρὸς
τὴν Λιθουανία.

τοῦ Τσάρου, ἅτινα καταλιπὼν ἐν Κολμογόρω, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ῥωσσίας μετὰ τοῦ ἱατροῦ Ῥοβέρτου Ἰακώδου. Ὁ δὲ Θεόδωρος, ἀπορῶν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ θρασυτητι, ἔπεμψε πρὸς τὴν Ἐλισάβετ τὸν γραμματέα Βέικμαν αἰτιώμενος πρὸς αὐτὴν τὸν Βάου, καὶ προτείνων πάλιν φιλίαν, ὑπισχνεῖτο δὲ ὑπὲρ τῶν Ἀγγλῶν ἐμπόρων προνομίας ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ὅτι καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀποκλύτουν τῶν αὐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ πρεσβευτὴς οὗτος διέμεινεν ἐπὶ πολὺ ἐν Ἀγγλίᾳ μηΐδων τὴν Ἐλισάβετ· τέλος δὲ ἰδὼν αὐτὴν ἐν τῷ κήπῳ τῶν ἀνακτόρων, ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κυριάρχου. Ἡ δὲ βασίλισσα ἠρώτησε «Διὰ τί ὁ νῦν κυριάρχης οὐκ ἀγαπᾷ με; Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν φίλος μου, ὁ δὲ Θεόδωρος ἐκβάλλει τῆς Ῥωσσίας τοὺς ἐμπόρους μου.» Ἀλλὰ μαθούσα πρὸς τοῦ Βέικμαν, ὅτι καὶ ὁ Τσάρος οὐδόλως ἐδίωκε αὐτοὺς, ἀλλὰ προῦστάτευε, καὶ ὅτι ἀπέτιον φόρον δις ἐλάχιστονα τῶν ἄλλων ἔθνων, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν Θεόδωρον· «Φίλιττε ὡς ἀδελφὲ, ἔμειθον μετὰ ἀνεκφράστου λύπης τὴν τελευταίαν τοῦ μεγάλου κυριάρχου καὶ ἐνδόξου πατρός σου, ὡς ἐμοὶ δὲ φίλου προσφιλεστάτου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ ἀτρόμητοι Ἀγγλοὶ ἀνεκάλυψαν ἄγνωστον ὁδὸν κατὰ θάλασσαν πρὸς τὴν ἀπωτάτην χώραν σου, ἀπῆλκον δὲ ἐν αὐτῇ ἀξιολόγων προνομιῶν, πλουτιζόμενοι καὶ πλουτίζοντες τὴν Ῥωσσίαν καὶ κηρύσσοντες εὐγνωμόνως τὴν ὑπὲρ αὐτῶν προστασίαν τοῦ Ἰωάννου. Ἀλλὰ πραραμυθοῦμαι, μαθούσα παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ σου, ὅτι ὁ ἄξιος τοῦ πατρός υἱὸς ἐκκληρονόμησε τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν φιλίαν. Διὸ καὶ ἔτι μᾶλλον λυποῦμαι, ὅτι ὁ πρεσβευτὴς μου Βάου, ἀνὴρ ἄλ-

1584—87. ὡς ἔμπειρος τὰ πολιτικὰ ἐνταῦθ' αὖτε καὶ ἄλλα-
 »χοῦ καὶ πάντοτε μετριόφρων καὶ συνετὸς, ἐπέσπασε
 »τὴν δυσμένειάν σου. Πιστεύω τὰς κατ' αὐτοῦ
 »αἰτιάσεις, αἵτινες ἐξηγοῦνται ἴσως ἐκ τῶν κατ'
 »αὐτοῦ ἐναντιότητων εἰς τῶν συνέδρων τοῦ συμ-
 »βουλίου σου (τοῦ γραμματέως Τσελχάλου), φανεροῦ
 »προστάτου τῶν Γερμανῶν. Ἡ φιλία ἡμῶν οὐδό-
 »ως μεταβληθήσεται ἐκ τοῦ δυσχρεστήματος τούτου.
 »Αἰτεῖτε τὴν ὑπὲρ τῶν ἐμπορῶν Ῥώσων ἐλευθέραν ἐμ-
 »πορίαν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπως οὐδέποτε ἐγένετο καὶ ἀπάδει
 »πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν ἡμετέρων. Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ
 »τοῦτο δεχόμεθα, εἰ ἐκτελέσεις τὴν ὑπόχρεσιν
 »τοῦ Ἰωάννου, παρχωρῶν τῇ συσταθείσῃ ὑφ' ἡμῶν
 »ἐμπορικῇ ἐταιρίᾳ τοῦ Λονδίνου ἐξαιρετικὴν προνομίαν
 »τοῦ ἐμπορεύεσθαι ἐν ταῖς χώραις σου, μὴ πιαχω-
 »ρῶν τοῖς λοιποῖς Ἀγγλοῖς τὰ αἰτὰ ὠφελήματα.»
 Ὁ δὲ Τσάρος, καὶ περ' οὐτιμότητος ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει
 τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῇ ψυχρᾷ ὑποδοχῇ τοῦ Βέικμαν,
 ἀλλ' ἐπιθυμῶν τὴν τήρησιν τῶν λυσitteλῶν μετὰ τῆς
 Ἀγγλίας σχέσεω, πηρήγγειλε κατὰ Σεπτέμβριον
 μῆνα τοῦ 1585 τὸν Ἰερώνυμον Ὀρσέυν, ἔμπορον
 Ἀγγλον, ἀπελθεῖν εἰς τὴν βασιλίτισσαν, ὅπως διαπραγ-
 ματευθῇ συμφερώτερον, ἀποδεικνύων αὐτῇ διὰ τῆς
 ἐκλογῆς τοιοῦτου πρεσβυτοῦ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν
 γνώμην. Ἐγράψε δὲ διὰ τοῦ Ὀρσέου πρὸς τὴν Ἐλισά-
 βετ «Γὰ ὅρις τῆς Ῥωσίας κατὰ γῆν καὶ καταθά-
 »λασσάν εἰσιν ἐλεύθερα τῇ ἐμπορίᾳ πάντων τῶν ἐθνῶν.
 »Ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ἔμποροι τοῦ σουλτάνου, τῆς
 »Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλ-
 »λίας, τῆς Λιθουανίας, τῆς Περσίας, τῆς Βουχα-
 »ρίας, Χίβας, Σαμιχᾶς καὶ πολλῶν ἄλλων χωρῶν,

«ὥστε οὐδεμίαν χρεῖαν τῶν Ἀγγλῶν ἔχομεν, ὧν χά- 1584—87.
 »ριν οὐδὲ μὴ κλείσομεν τὰς εἰς τὴν ἡμετέραν χώ-
 »ραν ὁδοὺς. Πάντες ἴσοι παρ' ἡμῖν, σὺ δέ, φροντίζουσα
 »μόνον τοῦ συμφέροντος τῶν φιλοκερδῶν ἐμπόρων
 »τοῦ Λονδίνου, ἀπαιτεῖς ὑπὲρ αὐτῶν προνομίας πλείο-
 »νας ἢ ὅσας παρέχεις τοῖς ἄλλοις ὑπηκόοις σου. Λέ-
 »γεις ὅτι οὐδέποτε ἦλθον παρ' ὑμῖν ἡμέτεροι ἔμποροι·
 »τοῦτο ἀληθεύει, ἐπειδὴ ἐμπορεύονται ἐπωφελῶς μὴ
 »ἀποδημοῦντες· δύνανται δ' ὡσαύτως μὴ ἔχειν ἀνάγκη
 »κην τοῦ λοιποῦ ἀπέρχεσθαι εἰς Ἀγγλίαν. Εὐχαρίστως
 »ὑψόμεθα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπόρους τοῦ Λονδίνου, εἰ μὴ
 »ἀπαιτεῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἐξαιρετικὰς προνομίας, ἀπαδού-
 »σας πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἐπικρατείας ἡμῶν.» Τὰς
 περὶ τῆς ἐμπορίας κρίσεις τοῦ Θεοδώρου θαυμάζει
 ὁ Ἀγγλὸς ἱστοριογράφος Οὐμος, εὕρισκων αὐτὰς
 συνετωτέρας καὶ δικαιοτέρας τῶν τῆς Ἐλισά-
 βετ (33).

Ἄλλ' ἡ Ἐλισάβετ ἐπέμεινε ἀπολογουμένη δὲ
 πρὸς τὸν Θεόδωρον, ὅτι σπουδαιόταται ὑποθέσεις τοῦ βα-
 σιλείου ἐκώλυσαν αὐτὴν ἵνα ἐξηγηθῇ διὰ μακροτέρων μετὰ
 τοῦ Βέκμαν, ὃν μόνον εἶδεν ἐν τῷ κήπῳ, ὅπου περιπατεῖ καὶ
 συνδιαλέγεται συνήθως μετὰ τῶν οἰκειοτάτων (34),
 ἀπῆτει νῦν οὐχὶ τὸ μονοπώλιον ὑπὲρ τῶν ἐμπόρων
 τοῦ Λονδίνου, ἀλλὰ μόνον ἐπειθε τὸν Τσάρον ἵν' ἀπαλ-
 λάξῃ αὐτοὺς τῶν βαρῶν δισμῶν· μαθοῦσα δὲ παρὰ
 τοῦ Ὀρσεῦ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα τῆς αὐλῆς τῆς
 Μόσχας, ἔγραψεν ἰδίᾳ πρὸς τὴν Τσαρίναν καὶ τὸν
 ἀδελφὸν ταύτης, καλοῦσα ἐκείνην μὲν ἀγαπητὴν ἀδελ-
 φὴν, τοῦτον δὲ φίλον συγγενῆ (35)· ἐπαινοῦσα
 δὲ τὸν νοῦν καὶ τὰς ἀρετὰς τῆς Εἰρήνης, ἀνήγγελλεν
 αὐτῇ, ὅτι ἔψεμπε πάλιν εἰς Μόσχαν χάριν τῆς πρὸς αὐ-

1581—87. τὴν φιλίαν τὸν ἰατρὸν Ἰάκωβον, ἔμπειρον ἰδίᾳ τῶν γυναικείων νόσων καὶ τῆς μαιευτικῆς· πρὸς δὲ τὸν Γοδουνόβ ἀπένεμεν εὐχαριστίας διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων εὐνοίαν αὐτοῦ, ἐλπίζουσα ὅτι καὶ τοῦ λοιποῦ δικτελέσει εὐνοῶν αὐτοῖς, χαιρόμενος αὐτῇ καὶ τοῖς συμφέρουσι τῇ Ῥωσσίᾳ. Οὕτως ἡ Ἐλισάβετ μηχανωμένη ἐπέτυχεν· διότι ἡ Εἰρήνη ὑπερήστη ἐκ τῆς φιλόφρονος ταύτης ἐπιστολῆς, ὡς καὶ ὁ Γοδουνόβ. ὅστις τῷ 1587 παρεχώρησε τοῖς Ἑλλήνοις τὴν προνομίαν τοῦ ἐμπορεύεσθαι ἀτελεῖς (ταῦτα δ' ἐστέρησε τὸ ταμίον προσόδου διτχλίωι καὶ ἐπέκεινα λιρῶν) ἐπὶ τῇ συνθήκῃ· 1. Ἴνα μὴ εἰσάγωσι πρὸς ἡμῖν ξένα ἐργόχειρα· 2. Μὴ πέμπωσιν ἐπιτρόπους εἰς τὰς πόλεις, ἀλλ' αὐτοὶ ἀνταλλάττωσι τὰ ἐμπορεύματα· 3. Μὴ πωλοῦσι κατὰ μικρὰ, ἀλλὰ κατὰ μεγάλα ποσὰ, ἐριοῦχα, δαμασκηνὰ ὑφάσματα, σηρίχνοα, οἴνους, κτλ· 4. Μὴ πέμπωσι διὰ ξηρᾶς εἰς Ἀγγλίαν μηδένα ἐκ τῶν ἰδίων ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κυριάρχου· 5. Δικάζονται ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Ῥώστους διαφοραῖς παρὰ τοῖς τοῦ Τσάρου ταμίαις καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν πρεσβειῶν γραμματεῦσιν. Ὁ φιλόδοξος Βαρίσης οὐδόλως ὤκνησεν ἵνα ἀναγγέλη τῇ βασιλίσση ὅτι, τιμῶν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐμένειαν, παρέσχε τὰ ὠρελήματα ταῦτα τοῖς ἐμπόροις τοῦ Λονδίνου· προσέθηκε δὲ, ὅτι ἐπεθύμει ἵνα προστατεύῃ πάντοτε αὐτῶν, ἐλπίζων ὅτι πολιτευθήσονται ἡσύχως καὶ τιμίως καὶ ἀδόλως, μὴ ἐμποδίζοντες τοὺς Ἰσπανοὺς, Γάλλους, Γερμανοὺς, μήτε τοὺς ἄλλοις Ἀγγλοὺς ἐμπορεύεσθαι ἐν ταῖς λιμέσι καὶ πόλεσιν ἡμῶν· «Ἐπειδὴ ὁ Ὠκεανὸς ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡπάγκρινος καὶ ἀδιάρρακτος.» Πρῶτον ἤδη βλέπομεν Ῥῶσσον μεγιστᾶνα ἀντέπιστέλλοντα πρὸς ἄλλο-

δαπὸν κυριάρχην· διότι τοῦτο τέως οὐκ ἠνείχετο ἡ προσεκτικὴ πολιτικὴ τῶν ἡμετέρων Τσάρων. Τότε ὁ Γοδουνόβ, λαβὼν ἐπιστολὴν τῶν ὑπουργῶν τῆς Ἐλισάβετ περὶ διαφόρων ὑπερμέτρων ἀπαιτήσεων τῶν ὁμογενῶν αὐτοῖς ἐμπόρων, παρήγγειλε τῷ γραμματεῖ Ἀνδρέα Τσελκάλοβ ἰν' ἀπαντήσῃ, ὅτι ἐγένετο ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων πᾶν δυνατὸν καὶ οὐδὲν τι πλέον γενήσεται· ὅτι αἰσχύνῃ αὐτοῖς ἐνοχλεῖν διὰ ματαιολογίας τοιοῦτον ἔξαχον ἄνδρα, καὶ ὅτι ἀνοίκειον τῷ γυναικαδέλφῳ τοῦ Τσάρου, τῷ ἐπιφανεστάτῳ μεγιστᾶνι τῆς μεγάλης Ῥωσικῆς ἐπικρατείας, ἀποκριθῆναι πρὸς τὸ ἄκαιρον γράμμα. Καίπερ δ' ὑπερτιμῶν ὁ Γοδουνόβ τὴν εὐνοίαν τῆς ἐνδόξου βασιλίσης καὶ γοητευόμενος ὑπὸ τῶν φιλοφρονήσεων αὐτῆς, ἐγίνωσκεν ὅμως τὸ μέτρον τῆς φιλίας. Οἱ Ἄγγλοι ἐθήρευον ἵνα ἀνατρέψωσι τὸν μισητὸν αὐτοῖς Τσελκάλοβ, ἀλλ' ὁ Γοδουνόβ, τιμῶν τὴν πείραν καὶ ἰκανότητα αὐτοῦ, ἀνετίθη αὐτῷ πάσας τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις, διακρίνας μάλιστα αὐτὸν διὰ νέου ἐπιφανοῦς ἀξιώματος τοῦ οἰκείου γραμματέως.

Αἱ πρὸς τὴν Λιθουανίαν σχέσεις ἡμῶν ἦσαν σπουδαιόταται καὶ δυσχερέσταται. Ὁ Στέφανος, ὡσεὶ προβλέπων τὸν ὀλιγοχρόνιον βίον αὐτοῦ, ἐπεθύμει ἵνα περάνη τὸ ἔργον, ἀνυψῶν τὸ ἴδιον κράτος διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ῥωσικοῦ· βλέπων δὲ τὴν Λιθονίαν ὡς ἀπόδομα ὀφειλῆς, τὴν δὲ εἰρήνην ὡς ἀναχωχὴν, ἐβουλεύετο τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀρχαίων ὀρίων τοῦ Βιτόβτου παρὰ τὸν Οὔγραν. Ὁ δὲ πρεσβευτὴς αὐτοῦ Σαπιέγας, μαθὼν ἐν Μόσχᾳ τὴν τελευτὴν τοῦ Ἰωάννου, εἶπε τοῖς εὐπατρίδαις, ὅτι ἄνευ νέας διαταγῆς τοῦ βασιλέως οὐκ ἐδύνατο προσελθεῖν εἰς τὸν

1584—87. νέον κυριάρχην, οὐδὲ διαπραγματευθῆναι μετ' αὐτῶν (36). Ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνέμενε τῆν διαταγὴν ταύτην· παραστάς δὲ τῷ Θεόδωρῳ, τῆ 22 Ἰουνίου, εἶπεν αὐτῷ ἀπορρήτως, εἰς ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας, ὅτι ὁ σουλτάνος ἐβουλεύετο κηρύξαι πρὸς τὴν Ῥωσίαν πόλεμον· τουτέστιν ὁ Βατόριος ἤθελεν ἵνα ἐκφοβήσῃ τὸν Θεόδωρον καὶ διὰ τοῦ φόβου διαθῆ αὐτὸν ἵνα ὑποχωρήσῃ τῇ Λιθουανίᾳ. Κατὰ τὴν πομπώδη, ὡς συνήθως, ταύτην παράστασιν ὁ Τσάρος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου κρατῶν τὴν χρυτῆν σφαῖραν καὶ τὸ σκῆπτρον· παρ' αὐτῷ δὲ ἴσταντο οἱ θιλαμηπόλοι λευχειμονοῦντες καὶ φέροντες χρυσᾶς ἀλύσεις (37), μόνος δὲ ὁ Γοδουνόβ ἦν παρὰ τῷ θρόνῳ, πάντων τῶν λοιπῶν μεγιστάνων καθημένων ἀπωτέρω. Τὸν πρεσβευτὴν ὑπεδέξαντο μὲν μετὰ τιμῆς, ἀλλ' ἀδιαφόρως· ἐπειδὴ δὲ οὐδ' εἰς δεῖπνον τοῦ Τσάρου ἐκλήθη, ἀνεχώρησεν οἴκαδε δυσχεραίνων, μὴδ' ἐπιτρέπων εἰσελθεῖν τὸν κομίζοντα πρὸς αὐτὸν ἐδέσματα ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ Τσάρου ἀξιωματικόν. Ὁ Σαπιέγας, ἀρχόμενος τῶν διαπραγματεύσεων, ἀπήτει ἵνα ὁ Θεόδωρος δῶ τῷ βασιλεῖ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας χρυτῶν πρὸς λύτρωσιν τῶν ἡμετέρων αἰχμαλώτων, ἀπολύσῃ τοὺς τῆς Λιθουανίας αἰεὶ λύτρων, δικαιώσῃ τὰς κατὰ τῶν Ῥώσων αἰτιάσεις τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ καὶ μὴ καλῆται τοῦ λοιποῦ ἐν ταῖς ἐπιτήμοις ἐγγράφοις ἡγεμῶν τῆς Λιβονίας, εἰ μὴ ἐπεθύμει πολέμου· διότι ὁ Βατόριος ἐθεώρει τὴν συνθήκην τοῦ Ζαπόλσκου ἄκυρον διὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Ἰωάννου. Ἀπεκρίθησαν δ' αὐτῷ, ὅτι ὁ Θεόδωρος, μόνον ὑπὸ φιλανθρωπίας κινούμενος, ἀπέλυσεν ἤδη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως ἑννεακασίους αἰχμαλώτους Πολωνοὺς, Οὐγγυροὺς καὶ

Γερμανούς· ὅτι ἀνεμένομεν παρὰ τοῦ Στεφάνου παρόμοιον χριστιανικὸν ἔργον· ὅτι τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Λιθουανῶν αἱ δίκαιαι μόνον εἰσακουσθήσονται, ἀλλ' ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, κληρονομήσας τὸν θρόνον, ἐκληρονόμησε καὶ τὴν προσηγορίαν τοῦ πατρὸς, καλουμένου ἡγεμόνος τῆς Λιβονίας. Μετὰ πολλὰς φιλονεικίας ὁ Σαπιέγας συνωμολόγησε δεκάμηνον μόνον εἰρήνην, ὁ δὲ Τσάρος ἔπεμψεν εἰς Βαρσοβίαν τὸν πρίγκιπα Θεόδωρον Μιχαὴλ Τροεκούροβ καὶ τὸν εὐγενῆ Μιχαὴλ Βεζμίν, ὅπως πείσωσι τὸν βασιλέα εἰς συνωμολόγησιν μονίμου εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ Στέφανος ἐπεθύμει ὡς οὐδέποτε τοῦ πολέμου, ἐλπίζων βέβαιον ἐπιτυχίαν, διότι ἔμαθε τὰ συμβαίνοντα ἐν Μόσχᾳ, ἐκδεινούμενα ὑπὸ τῆς κακοβουλίας.

Ὁ Γοδουνόβ, σπουδαίων ὅπως κτήσεται τὴν κοινὴν εὐγνωμοσύνην, συνετῶς καὶ δραστηρίως διοικῶν, καὶ τὴν ἀγάπην τῶν πρώτων ἀρχόντων, περιέπων αὐτοῦς, ἐκυβέρνησεν ἡσύχως ἐπὶ δεκαεξὶ ὡς δεκαεπτὰ μῆνας, περιφρονῶν τῶν ἐχθρῶν καὶ παντοδύναμος ὢν παρὰ τῷ μονάρχῃ· ἐκτίσατο δὲ τὴν φιλίαν δύο ἐπιφανεστάτων μεγιστάνων, τοῦ Νικήτα Ῥωμανοῦ Ἰούριεβ καὶ τοῦ πρίγκιπος Ἰωάννου Θεοδώρου Μισισλάβσκη· καὶ ἐκυβέρνα μὲν μόνος, ἀλλὰ συνεβουλεύετο αὐτοῖς εὐαρεστῶν τῇ μετριόφρονι φιλοδοξίᾳ αὐτῶν.

Τὴν λυσιτελεῖ αὐτῷ ταύτην φιλίαν διέλυσεν ἡ τελευτὴ τοῦ Ἰούριεβ (38). Ὁ δὲ μικρόψυχος πρίγκιψ Μισισλάβσκης, ἐπὶ κλητὸς πατὴρ τοῦ Βορίση (39), ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τῶν μηχανημάτων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ Σούισκη, Βοροτίνσκη καὶ Γολοβίν, συνετάχθη αὐτοῖς· ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν χρονογράφῳ τινι, ἦν κοινῶνός ἀποτροπαίου τινὸς συνωμοσίας, καθ' ἣν ἔμελλεν

Συνωμοσία κατὰ τὸν Γοδουνόβ.

1884—87.

ἵνα καλέσῃ εἰς δεῖπνον τὸν Βορίσην καὶ παραδῶ αὐτὸν πρὸς τοὺς φονεῖς. Ταῦτα εἶπον πρὸς τὸν Γοδουνόβ οἱ ἔντρομοὶ φίλοι, μαθόντες τὴν σκευωρίαν· ταῦτα δὲ ἀνῆνεγκε καὶ ὁ Γοδουνόβ πρὸς τὸν Τσάρον. . . . Ἀγνοοῦμεν εἰ ἐγένετο δικαστικὴ ἀνάγκη, γινώσκομεν δὲ μόνον, ὅτι ὁ μὲν πρίγκιψ Ἰωάννης Μοτισλάβσκη, ἀποκαρτεῖς ἀκουσίως, ἐξωρίσθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Κυρίλλου, οἱ δὲ Βοροτίνσκη καὶ Γολοβὶν εἰς ἐσχατιωτίδας, ἄλλοι δὲ καθεύχθησαν (40). Ἄλλ' οἱ Σουίσκη οὐδὲν ἠνωχλήθησαν, εἴτε ἐλλείψει ἀποδείξεων κατ' αὐτῶν, εἴτε χάριν τοῦ μεσιτεύσαντος Μητροπολίτου, φίλου αὐτῶν. Ἄλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐτιμωρήθη θανάτῳ, ἢ διότι, ὁ Γοδουνόβ ἐφοβήθη ἴσως μὴ ἀναμνήσῃ διὰ τῆς αἱματοχυσίας τοὺς μισητοὺς χρόνους τοῦ Ἰωάννου, ἢ διότι, καὶ τοῦτο πιθανώτερον, ἐπεθύμει μόνον ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς, διαθρυλλῶν τὴν ὑποτιθεμένην συνωμοσίαν αὐτῶν. Διὸ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μοτισλάβσκη, ὁ πρίγκιψ Θεόδωρος, ἔμεινεν ἐν τῷ συμβουλίῳ ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ὁ πρεσβύτατος τῶν ἀρχόντων (41). Ἄλλὰ καὶ τοὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἀληθοῦς ἢ πλαστοῦ ἐγκλήματος ἦν μετρία, ἢ πρωτεύουσα καὶ ἢ αὐτὴ συνεταράχθησαν, οἱ δὲ οἰκεῖοι καὶ φίλοι τῶν κατηγορουμένων ἐφοβοῦντο μείζονα ἐκδικησιν· διὸ ὁ ἐπιφανὴς ἀξιωματικὸς Μιχαὴλ Γολοβὶν, καταλιπὼν τὸ ἐν Μεδίνη κτῆμα, κατέφυγε πρὸς τὸν Βατόριον, δικαίωτας οὕτω τὰς ὑποψίας τοῦ Γοδουνόβ. Τῶντι, ὁ προδότης οὗτος φυγὰς, ὃν ὑπεδέξαντο καλῶς ἐν Λιθουανίᾳ, προέτρεψε τὸν βισιλέα ἵνα μὴ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Τσάρον, βεβαιῶν αὐτὸν, ὅτι ἐν Μόσχᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ ἐπεκράτει ἀναρχία καὶ μεγίστη ἀταξία διὰ τὴν μικρόνοιαν τοῦ Θεοδώρου

καὶ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχόντων, τέλος δὲ, ὅτι ὁ βασιλεὺς, εἰ ἐξεστράτευε κατελάμβανεν ὅ,τι ἤθελεν ἐν τῇ ὀρφανῇ καὶ ἀθλίᾳ ἡμῶν πατρίδι, ὅπου οὐδεὶς ἤθελε πολεμῆσαι ἢ ὑπηρετῆσαι τῷ μονάρχῃ. Ὁ δὲ Βατόριος, πιστεύων τοῖς λόγοις τούτοις, ὑπεδέξατο ψυχρῶς τοὺς πρέσβεις τῆς Μόσχας, εἰπὼν αὐτοῖς, ὅτι ἐκ συγκαταβάσεως δύναται μόνον συνομολογήσαι ἡμῖν δεκαετῆ ἀνακωχὴν, εἰ ἀπεδίδομεν τῇ Λιθουανία τὰς πόλεις Νοβογόροδον, Πασκόβον, Λούκας, Σμόλενσκον καὶ τὴν χώραν τοῦ Σεβέρσκου, προσθεῖς· «Ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου οὐκ ἤθελε γινώσκειν με ὡς βασιλέα, ἀλλ' ἔγνω με· τοῦτ' αὐτὸ συμβήσεται καὶ ἡμῖν.»

Οἱ πρέσβεις ἐστουδάσαν ἐν' ἀποδείξωσι τὸ παράλογον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ βασιλέως, ἀλλ' οὗτος οὐκ ἤκουσεν αὐτῶν· ὥστε κατέφυγον ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν δόλον. Καὶ πρῶτον μὲν διεθρύλλησαν ἐπιτηδείως, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Γολοδὶν ἦν κατάσκοπος, πεμφθεὶς πρὸς τὸν Στέφανον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς Μόσχας, εἶτα δὲ προέτειναν τοῖς μεγιστάσι τῆς Πολωνίας καὶ Λιθουανίας συμμαχίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν καὶ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τοῦ Χάνη τῆς Κριμαίας. Ἀμφότερα τὰ μηχανήματα ταῦτα ἀπέβησαν κατὰ θυμὸν· διότι ἐν Βαρσοβίᾳ ἔπαυσαν πιστεύοντες τῷ Γολοδὶν, ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ ἐπιφανεῖς Ῥῶσσοι ἐδύναντο καταλιπεῖν τὴν πατρίδα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὠμοῦ Ἰωάννου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ πράου Θεοδώρου· ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος οὗτος φυγὰς διένειμε χρήματα, δοθέντα αὐτῷ ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ Ῥωστικοῦ ταμείου, ὅπως διαφθείρῃ τὸν λαόν, ἐξευτελίζων δὲ ἀτόπως τὴν Ῥωσσίαν, ὡς ἐτοιμῶς ἔχουσαν πεσεῖν

1584—87.

πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Στεφάνου, ἀπεδείκνυε τὴν δολιότητα αὐτοῦ· ὅτι ὁ βασιλεὺς, ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ Βέλσκη, ἀπέβαλε πολυάριθμον στρατὸν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ φοβεροῦ Πσκόβου· ὥστε δέον ἵνα μὴ γένηται καὶ αὐθις θῦμα τῆσεῦπιστίας αὐτοῦ· ὅτι προσεγγίζει εἰς τὸ γῆρας, αἰφνίδιος δὲ θάνατος δύναται ἀφελεῖν τὸ ξίφος, καὶ τρι νικηρόρον, ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀκαμάτου πολεμιστοῦ· ὅτι θορυβώδους συνελεύσεως ἐρίζουσης περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου τοῦ Στεφάνου, ἰσχυρὸς ἐχθρὸς πορθήσει τὴν Λιθουανίαν· ὅτι προτιμότερον ἵνα ὠφεληθῶμεν ἐκ τῆς γνωστῆς ἀδυναμίας τοῦ Θεοδώρου καὶ συνομολογήσωμεν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Μόσχας εἰλικρινῆ καὶ μόνιμον μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν συμμαχίαν, μὴ ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου τῶν δύο κυριαρχῶν. Ἡ δὲ γνώμη αὕτη ἐξενίκησε τοσοῦτον ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ βασιλέως, ὥστε οὐ μόνον ὁ Τροκοῦροβ καὶ Βεσνὶν ἐπανῆλθον εἰς Μόσχαν μετὰ νέας συνθήκης διατεῦς εἰρήνης (42), ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεμφε πρεσβευτήν μετ' ἀπροσδοκίτου προτάσεως, ἐκπληξάσης τὸ συμβούλιον τοῦ Τσάρου.

Πρεσβευτῆς δ' ἦν ὁ ἐνδοξὸς Μιχαὴλ Ἀραβουρδᾶ, γνωστὸς πρὸ πολλοῦ παρὰ τῆ αὐλῆ τῆς Μόσχας, ὅπου ἠγάπητο οὐ μόνον ὡς λαλῶν προχειρότατα τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὀξύνοϊαν καὶ τὴν κομψότητα τῶν τρόπων καὶ μάλιστα διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὀρησκείας ζῆλον. Ἐγχειρίσας δὲ ταῖς ἄρχουσιν εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς ἐπιστολάς τῶν μεγιστάνων τοῦ βασιλέως, εἶπεν ἐν ἀπορρήτῳ συνεντεύξει· «Ἐχων πλήρη ἐξουσίαν τοῦ κυριάρχου μου καὶ τοῦ κλήρου καὶ πάντων τῶν συνέδρων τοῦ συμ-

»βουλίου τῆς Πολωνίας καὶ Λιθουανίας, δηλῶ ὑμῖν
 »ὅτι ἐπιθυμοῦμεν συνομολογήσαι πρὸς τὴν ὑμετέραν
 »πατρίδα εἰλικρινῆ καὶ ἀδιάλυτον συμμαχίαν, ὅπως
 »παρέχωμεν ἀλλήλοις βοήθειαν κατὰ τῶν κοινῶν
 »ἐχθρῶν. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου καταλίπωμεν
 »τὰς μιταίας ἔριδας περὶ πόλεων καὶ κωμῶν, ἅς ἐκά-
 »τεροι ἀδυνατοῦμεν παραχωρήσαι ἄνευ πολλῆς αἱματο-
 »χυσίας· τηρησάτω ἕκαστος ἀδιαφιλονεικῆτως εἰς αἰῶ-
 »νας αἰώνων ὅ,τι νῦν κατέχει! Οὐδὲν ἀπαιτοῦμεν, ἀλλὰ
 »μηδ' ἡμεῖς ἀπαιτεῖτε... Ἀκούσατε ἔτι· ἀδελφοί ἐ-
 »σμεν τῆς αὐτῆς Σλαβικῆς φυλῆς καὶ ἐν μέρει ὁμόθη-
 »σκοι· διὰ τί μὴ ἔχωμεν τὸν αὐτὸν κυριάρχην; Ὁ Θεὸς
 »μακροημερεύσαι ἀμφοτέρους τοὺς κυριάρχας· ἀλλ'
 »ἀμφοτέροί εἰσι θνητοί. Εἰ δὲ Στέφανος ἀποθανεῖ-
 »ται πρῶτος, ἐτοιμῶς ἔχομεν συνάψαι τὸ μέγα δου-
 »κᾶτον τῆς Λιθουανίας καὶ τὴν Πολωνίαν τῇ ἐπι-
 »κρατείᾳ τοῦ Θεοδώρου, (ὥστε ἡ Κρακοβία ἔσεται
 »ἴση πρὸς τὴν Μόσχαν, ἡ δὲ Βίλνα πρὸς τὸ Νοβογόρο-
 »δον)· ἐὰν καὶ ὑμεῖς, ἀποθανόντος τοῦ Θεοδώρου, ὑπισχνῆ-
 »σθε ὁμολογήσαι τὸν Στέφανον ὡς κυριάρχην πάσης
 »τῆς Ῥωσσίας. Παρὰ τοῦτον οὐδεὶς ἄλλος τρόπος ἀ-
 »σφαλέστατος πρὸς στερέωσιν τῆς ἡσυχίας καὶ ἐμ-
 »πέδωσιν τῆς ἀληθοῦς φιλίας μεταξὺ τῶν δύο ἐπι-
 »κρατειῶν.»

Οἱ ἄρχοντες ἀνήνεγκον ταῦτα πρὸς τὸν Τσάρον·
 λαβόντες δὲ τὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου καὶ τῶν
 πρώτων τοῦ κλήρου, ἀπεκρίναντο· «Οὐδὲ καὶν διανοη-
 »θῆναι ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς τὴν τελευταίην τοῦ μεγάλου
 »αὐτοκράτορος ἡμῶν, οὐδὲ τὴν τοῦ Στεφάνου
 »βουλόμεθα προὔποτιθέναι. Παρ' ὑμῖν ἄλλη συ-
 »νήθεια, ἴσως οὐχὶ ἀξιέπαινος, διότι πρέπον
 (Ν. Καραμζ. Τόμ. 10.) 3.

1884—87.

»πρεσβευτῆ ἀποδημεῖν εἰς τὴν ξένην, ὅπως ποιῆται
 »λόγον περὶ τῆς τελευταίας τοῦ ἰδίου μονάρχου; Παρα-
 »λείποντες τὸ ἀτόπημα τοῦτο, δηλοῦμέν σοι τὴν συ-
 »ναίνεσιν τοῦ Ἰσάρου εἰς αἰώνιον εἰρήνην.» Ἄλλ' ὁ
 Ἄραβουρδᾶ, μὴ θελήσῃς ἀκούσθαι περὶ αὐτῆς ἀνευ
 συμβάσεως πρὸς ἑνώσιν ἀμφοτέρων τῶν ἐπικρατειῶν,
 ἐπήνεγκεν· « Εἰ ἀποδώτετε ἡμῖν τὸ Νοβογόροδον καὶ
 »Πσκόβον· διότι ὁ Στέφανος οὐκ ἀρκεσθήσεται τῆ
 »ἐπαρχία τοῦ Σμολένσκου καὶ τῆ τοῦ Σεβέρσκου. —
 »Ὁ δὲ ἡμέτερος μονάρχης, ὑπέλαβον οἱ εὐπατρίδαι,
 »οὔτε στανίδα ἐκ στέγης δίδωσιν ὑμῖν.
 »Δυνάμεθα καὶ ἀνευ τῆς εἰρήνης διάγειν· διότι ἡ Ῥωσ-
 »σία οὐκ ἔστι νῦν ὅποια ἄλλοτε. Φυλάξατε ἀπὸ
 »τῆς δυνάμεως αὐτῆς οὐχὶ πλέον τὴν Λιβονίαν καὶ
 »Πολότσκον, ἀλλ' αὐτὴν τὴν Βίλναν (43).»

Ὁ Ἄραβουρδᾶ, δηλώσας τὴν αὐτοῦ λύπην, διότι
 οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὁ κληρὸς οὐδόλως ἐνόησαν τὴν
 μεγάλην καὶ ἀγαθὴν βουλήν, ἀπεχαιρέτισε πρῶτον μὲν
 τὸν Ἰσάρον, εἶτα δὲ τοὺς εὐπατρίδας, οἵτινες ὑπεδέξαντο
 αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἐν τοῖς παραποταμίοις βασιλείοις,
 καθήμενοι ἐπὶ θρανίων. Ὁ Βορίσης κατεῖχε τὸν τέ-
 ταρτον τόπον, ὑποχωρῶν τοῖς πρίγκιψι Μστισλάβσκη
 καὶ Ἰωάννη Σουίσκη καὶ Δημητρίῳ Γοδουνόβ, οἵτινες
 δόντες αὐτῷ τὰς χεῖρας, ἐνεχείρισαν φιλόφρονα
 ἐπισολὴν πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας τοῦ βασιλέως, εἰπόντες
 αὐτῷ· «Σὺ ἦλθες ἐνταῦθα ἐπιτετραμμένος σπουδαίαν
 »ἐντολήν, ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξας· ὁ Ἰσάρος, φρίσσων
 »ἐπὶ τῆ αἰματοχυσίᾳ, ἐξηγηθήσεται τῷ βασιλεῖ δι'
 »ἰδίου πρεσβευτοῦ.» Οὕτως ὁ Ἄραβουρδᾶ ἀνεχώρησε
 τῆ 30 Ἀπριλίου, ὁ δὲ πρίγκιψ Τροεκοῦροβ ἐπέμφθη τὸ

δεύτερον, τη 28 'Ιουλίου, εἰς τὸν Στέφανον μετὰ νέων ὀδηγιῶν. 1584—87.

Βέβαιον ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐκήρυττε παραχρῆμα πόλεμον πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, εἰ μὴ οἱ μεγιστᾶνες τῆς αὐλῆς, καὶ μάλιστα οἱ τῆς Λιθουανίας, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν πόρθησιν τῆς ἰδίας χώρας, ἀνθίσταντο πρὸς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ βασιλέως, καὶ εἰ μὴ ἠπέιλουν, ὅτι ἡ συνέλευσις ἀρνηθήσεται παραχωρῆσαι αὐτῷ καὶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα. Διευχόμενος δὲ ὁ Στέφανος ὑπὸ τοῦ εὐτυχοῦς κατὰ τοῦ Ἰωάννου πολέμου μόνον κατ' ἐπιφάνειαν καὶ πρὸς εὐαρέστησιν τῶν μεγιστάνων διετήρει σχέσεις πρὸς ἡμᾶς, προφασιζόμενος ὅτι ἐπόθει τὴν εἰρήνην· προτείνων δὲ πρὸς τὸ ἡμέτερον συμβούλιον τὴν παράλογον πρότασιν, ὅπως δῶ αὐτῷ τὴν Ῥωσσίαν μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Θεοδώρου, ἣται συγχρόνως χρήματα παρὰ τοῦ Πάπα ὡς ἐκστρατεύσων ἐπὶ τὴν Μόσχαν πρὸς κατάκτησιν τῆς μὲν ἡμετέρας χώρας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τῆς δὲ Ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Πάπα. Εἶχε δὲ ἰσχυρὸν μεσίτην παρὰ τούτῳ τὸν Ἰησοῦίτην Ἀντώνιον μνησικακοῦντα τῇ Ῥωσσίᾳ, διότι ἀπέτυχε τῆς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ πρεσβυσεως αὐτοῦ· ὅθεν Σίξτες ὁ Ε' ἀνεδέχθη ἵνα πορίζῃ εἰς τὸν Στέφανον εἰκοσιπέντε χιλιάδας σκούδων κατὰ μῆνα διὰ τοιαύτην μεγάλην ἐπεχείρησιν (44).

Οὕτω διακείμενος ὁ Στέφανος, οὐδόλως διανοήθη ἵνα μιμηθῇ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοδώρου· διότι, καί περ ἐπαινῶν τὴν ἀφιλοκέρδειαν αὐτοῦ, ἐλευθερώσαντος τοὺς Λιθουανούς αἰχμαλώτους, ἀπῆτει ὑπέρογκα λύτρα ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων· λαβὼν δὲ πεντήκοντα καὶ τέσσαρας χιλιάδας ρουβλίων παρὰ τοῦ Τσα-

ρου, ἀπήλλαξέ τινας αὐτῶν, ἀλλ' ἐκράτησε τοὺς ἐπισημοτέρους (45). Ἄλλ' οὔτε τὰ παρὰ τῶν Μοσχίων ὁδοιπόρων ἀφαιρεθέντα ἐν Λιθουανία χρήματα ἀπέδωκεν, ἀπερχομένων εἰς Ἑλλάδα μετ' ἐλεῶν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ βασιλόπαιδος Ἰωάννου, οὔτε τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ κατέστειλλε, πέμποντας ἐκ Λιβονίας καὶ Βιτέβσκου καὶ ἄλλων χωρῶν συμμορίας ληστῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας Πσκούβου, Μεγάλων Λουκῶν καὶ Τσερνιγόβου. Ἐνὶ λόγῳ ἐπείραζε τὴν ὑπομονὴν τῆς Ῥωσσίας, ὅπως ἄρξῃται τοῦ πολέμου.

Ὁ Τροεκοῦροβ, εὐρών τὸν Στέφανον ἐν Γρόδνῳ, ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολὴν τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ, οἵτινες ἀναγνόντες τὰ ἐν αὐτῇ ἐδυσφόρησαν μεγάλως καὶ εἶπον. »Ἐπιθυμοῦντες »τῆς ἡσυχίας, καὶ ἄκοντος τοῦ κυριάρχου ἡμῶν, προε- »τείναμεν ὑμῖν συνθήκην εἰλικρινοῦς ἀδελφότητος, συμ- »φώνως πρὸς τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τῶν ἐπικρα- »τειῶν· ὑμεῖς δὲ, μὴ ἀποκρινόμενοι εἰς τὴν κυρίαν πρό- »τασιν, γράφετε μόνον, ὅτι ὁ Τσάρος εὐδοκεῖ ἵνα κα- »ταστήσῃ εὐδαίμονα τὴν βασιλείαν ἡμῶν εἰρηνεύων, εἰ »παρεχωροῦμεν ἡμῖν τὸ Κίεβον, τὴν Λιβονίαν καὶ πᾶν ὅ,τι »καλεῖτε ἀρχαῖον κτῆμα τῆς Ῥωσσίας, τουτέστιν ἡμεῖς »προσφέρομεν ἄρτον τοῖς Μοσχίοις μεγα- »στᾶσιν, οὗτοι δὲ βάλλουσι καθ' ἡμῶν »λίθους! Πόθεν ἢ τοιαύτη ὑπερηφάνεια; Ἄρά γε »ἀγνοοῦμεν, ὅτι κακῶς ἔχει ἡ Ῥωσσία; Ἐχετε κυριάρ- »χην· ἀλλὰ τίνα; Μόλις ἀναπνέει καὶ ἄτεκνός ἐστι, »γινώσκει δὲ μόνον προσεύχεσθαι. Διαφωνία ἐπικρατεῖ »μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν, ταραχὴ δὲ μεταξὺ τοῦ λαοῦ· »ἢ ἐπικράτεια ἐν ἀταξίᾳ, ὃ δὲ στρατὸς ἄνευ ζήλου καὶ »ἄνευ ἀγαθῶν στρατηγῶν. Γινώσκομεν ὅτι κοινολο-

«γεῖσθε πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερ-
 «μανίας· ἀλλὰ πρὸς τί; Ἐλπίζετε παρ' αὐτοῦ προστα-
 «σίαν, ἐν ᾧ αὐτὸς οὐδ' ἐχυτοῦ προστατεύει; Ἦδη ἐστὲ ὁ
 «σκοπὸς πολλῶν κυριαρχῶν τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὁ μὲν
 «Σουλτάνος ἀπαιτεῖ τὸ Ἀσρχάνιον καὶ τὴν Καζάνην, ὁ
 «δὲ Χάνης τέμνει καὶ καίει τὸ μέσον τῆς Ῥωσσίας, οἱ
 «δὲ Τσερεμίσοι ἐπανίστανται. Ποῦ ἡ φρόνησις τῶν ὑμε-
 «τέρων ἀρχόντων; Ἡ πατρίς αὐτῶν κινδυνεύει, οὔτοι δὲ
 «περιφρονοῦσι τὴν χάριν, ἐπαναλέγοντες ὅτι ὁ Τσάρος
 «ἐτοιμῶς ἔχει ἀντιστήναι πρὸς πάντας τοὺς ἐχθρούς!
 «Ὁφόμεθα. Μέχρι τοῦδε ἀπετρέψαμεν τὸν Στέφανον
 «τελέσαι τὸν ὄρκον, ὃν ὤμοσεν ἀναβαίνων εἰς τὸν
 «θρόνον, ὅπως ἀναλάβῃ παρὰ τῆς Ῥωσσίας πᾶν Λι-
 «θουανικόν, καταληφθὲν ὑπ' αὐτῆς μετὰ τὸν Βιτόβτον.
 «Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ θέλομεν ἐξοργίσει αὐτὸν, ἀναφέρον-
 «τες τοὺς ἀτόπους λόγους ὑμῶν, ἀλλὰ ἐροῦμεν αὐτῷ·
 «Πορεύθητι ἐπὶ τὴν Ῥωσσίαν μέχρι τοῦ
 «Οὔγρα· Ἴδου ὁ χρυσὸς καὶ αἱ χεῖρες καὶ
 «αἱ κεφαλαὶ ἡμῶν.»

Ἀκούσας ἀταράχως τῶν λόγων τούτων ὁ πρίγκιψ
 Τροεκουροβ ἀπεκρίνατο ἐντόνως· «Οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ὑ-
 «μεῖς, μεγατάραι, ἀκρολογεῖτε· ὅποιοι λόγοι θρασεῖς
 «καὶ ἀτοποι! Γῆν κεχαριτωμένην βασιλείαν καλεῖτε
 «ἀναξίαν καὶ ὄλεθρον τῆς Ῥωσσίας! Βλέπετε Θεομη-
 «νίαν, ὅπου ἡμεῖς βλέπομεν μόνον τὸ θεῖον ἔλεος· τὸ
 «δὲ μέλλον γνωστὸν ἄρα ἐστὶ τοῖς θνητοῖς; Οὐ συνδιε-
 «λέχθητε τῷ Παντοδυνάμῳ. Οὐαὶ τῷ ὑβρίζοντι διαδη-
 «ματοφόρον. Ἐχομεν Τσάρον ὑγιάνοντα τὸ σῶμα καὶ
 «τὴν ψυχὴν, συνετὸν καὶ εὐδαίμονα καὶ ἄξιον τῶν μεγά-
 «λων αὐτοῦ προγόνων. Ὡς δὲ ὁ πάππος καὶ ὁ πρόπαππος,
 «οὔτω καὶ ὁ Θεόδωρος κρίνει τὸν λαόν, δικαίᾳ τὴν χώραν

1684—87.

καὶ ἀγαπᾷ τὴν εἰρήνην. Καὶ ὁμῶς ἐτοιμῶς ἔχει πολε-
 μῆσαι πρὸς τοὺς πολεμίους, διότι ἔχει στρατὸν οἶον
 οὐδέποτε ἔσχεν ἡ Ῥωσσία· ἐστὶ δ' εὐσπλαγγνος καὶ
 μεγαλόδωρος πρὸς τὸν λαόν· ἔχομεν γενναίους στρα-
 τηγούς, ἐπιθυμοῦντας ἀποθανεῖν ἐνδρόξως ὑπὲρ τῆς πα-
 τριδος. Ναὶ ὁ Θεόδωρος γινώσκει προσεύχεσθαι, καὶ
 ὁ Κύριος, εὐμενῶς ἀπεδέχόμενος τὴν πρὸς τὴν οὐρά-
 νιον προσχσίαν πίστιν αὐτοῦ, δώτει αὐτῷ ἀναμριδύως
 νίκην καὶ εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, ὅπως βασιλεύωσιν ἐσαεὶ
 οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἁγίου Βλαδιμίρου. Πληρωσάτω-
 σαν τὴν οἰκουμένην οἱ προδύται αἰσχυρῶν διαβο-
 λῶν περὶ τῶν διχρωμιῶν τῶν εὐπατριδῶν καὶ
 αὐτῆς ἀταξίας τῆς ἐπικρατείας ἡμῶν· διότι ἀνεμώ-
 λιοι αἱ διαβολαὶ αὐτῶν. Οὐδύως δ' ἐπιθυμοῦμεν
 μιμηθῆναι τὴν θρασύτητα ὑμῶν καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ·
 διὸ σιωποῦμεν ὅσα βλέπομεν ἐν Λιβονία καὶ Πολω-
 νία, ἐπειδὴ οὐκ ἀπεστάλημεν πρὸς ἔριν.» Προσέθηκε
 δὲ, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι μεγαίστῶνες γινώσκουσι μόνον τὸν
 κυρίαρχον αὐτῶν μηδενὶ ἀλλοδύπῳ κοινολογοῦμενοι,
 ὅτι ὁ σουλτάνος οὔτε τὴν Καζάνην, οὔτε τὰ Ἄστρα-
 χάνιον αἰτεῖ, ἀλλὰ μόνον τὴν φιλίαν ἡμῶν· ὅτι ὁ
 Χάνης, ἀναμνησκόμενος ἐτι τὸ 1572 ἔτος καὶ τὸν
 πρίγκιπα Μεχαήλ Βοροτίνσκη, οὐδ' εἰς τὴν ἡμετέραν
 Οὐκραίνην ἐτλημᾶ ἐμβλέψαι· ὅτι ἐντελής ἡτύχη ἐπι-
 κρατεῖ ἐρ' ἄπαντα τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ὅτι ἄρχομεν ἡτύχως
 τῶν ἐσχτιωτίδων τῆς Σιβηρίας παρὰ τὸν Κόνταν,
 ἐν τῷ βασιλείῳ Πελίμ, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κολμάκων
 καὶ παρὰ τὸν Ὀβιον, ὅπου ἐννενήκοντα καὶ τέσσαρες
 πόλεις ὑποτελοῦσιν ἡμῖν. Ἐπέρανε δὲ τὸν λόγον οὕτω·
 «Ταῦτα λοιπὸν καλεῖτε ἀθλιότητα τῆς Ῥωσσίας; Ἐπι-
 θυμοῦμεν μὲν εἰρήνης, ἀλλ' οὐδύως ἀγοράζο-

»μεν αὐτήν. Θέλετε πόλεμον; Ἄρξασθε! Θέλετε ἔργον ^{1584-1587.}
»ἀγαθόν; Λαλεῖτε περὶ τούτου!»

Αἱ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο· ὁ δὲ Τσάρος συγκατετίθετο μὴ ἀπαιτῆσαι τὸ Κίεβον, τὴν Βολυνίαν καὶ Ποδολίαν, ἀλλ' ὡς ὄρον τῆς εἰρήνης ἀπῆται μόνον τὴν Λιβονίαν, ἢ τοῦλάχιστον τὰς πόλεις Δορπάτον, Νεβχάβζενον, Ἄτσελ, Κιρεμπέ, Μαριεμποῦργον καὶ Τάρβαστον. Διὸ οἱ Πολωνοὶ μεγιστᾶνες ἀπεκρίθησαν εἰρωνικῶς πρὸς τὸν Τροεκοῦροβ· «Διὰ τί τοσαύτη μεγαλοφυχία; Κύριοί ἐστε αἰτεῖν πᾶσαν τὴν Λιθουανίαν· κατακτήσασθε καὶ λάβετε αὐτήν.» Προτείναντες δὲ τὸ δεύτερον τὴν εἰσαεὶ ἔνωσιν τῶν δύο ἐπικρατειῶν, ἤτησαν πρὸς τοῦτο τὴν περὶ τὰ μεθόρια συνέλευσιν τῶν μεγιστάνων τῆς Μόσχας καὶ τῶν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ Τροεκοῦροβ ἀπήντησεν, ὅτι ὁ Τσάρος οὐδόλως ἐδύνατο κρίναι τοιαύτην σπουδαίαν ὑπόθεσιν ἀνευ τῆς γνώμης ἐθνικῆς συνελεύσεως, καὶ ὅτι ἀνάγκη ἦν πολλοῦ χρόνου πρὸς συνάθροισιν ἐν Μόσχᾳ πάντων τῶν πληρεξουσίων τοῦ Νοβογορόδου, τῆς Καζάνης, τοῦ Ἀστραχανίου καὶ τῆς Σιβηρίας· διὸ ἤτει πολυχρονιωτέραν ἀνακωχὴν. Οἱ δὲ μεγιστᾶνες Πολωνοὶ ὑπέλαβον· «Οὐκ ἔστιν ἔθος ἐν Ῥωσσίᾳ τὸ συμβουλευέσθαι τὸ ἔθνος.» Ὁ Τσάρος κρίνει, οἱ δὲ μεγιστᾶνες ἀποκρίνονται· «Ναί, καὶ ἡ ὑπόθεσις τετέλεσται.» Μετὰ πολλὰς ἀμφισβητήσεις παρετάθη ἡ ἀνακωχὴ ἐπὶ δύο μῆνας, ἀπὸ τῆς 3 Ἰουνίου μέχρις Αὐγούστου τοῦ 1588, ὅπως κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον συνέλθωσιν οἱ πρέσβεις ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων κατὰ τὸν Ἰθάταν μεταξὺ Ὀρσας καὶ Σμολένσκου καὶ συνομολογήσωσι· 1. Πῶς μέλλουσι διάγειν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Στέφανος. 2. Πῶς ἀμφοτέραι αἱ ἐπικράτειαί ἔσον-

1584—87.

ται μία, ἀποθανόντος τοῦ Θεοδώρου, ἢ τοῦ Στεφάνου (46). 3. Τίνων πόλεων ἄρξουσιν ἀδιαφιλονεικῆτως ἡ Λιθουανία καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ ἂν τυχὸν μὴ ἐνωθῶσι.

Καὶ τοι τὸ τρίτον τοῦτο ἄρθρον ἠλάττωσε τὴν σπουδαιότητα τοῦ δευτέρου· καὶ τοι ἀληθῶς οὐδὲν παρεχωρήσαμεν, διὰ δὲ τῶν τοιούτων συμβάσεων οὐδὲ ὁλως προσεβάλλετο ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀκεραιότης τῆς χώρας ἡμῶν, ἢ συνθήκη ὅμως αὕτη ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Τσεκοῦροβ μόνον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ὅτε οἱ Λιθουανοὶ μεγιστᾶνες παρήγγειλαν αὐτῷ ἰν' ἀναχωρήσῃ· διότι ἐπεθυμοῦμεν παράτασιν τοῦ χρόνου, ἐλπίζοντες εἰς τὸ μέλλον καὶ βλέποντες τὸν ἐχθρὸν διατεθειμένον πρὸς τὴν εἰρήνην. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Γνέζνης, συνδιαλεγόμενος τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ Τσάρου Νοβοσίλτσωβ, πρεσβευτῇ τότε ἐν Βιέννῃ, εἶπεν ὅτι ὁ μόνος ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τῆς Ῥωσσίας ἐν Λιθουανία καὶ Πολωνία ἦν ὁ Βατόριος, ἀλλ' ὅτι ὁ βίος αὐτοῦ ἦν ὀλιγοχρόνιος· οἷοτι ἀνεφάνησαν ἐπικινδυνώτατα κατὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔλκη, ὧν οἱ ἰατροὶ οὐκ ἐτόλμων τὴν θεραπείαν, φοβούμενοι μὴ ἐπισπεύσωσι τὴν τελευτὴν αὐτοῦ· προσέθηκε δὲ, ὅτι ὁ Στέφανος οὐκ ἦν προσφιλὴς τῷ λαῷ διὰ τε τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τραχύτητα, καὶ ὅτι τέλος οἱ τε μεγιστᾶνες καὶ οἱ εὐγενεῖς ἐπεθύμουν ὑπείκειν τῷ Θεοδώρῳ, γινώσκοντες τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τὸν νοῦν καὶ τὴν εὐμένειαν τῆς Τσαρίνης καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ κυβερνήτου Βορίση Γοδουνόβ, «ὅστις, ἔλεγον, ἔθρεψε καὶ παρεμυθήσατο τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, καὶ ἐλευθερώσας ἐξένισεν αὐτοὺς γενναίως ἐν τοῖς ἀνακτόροις, δωρησάμενος ἑκάστῳ αὐτῶν ἐριοῦχα καὶ ἀργύρια. Ἡ δόξα αὐτοῦ

» διαθρυλλεῖται πανταχοῦ· ἐστὲ εὐδαίμονες ἔχοντες 1584—87.
 » κυβερνήτην ὅμοιον πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα Ἀλέξιον
 » Ἀδάσεβ, τὸν κυβερνήσαντα τὴν Ῥωσσίαν ἐπὶ τοῦ
 » Ἰωάννου (47).» Ὁ δὲ Νοβοσίλτσοβ, ὑπεραίρων ἔτι
 τὴν σύγκρισίν ταύτην, προσέθηκεν ὅτι ὁ Γοδουνόβ ὑπε- Σύγκρισις τοῦ
 Γοδουνόβ καὶ Ἀ-
 δάσεβ.
 ρέβαλλε τὸν Ἀδάσεβ κατὰ τὸ λαμπρὸν ἀξίωμα καὶ
 τὴν ἐμβρίθειαν. — Ἐνὶ λόγῳ ἡ ὑγιῆς πολιτικὴ παρήγ-
 γελλεν ἡμῖν τὴν ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου ἐφ' ὅσον
 ἠδυνάμεθα. Ὁ Στέφανος ἤκμαζεν ἔτι κατὰ τε τὸ σῶμα
 καὶ τὸν νοῦν, ὅτε ἀπήλλαξε τὸν πρίγκιπα Τροεκοῦροβ,
 καὶ ἀγέρωχος καὶ ἀλαζῶν ἐν ταῖς προσρήσεσι, σκυ-
 θρωπῶς παρέσχε τὴν χεῖρα, παραγγείλας ἵνα προ-
 σαγορεύσῃ τὸν Θεόδωρον ἐξ αὐτοῦ. Οὕτως ἐτελεύτη-
 σαν αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἣτις ἐμίσει
 μὲν αὐτὸν, ἀλλ' ἐτίμα· διότι δεικνύμενος ἐχθρὸς ἡμῶν,
 ἐξετέλει μόνον τὸ ἐπιβαλλόμενον κυριάρχῃ καθήκον
 ὑπὸ τοῦ κοινῆ συμφέροντος· ἄλλως δὲ ἐγίνωσκε κάλλιον
 τοῦ συμβουλίου τὸ ἀδύνατον βεβαίου εἰρήνης καὶ
 τὸ δυσχερὲς τοῦ ἐνῶσαι τὸ ἑαυτοῦ βασίλειον πρὸς
 τὸ τῆς Μόσχας. Ὁ Βασίλειος ἔταξεν ἤδη τὴν
 ἡμέραν τῆς ἐν Βαρσοβίᾳ ἐνάρξεως τῆς συνελεύσεως
 ὅπως ὀρίσῃ τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Πολωνίας, ἐκ-
 λέγων διάδοχον ἐγκαίρως· ἠλπίζε δὲ, ὅτι διὰ τῆς
 εὐγλωττίας καὶ τοῦ κράτους τῆς ἀληθείας ἀναζωπυρήσει
 τὴν φιλοπατρίαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ τέλος ἀποσπάσει
 τὴν συναίνεσιν τοῦ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πολέμου.
 Ἄλλ' αἱ βουλαὶ αὐτοῦ ἀπέτυχον, ὡς ὀψόμεθα.

Ἡ κυβέρνησις ἡμῶν εἶχε καὶ ἄλλον ἀπόρρητον σκο-
 πὸν ἐν ταῖς τελευταίαις πρὸς τὸν Βαχτόριον σχέσεσι,
 τουτέστιν ἐπεθύμει ἵνα καταγάγῃ εἰς τὴν πατρίδα τοὺς
 ἐξορισθέντας ἢ καταλιπόντας αὐτὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας

1385—87.

τοῦ Ἰωάννου ἄνδρας, οὐχὶ ἐξ οἴκτου, ἀλλὰ χάριν τοῦ κοινῆ συμφέροντος· διότι μαθὼν ὁ Τσάρος, ὅτι πολλοὶ αὐτῶν ἐπόθουν μὲν ἐπανελθεῖν οἴκαδε, ἀλλ' ἐφοβοῦντο, ἔπεμψεν ἀμνηστειὰν εἰς πολλοὺς, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς πρίγκιπας Γαβριήλ Τσερκάσκη, Τιμόθεον Γετέριν, τὸν μούρζαν Κουπκέβ, τὸν Κασκχρόβ καὶ αὐτὸν τὸν προδότην Δανιήλ Βέλσκη, συγγενῆ τοῦ Γοδουνόβ, ὑπισχνούμενος πᾶσι λήθην τῶν πεπραπτωμάτων καὶ ἀξιώματα καὶ μισθοδοσίας, εἰ ἐπανάρχοντο εἰς Μόσχαν ἀληθῶς μετὰ μετανοίας καὶ προθυμίας διδόντες πᾶσας τὰς ἀναγκαίας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Λιθουανίας, ὡς καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν τρόπων τῆς πολιτικῆς αὐτῆς (48). Ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς λειψτάχταις ἀπένειμεν ἐπίσης χάριν ὁ Θεόδωρος, πλὴν τοῦ δυστυχοῦς Κούρβσκη, μὴ ζῶντος ἴσως τότε, καὶ τοῦ νέου προδότης Μιχαήλ Γολοβίν· διότι ὁ Βιτόριος ἔμαθε παρὰ τοῦ μεγιστάνος τούτου πολλὰ ἀπόρρητα τῆς Ῥωσίας, εἶχε δὲ προσέτι ἐν Μόσχᾳ κατασκόπους ἐν τοῖς Λιθουανοῖς ἐμπόρους· διὸ ὁ Θεόδωρος ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ἐμπορεύεσθαι μόνον ἐν Σμολένσκῳ, ἀπογορεύσας τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσιν ἔλευσιν.

Ανακομιτὴ πρὸς τὴν Σουηδίαν.

Ἀλλ' ὁ Τσάρος, καὶ περ σπουδάζων ἀποφυγεῖν τὴν πρὸς τὴν Λιθουανίαν διάστασιν, ἀλλ' ἀναμένων ἀδικλείπτως ταύτην, ἐδείκνυεν ἀγάπην πρὸς εἰρήνην καὶ συγκατάβασιν ἐν ταῖς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας σχέσεσι· διότι οὐκ ἤθελεν ἔχειν συγχρόνως δύο ἐχθρούς. Ἀλλ' οὐχ ἤττον, μὴ ἐπιλανθάνομενος τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ῥωσίας, συνῆρα τὴν ἀνάγκην ὅπως ἐξαλείψῃ τὸ αἶσχος ἡμῶν, ἀνακτώμενος τὰ ὑπὸ τῶν Σουηδῶν ἀρπαγέντα ἀρχαῖα κτήματα τῆς Ῥωσίας.

ἀλλ' ἀνεβάλετο τὸν πόλεμον εἰς εὐθιτώτερον καιρὸν. 1584—87.

Ὁ Δελεγάρδι, τοποτηρητῆς τῆς Ἑστωνίας, μαθὼν τὴν τελευταίαν τοῦ Ἰωάννου, ἠρώτησε τὸν πρίγκιπα Βασίλειον Σούτσκη - Σκοπίν, στρατηγὸν τοῦ Νοβοβοροόδου, εἰ ἐπιθυμοῦμεν τηρῆσαι τὴν παρὰ τὸν Πλούσσαν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην (49), καὶ εἰ οἱ πρέσβεις ἡμῶν ἀπελεύσονται εἰς Στοκχόλμον πρὸς διαπραγματεύσιν τῆς εἰρήνης. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ὅπως πειράξῃ τὸν Τσάρον, ἐκάλει τὸν βιαιεὶς μέγαν ἡγεμόνα τοῦ Ἰζόρα καὶ τῆς ἐπαρχίας Σελώνα, χωρῶν τῆς Ῥωσσίας. Ἀπεκρίναντο δ' αὐτῷ, ὅτι οὐδέποτε ἡ Ῥωσσία ἤκουσε περὶ Σουηδοῦ μεγάλου ἡγεμόνος τῆς ἐπαρχίας Σελώνα· ὅτι ὁ Δελεγάρδι συγγνωστός ἐστὶν ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ τῶν τῆς πολιτείας, ἅτε ἀλλοδαπὸς καὶ ἔπηλυσ καὶ μακρὰν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πραγμάτων· ὅτι ὁ Τσάρος ἐκπληροῖ τὴν συνθήκην τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι, ἀποστρεφόμενος τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, ἀνέμενε τοὺς πρέσβεις τῆς Σουηδίας· διότι αὐτὸς τοιοῦτους οὐ πέμψει εἰς Στοκχόλμον. Ἡ ἐκατέρωθεν αὕτη τραχύτης παρ' ὀλίγον ἐγένετο αἰτία διενέξεω. Ὁ δὲ Δελεγάρδι ἐν νέᾳ πρὸς τὸν Σούτσκη ἐπιστολῇ ἐποιεῖτο λόγον περὶ τῆς ἀρχαίας ἀμαθείας καὶ ἄφρονος ὑπερηφανίας τῶν Ῥώσων, μὴ συνετισθέντων ἐκ τῶν δυστυχημάτων, λέγων· «Μάθετε, ὅτι οὐδόλως καλοῦσί με ἀλλοδαπὸν ἐν τῷ ἐνδόξῳ βασιλείῳ τῆς Σουηδίας. Ἀληθῶς ἀπομακρῶνομαι ἐνίοτε τῆς αὐλῆς, ἀλλὰ μόνον πρὸς ταπεινώσιν ὑμῶν. Ἀναμνήσθητε ποσάκις αἱ σημαῖαι μου συνηντήθησαν ταῖς ἡμετέραις, τουτέστι ποσάκις ὑμεῖς ἐκλίνατε αὐτὰς ἐνωπιὸν μου καὶ ἐσώθητε φυ-

1584—87.

»γόντες.» Ἄλλ' οὐδεμία ἀπάντησις ἐγένετο πρὸς τὴν θρασύτητα ταύτην.

Ὁ Θεόδωρος ἐπολιτεύθη συνετώτερον καὶ ἀξιεπαινετώτερον ἐν ταῖς ἰδίαις πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην σχέσεσιν, ὅς τις, προτεινὼν ἡμῖν τὴν κατάπαυσιν τοῦ ὀλεθρίου πολέμου, ἔγραφε πρὸς τὸν Ἰσάρον· «Ὁ πατήρ σου, κατασπαράσσων τὴν ἰδίαν χώραν καὶ τρεφόμενος τῷ αἵματι τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, ὑπῆρξε κακὸς γείτων πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς κυρτάρχας.» Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος ἐπέστρεψε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πρὸς τὸν βασιλέα, διαγγείλας αὐτῷ, ὅτι οὐδέποτε ἐπιστέλλονται τοιαῦτα πρὸς υἱὸν περὶ πατρός. Οἱ λόγοι δ' οὗτοι οὐδὲν ἔσχον ἐπακολούθημα· διότι ὁ εὐπαικτρὴς πρίγκιψ Θεόδωρος Δημητρίου Σεστουνός καὶ ὁ εὐγενὴς τοῦ συμβουλίου Ἰγνάτιος Τατίτσεβ συνῆλθον τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1585 κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πλούσσα παρὰ τὴν Νάρβαν τοῖς ἀξιωματικοῖς τῆς Σουηδίας Κλάς Τόττ καὶ Δελεγάρδι καὶ ἄλλοις. Καὶ οἱ μὲν Σουηδοὶ ἀπήτουν τὸ Νοβογόροδον καὶ Πασκόβον, ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον τὰς καταληφθεῖσας ὑπ' αὐτῶν Ῥωσικὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑστωνίαν καὶ ἑπτακισχίλια ἀργυρᾶ ρούβλια. Καὶ ὑπεχώρησαν ἑκατέρωθεν, ἀλλ' ἐπὶ τέλος διεφώνησαν. Καὶ οἱ μὲν Σουηδοὶ ἠπέλουν ἡμῖν συμμαχίαν πρὸς τὸν Βιτόριον καὶ ξενοτροφίαν ἑκατοντακισχιλίων ἀνδρῶν, ἡμεῖς δὲ ἠπειλοῦμεν αὐτοῖς μόνην τὴν δύναμιν τῆς Ῥωσσίας, ἐπιλέγοντες ὅτι οὐδεμίαν χρεῖαν εἶχομεν, ὡς αὐτοὶ, ἐνεχυράζειν τὰς πόλεις ἡμῶν καὶ ξενοτροφεῖν, ἐνεργούντες διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν καὶ κεφαλῶν (50). Ἡ ἀπορρίφθησα ὑπὸ τῶν Σουηδῶν τελευταία συνθήκη

ἡμῶν ἦν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀποδώσει ἡμῖν τὸ Ἰβανγόροδον, τὴν Ἰάμην καὶ τὸ Κοπόριον ἀντὶ δεκακισχιλίων ρουβλίων, ἤτοι εἰκοσακισχιλίων Οὐγγρικῶν χρυσῶν. Ἐπομένως διέγνωσαν ἐκατέρωθεν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ μετέβαλον γνώμην· κατὰ δὲ τὸν μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1585 συνέθεντο τετραετῆ ἀνακωχὴν, οὐδὲν παραχωρήσαντες καὶ ὑποσχόμενοι, ὅτι οἱ πρέσβεις ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων συμβουλεύονται πάλιν κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1585 πρὸς συνολόγησιν μονίμου εἰρήνης. Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας ὁ ὑπερήφανος Δελεγάρδι ἐπνίγη ἐν τῷ Ναρόβα.

Δύο ἄλλαι Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Δανία, συνεκοινώνουν τῷ Θεοδώρῳ, ὃς τις, ἀναγγείλας πρὸς τὸν Ῥοδόλφον τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν, προέτεινεν αὐτῷ φιλίαν καὶ ἐλευθέραν ἐμπορίαν μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν. Τὸν πρεσβευτὴν τῆς Μόσχας Νοβοσίλτσσοβ ἐφιλοφρονήσαντο μεγάλως ἐν Πράγα, ὅπου διέμενεν ὁ αὐτοκράτωρ· διότι ἐκάλουν εἰς δεῖπνον οὐ μόνον οἱ ὑπουργοὶ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἑνετίας, καὶ ἡρώτων αὐτὸν περὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἄρκτου, τῆς Περσίας, τῶν χωρῶν τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς Σιβηρίας· ἐδόξαζον τὴν δύναμιν τοῦ Τσάρου, καὶ ἐπήνουν τὴν σύνεσιν τοῦ ἀληθῶς συνετοῦ πρεσβευτοῦ, ὡς παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἐπισήμοις γράμμασιν· ἔλεγε δὲ ἐν τινι τούτων πρὸς τὸ συμβούλιον τῶν εὐπατριδῶν, ὅτι ὁ Ῥοδόλφος ἀσχολεῖται μᾶλλον περὶ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς σταύλους ἢ τὰ πολιτικὰ, παρεχώρησε δὲ τὴν ὀχληρὰν αὐτῷ ἀρχὴν τῷ ἀγγλίνῳ μεγιστάνι Ἀδάμ

1584—87. Διτριστείν· ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, καί τοι πτωχὸς, ἀπό-
τίνει ἀνευθριάστως φόρον τῷ σουλτάνῳ, καὶ ταῦτα
ὅπως προσωρινῶς μόνον ἀναστείλῃ τὸ Ὀθωμα-
νικὸν ξίφος, καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει λίαν κακῶς· διότι ἡ
μὲν Αὐστρία κακῶς ἔχει ἐν εἰρήνῃ, ἡ δὲ Γαλλία διὰ
τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, Φίλιππος δ' ὁ Β', ὑπο-
πτεύων τὸν υἱὸν Κάρολον, ὡς ἐπιβουλεύοντα τὴν
ζωὴν τοῦ πατρὸς, διανοεῖται ἐν ἀναγορεύσει κλη-
ρονόμον τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτο-
κράτορος Ἑρνέστον.

Ἐν ταῖς ἀναφοραῖς αὐτοῦ ὁ Νοβοσίλτσοβ διαγρά-
φει καὶ τινὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου πράγματα, τὰ ἔργα
τῆς δημοσίας παιδείας, κατὰσῆματ' αὐφέλιμα ἢ τερπνά,
ἅτινα εἶδε καὶ ἦταν ἄγνωστα ἐν Ῥωσσίᾳ· προσέτι
δὲ τοὺς κήπους καὶ τὸ χειμερινὸν φυτοκομεῖον, ἐκπλη-
ρῶν τὴν παρυγγελίαν τοῦ πολυπράγμονος Γοδουνόβ.
Οἱ ὑπουργοὶ τῆς Αὐστρίας εἶπον αὐτῷ κρύφα, ὅτι
ἐπεθύμουν τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν συμμαχίας, ὅπως
ἀντρέψωσι τὸν Βατόριον καὶ διαμερίσωνται ἐξυτοῖς τὸ
βασίλειον αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ βουλὴ αὕτη ὡς ὑπὲρ τὸ
δέον τολμηρὰ τῷ ἀσθενεῖ Ῥοδόλφῳ ἔμεινεν ἀτελε-
σφόρητος. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ ὑποσχόμενος, ὅτι πέμψει
πρὸς τὸν Τσάρον τινὰ τῶν μεγιστάνων, παρέβη τὸν
λόγον, ἔγραψε δὲ μόνον διὰ τοῦ Νοβοσίλτσοβ φιλόφρονα
πρὸς τὸν Τσάρον ἐπιστολήν.

Ἐπανάλυψις
τῶν φιλικῶν
σχέσεων πρὸς
τὴν Δακίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Φρειδερίκος, γενόμενος
φανερός ἐχθρὸς τοῦ Ἰωάννου (52), διεβεδαίωσε
σπουδαίως τὸν νέον κυρίαρχην περὶ ἀληθοῦς φι-
λίας, πέμψας πρεσβυτιὴν εἰς Μόσχαν, ὃς τις ἐκόμι-
ζε καὶ ἐπιστολήν, λέγουσαν ὅτι ἡ πάγκοινος φήμη
περὶ τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν

φρονήμάτων τοῦ Θεοδώρου παρέχουσιν αὐτῷ 1584—57.
ἐλπίδα, ὅτι κατὰ πάσαν αἰεὶ παλαιὰ δυσαρ-
στήσεις καὶ ὅτι ἐπαναληφθήσονται αἱ φιλικαὶ σχέ-
σεις μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας, πολιτικαὶ καὶ ἐμπορικαί.
Τῷ ὄντι, αἱ σχέσεις αὗται ἐπανελήθησαν, ἡ δὲ Δανία
ἐπύκνωσε διὰ τὰς ἀρκτῶν ἡμῶν ἐμπορι-
κὴν νηπιλίαν, ἐπιθυμοῦσα μόνον μετέχειν τῶν ὠφε-
λημάτων αὐτῆς.

Εἰ δὲ καὶ ἡσυχῶς ἡ Ῥωσσία εἶχεν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ Κριμαϊκῆ.
καὶ εἰρήνευε, τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ πρῶτοντος, πρὸς
τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, καὶ οὐδ' ἐφοβεῖ-
το τὴν Γενουρικὴν, πρᾶξουσα πάντοτε ἀπ'
αὐτῆς. Ὁ Μαχμέτ-Γιρέις, ὑπισχνούμενος συγχρό-
νως συμμαχίαν τῷ τε Τσάρῳ καὶ τῇ Λιθουανίᾳ,
ἐκοινολογοῖτο κρυφίως πρὸς τοὺς Τσερεμίους,
φανερῶς δ' ἐπεμπε ληστρικὰς συμμαχίας εἰς τὰς
νοτιοανατολικὰς ἐπαρχίας ἡμῶν (53), ὅτε ἀπέκτεινεν
αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰσλάμ-Γιρέις, ὃς τις
ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ στρατοῦ γιανιτσά-
ρων καὶ τῆς προσηγορίας τοῦ Τσάρου (54). Ὁ Ἰσ-
λάμ διὰ τῆς δολοφονίας κληρονομήσας καὶ τὸν
θρόνον καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου, ἔγραψε
πρὸς τὸν Θεόδωρον. «Ὁ πατήρ σου, πλὴν τῶν πο-
λυτίμων διφθερῶν, πεμφθεισῶν παρ' ὑμῶν πρὸς τὸν
ἀδελφόν μου, ἠγόρασε τὴν εἰρήνην ἀντὶ δεκα-
» χισχιλίων ρουβλίων. Δός μοι πλείονα, καὶ συντρίψο-
» τμεν τὸν Λιθουανικὸν ἐχθρόν· ὁρμήσουσι δὲ πρὸς
» τὴν χώραν αὐτοῦ, ἐνθεν μὲν ὁ στρατὸς ἡμῶν,
» ἐνθεν δὲ ὁ τοῦ σουλτάνου, ἄλλοθεν δ' οἱ Νογαῖοι καὶ
» ἄλλοθεν τὰ τάγματά σου.» Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον

1584—37. αἱ παρεμβολαὶ τῆς Κριμαίας, οἱ Ἀζόβιοι καὶ οἱ Νογαῖοι τοῦ σκηνώματος Καζῆ ἐπυρπόλουν τὰς κώμας τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βελέβου, Κοζέλσκου, Βοροτίνσκου, Μεστσόβσκου καὶ Μασάλσκου, ἀλλ' ὁ εὐγενὴς τοῦ συμβουλίου Μιχαήλ Βεζνὶν μετὰ τοῦ ἐλαφροῦ ἵππικοῦ ἀπαντήσας αὐτοῖς παρὰ τὸν Ὀκκαν, κατενίκησε καὶ ἀνέλαβε τοὺς αἰχμαλώτους, λαβὼν διὰ τὴν ἀνδρίαν χρυσοῦν νομισματόσημον παρὰ τοῦ Τσάρου. Δίς ἔτι οἱ λησται τῆς Κριμαίας, ὄντες περὶ τὰς τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα χιλιάδας, ἐπόρθησαν τὴν Οὐκραίνην, κατὰ μῆνα δὲ Ἰούνιον τοῦ 1587 κατέλαβον καὶ ἔκαυσαν τὴν Κραπνίβαν. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῆς Μόσχας ἰχνηλατοῦντες αὐτοὺς ἐκ τῆς τέφρας καὶ τοῦ αἵματος, προσέβαλλον καὶ κατεδίωκον, ἀλλ' οὐκ ἀπεμακρύνοντο τοῦ Ὀκκα στρατοπεδεύοντες ἐν Τούλα καὶ Σερπουχόβω, ὡς ἀναμένοντες αὐτὸν τὸν Χάνην. Ἡ Ταυρικὴ ἦν ἡμῖν ὡς ἰοβόλον ἐρπετόν, ὅπερ καὶ ἐκπνέον ἐκχέει ἔτι τὸν ἰόν· διότι ἔτεμνε καὶ ἔκαιε τὰς ἐπαρχίας ἡμῶν, καὶ τοι ἐξασθενηκυῖα καὶ κακῶς ἔχουσα ὑπὸ πολλῶν δεινῶν. Οἱ υἱοὶ τοῦ Μαχμέτ-Γιρέϊ Σαϊδὲτ καὶ Μουράτ, ἐκδιωχθέντες τῷ 1585 ὑπὸ τοῦ θείου, ἐπανῆλθον μετὰ δεκαπέντε χιλιάδων Νογαίων, καὶ ἐκβαλόντες τῆς ἀρχῆς τὸν Ἰσλάμ-Γιρέϊν, κατέλαβον τὰς γυναῖκας καὶ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ καὶ κατεπόρθησαν πάντα τὰ σκηνώματα. Ὁ δὲ Σαϊδὲτ ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν Χάνην· ἀλλ' ὁ καταφυγὼν εἰς Θεοδοσίαν Ἰσλάμ ἐπανῆλθε μετὰ δύο μῆνας καὶ ἐξήλασεν ἐκ νέου τοὺς ἀνεψιούς· διότι ἄγων τετρακισχιλίουσ στρατιώτας τοῦ σουλτάνου κατενίκησεν αὐτοὺς ἐν κρατερᾷ μάχῃ καὶ ἐθανάτωσε πολλοὺς πρίγκιπας καὶ μούρζας, κατηγορουμένους ἐπὶ προδοσίᾳ, ἐπέτρεψε δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν Τούρκοις βιαιοπραγίας

φόνους καὶ διαρπαγὰς. Ὁ δὲ Γσάρος, ὠρελούμενος ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων, προέτεινε καταφύγιον τῷ Σιϊδάτ καὶ Κουράτ, τῷ μὲν πρώτῳ ἐπιτρέψας στρατοπεδεῦσαι μετὰ τῶν πικρεμβολῶν τῶν Νογαίων περὶ τὸ Ἀστραχάνιον, τὸν δὲ δεύτερον μεταπεμφάμενος εἰς Μόσχην· ὑπερτιμήσας δ' αὐτὸν καὶ λαβὼν ἔνορκον ὑπόσχεσιν πίστεως, ἐπεμφε μετὰ δύο στρατηγῶν εἰς Ἀστραχάνιον, ὅπου ἔμελλεν ὑπηρετηθῆσαι τῇ πολιτικῇ ἡμῶν καὶ ὅπου ἠξιώθη ὑποδοχῆς ὡς διάσημος καὶ ἀνεξάρτητος ἡγεμῶν· διότι ἅπας ὁ στρατὸς ἦν πικρατεταγμένος, τὰ φρούρια καὶ ὁ λιμὴν ἐπυροβόλησαν, τὰ τύμπανα καὶ οἱ κώδωνες καὶ αἱ σάλπιγγες ἤχησαν. Ὁ Μουράτ ἐφάνη μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ πόλει, πλήρει ἐμπορίων τῆς Ἀνατολῆς· καταστήσας δὲ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν, ἐδέχετο ἐν πομπῇ τοὺς ὁμόρους ἡγεμόνας καὶ τοὺς πρέσβεις αὐτῶν κρατῶν γράμμα τοῦ Θεοδώρου μετὰ χρυσοῦς σφραγίδος, ἐκάλει ἐκὺτὸν κυριάρχην τεσσάρων ποταμῶν τοῦ Τανάϊδος, Ῥᾶ, Ἰαΐκου καὶ Τερέκου, ὡς καὶ πάντων τῶν ἐλευθέρων νομάδων καὶ Κοζάκων, καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι καταπατήσει τὸν Ἰσλάμ καὶ ταπεινώσει τὸν ὑπερήφανον σουλτάνον, λέγων· «Ἐλέω Θεοῦ καὶ τῇ φιλίᾳ τοῦ Τσάρου τῆς Μόσχας ἐσόμεθα κυριάρχαι, ὁ μὲν ἀδελφός μου, τῆς Κριμαίας, ἐγὼ δὲ, τοῦ Ἀστραχανίου· διὸ ἐτάχθησαν πρὸς ὑπηρεσίαν μου μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ῥωσσίας.» Καὶ οὕτω μὲν ἐλάλει τοῖς ὁμοθρήσκους, τὸν δὲ στρατηγὸν τοῦ Ἀστραχανίου, τὸν πρίγκιπα Θεόδωρον Λαβάνοβ - Ῥοστόβσκη, παρεκάλει ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς αὐστηραῆς καὶ φανεραῆς ἐπιτηρήσεως, ὅπως οἱ Νογαῖοι καὶ οἱ ἐκ τῆς Κριμαίας

1584—87. πιστεύωσι μᾶλλον αὐτῷ μὴ βλέποντες ὡς δοῦλον τῆς Μόσχας· διὸ ὁ Λαβάνοβ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ, τηροῦντες τὴν εὐπρέπειαν, ἐπεσκόπουν πάντα τὰ διαβήματα αὐτοῦ· οὗτος δὲ καὶ τοὶ ἐναθρυνόμενος ἐπὶ ταῖς ἐξωτερικαῖς ταύταις ἐνδείξει τῆς τιμῆς, ἀπέρχεται εἰς τὸ τέμενος διὰ μέσου πολυαρίθμων τοξοτῶν καὶ οὐδενὶ ἐδύνατο συνδιαλεχθῆναι ἄνευ μαρτύρων. Ἄλλ' ὅμως ὑπηρέτει ἡμῖν μετὰ ζήλου, προτρέπων τοὺς Νογαίους εἰς ἡσυχίαν καὶ ὑποταγὴν, σπουδάζων ἵνα πείσῃ αὐτοὺς, ὅτι ὁ Τσάρος ἀνήγειρε πόλεις παρὰ τὸν Σαμάραν καὶ Οὔφαν χάριν μόνον τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν καὶ πρὸς χαλίνωσιν τῶν διαρπαγῶν τῶν Κοζάκων, καὶ ἀπειλῶν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὸν ταραξίαν Ἰακισιὰτ, ἀρχηγὸν τῆς παρεμβολῆς ταύτης, διὰ τὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἔχθραν· παρασκευζόμενος δὲ σὺν τῷ ἀδελφῷ Σαϊδέτ ἵνα ἐμβάλῃ εἰς Ταυρικὴν μετὰ τῶν Νογαίων, Κοζάκων καὶ Κιρκασιῶν, ἀνέμενε μόνον τὸ πρόσταγμα τοῦ Τσάρου μετὰ τῶν τηλεβόλων καὶ δεκακισχιλίων τοξοτῶν, οὓς ὑπέσχετο αὐτῷ χάριν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης.

Ἄλλ' ὁ Τσάρος ἐχρόνιζε, φοβούμενος μᾶλλον τὸν Στέφανον ἢ τὸν Ἰσλάμ· ἀμφιβάλλων δὲ περὶ τῆς πρὸς τὸν πρῶτον εἰρήνης, ἔγραψε πρὸς τὸν Μουράτ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ 1587· « Ὁ πρὸς κατάκτησιν τῆς Ταυρικῆς καιρὸς οὐκέτι ἐπέστη· ὀφείλομεν πρότερον δαμάσαι ἄλλον ἰσχυρότερον ἐχθρόν. Ἔσο ἕτοιμος ἵνα μετὰ τῶν πιστῶν Νογαίων καὶ Κοζάκων στρατεύσῃς εἰς Βίλναν, ὅπου συναντήσεις μοι· καταστρέψαντες δὲ τὸν Λιθουανικὸν ἡμῶν ἐχθρόν, εὐχερῶς καταστρέψομεν καὶ τὸν ὑμέτερον καὶ ἀναγορεύσομεν τὸν Σαϊδέτ - Γερέιν Χάνην τῶν σκηνωμάτων τῆς Κριμαίας. »

Συγχρόνως δ' ὁ Τσάρος διήγγειλε τῷ Ἰσλάμ. «**Ο** 1584-87
 »Χάνης Σαϊδέτ-Γιρέις καὶ ὁ βασιλόπαις Μουράτ
 »καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Νογαίοι, Κιρκάσσιοι, Σαφκάλιοι, Του-
 »μένιοι καὶ Ὀρεΐται ἰκετεύουσιν ἡμᾶς ἐπιτρέψαι αὐτοῖς
 »ἐκβαλεῖν σε τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἀναχαιτίζομεν αὐτοὺς, μά-
 »λιστα δ' ἐπιλησόμεθα τῶν ληστειῶν σου, εἰ σὺ ἀλη-
 »θῶς ἐξοπλισθήσῃ κατὰ τῆς Λιθουανίας, ὅτε λήξει,
 »ἢ πρὸς τὸν αἰμοχαρῆ κυριάρχην αὐτῆς συνομολο-
 »γηθεῖσα ἀνακωχῆ· διότι ἐσμέν πιστοὶ πρὸς τε τὸν
 »λόγον ἡμῶν καὶ πρὸς τὰς συνθήκας. Καὶ αὐτὸς ἡ-
 »γήσομαι τῶν στρατευμάτων μου ἐκ Σμολένσκου εἰς
 »Βίλναν, σὺ δέ, μετὰ τοῦ μεγάλου στρατοῦ στρατεύ-
 »σον εἰς Βολυνίαν, Γαλλικίαν καὶ προσωτέρω· ἄλλα
 »δὲ στρατεύματα πέμψον ἐπὶ τὸ Πουτίβλον, ἔνθα ἐνωθή-
 »σονται μετὰ τῶν τοῦ Σεβέρσκου πρὸς πολιορκίαν τοῦ
 »Κιέβου· ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πτέρυγι ἔσεται ὁ τοῦ Ἀστρα-
 »χανίου στρατὸς μου, ὅστις μετὰ τοῦ βασιλόπαιδος
 »Μουράτ μέλλει ἐπίσης ἐμβαλεῖν εἰς Λιθουανίαν. Δο-
 »κιμάσας τὰ δεινὰ ἐπακολουθήματα τῶν εἰς Ῥωσσίαν
 »εἰσβολῶν, δοκίμασον τὴν τύχην τῆς μετ' αὐτῆς συμ-
 »μαχίας.» Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος, προβλέπων ὅτι ὁ
 Σαϊδέτ, καταβαλὼν τὸν Ἰσλάμ, ἔσται ἡμῖν νέος
 ἀρχιληστής, καὶ ὅτι οὐδὲν κατωρθοῦμεν ἢ ἀντηλλάσ-
 σομεν βάρβαρον ἀντὶ βαρβάρου, ἐσπούδασεν ὅπως ἐξα-
 πατήσῃ τοὺς μὲν υἱοὺς τοῦ Μαχμέτ-Γιρέι διὰ
 τοῦ ἀξιώματος τοῦ Χάνη τῆς Ταυρικῆς, τὸν δὲ Χάνην
 ἐφόβει δι' αὐτῶν, ὅπως ἔχη πλείονας πόρους κατὰ τὸν
 πρὸς τὸν Βατόριον πόλεμον. Τὸ μηχανήμα τοῦτο ἐπέ-
 τυχε· διότι ὁ Ἰσλάμ, φοβούμενος τοὺς ἀνεψιούς, ἐβεβαίω-
 σε τὸν Θεόδωρον, ὅτι αἱ εἰς Ῥωσσίαν ἐπιδρομαὶ τῶν
 στρατῶν τῆς Κριμαίας προήρχοντο ἐκ τῆς ἀπειθείας

1584—87.

μορζων τινῶν, ἀνηλεῶς τιμωρηθέντων· προσέθηκε δέ, ὅτι ἀνέμενε πρεσβευτὴν τῆς Μόσχας μετὰ συνθήκης συμμαχίας, ὅπως πορευθῆ πανστρατιᾷ ἐπὶ τὴν Λιθουανίαν. Τῶντι, ὁ Ἰσλάμ ἀνήγγειλε τοῖς ὑπ' αὐτὸν σκηνώμασιν, ὅτι ἦν προτιμότερον διαρπάσαι κατὰ τὸ παρὸν τὴν τοῦ Στεφάνου ἢ τὴν τοῦ Θεοδώρου χώραν.

Ἄλλὰ, καὶ περ ἀσχολούμενοι πρὸ πάντων περὶ τὰ τοῦ Βατορίου καὶ τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Ταυρικῆς, ἐβλέπομεν καὶ ἄλλοθεν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὡς γειτνιάζοντες φοβερᾷ πρὸς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην δυνάμει, βεβαίως δὲ οὐδεμίαν εἶχομεν χρείαν τῶν μηνυμάτων τῆς Αὐστρίας ὅπως ἀναμένωμεν τὴν θύελλαν ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου. Τὰ τρόπαια τοῦ σουλτάνου, ἅτινα ἡμεῖς εἶχομεν, ἢ κατὰ τοῦ Ἀστραχανίου ἀπόπειρα τοῦ Σολιμάν, ἢ φυγὴ καὶ ἀπώλεια τοῦ στρατοῦ τοῦ Σελίμ ἐν ταῖς παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἐρήμοις εἶχον ἐπακολουθήματα. Διὸ πᾶσα ἡ ἐπιτηδειότης τῆς πολιτικῆς τῆς Μόσχας ἔτεινεν εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀφεύκτου καὶ φοβερᾶς πάλης μέχρις εὐθετωτέρου καιροῦ· διότι ἡ Ῥωσσία εἶχεν ἀνάγκην ἵνα ἐνισχύσῃ ἑαυτὴν διὰ κατακτήσεων καὶ ἐσωτερικῆς ρυθμίσεως, ὅπως ἄρξῃται κρισίμου πολέμου πρὸς τοὺς καταστροφεῖς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτως ἔπραξε καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας καὶ υἱὸς καὶ ἔγγονος, οἵτινες ἐνίοτε μάλιστα τῇ βοηθείᾳ τῶν σουλτάνων κατέστειλαν καὶ τὴν Κριμαίαν καὶ τὴν Λιθουανίαν. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπεθύμει καὶ ὁ Θεόδωρος· διὸ Ἰουλίῳ μηνί 1584 ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβευτὴν τὸν Βλαχὸβ, ὅπως ἀναγγείλῃ τῷ σουλτάνῳ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν, δηλώσῃ τὰς πρὸς τὴν Τουρ-

Πρεσβεία εἰς
Κωνσταντινού-
πολιν.

κίαν εἰρηναίως διαθέσεις τῆς Ῥωσσίας καὶ πείσῃ τὸν Ἄμουράτ εἰς τὴν μεθ' ἡμῶν συνομολόγησιν συμμαχίας· ἔγραφε δὲ πρὸς αὐτόν· «Οἱ πρόγονοι ἡμῶν (Ἰωάννης καὶ Βαγεζήτ) οἱ πάπποι (Βασίλειος καὶ Σολιμάν) καὶ οἱ γονεῖς (Ἰωάννης καὶ Σελίμ) ἐκαλοῦντο ἀδελφοί, καὶ ἀντεπέστελλον πρὸς ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ· αὕτη ἔστω καὶ ἡμῖν. Ἡ Ῥωσσία ἀνοικτὴ ἔστι τοῖς ἐμπόροις σου, δεχομένη ἀτελῶς καὶ ἀνεξαιρέτως πάντα τὰ ἐμπορεύματά σου. Ἀπαιτοῦμεν ἀμοιβαίότητα καὶ οὐδὲν πλέον.» Ἀλλὰ καὶ τοῖς μεγιστᾶσι τοῦ Ἄμουράτ παρηγγέλθη ὁ πρεσβευτὴς εἰπεῖν· «Γινώσκομεν ὅτι μέμφεσθε τὰς ληστείας τῶν Κοζάκων τοῦ Τερέκου, ἐμποδιζόντων τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Δερβέντ, χώρας ὑπεικούσης τῷ σουλτάνῳ, ἀφ' οὗ ἀφείλετο αὐτὴν παρὰ τοῦ σάχη τῆς Περσίας. Ὁ Ἰωάννης, πατὴρ τοῦ κυριάρχου ἡμῶν, ἀνήγειρε φρούριον παρὰ τὸν Τερέκον πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Τεμγρούκου, ἀρχηγοῦ Κιρκασσίου· ἀλλ' ἐξήγαγεν αὐτόθεν τὸν στρατὸν πρὸς εὐαρέστησιν τοῦ Σελίμ. Ἐκτοτε τοῦτο κατέλαβον, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Τσάρου, οἱ προγεγραμμένοι φυγάδες Κοζάκοι τοῦ Ῥᾶ. Αἰτιάσθε ὅτι ἡ τοῦ Μωάμεθ θρησκεία καταπιέζεται ἐν Ῥωσσίᾳ· ἀλλὰ τίνα καταπιέζομεν; Ἐν Κασιμόβῳ, μέσῳ τῆς ἐπικρατείας ἡμῶν, εἴστανται τεμένη καὶ Μουσουλμανικὰ μνημεῖα, ἀνεγερθέντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σιγ - Ἀλέϊ καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Καϊβουλά. Ὁ Σαῖν - Βουλὰτ, νῦν Συμεών, μέγας ἡγεμὼν τῆς Τβέρης, ἐπέστρεψεν ἐκουσίως εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τοῦ Κασιμόβου ὁ τοῦ Καϊβουλά υἱὸς Μουσταφαλέϊς, Μωαμεθανός. Οὐδεπώποτε κα-

1585—87.

»τεδιώξαμεν, οὐδὲ καταδιώξομεν τοὺς ἀλλοθρήσκους
 »λαοὺς.» Ὁ Βλαχὸβ παραγγελθεὶς ἵνα μὴ καθ' ἕν
 ἕκαστον διέλθῃ ταῦτα, τιμώμενος δ' ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει ἴσα πρὸς τὸν ὀσποδάρων τῆς Βλαχίας, πλεῖον
 δὲ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑνετίας, κατώρθωσεν οὐ-
 χὶ ἀκόπως ἵνα ὁ Ἀμουράτ πέμψῃ ἓνα τῶν μεγιστάνων
 αὐτοῦ εἰς Μόσχαν. Ἐλεγον δὲ οἱ μεγιστάνες Τοῦρκοι·
 »Ὁ σουλτάνος ἐστὶ μέγας μονάρχης, οἱ δὲ πρέσβεις
 »αὐτοῦ ἀπέρχονται πρὸς τοὺς ἐνδόξους μόνον τῶν κυ-
 »ριαρχῶν, οἷος ὁ αὐτοκράτωρ, οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας,
 »τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἀγγλίας, οἵτινες ἔχουσι μετ'
 »αὐτοῦ σπουδαίας πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ πέμπουσι
 »πρὸς αὐτὸν χρήματα, ἤτοι βαρὺν φόρον πρὸς
 »ὑμᾶς δὲ διαπραγματευόμεθα μόνον περὶ ἐμπορι-
 »κῶν.» Ὁ δὲ Βλαχὸβ ἀπεκρίνατο· «Ὁ σουλτάνος ἐστὶ
 »μέγας ἐν τοῖς Μωαμεθανοῖς κυριάρχαις, ἀλλ' ὁ Τσά-
 »ρος μέγας ἐν τοῖς χριστιανοῖς· χρήματα δὲ καὶ φό-
 »ρον πρὸς οὐδένα πέμπομεν. Ἡ ἐμπορία ἐστὶ σπου-
 »δαία τοῖς ἔθνεσι, δυνατὸν ὅμως ἵνα τύχῃσι καὶ
 »ἄλλαι σπουδαιότεραι ὑποθέσεις· ἀλλ' εἰ μὴ ὁ σουλ-
 »τάνος πέμψῃ μετ' ἐμοῦ ἐπίσημόν τινα ἀξιωματικὸν
 »εἰς Μόσχαν, οὐδέποτε ἐν τῷ μέλλοντι οἱ πρέσβεις
 »αὐτοῦ ὄψονται τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Τσάρου.» Ὁ
 σουλτάνος διέταξεν ἵνα ἐνδύσῃ τὸν Βλαχὸβ ἐπενδύ-
 τῆν ἐκ χρυσοῦφάντου σηρίχνου (καφτάνην), ἀπέλθῃ δὲ
 μετ' αὐτοῦ εἰς Μόσχαν ὁ Ἀδζι-Ἰβραῖμ, ὃν προῦ-
 κήνητησαν παρὰ τὸν Τάναϊν οἱ πεμφθέντες πρὸς
 ἀσφάλειαν τῆς ὁδοιπορίας αὐτοῦ Ῥῶσσοι στρατηγοὶ (55).
 Ἐγχειρίσας τῷ Θεοδώρῳ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ σουλτά-
 νου (Δεκεμβρίῳ μηνὶ τοῦ 1585), ὁ Ἰβραῖμ ἀπέφυγε
 πᾶσαν πρὸς τοὺς εὐπατρίδας διαπραγματεύειν· ὁ δὲ

σουλτάνος, καλών τὸν Θεόδωρον βασιλέα τῆς Μόσχας, ἠγγνωμόνει αὐτῷ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ τοῦ διάγειν φιλικῶς πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ ἐπεκύρου τὴν ἐλευθέραν ἐμπορίαν ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀζόφ ἡμετέρων ἐμπόριον, μετ' ἀνατολικοῦ δὲ κόμπου ἐπαινῶν τὴν ἐκ τῆς εἰρήνης εὐδαιμονίαν, ἀπῆτει εἰς ἔνδειξιν τῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης ἵνα ὁ Τσάρος παραδῶ τῷ Ἰβραὶμ τὸν προδότην Μουράτ, υἱὸν τοῦ Μαχμέτ - Γιερί, παραχρῆμα δὲ καταστείλῃ τὸν Κισκίν, ἀρχηγὸν τῶν Κοζάκων τοῦ Τανάϊδος, πορθοῦντα τὰς περὶ τὴν Μαιώτιδα χώρας. Ὁ δὲ Τσάρος, βλέπων ὅτι ὁ πρὸς τὴν Ῥωσίαν τρόπος τῆς αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδὲν ὡς μετεβλήθη, οὐδ' ὁ σουλτάνος διανοεῖτο συμμαχῆται ἡμῖν, ἐπιθυμῶν μόνον τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐλευθέραν ἐμπορίαν, ἕως κηρυχθῆ πολέμιος ἡμῶν, ἀπέπεμψε τὸν Ἰβραὶμ, ἀποκριθεὶς ὅτι οἱ Κοζάκοι τῆς Λιθουανίας μᾶλλον ἢ οἱ τῆς Ῥωσσίας ἐπόρθουν τὰ περὶ τὸν Τανάϊν· ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Κισκίν ἀνεκλήθη εἰς Μόσχαν, καὶ ὅτι ἀπηγορεύθη τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ ταραττεῖν τοὺς Ἀζοβίους· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μαχμέτ - Γιερί, ὑπηρέτου καὶ ὑποτελοῦς ἡμῶν, ποιῆται λόγον πρὸς τὸν σουλτάνον νέος πρεσβευτῆς τοῦ Τσάρου. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη οὐδένα ἐπέμψαμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μάλιστα δ' ἀπροκαλύπτως ἐνηργήσαμεν κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰβραὶμ, 5 Ὀκτωβρίου 1586, ὁ μονάρχης ἀνέλαβεν ὑπόσχεσιν, ἣτις ἐδύνατο, ὡς εἶχός, δυσταρεσῆσαι μεγάλως πρὸς τὸν σουλτάνον. Διήλθομεν ὑπὲρ τὸν αἰῶνα μηδένα λόγον ποιησάμενοι περὶ τῆς Γεωργίας (56). Τῆς ταλαιπώρου ταύτης χώρας, κακουμένης ὑπὸ τῶν

1584—87. Τούρκων καὶ Περσῶν, ἤρχε τότε ὁ ἡγεμὼν ἢ βασι-
 λεὺς Ἀλέξανδρος, ὃς τις, πέμψας εἰς Μόσχαν ἱερέα,
 μοναχὸν καὶ ἰππότην Κιρκάσιον, παρεκάλει μετὰ
 δακρύων τὸν Θεόδωρον ὅπως γένηται ἰσχυρὸς προσ-
 τάτης τῆς ἀρχαίας καὶ ἐνδόξου Ἰβηρίας, λέγων·
 »Ἐπέστη φοβερός τῇ χριστιανωσύνῃ καιρὸς, ὃν προεἶ-
 »δον πολλοὶ θεόπνευστοι ἄνδρες. Ἡμεῖς οἱ ὁμόθη-
 »σκοι ἀδελφοὶ τῶν Ῥώσων στενάζομεν ὑπὸ τοὺς ἀσε-
 »βεῖς. Ὁρθόδοξε κυριάρχα, σὺ μόνον δύνασαι σῶσαι
 »τὴν ζωὴν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἐγὼ τε καὶ τὸ
 »ἔθνος μου προσκυνοῦμέν σε μέχρις ἐδάφους, αἰτούμε-
 »νοι ἵνα ᾧμεν σοὶ εἰς αἰῶνας αἰῶνων (57).» Διὰ
 τοιούτων παρακλήσεων προσηνέχθη τῇ Ῥωσσίᾳ νέον
 βασίλειον, ἀπόρθητον μὲν τοῖς μαχίμοις ἀρχαίοις Πέρσαις
 καὶ Μακεδόσι, λαμπρὰ δὲ τοῦ Πομπηίου κατὰ-
 κτησις. Ἡ Ῥωσσία ἐδέχθη μὲν αὐτὸ, ἀλλὰ ἦν ἐπι-
 κίνδυνον τὸ δῶρον, ἐπειδὴ ἡμεῖς διὰ τῆς παρὰ τὸν
 Κῦρον κυριαρχίας ἐνεβάλλομεν ἑαυτοὺς μεταξὺ δύο
 ἰσχυρῶν καὶ πολεμίων δυνάμεων· διότι ἡ Τουρκία,
 κατέχουσα ἤδη τὴν δυσμικὴν Ἰβηρίαν, ἠμφισβήτη
 πρὸς τὸν Σάχην τὴν ἀνατολικὴν, ἀπαιτοῦσα φόρον
 παρὰ τῆς Καχετίας, ὅπου ἤρχεν ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ
 τῆς Καρταλινίας, ὑπεικούσης τῷ πρίγκιπι Συμεῶνι,
 γαμβρῷ αὐτοῦ. Ἀλλὰ προὔκειτο μᾶλλον περὶ τιμῆς
 καὶ δόξης τοῦ ὀνόματος ἡμῶν ἢ περὶ ἀληθοῦς κυριαρχίας
 ἐν χώραις πολὺ ἀπειχούσαις ἡμῶν καὶ μόλις προσι-
 τοῖς τῇ Ῥωσσίᾳ ὥστε ὁ Θεόδωρος, κηρυσσόμενος
 κυριάρχης τῆς Γεωργίας, οὕτω ἐγίνωσκε τὴν ἐ-
 κείσε ἄγουσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος προέτεινεν αὐτῷ ἵν'
 ἀνεγείρῃ φρούρια παρὰ τὸν Τερέκον, ἐκπέμψῃ δὲ στρα-
 τῶν ἐξ εἰκοστακισχιλίων ἀνδρῶν ἐπὶ τὸν ταραξίαν ἡγε-

μόνα τοῦ Δαγεστᾶν Σαβχάλον, ἢ Σαμχάλον (58), ὅπως, κρατήσας τῆς πρωτεύουσης αὐτοῦ Τάρκης, ἀνοίξῃ ὁδὸν πρὸς τὴν Ἰβηρίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς χώρας τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ ἡγεμόνος Σαφούρ. Ἄλλ' ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐδεῖτο πολλοῦ χρόνου καὶ παρασκευῶν· διὸ ἐξελέχθη ἄλλη ἀσφαλεστέρα ὁδός, ἢ διὰ τῆς χώρας τοῦ φιλησύχου ἡγεμόνος τῶν Ἀβάρων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπέμφθησαν ἐκ Μόσχας ταχυδρόμοι (59), ὅπως λάβωσιν ὄρκον πίστεως παρὰ τοῦ Ἰβηρικοῦ ἔθνους, μετὰ δὲ τούτους ἐπέμφθη ὁ πρίγκιψ Συμεὼν Σβενιγορόδσκης μετὰ βασιλικῆς ἐπιστολῆς. Ἀσπασάμενος δὲ τὸν σταυρὸν ὁ Ἀλέξανδρος, ὤμοσε μετὰ τῶν τριῶν υἱῶν, Ἡρακλείου καὶ Δαβίδ καὶ Γεωργίου, καὶ παντὸς τοῦ ἔθνους μένειν εἰσαεὶ πιστὸς πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ τοὺς μέλλοντας υἱοὺς καὶ κληρονόμους αὐτοῦ, ἔχειν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς καὶ ὑπηρετεῖν προθύμως μέχρι τελευτῆς, πέμπειν δὲ κατ' ἔτος εἰς Μόσχαν πεντήκοντα τόμους χρυσοῦφάντου Περσικοῦ ἐριούχου καὶ δέκα τάπητας πεποικιλμένους χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, ἢ τὴν ἀξίαν τούτων ἐξ ἐγχωρίων προϊόντων. Ὁ δὲ Θεόδωρος ὑποσχόμενος πᾶσι τοῖς κατοίκοις αὐτῆς προστασίαν, ἐφύλαξε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ὅτε ἐδύνατο.

Ἡ πολίχνη Τέρσκον, καταλειφθεῖσα ὑφ' ἡμῶν χάριν τοῦ σουλτάνου, ἀπὸ τινος χρόνου οὔσα καταφύγιον μόνοις τοῖς ἐλευθέροις Κοζάκοις, παραχρῆμα δ' ἀνεγερθεῖσα, κατελήφθη ὑπὸ τῶν τοξοτῶν ἡμῶν, ἄρχοντος τοῦ στρατηγοῦ Χβοροστίνιν, ὃς τις παρηγγέλη ἵνα στερῶσῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῶν Κιρκασίων καὶ Καβαρδίων ἡγεμόνων, ὑπεικόντων ὑμῖν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου, μετ' αὐτῶν δὲ προστατεύσῃ τῆς Ἰβηρίας.

1584—87. Ἄλλοι στρατοὶ τοῦ Ἀστραχανίου ὑπέταξαν τὸν Σεβ-
 κάλον καὶ ἐκράτησαν τῶν παρὰ τὸν Κοϊσάν χωρῶν.
 Ὁ δὲ Θεόδωρος, πέμψας πυροβολικὸν πρὸς τὸν Ἀλέ-
 ξανδρον, ὑπέσχετο αὐτῷ καὶ δεινοὺς χωνευτὰς τηλε-
 βόλων.

Θαῤῥῶν ταῖς ὑποσχέσεσι τῆς Ῥωσσίας ὁ Ἀλέξανδρος,
 ἠύξησε τὸν ἴδιον στρατὸν, συναθροίσας δεκαπεντακισ-
 χιλίους πεζοὺς καὶ ἵππεις, οὓς ἐξασκήσας ἐξεστρά-
 τευσε παραδοὺς αὐτοῖς σφυροφόρους σημαίας καὶ ἐ-
 πισήσας ἀρχηγοὺς αὐτῶν Ἐπισκόπους καὶ μοναχοὺς· ἔλε-
 γε δὲ τῷ πρίγκιπι Ζβενιγορόδσκη· «Δόξα τῷ κυριάρχῃ
 »τῆς Ῥωσσίας! Ὁ στρατὸς οὗτος οὐδὲν ἀνήκει
 »ἐμοί, ἀλλὰ τῷ Θεῷ καὶ τῷ Θεοδώρῳ.» Τότε τῶν
 σατραπῶν τῆς Τουρκίας ἀπαιτησάντων παρ' αὐτοῦ
 ἐπιτήδεια ὑπὲρ τῆς Βάκης καὶ Δερβέντ, ἠρνήθη αὐ-
 τοῖς ταῦτα, εἰπὼν· «Δουλὸς εἰμι τοῦ μεγάλου Τσά-
 »ρου τῆς Μόσχας.» Ὑπομνησάντων δὲ αὐτὸν, ὅτι ἡ
 μὲν Μόσχα ἀπέιχε πολὺ, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἦσαν ἐγγύς,
 ὑπέλαβε· «Τὸ Τερέκον καὶ Ἀστραχάνιον ἐγγύς εἰσιν.»
 Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον συμβούλιον συνεβούλευσεν αὐτὸν,
 ἵνα παρέχῃ κενὰς ἐλπίδας τῷ σουλτάνῳ καὶ μὴ
 ἐξοργίζῃ αὐτὸν ἕως πᾶσα ἡ Εὐρώπη ἐγερθῆ κατα τῆς
 Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας. Διεθρυλλήθη δὲ, ὅτι ὁ βα-
 σιλόπαις Μουράτ, γαμβρὸς τοῦ Σαβκάλου, ἐβουλεύετο
 προδοῦναι ἡμᾶς καὶ ἐκοινολογεῖτο κρυφίως πρὸς τὸν
 πενθερὸν καὶ τοὺς Νογαίους καὶ τοὺς ἐπίορχους Κιρ-
 καστίους ἀρχηγοὺς, ὅπως αἰφνιδίως κρατήσῃ τοῦ Ἀ-
 στραχανίου καὶ παραδῶ αὐτὸ τῷ σουλτάνῳ. Ὁ δὲ Ἀ-
 λέξανδρος παρεκάλεσε θερμῶς τὸν Τσάρον ἵνα μὴ πι-
 »στεύῃ τοῖς Μωαμεθανοῖς, προσθεὶς ὅτι, «ἐὰν συμβῆ τι
 »ἐν Ἀστραχανίῳ, καταλείψω τὸ ταλαίπωρόν μου βασι-

»λειον και φεύξομαι όπου αν δυνηθῶ.» Ἄλλ' ὁ πρίγκιψ Σβενιγορόδσκης κατεπράυνεν αὐτόν, εἰπὼν· «Ἡμεῖς »ἀτενίζομεν τὸν Μουράτ, ἔχομεν δὲ ὁμήρους ἐκ πάντων τῶν ἀρχηγῶν Νογαίων, τοῦ σκηνώματος Καζῆ »καὶ τῶν πέραν τοῦ Ῥᾶ. Ὁ σουλτάνος καὶ ὁ Χάνης »ἔφυγον ἤδη κατησχυμένοι ἀπὸ τοῦ Ἀστραχανίου »τῷ 1569· νῦν δὲ ἡ πόλις αὕτη ἐστὶν ἄμεινον ὠχυρωμένη καὶ πλήρης στρατιωτῶν. Ἡ Ῥωσσία γινώσκει »ἀμύνειν ἑαυτῇ καὶ τοῖς φίλοις.» Ἐν τούτοις ἀσχολούμενοι περὶ τὴν πολιτικὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἰβηρίας, ἐβοηθοῦμεν προθύμως αὐτῇ καὶ κατὰ τὰ θρησκευτικὰ, πέμψαντες πεπαιδευμένους ἱερεῖς πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱεροτελεστιῶν αὐτῶν καὶ ζωγράφους πρὸς διακόσμησιν τῶν ναῶν δι' ἁγίων εἰκόνων. Διὸ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλεγε κατανυκτικῶς, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰσάρου ἦν οὐρανοπετῆς καὶ ἐξήγαγεν αὐτόν τοῦ σκοτους εἰς τὸ φῶς, καὶ ὅτι οἱ ἱερεῖς ἡμῶν ἦσαν ἀντὶ ἀγγέλων τῷ ἀμαθεῖ κλήρω τῆς Ἰβηρίας. Ἀληθῶς ὁ δυστυχῆς οὗτος κληρικός, ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τῇ ἀρχαιότητι τῆς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ χριστιανικῆς πίστεως, ἐπελάθετο ἤδη τῶν πρωτίστων δογμάτων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ἱεροτελεστιῶν. Οἱ ναοὶ αὐτῆς, κείμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ ἀποκρήμνων ὀρέων, ἦσαν ἔρημοι, οἱ δὲ ἱερεῖς ἡμῶν ἐξετάζοντες αὐτοὺς μετὰ προσοχῆς εὔρον ἐν τινι αὐτῶν λείψανα ἀρχαίων πλουσίων σκευῶν καὶ τὴν σημεῖωσιν τοῦ ἔτους 1441· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔλεγεν αὐτοῖς· «Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἰβηρία, δυναστεύοντος τοῦ μεγάλου δεσπότη Γεωργίου, ἀπέτελει μίαν καὶ μόνην ἐπικράτειαν· δυστυχῶς δὲ ὁ »πρόπαιπός μου διεῖλεν αὐτὴν εἰς τρεῖς ἡγεμονίας

1824 97.

»καὶ παρέδωκε λάφυρον τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ.
 »Περικυκλούμεθα μὲν ὑπὸ ἀπίστων, ἀλλὰ δοξάζομεν ἔτι
 »τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα.» Ὁ πρίγκιψ
 Ζβενιγορόδσκης ὑπέσχετο ἐν ὀνόματι τῆς Ῥωσσίας
 τὴν ἐλευθέρωσιν πάσης τῆς Ἰβηρίας καὶ τὴν ἀνέγερσιν
 τῶν ναῶν καὶ τῶν πόλεων, ὧν πανταχοῦ ἔβλεπε τὰ εἰρεί-
 πια, ἀνέφερε δ' ἐν τοῖς γράμμασι περὶ δύο μόνον πολι-
 χνῶν, Κρίμου καὶ Ζαγέμου (60), καὶ περὶ τινῶν κωμῶν
 καὶ μοναστηρίων. Ἐκτοτε ὁ Θεόδωρος προσέθηκε
 τὴν προσηγορίαν Κυριάρχης τῆς Ἰβηρίας,
 τῶν βασιλέων τῆς Γεωργίας, καὶ Κα-
 θαρδᾶς καὶ τῶν Κιρκασσίων καὶ Ὀρεινῶν
 Ἡγεμόνων.

Καὶ οὐ μόνον ὀλιγωροῦμεν τοῦ σουλτάνου ἀνεγείρον-
 τες τὸ φρούριον τοῦ Τέρσκου καὶ καταλαμβάνοντες
 τὴν Γεωργίαν, ἀλλὰ καὶ παρωξύνομεν ἐπὶ μᾶλλον αὐτὸν
 διὰ τῆς πρὸς τὴν Περσίαν φιλίας. Ὁ σάχης Γοδαβέν-
 τῆς ἢ Χουδαβενδέης, ἀναγγείλας τῷ Θεόδωρῳ τὰς κατὰ
 τῶν Τούρκων ὑποτιθεμένης νίκης, προέτεινεν
 αὐτῷ ἵνα ἐκβάλῃ αὐτοὺς τῆς Βάκης καὶ Δερβέντ, ὑπισ-
 χνούμενος παραχωρῆσαι ὑμῖν εἰσαεὶ τὰς πόλεις ταύ-
 τας, ἀπὸ πολλοῦ οὔσης τῆς Περσίας (61), εἰ καὶ αὐτὸς
 κατελάμβανεν αὐτάς. Ὁ δὲ Θεόδωρος, πρὸς συνομολό-
 γησιν τῆς συνθήκης ταύτης ἐπὶ τῷ ὄρω τούτῳ, ἔπεμψε πρὸς
 τὸν Σίχην τῷ 1588 τὸν εὐγενῆ Βισίλτσικοβ, ὃς τις
 εὔρεν ἤδη ἐν τῇ εἰρκτῇ τὸν Γοδαβέντην, ἐπὶ δὲ τοῦ
 θρόνου τὸν υἱὸν Μούρζαν Ἀβθᾶς, ἐκβαλόντα αὐτὸν
 τῆς ἀρχῆς. Ἄλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη οὐδὲν ὀλίγον διετά-
 ραξε τὴν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Περσίας ὁμόνοιαν·
 διότι ὁ νέος σάχης, ὑπεδεξάμενος διαφερόντως τὸν
 πρεσβευτὴν τοῦ Θεοδώρου, ἐν Κασδίῳ, ἐπέμψε παρα-

χρῆμα εἰς Μόσχαν δύο ἀξιωματικούς τὸν Βουτακβέτ-
 κην καὶ Ἀνδιβέιν, ὅπως ἀναγγείλωσι τῷ Τσάρῳ, ὅτι
 παρεχώρει αὐτῷ οὐ μόνον τὴν Δερβέντ καὶ Βάκην,
 ἀλλὰ καὶ τὴν Ταυρίδα καὶ πᾶσαν τὴν χώραν τοῦ Σιρ-
 βᾶν (62), εἰ κατωρθοῦτο τῇ βοήθειᾳ ἡμῶν ἢ ἐκεῖθεν
 ἐξέλασις τῶν Τούρκων· προσετίθη δὲ, ὅτι ὁ σουλτάνος,
 ἐπιθυμῶν ἵνα νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ
 τοῦ Ἀββᾶς προέτεινεν αὐτῷ εἰρήνην, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς οὐδ'
 ἀκοῦσαι ἤθελε περὶ τούτου, ἐλπίζων συμμαχῆσαι τῇ
 Ῥωσσίᾳ καὶ τῷ κυριάρχῃ τῆς Ἰσπανίας, οὗ ὁ πρεσβευ-
 τῆς ἦν τότε ἐν Περσίᾳ (63). Παραστάντες κατ' ἰδίαν
 τῷ Γοδουνόβ οἱ μεγιστᾶνες τοῦ σάχη, εἶπον ταῦτα·
 «Εἰ οἱ κυριάρχαι ἡμῶν διάγουσιν ἐν εἰλικρινεῖ ἀγάπῃ
 »καὶ φιλίᾳ, τί οὐ ποιήσουσι συνάπτοντες τὰς αὐτῶν
 »δυνάμεις; Καὶ οὐ μόνον δύνανται ἐκβαλεῖν τοὺς
 »Τούρκους ἐκ τῆς Περσικῆς χώρας, ἀλλὰ κρατῆσαι
 »καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (64). Ἀλλὰ τη-
 »λικαῦτα ἔργα κατορθοῦνται ὑπὸ μεγαλεπηβόλων ἀν-
 »δρῶν· ὅποια δόξα σοί, ἄνερ ἐνάρετε καὶ ἀγαπητῆ
 »τῷ Τσάρῳ, εἰ διὰ τῶν συνετῶν συμβουλῶν σου ἀ-
 »παλλαγῆσονταὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν
 »Ἰθωμανῶν!» Ἀπεκρίνατο δ' αὐτοῖς ὁ Γοδουνόβ, ὅτι
 ἤδη ἐνηργοῦμεν κατὰ τοῦ Ἀμουράτ· ὅτι ὁ στρατὸς ἡ-
 μῶν ἦν παρὰ τὸν Τερέκον διακλείων τὸν τοῦ σουλτά-
 νου τῆς ἐκ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὰς Περσικὰς κτήσεις ἀ-
 γούσης· ὅτι ἕτερος πολυπληθέστερος ἦν ἐν Ἀστραχα-
 νίῳ· ὅτι ὁ Ἀμουράτ ἐκέλευσεν ἤδη τοὺς σατράπας πο-
 ρευθῆναι πρὸς τὸ Κάσπιον πέλαγος, ἀλλ' ἔστησεν αὐ-
 τοὺς μαθῶν, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι ἀνήγειραν νέα φρού-
 ρια ἐν ταῖς ἐπικινδύνοισι ταύταις χώραις καὶ ὅτι
 συνηνώθησαν πάντες οἱ Κιρκάσσιοι καὶ Νογᾶιοι ἀρ-

1884—87. χηγοί, ἐτοίμως ἔχοντες ὀρμηῆσαι πρὸς τοὺς Τούρκους ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Μόσχας. Οὕτως ἀπήλλαξε τοὺς πρέσβεις, εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀπελεύσονται κατόπιν αὐτῶν εἰς τὸν σάχην· ἀλλ' οὐ προέλαβον ἀναχωρῆσαι, διότι ἔμαθον ἐν Μόσχᾳ ὅτι ὁ Ἀββάς εἰρήνευσε πρὸς τὸν Σουλτάνον.

Τοιαύτη ἦν ἡ πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη φιλήσυχος καὶ φιλόδοξος πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ Γουδουνόβ, οὐχὶ ἀνεπιτήδειος καὶ ἀνεπιτυχῆς, ἀλλὰ μᾶλλον περισκεμμένη ἢ τολμηρὰ, ἀπειλοῦσα καὶ περιέπουσα καὶ ὑπισχνουμένη, οὐχ ὅμως πάντοτε εἰλικρινῶς. Ἡμεῖς οὐδόλως ἐξεστρατεύομεν, ἀλλὰ παρεσκευαζόμεθα ὀχυρούμενοι καὶ αὐξάνοντες τὸν στρατόν (65). Ὁ δὲ Θεόδωρος, ὅπως μὴ φαίνεται ἐν τοῖς στρατοπέδοις, κατέστησε γενικὰς ἐπιθεωρήσεις, ἐκλέγων πρὸς τοῦτο ἀλικούς, δεινοὺς καὶ ἐμπείρους πολεμιστὰς, οἵτινες ἀπῆρχοντο ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο στρατόπεδον, ὅπου ἐξετάζοντες τοὺς τε ἄνδρας καὶ τὰ ὄπλα, ἀνέφερον πρὸς τὸν μονάρχην (66). Οἱ δὲ στρατηγοί, καὶ τοι μὴ ὑποχωροῦντες ἐν ταῖς ὀλεθρίαις περὶ τῶν πρεσβείων τῶν οἴκων ἔρισιν, ὑπεῖκον ἀγογγύστως τῇ κρίσει τῶν εὐγενῶν, τραπεζοκόμων καὶ παίδων εὐπατριδῶν, ἐκπροσωποῦντων κατὰ τὰς ἐπιθεωρήσεις ταύτας τὸν κυριάρχην.

Γαλήνη ἐπεκράτει ἐν τῷ βασιλείῳ. Ἡ κυβέρνησις ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐργασίμων γαιῶν (67), τὴν ἴσην διανομὴν τῶν φόρων, τὸν κατοικισμὸν τῶν ἐρήμων καὶ τὴν κτίσιν νέων πόλεων. Τῷ 1584 οἱ στρατηγοὶ Νασισόκιν καὶ Βολόχοβ ἔκτισαν παρὰ τὸν Δουίαν τὴν πόλιν Ἀρχάγγελον

Ἐσωτερικά.

Κτίσις τοῦ Ἀρχαγγέλου.

παρὰ τῷ χωρίῳ, ἔνθα ἔκειντο τὸ ὁμώνυμον μοναστήριον καὶ τὸ κατάστημα τῶν Ἀγγλῶν ἐμπόρων (63), τὸ δὲ Ἀστραχάνιον, ἀπειλούμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, σπουδαιότατον δ'ὸν ταῖς πολιτικαῖς καὶ ἐμπορικαῖς σχέσεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ τῇ καταστολῇ τῶν Νογαίων καὶ Κιρκασίων καὶ πάντων τῶν ὁμόρων ἡγεμόνων, ὠχύρωσαν καὶ περιετείχισαν. Ἐν Μόσχᾳ ὠκοδομήθη τῷ 1586 περὶ τὸ μέγα προάστειον ἡ Λευκῆ, εἴτε Τσαρική, πόλις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Τβερείας πόλης· ἀλλὰ καὶ πολλὰ καταστήματα ἐκτίσθησαν ἐν Κρεμλίῳ, τὸ νομισματοκοπεῖον, τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, τὸ ἐπὶ τῶν δημοσίων κτημάτων τὸ θησαυροφυλάκιον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Καζάνης. Εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναφέρεται καὶ ἡ κτίσις τῆς πόλεως Οὐράλσκου. Τῷ δὲ 1584 ἑξακόσιοι ἢ ἑπτακόσιοι Κοζάκοι τοῦ Ρᾶ συνωκίσθησαν παρὰ τὸν Ἰαίκον, ἐν τόποις προσφόροις πρὸς ἀλιείαν, καὶ ἔστησαν προχώματα, καταστάντες ὁ τρόμος τῶν Νογαίων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἀρχηγτοῦ Οὐρούσου, υἱοῦ τοῦ Ἰσμαήλ, αἰτιωμένου ἀδιαλείπτως τὰς ληστείας αὐτῶν πρὸς τὸν Τσάρον· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο πάντοτε, ὅτι οὗτοι ἦσαν φυγάδες καὶ πλάνητες κατοικήσαντες ἐκεῖ αὐτοθελῶς· ἀλλ' ὁ Οὐροῦσος δυσπιστῶν ἔγραφε πρὸς αὐτόν· « Τσοῦτον σπουδαία πόλις » δυνατὸν ὑπάρχειν ἐν ἀγνοίᾳ σου; Τῶν ληστῶν τούτων » τινες, αἰχμαλωτισθέντες ὑφ' ἡμῶν, καλοῦσιν ἑαυτοὺς » ὑπηκόους τοῦ Τσάρου. » Παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἐποχὴ αὕτη ἐστὶν ἡ λαμπροτάτη τῆς ἱστορίας τῶν ἡμετέρων ἡρώων Κοζάκων τοῦ Ρᾶ καὶ Τανάϊδος· διότι ἡ δόξα τῆς ἀνδρίας αὐτῶν διεθρυλλεῖτο ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος μέχρι τοῦ Ἰσκέρου· ἐξοργίζοντες δὲ τὸν σουλτάνον καὶ ἀπειλοῦντες τὸν Χάνην καὶ καταδαμάζοντες τοὺς

1584-87..

Ἀνέγερσις τῆς
Λευκῆς, εἴτε
Τσαρικῆς πό-
λεως.

Κτίσις τοῦ Οὐ-
ράλσκου,

484—37.

Ναγαίους ἐστερέουσι τὴν ἐξουσίαν τῶν κυριαρχῶν τῆς Μόσχας ἐν τῇ ἀρκτῶα Ἀσίᾳ.

Ἐν μέσῳ τῶν περιστάσεων τούτων, προσφόρων πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ῥωσσίας, ὅτε τὰ πάντα ἀπεδείκνυον τὸν νοῦν καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς κυβερνήσεως, τουτέστι τοῦ Γοδουνόβ, οὗτος ἐμισεῖτο καὶ κατερράδιουργεῖτο ὑπὸ τῶν κακοβούλων, καί τοι ἐπιτήδειος ὦν περὶ τὸ δελεάζειν τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ ὑπερήφανος Γοδουνόβ, ἀνακοινούμενος ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι πρὸς τοὺς κυριάρχας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ἀνταλλάσσει πρὸς αὐτοὺς δῶρα καὶ δεχόμενος ἐπισήμως τοὺς πρέσβεις ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ (67), ἐπεθύμει ἵνα φαίνεται μετριόφρων· διὸ ἐν τῷ συμβουλίῳ παρεχόμενος τὴν προεδρίαν τοῖς ἀρχαιοτέροις μεγιστᾶσιν. Ἀλλὰ, καί τοι ἐκάθητο εἰς τὸν τέταρτον τόπον, διὰ μιᾶς λέξεως, δι' ἑνὸς βλέμματος ἢ νεύματος ἀπεστόμει τοὺς ἀντιλέγοντας· ἐπενόει δὲ τιμᾶς, ἐνδείξεις κυριαρχικῆς εὐνοίας, πρὸς θεραπείαν τῆς κενοδοξίας τῶν εὐπατριδῶν· χάριν δὲ τούτου κατέστησεν ὑπὲρ τῶν συνέδρων τοῦ συμβουλίου τοὺς λείπνους ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς δωματίοις τῶν ἀνακτόρων (70), ὅπου ὁ Θεόδωρος ἐξένιζε τοὺς Γοδουνόβ καὶ τοὺς Σουίσκη, μὴ προσκαλῶν ἐνίστε τὸν Βορίσσην. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν μάταιον μηχανήμα! διότι οἱ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας κεκλημένοι ὑπὸ τοῦ μεγάλου εὐπατρίδου ἐκίνουν τὸν φθόνον τῶν συνδαιτυμόνων τοῦ μονάρχου· διότι πάντες ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ κυβερνήτης καταλείπει τῷ Θεοδώρῳ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Τσάρου, ὥστε οὐ μόνον οἱ ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς ἐπικρατείας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης ἐν γένει ἐδείκνυον ἀποστροφὴν πρὸς τὸν Βορίσσην· διότι ἡ ἀπεριόριστος ἐξου-

Ἰ Κίνδυνος τοῦ
Γοδουνόβ

1524—27.

σία καὶ τοῦ ἀρίστου μεγιστάνου δυσαρεστεῖ πρὸς τὸ ἔθνος. Ὁ Ἀδάσεβ ἐδύνατο ἄλλοτε παρὰ τῷ Ἰωάννῃ καὶ διώκει τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλ' ἴστατο ὀπίσω νοήμονος καὶ δραστηρίου μονάρχου, καὶ οἶονεὶ ἐπεσκιάζετο ὑπὸ τῆς δόξης αὐτοῦ· ὁ δὲ Γοδουνόβ ἤρχε φανερῶς ὡς κυριάρχης καὶ ἐκόμπαζε πρὸ τοῦ θρόνου, ἀφανίζων διὰ τῆς ἀλαζονίας τὴν ἀσθενῆ σκιὰν τοῦ μονάρχου. Συνελυποῦντο οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῇ οὐδενείᾳ τοῦ Θεοδώρου, τὸν δὲ Γοδουνόβ ἔβλεπον ὡς σφετεριστὴν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Τσάρου, ἀνεμιμνήσκοντο τὴν ἀπὸ τοῦ Τσέτου Μογολικὴν καταγωγὴν αὐτοῦ (71) καὶ ἠσχύνοντο ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῶν κραταιῶν διαδόχων τοῦ Ῥουρικού· καὶ τῶν μὲν κολάκων ἤκουον ἀδιαφόρως, τῶν δ' ἐχθρῶν μετὰ προσοχῆς, ἐπίστευον δὲ τούτοις εὐχερῶς ὅτε ἔλεγον, ὅτι ὁ γαμβρὸς τοῦ Μαλούτα, ἀγαπητοῦ τῷ Ἰωάννῃ, ἦν τύραννος, εἰ καὶ δειλὸς ἔτι! Ὁ Γοδουνόβ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθῶν ἔργων καὶ δι' αὐτῶν τῶν λαμπρῶν ἐπιτυχιῶν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἠῤῥξανε τὸν φθόνον, ἔθηγε τὰ καθ' αὐτοῦ βέλη καὶ παρεσκεύαζεν ἑαυτῷ τὴν ὀλεθρίαν ἀνάγκην τῆς διὰ τοῦ τρόμου ἐνεργείας· ἀλλ' ἀπέφευγε τὴν ἀνάγκην ταύτην· διότι ἐπεθύμει ἵνα διαλλαγῇ πρὸς τοὺς Σουίσκη, οἵτινες, ἔχοντες φίλους ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ ἐν τῷ λαῷ, μάλιστα δ' ἐν τοῖς ἐμπόροις, ἐδήλουν ἀπαύστως τὸ κατὰ τοῦ Γοδουνόβ μῖσος (72). Ὁ Ἱεράρχης Διονύσιος ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰρηνοποιοῦ· διὸ συναθροίσας ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ἐρίζοντας ἐν τῷ κατὰ τὸ Κρεμλίνον οἴκῳ αὐτοῦ, ἐλάλησεν ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος καὶ πίστεως, καὶ ἐφαίνετο ὅτι συνεκίνησε καὶ ἔπεισεν αὐτούς. Ὁ δὲ Βορίσης, δεικνύων κατάνυξιν, προέτεινε τὴν χεῖρα τοῖς Σουίσκη, ἐκατέρωθεν δ' ὤμο-

1584—87.

σαν ἵνα διάγωσιν ἐν ἀδελφικῇ φιλίᾳ, κηδόμενοι τοῦ κοινῆ συμφέροντος· ὥστε ὁ πρίγκιψ Ἰωάννης Σούισκης ἐξῆλθε φαιδρός ἐντεῦθεν εἰς τὴν μεγάλην ἀγορὰν τῶν ἀνακτόρων, ὅπως ἀναγγεῖλῃ τὴν εὐτυχῆ ταύτην διαλλαγὴν τῷ λαῷ, συνηθροισμένῳ ἐκεῖ ἐκ περιεργείας· τοῦτο δ' ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην σπουδὴν, ἣν τότε εἶχον οἱ πολῖται περὶ τὰ πολιτικά, ἀπαλλαγέντες ἤδη τοῦ Φοβεροῦ Ἰωάννου. Καὶ πάντες μὲν ἤκουσαν ἐν σιγῇ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ σεβαστοῦ ἥρωος τοῦ Πσκοβου, ἀλλὰ δύο ἔμποροι, προβάντες τοῦ πλήθους, εἶπον· « Πρίγκιψ Ἰωάννη, συνδιαλλάττεσθε κατὰ τῶν ἡμετέρων κεφαλῶν, ἐν ᾧ ὑμεῖς τε καὶ ἡμεῖς ἀπολεσθησόμεθα ὑπὸ τοῦ Βορίση.» Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἀμφότεροι οἱ ἔμποροι οὗτοι συλληφθέντες ἀπεστάλησαν εἰς ἄγνωστον τόπον κατὰ διαταγὴν τοῦ Γοδουνόβ, ὃς τις ἐπεθύμει μὲν ἵνα διὰ τῆς εἰρήνης ἀφοπλίσῃ τοὺς Σούισκη, ἀλλὰ συνείδε μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδόλως ἀπελείποντο αὐτοῦ τὸν δόλον, καὶ ὅτι, προσποιούμενοι ψευδῆ φιλίαν, διετέλουν ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ, συμπράττοντες ἄλλω σπουδαίῳ καὶ τέως ἀγνώστῳ ἐχθρῷ τοῦ Βορίση.

Εἰ καὶ ὁ κληρὸς τῆς Ῥωσσίας μηδέποτε ἀπέδειξε κοσμικὴν σπουδαρχίαν, ἐδείχθη δὲ πάντοτε μᾶλλον εὐαρεστῶν ἢ ἀπειθῶν τῇ θελήσει τῶν κυριαρχῶν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, καὶ τοι ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Γ' οἱ Μητροπολίται ἡμῶν ἀπεφαίνοντο ἐπισημως ἐν διαφόροις περιστάσεσιν, ὅτι ἐνασχολοῦνται μόνον περὶ τὴν διάταξιν τῆς ἱεροτελεστίας, τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν (73), καὶ ὁμως οἱ Ἱεράρχαι οὗτοι, παριστάμενοι ἐν ταῖς ἐθνικαῖς συνελεύσεσι, συγκαλουμέναις διὰ σπουδαίας θεσμοθεσίας

1581—27.

τῆς ἐπικρατείας, καὶ μὴ νομοθετοῦντες, ἀλλὰ μόνον ἐπιδοκιμάζοντες, ἤτοι ἐπικυροῦντες τοὺς πολιτικούς νόμους (74), ἔχοντες δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ συμβουλευεῖν τὸν Τσάρον καὶ τοὺς εὐπατρίδας καὶ ἐρμηνεύειν αὐτοῖς τοὺς θείους νόμους πρὸς εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, μετεῖχον τῆς κυβερνήσεως ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν καὶ κατὰ τὸν χαρακτήρα τῶν κυριαρχῶν. Ἡ ἐξουσία αὕτη ἦν ἀσθενὴς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Γ' καὶ ἐπὶ τοῦ Βασιλείου, ἰσχυροτέρα δὲ κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν Ἰωάννου τοῦ Δ', καὶ ἐλάσσων κατὰ τὴν τυραννίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος, ἀσθενὴς τότε σῶμα καὶ τὸν νοῦν, ὑπερβάλλων καὶ τοὺς προβεβηκότας κατὰ τὴν εὐλάβειαν, σπουδάζων μᾶλλον περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά ἢ τὰ πολιτικά, καὶ προτιμῶν τὰς ὁμιλίας τῶν μοναχῶν ἢ τὰς τῶν εὐπατριδῶν, τίνα πολιτικὴν σπουδαιότητα ἐδύνατο δοῦναι τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ Πρωθιεράρχου ἀνευ τῆς χειραγωγίας τοῦ Γοδουνόβ ἐπὶ Μητροπολίτου τοσοῦτον φιλοδόξου καὶ εὐφυοῦς καὶ εὐγλώττου; (διότι τοιοῦτος ἦν ὁ Διονύσιος, ἐπιλεγόμενος σοφὸς γραμματικὸς (75)). Ἄλλ' ὁ Γοδουνόβ ἐπέδιωκε τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν οὐχὶ ὅπως παραχωρήσῃ αὐτὴν τοῖς μοναχοῖς, ἐτίμα δὲ τὸν κληρὸν, ὡς καὶ τοὺς εὐπατρίδας, μόνον διὰ τῶν σημείων τοῦ σεβασμοῦ, ἤκουε μὲν εὐμενῶς τοῦ Μητροπολίτου καὶ συνδιελέγετο αὐτῷ, ἀλλ' ἐνήργει ἀνεξαρτήτως, ἐξοργίζων αὐτὸν διὰ τῆς ἀκάμπτου θελήσεως· τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ τὴν κατὰ τοῦ Γοδουνόβ ἐχθραν τοῦ Διονυσίου καὶ τὴν πρὸς τοὺς Σουΐσκη μεγάλην φιλίαν. Ὁ Μητροπολίτης, οἱ Σουΐσκη καὶ οἱ φίλοι τούτων, γινώσκοντες ὅτι ὁ κυβερνήτης ἐδύνατο τὰ πάντα διὰ τῆς Εἰρήνης, νομίζοντες δὲ ὅτι ἦν ἀδύνατον τῷ ἀσθε-

1584-157. νεῖ Θεοδώρῳ ἀγαπᾶν μεγάλως τόν τε Βορίσην καὶ τὴν Εἰρήνην, καὶ ὅτι εὐχερῶς διὰ τῆς καταπλήξεως καὶ τοῦ φόβου ἄξουσιν αὐτὸν εἰς σπουδαῖον ἔργον, συν-εφώνησαν κρύφα πρὸς τοὺς ἐμπόρους τῆς Μόσχας (76) καὶ τινὰς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ὑπαλλήλους ἵνα παρακαλέσωσι τὸν Θεόδωρον ἐν ὀνόματι πάσης τῆς Ῥωσσίας διαζεύξαι τὴν στεῖραν γυναῖκα, εἰσαγαγεῖν δ' αὐτὴν ὡς ἄλλην Σολωμονίαν εἰς μοναστήριον, καὶ λαβεῖν ἄλλην γυναῖκα, ὅπως ἔχη κληρονόμους, ἀναγκαίους τῇ κοινῇ ἡτυχίᾳ. Τὴν δέησιν ταύτην τοῦ λαοῦ, οἷονεὶ περιφόβου, ἀναλογιζομένου τὴν λήξιν τῆς βασιλείας τοῦ οἴκου τοῦ Ῥουρίκου, ἤθελον ὑποστηρίξαι δι' ὀχλαγωγίας. Λέγεται μάλιστα ὅτι ἐξέλεξαν καὶ τὴν μέλλουσαν σύζυγον, τὴν ἀδελφὴν τοῦ πρίγκιπος Θεοδώρου Ἰωάννου Μστισλάβσκη, ἧς ὀπατήρ, ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Γοδουνόβ, ἐτελεύτησεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου· συντάξαντες δὲ ἱκετηρίαν, ὑπέσχοντο ἐνόρκως ὑποστηρίξαι αὐτὴν. Ἄλλ' ὁ Βορίσης, ἔχων πολλοὺς φίλους καὶ κατασκόπους, ἀνεκάλυψεν ἐν καιρῷ τὴν δεινὴν ταύτην συνωμοσίαν, κατὰ τὸ φαινόμενον ὁμῶς προσηνέχθη μετὰ σπανίας γενναιοψυχίας· διότι, μὴ ὀργισθεὶς καὶ μὴ μεμφθεὶς τὸν Μητροπολίτην, ἐσπούδισεν ἵνα σωφρονίσῃ αὐτὸν, παραστήσας ὅτι τὸ διαζύγιον ἦν ἀνομία· ὅτι ὁ Θεόδωρος ἐδύνατο ἔτι ἔχειν τέκνα ἐκ τῆς Εἰρήνης, ἀκμαζούσης τὴν ἡλικίαν καὶ εὐειδεστάτης καὶ ἐναρέτου· ὅπως δὲ ποτ' ἂν ᾗ, προσέθηκεν, ὁ θρόνος οὐδόλως σχολάσει, ἐπειδὴ ὁ βασιλόπαις Δημήτριος ἔζη καὶ ὑγιαίνει. Ὁ δὲ Διονύσιος, ἐξαπατηθεὶς ἴσως ὑπὸ τῆς πραότητος ταύτης, ἤτησε συγγνώμην, σπουδάζων μάλιστα ἵνα ἀπολογηθῇ καὶ ὑπὲρ τῶν συνενό-

χων διὰ τῆς ἐνθέρμου καὶ ἐμφόβου αὐτῶν ἀγάπης πρὸς τὴν εὐημερίαν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὑπισχνούμενος ἐν ὀνόματι ἑαυτοῦ τε καὶ αὐτῶν, ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐ διανοηθήσονται τὴν διάζευξιν φιλοστόργων συζύγων. Ὁ Γοδουνόβ, ὑπισχόμενος ὅτι οὐδεμίαν λήψεται δίκην παρὰ τε τῶν αἰτίων καὶ συναιτίων τῆς συνωμοσίας ταύτης, ἠρέστη ἐπὶ μόνῳ ὄνοματι, τῆ δυστυχεῖ πριγκιπίσση Μσιτσλάδσκη, ἐπικινδύνῳ ἀντιζήλῳ τῆς Εἰρήνης, ἀποκαρείσῃ ἐξ ἀνάγκης.

Πάντα εἶχον ἡσύχως ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν διότι ὁ Γοδουνόβ, ὅπως μὴ παραβῆ διαρρήδην τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐζήτηε ἄλλην πρόφασιν ἐκδικήσεως, ἀναπαύων τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν διὰ τοῦ κατ' αὐτοῦ ἀδιαλλάκτου μίσους τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐξασφαλίσει τὴν τε ἰδίαν σωτηρίαν καὶ τὴν τῆς ἐπικρατείας, πρὸς δὲ καὶ διὰ πασῶν τῶν γενομένων ἤδη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὑπηρεσιῶν ἢ καὶ μελετωμένων ἔτι. Ἀνευθυριάστως οὖν κατέφυγεν εἰς χαμερπῆ τρόπον, παλαιὸν ὄπλον τῆς τυραννίης τοῦ Ἰωάννου, τὰς ψευδεῖς καταμηνύσεις. Λέγεται δὲ ὅτι ὑπηρέτης τις τῶν Σουίσκη, προδιδούς πρὸς αὐτὸν τὴν τιμὴν καὶ τὴν συνείδησιν, παρέστη ἐν τοῖς ἀνακτόροις, κατηγορῶν αὐτῶν ὅτι συνώμοσαν τοῖς ἐμπόροις τῆς Μόσχας καὶ ἐβουλεύοντο προδοῦναι τὸν Τσάρον (77). Ὅθεν οἱ μὲν Σουίσκη, ὡς καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν, οἱ πρίγκιπες Τάτεβ, Οὔροῦσοβ, Κόλιτσεβ, Βικασόβ καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι ἔμποροι, καθεῖρχθησαν, συνεστάθη δὲ δικαστήριον, ὅπερ ἀνέκρινε τοὺς κατηγορουμένους καὶ μάρτυρας. Καὶ τοὺς μὲν διασήμους ἄνδρας καὶ τοὺς ἐν τέλει οὐδόλως ἐκόλασε, τοὺς δὲ ὑπηρέτας καὶ ἐμπόρους ἐβασάνισεν ἀνηλεῶς, πλὴν

1885—87.

καὶ ματαίως· διότι οὐδείς αὐτῶν, ὡς ὁ λαὸς ἔλεγεν, ὑπεσῆ-
 ριξε τὴν συκοφαντίαν τοῦ διαβολέως. Ἀλλὰ τὸ δικαστήριον
 οὐκ ἀπέλυσε τοὺς κατηγορουμένους· καὶ τοὺς μὲν Σουίσκη
 ἐξώρισε, καυχώμενον μάλιστα, ὅτι προσφέρεται ἐπιεικῶς καὶ
 εὐγνωμόνως πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἥρωος τούτου τοῦ
 Πσκόβου, τὸν δὲ πρίγκιπα Ἀνδρέαν Ἰωάννου, ἐξελεγ-
 χθέντα πρωταίτιον, ἐξώρισεν εἰς Καργόπολιν, τὸν δὲ
 πρίγκιπα Ἰωάννην Πέτρου, ὡς προτραπέντα δῆθεν ὑπὸ
 αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, εἰς Βιέλο Ὀζερρον· ἔπαυσα
 τῆς ἀρχῆς τῆς Καργόπολεως τὸν πρίγκιπα Βασιλείον
 Σκοπὶν Σουίσκη, πρεσβύτερον αὐτῶν, ἀλλ' ἀποδειχθέν-
 τα ἀνεπίληπτον ἐπέτρεψε κατοικεῖν ἐν Μόσχᾳ ἄλλους
 δ' ἐπεμψεν εἰς τὴν πολίχνην Βουὶ Γορόδοκον καὶ Γάλι-
 τσον καὶ Σουίαν, τὸν δὲ πρίγκιπα Ἰάτετ εἰς Ἀστραχά-
 νιον, τὸν δὲ Κρούκ-Κολίτσεβ εἰς Κάτω Νοβογόροδον,
 τοὺς δὲ Βικασόβ καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς εἰς διαφόρους
 ἐρήμους τῆς Βολόγδας καὶ Σιθηρίας, τοὺς δὲ ἐμπόρους
 τῆς Μόσχας, τοὺς συνομόσαντας κατὰ τῆς Εἰρήνης, τὸν
 Θεόδωρον Ναγόην καὶ ἕξ συνεταίρους ἀπεκεφάλισεν ἐν τῇ
 ἀγορᾷ. Καὶ ἐφείσατο τέως ὁ Γοδουνόβ τοῦ Μητροπολίτου,
 ἀλλ' οὗτος, μὴ ἐπιθυμῶν ἵνα μένη δειλὸς θεατὴς τοῦ
 διωγμοῦ τούτου, ἐκάλεσε γενναιοψύχως καὶ δημοσίᾳ
 αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοδώρου συκοφάντην καὶ τύ-
 ραννον, μαρτυρόμενος ὅτι οἱ Σουίσκη καὶ οἱ φίλοι αὐ-
 τῶν ἀπώλλυντο ὡς βουλευσάμενοι σῶσαι τὴν Ῥωσσίαν
 ἀπὸ τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας τοῦ Βορίση. Καὶ ὁ Ἀρ-
 χιεπίσκοπος τῶν Κρουτίτσων Βαρλαάμ κατηγορήσας
 τοῦ κυβερνήτου μετὰ τῆς αὐτῆς εὐτολμίας, ἀπειλῶν
 αὐτῷ τὴν οὐρανίαν δίκην· μὴ φοβούμενος δὲ τὴν ἐπί-
 γειον, ἐμέμφθη τὸν Θεόδωρον εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ
 αἰτηρὰν τυφλωσιν· διὸ ὁ τε Διονύσιος καὶ Βαρλαάμ

Ἐξέρχεται καὶ
 τὴν μωρία.

καθηρέθησαν ἄνευ τινός κρίσεως, ὡς φαίνεται· καὶ ὁ μὲν κατεκλείσθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Χουτίνου, ὁ δὲ ἐν τῷ κατὰ τὸ Νοβογόροδον τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, ἀνηγορεύθη δὲ Μητροπολίτης ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ῥοστόβου Ἰώβ. Ὁ κυβερνήτης φοβούμενος τοὺς ἀνθρώπους, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν Θεόν, κατὰ τοὺς χρονογράφους, προσέταξε τὴν ἐν τῇ εἰρκτῇ ἀπυγχόνισιν τῶν δύο πρώτων Σουλσκη, τοῦ ἀρχινοστάτου εὐπατρίδου Ἀνδρέου καὶ τοῦ ἐνδόξου πρίγκιπος Ἰωάννου. . . . Οὕτως ὁ σωτὴρ τοῦ Πσκοβου καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἡμῶν τιμῆς, ὁ ἀθάνατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνὴρ, οὐπερ τὸ ἐνδοξὸν κατόρθωμα ἐξιστορήθη ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ὑπὸ τῶν συγχρόνων πρὸς δόξαν τοῦ Ῥωστικοῦ ὀνόματος,

1594—87.

(78) πικρέδωκε τὴν δαφνοστεφῆ κεφαλὴν τῇ αἰσχυρᾷ ἀγγόνη ἐν τῇ ζοφερᾷ εἰρκτῇ! Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐτάφη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου.

Οἱ κτερὸς θάνατος τοῦ ἥρωος Σουλσκη.

Οὕτως ἤρξαντο τὰ κακουργήματα, οὕτως ἀπεκαλύφθη ἡ κινδύει τοῦ Γοδουνόβ, μεθυσθεῖσα ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς ἐξουσίας, ἐξοργισθεῖσα ὑπὸ τῶν συνωμοσιῶν τῶν ἐχθρῶν καὶ σκληρυνθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐκδικήσεως! Ἐλπίζων δὲ καταστῆλαι διὰ τοῦ φόβου τοὺς κκακοβούλους, αὐξήσῃ δὲ διὰ χάριτος τοὺς φίλους καὶ κατσιγαῖται τὴν κακογλωσσίαν συνετῶς πολιτευόμενος, ἐτόλμησε συγχρόνως νέον καὶ ἀπατηλὸν ἀθεμιτούργημα. Ὁ δυστυχὴς Μάγνος, μόνος βασιλεὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Λιβονίας, ἐξέμέτρησε τὸ ζῆν πρὸ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννου ἐν Πίλτεν (79), ὅπου ἡ χήρα Μαρία καὶ ἡ διετὴς θυγάτηρ Εὐδοκία ἔμειναν ἄποροι καὶ ἀπάτριδες καὶ ἄφιλοι ὁ δὲ Γοδουνόβ μετεπέμψατο αὐτὰς εἰς Μόσχην, ὑπισχνόμενος τῇ Μαρίᾳ πλούσιον κτῆμα καὶ ἐπίσημον ἀνδρα. Ἀλλὰ

Τὴν τοῦ οἴκου τοῦ Μάγνου.

1584—87.

προβλέπων τὸ μέλλον καὶ φοβούμενος μὴ, ἀποθανόντων τοῦ Θεοδώρου καὶ Δημητρίου, ἡ ἔγχονος αὐτῆ Ἰωάννου τοῦ Μεγάλου ἀπαιτήσῃ, καὶ τοιοῦτο ἦν πρωτοφανές καὶ ἐναντίον πρὸς τοὺς νόμους ἡμῶν, ἵνα κηρυχθῆ κληρονόμος τοῦ θρόνου (ὃν διέθετο ἤδη οὗτος ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, παρήγγειλεν αὐτῇ) ἐκλέξαι μοναστήριον ἢ εἰρκτήν. Μονάζουσα ἤδη ἀκουσίως ἡ Μαρία, ἠτήσατο ὡς παραμυθίαν ἵνα μὴ ἀποχωρισθῆ τῆς προσφιλοῦς Εὐδοκίας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐθρήνησε τὴν τελευτὴν αὐτῆς, νομιζομένην οὐχὶ φυσικὴν· ἐπέζησε δὲ δεκαοκτῶ ἔτη καταθλιβομένη καὶ χέουσα πικρὰ δάκρυα ἐπὶ τῇ τύχῃ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς (80). Ἡ Μαρία καὶ ἡ Εὐδοκία, τὰ δύο ταῦτα θύματα τῆς φιλυπόπτου ἀνομίας, κεῖνται ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐν τόπῳ, ὅπου ἐκτὸς τοῦ ναοῦ βλέπομεν καὶ τὸν πενιχρὸν ὡσεὶ μεμονωμένον τάφον τοῦ διώκτου αὐτῶν Βορίση, ὃν οὔτε τὸ μεγαλεῖον, οὔτε ἡ δόξα ἔσωσεν ἀπὸ τῆς θείας δίκης.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν δίκην ταύτην συνέβησαν καὶ ἄλλα κακουργήματα. . . . Ὁ Γοδουνέβ, ταπεινώσας τὴν μὲν αὐλὴν διὰ τῆς πτώσεως τῶν Σουίσκη, τὸν δὲ κληρὸν διὰ τῆς τοῦ Μητροπολίτου, τοὺς δὲ πολίτας τῆς πρωτεύουσῃς διὰ τῆς τιμωρίας τῶν πρώτων ἐμπόρων τῆς Μόσχας, περικυκλώσας δὲ τὸν Τσάρον ἐκ τῶν ἐγγυτάτων συγγενῶν καὶ πληρώσας τὸ συμβούλιον ἐξ αὐτῶν, οὐδεμίαν ἤδη ἀντίστασιν ἔδλεπεν, οὔτε σπουδαῖόν τινα κίνδυνον μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ βίου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ ὑπνοῦ Θεοδώρου· διότι οὕτω δύναται τις καλέσαι τὴν ταπεινὴν ἀργίαν τοῦ οἰκτροῦ τούτου μονάρχου, ὃν οἱ σύγχρονοι διέγραψαν οὕτως.

Ὁ Θεόδωρος, ἐγειρόμενος πάντοτε τὴν τετάρτην 1584—87.
 ὥραν τῆς πρωίας, ἀνέμενε τὸν πνευματικὸν ἐν τῷ ^{Ἀπρᾶξις τοῦ}
 κοιτῶνι, πλήρει εἰκόνων καὶ νυχθήμερον φωτιζομένῳ ^{Θεοδώρου.}
 ὑπὸ λαμπάδων. Ὁ πνευματικὸς ἐπυρεύετο μετὰ
 σταυροῦ, εὐλογίας καὶ ἡματμένου ὕδατος καὶ τῆς
 εἰκόνης τοῦ Ἀγίου, ὃν ἡ Ἐκκλησίαι ἐκانهγύριζε κατὰ
 τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ κυριάρχης προσεκύνη μέχρις
 ἐδάφους, προσήρχετο μεγαλοφώνως ὑπὲρ τὰ δέκα
 λεπτά, μετέβηκεν εἰς τὸ ἴδιον δωμάτιον τῆς Εἰρήνης
 καὶ μετ' αὐτῆς ἀπήρχετο εἰς τὸν ὄρθρον· ἐπανελθὼν
 δὲ ἐκίθητο ἐπὶ ἀνακλίντρον, κειμένου ἐν μεγάλῳ
 δωματίῳ, ὅπου τινὲς τῶν οἰκείων αὐλικῶν καὶ μοναχῶν
 ἐχαιρέτιζον αὐτόν· τὴν δὲ ἐνάτην ὥραν ἀπήρχετο εἰς
 τὴν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἐνδεκάτην ἤριστα. Μετὰ τοῦτο
 ἐκάθευδεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας· εἶτα δὲ ἀπήρχετο εἰς τὸν
 ἑσπερινόν· πάντα δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον μέχρι τοῦ
 δείπνου διῆγε μετὰ τῆς Τσαρίνης καὶ τῶν γελωτο-
 ποιῶν καὶ νάνων, τερπόμενος ταῖς σχηματοποιήσις
 αὐτῶν ἢ ἀκούων ἀτμάτων. Ἐνίοτε ἐθαύμαζε τὰ
 ἔργα τῶν λιθοπώλων, τῶν χρυσοχόων, τῶν ποικιλτῶν
 καὶ ζωγράφων. Τὴν νύκτα, παρασκευαζόμενος εἰς ὕπνον
 προσήρχετο πάλιν μετὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ κατεκλί-
 νετο λαβὼν τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ. Πλὴν δὲ τούτου
 ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπεσκέπτετο τὰ περὶ τὴν πρω-
 τεύουσαν μοναστήριον, κατὰ δὲ τὰς ἑορτασίμους ἡμέ-
 ρας ἐξήρχετο ἐπὶ θήραν τῶν ἄρκτων. Πολλάκις οἱ
 ἔχοντες ἐγχειρίσαι αὐτῷ ἀνιφορας περιεκύκλουν τὸν
 Θεόδωρον ἐξερχόμενον τῶν ἀνακτόρων· ἀλλ' οὗτος,
 ἀποφεύγων τὴν κοσμικὴν ματαιότητα
 καὶ ἀνησυχίαν, ἀπέφευγεν ἀκοῦσαι αὐτῶν, πρρα-
 πέμπων εἰς τὸν Βορίσην.

1584—87. Ὁ δόλιος Βορίσης, καίτοι χαίρων ἐνδομύχως ἐπὶ τῇ ἀξιοκατακρίτῳ ἀπραξίᾳ τοῦ Τσάρου, ἐσπούδαζεν ἵνα λαμπρύνῃ τὴν Εἰρήνην ἐνώπιον τῶν Ῥώσων, δημοσιεύων διατάγματα χάριτος, παρέχων ἀμνηστίαν, δωρούμενος καὶ παραμυθούμενος τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ μόνῳ τῷ ὀνόματι τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, παραλείπων τὸ τοῦ Θεοδώρου, ὅπως διὰ τῆς κοινῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους στηρίζῃ τὸ παρὸν μεγαλεῖον αὐτοῦ καὶ προπαρασκευάσῃ τὸ μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

1587—1592.

Τελευτὴ τοῦ Βατορίου — Σπούδαται διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Αἰθουανίαν — Ἀνακωχή—Σχέσεις πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ταυρικὴν — Πόλεμος πρὸς τὴν Σουηδίαν — Νέα πρὸς τὴν Λιθουανίαν ἀνακωχή — Μεγαλεῖον τοῦ Γοδουνόβ—Ἐγκαθίδρυσις Πατριαρχείου ἐν Ῥωσίᾳ—Βουλὴ τοῦ Γοδουόβ—Δολοφονία τοῦ βρασιλόπαϊδος Δημητρίου—Ἐμπρητισμὸς τῆς Μόσχας.—Εἰσβολὴ τοῦ Χάνη καὶ μάχη παρὰ τὴν Μόσχαν — Νέον ἐξίωμα τοῦ Γοδουνόβ—Τὸ Ταναϊδικὸν μοναστήριον—Συνοφαντία κατὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ ἐκδίκησις αὐτοῦ — Ἐπεικεία καὶ δόξα τοῦ Γοδουνόβ—Ἐγκυμμένησις τῆς Εἰρήνης — Γέννησις καὶ τελευτὴ τῆς βασίλισσας Θεοδοσίας.

1587—92. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1586 ἐτελεύτησεν ὁ Στέφανος Βατόριος, εἴτε ὑπὸ φαρμάκου (82), εἴτε ὑπὸ τῆς ἀπειρίας τῶν ἰατρῶν, ὡς τότε ἐνομιζέτο, εἰς τῶν ἐνδοξοτάτων κυριαρχῶν τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν ἐπικινδυνωτάτων ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας, οὗ ἡ τελευτὴ ἐχαροποίει ἡμᾶς μᾶλλον ἢ ἐλύπει τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ. Τῷ ὄντι, ἡμεῖς μὲν ἐφοβούμεθα αὐτὸν ὡς ἄλλον Γεδεμῖνον ἢ Βιτόβτον, ἡ δὲ Πολωνία καὶ ἡ ἀχάριστος Λιθουανία προετίμων τὴν ἄδοξον ἡτυχίαν τῆς πολυτίμου δόξης.

Εἰ δὲ ὁ μεγαλειόβολος Βατόριος ἐπέζη τῷ Γοδουνόβ, ἴσως κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ νέου αἰῶνος, ἐξέλειπε διὰ παντός τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥωσσίας, καθόσον ἡ τύχη τῶν ἐπικρατειῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν περιστάσεων.

Τῇ 20 Δεκεμβρίου τὸ συμβούλιον τῶν εὐπατριδῶν ἔμαθε πολλαχόθεν τὴν τελευτὴν τοῦ Βατορίου, εἰ καὶ μὴ ἐντελῶς βέβαιον· διότι οἱ παρὰ τὰ Λιθουανικὰ μεθόρια στρατηγοὶ ἔγραφον αὐτὴν πρὸς τὸν Τσάρον ὡς θρύλλημα, προστιθέντες ὅτι οἱ Πολωνοὶ μεγιστάνες διεννοοῦντο ἀναγορεῦσαι βασιλέα εἴτε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Στεφάνου, βασιλέα τῆς Τρανσυλβανίας, εἴτε τὸν Σιγισμουῦνδον, βασιλόπαιδα τῆς Σουηδίας, εἴτε αὐτὸν τὸν Θεόδωρον. Ἄλλ' ὁ Γοδουνόβ, ἐκτιμήσας δεόντως τὴν ἔνωσιν τῶν τριῶν βασιλείων, ἔπεμψε παραχρῆμα εἰς Λιθουανίαν τὸν εὐγενῆ Ἑλεάζηρον Ῥζέβσκην ὅπως, διαβεβαιωθείς περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Στεφάνου, συλλυπήτηται τοῖς μεγιστάσι καὶ προτείνῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Τσάρου ὡς βασιλέως. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν ὁ Ῥζέβσκης, ἐκ Νοβογορόδου μετὰ χαριστηρίου ἐπιστολῆς τῶν Λιθουανῶν μεγιστάνων ἀλλ' οὗτοι ἀπέφυγον τὰς διαπραγματεύσεις, εἰπόντες ὅτι τοιαύτην σπουδαίαν ὑπόθεσιν ψηφίσεται ἢ τῆς Βαρσοβίας συνέλευσις, ὅπου ὁ Τσάρος ὄφειλε πέμψαι τοὺς πρέσβεις. Προσέθηκαν δ' ἐν ἀπορρήτῳ πρὸς τὸν Ῥζέβσκη, ὅτι ὁ τε Θεόδωρος καὶ οἱ εὐπατρίδαι τῆς Μόσχας γράφουσιν αὐτοῖς ψυχρότατα, οὐδαμῶς μιμούμενοι τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Γαλλίαν καὶ Σουηδίαν, αἰτινες οὐ μόνον θωπείας ἐπεδαψίλευον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πλούσια δῶρα. Ἐν τούτοις ἡ μὲν Λιθουανία καὶ Πολωνία ἀνεταράσσοντο, τὰ δὲ πάλῃ

1587.
Σπουδαῖαι δια-
πραγματεύσεις
πρὸς τὴν Λι-
θουανίαν.

1587.

ἔβραζον, οἱ δὲ μεγιστάνες καὶ εὐγενεῖς διηρέθησαν· διότι οἱ μὲν ὑπεστήριζον τὴν μερίδα τοῦ Ζαμύσκη, συστρατιώτου τοῦ Στεφάνου, οἱ δὲ τὴν τῶν Ζβορόβσκη, ἐχθρῶν τοῦ Βατορίου· οὗτοι δ' ἐν ταῖς συνελεύσεσιν ἐξιφούλκησαν κατὰ τῶν ζηλωτῶν τῆς ἐνδόξου μνήμης τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως. Ἀμρότερα δὲ τὰ μέρη ἀνέμενον τὴν συνέλευσιν ὡς μάχην· διότι ἐξωπλίζοντο, ἐμισθοδότου στρατιώτας καὶ εἶχον φρουράς καὶ στρατόπεδα. Ἄλλ' ἡ γείτων ἡμῶν Λιθουανία ἐφοβεῖτο τὴν Ῥωσίαν· διὸ δύο ἐνδοξοὶ πρέσβεις, ὁ Τσερνικόβσκης καὶ ὁ πρίγκιψ Ὀγίνσκης, ἐλθόντες εἰς Μόσχην τῆ 6 Ἀπριλίου, ἰκέτευσαν τὸν Θεόδωρον ἵνα παρατείνῃ μέχρι τοῦ 1588 τὴν πρὸς τὴν χηρεύουσαν ἐπικράτειαν αὐτῶν ἀναχωχὴν· εὐχαρίστως δὲ συνομολογήσαντες τὴν συνθήκην οἱ εὐπατρίδαι, εἶπον αὐτοῖς ὅτι ἡ εὐτυχία ἢ δυστυχία τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐξήρτατο ἐκ τῶν Πολωνῶν καὶ Λιθουανῶν μεγιστάνων· καὶ εὐτυχία μὲν, εἰ ὑπετάσσοντο τῷ μεγάλῳ μονάρχῃ τῆς Ῥωσίας, δυστυχία δὲ, εἰ ἀπέβλεπον ἐκ νέου πρὸς τὸν βάρβαρον τῆς Τρανσυλβανίας, ἢ πρὸς τὴν σκιάν τῆς Σουηδικῆς βασιλείας· προσετίθεισαν δὲ· «Εἶχετε ἤδη τὸν «Βατόριον βασιλέα, μετ' αὐτοῦ δὲ πόλεμον καὶ καταστροφὴν καὶ αἴσχος· ἐπειδὴ ἀπετίσατε, διὰ τῶν χειρῶν μά-
 »λιστα τοῦ κυριάρχου ὑμῶν, φόρον τῷ σουλτάνῳ. Τί δύναται τις ἀναμένειν ἐκ τῆς γενναιοψυχίας
 »τυχοδιώκτου ἀσήμου καὶ πτωχοῦ τῷ πνεύματι, δι-
 »ψῶντος μόνον πλεονεξίας καὶ ἀπανθρώπου πρὸς τοὺς
 »χριστιανούς; Μήπως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐνοικεῖ ἡ πί-
 »στις, ἧς ἄνευ οὔτε αὐτὴ ἢ ἐξουσία τοῦ μεθιστά-
 »νειν ὄρη, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐδὲν ἐστι; Μήπως
 »πρὸς εὐαρέστησιν τῶν Ὀθωμανῶν διανοεῖσθε ἐκλέξαι

» τὸν κληρονόμον τῆς Σουηδίας; Οὐδεμία ἀμφιβολία,
» ὅτι εὐαρεστήσετε αὐτοῖς· διότι χαίρουσιν ἐπὶ τῇ δια-
» φωνίᾳ τῶν χριστιανῶν· ἀλλ' αἱ σφαγαὶ ἄφρευκτοὶ εἰσιν,
» εἴ ποτε ὁ Σιγισμουῖνδος ἀναβῆσεται εἰς τὸν θρόνον τῶν
» Ταγγελλῶνων, ὡς πνέον μῖτος κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Γινώ-
» σχετε ἤδη τὸν ἡμέτερον μονάρχη, κραταῖον καὶ ἐπεικῆ·
» γινώσχετε ὅτι τὸ πρῶτον ἔργον μετὰ τὴν εἰς τὸν
» θρόνον ἀνάβασιν ἦν ἡ ἄνευ λύτρων ἀπόλυσις τῶν αἰχ-
» μαλώτων ἡμῶν· τὴν δὲ ἐλευθερίοτητα ταύτην οὐδόλως
» ἐδύνατο ἵνα κατανοήσῃ ὁ Βατόριος, ὁ ἐμπορευόμενος
» τοὺς Ῥώσσοις αἰχμαλώτους μέχρι τελευτῆς τοῦ βίου.
» Ὁ Βατόριος ἐστὶν ἤδη ἐν τῷ τάφῳ, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος
» οὐδόλως χαίρει ἐπὶ τούτῳ, οὐδ' ἀποβλέπει εἰς ἐκδίκη-
» σιν, ἀλλὰ συλλυπεῖται ὑμῖν καὶ προτείνει τρόπον πρὸς
» τὴν εἰσαεὶ ἀσφάλειαν τῆς ἡσυχίας τῆς Πολωνίας
» καὶ Λιθουανίας· ἐπιθυμεῖ ἄρξαι ὑμῶν οὐχὶ πρὸς αὐ-
» ξησιν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου τῆς ἐπικρατείας
» αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἰσχυρὸς καὶ πλούσιός ἐστι διὰ τῆς Ῥωσ-
» σίας, ἀλλὰ πρὸς ἄμυναν ὑμῶν κατὰ τῶν ἀπίστων·
» παραχωρήσει μάλιστα τοῖς μεγιστᾶσι καὶ ἰππόταις
» πᾶν ὅ,τι ἡ χώρα ἀπέτιε τῷ βασιλεῖ· δώσει δὲ προσέτι
» αὐτοῖς κτήματα ἐν ταῖς νεωστὶ κατακτηθείσαις ὑφ' ἡ-
» μῶν χώραις καὶ κτίσει ἰδία δαπάνη φρούρια παρὰ
» τὸν Βορυσθένη, Δόνετσον καὶ Τάναϊν, ὅπως ἡ χώρα τοῦ
» Κιέβου καὶ ἡ Βολυνία καὶ Ποδολία μὴ καταπατῶνται
» τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Τατάρων. Οἱ ἄπι-
» στοι βασιλεῖς ἀπελπισθήσονται· διότι, περιοριζόμενοι ἐν
» τοῖς ἰδίοις ὄριοις, ἀμφίβολον εἰ καρτερήσουσιν. Ἡ Ῥωσ-
» σία κρατήσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν Ἀζόφ, Θεοδοσίαν καὶ

1584—87 » Κριμαίαν, παραχωρήσει δ' ὑμῖν τὰς χώρας τοῦ Ἰσ-
 » τρου. Ἄπειρος στρατὸς ἀναμένει τὸ πρόσταγμα τοῦ
 » Τσάρου ὅπως ἐφορμήσῃ κατὰ τίνος ; Ὑμεῖς κρί-
 » νατε· κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως,
 » εἰ ἔχετε τὸν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς κυριάρχην, ἢ κατὰ τῆς
 » Λιθουανίας καὶ Λιβονίας, εἰ προτιμήσετε ἡμῶν τοὺς
 » Σουηδοὺς. Μὴ ἀποβλέπετε εἰς τὴν φιλίαν τοῦ σουλτά-
 » νου, διότι ποία συμφωνία μεταξὺ ἡμέρας καὶ νυκτός ;
 » Τίς κοινωνία μεταξὺ χριστιανοῦ καὶ ἀπίστου ; Βου-
 » λεύεσθε περὶ δόξης καὶ νίκης. Τί τὸ κωλύον τὴν ἀδελ-
 » φότητα ἡμῶν ; Τὸ ἄσπονδον ὑμῶν κατὰ τῆς Ῥωσσίας
 » μῖσος ; Στραφῶμεν εἰς ἀγάπην· διότι τὰ πάντα ἐξαρ-
 » τῶνται ἐκ τῆς ἀρχῆς, πολλάκις δὲ μικρὸν πῦρ παρά-
 » γει μεγάλην φλόγα. Ὁ Τσάρος ὑπισχνούμενος ὑμῖν
 » ἀσφάλειαν καὶ μεγαλεῖον, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν μόνον
 » ἀγάπην.» Οἱ πρέσβεις προέτρεπον τὸν Θεόδωρον ἵνα
 πέμψῃ εἰς τὴν συνέλευσιν τινὰ τῶν ἐπισήμων μεγιστά-
 νων· διὸ οἱ εὐπατρίδαι, ὁ Στέφανος Γοδουνόβ καὶ ὁ
 πρίγκιψ Θεόδωρος Τροεκοῦροβ μετὰ τοῦ γραμματέως
 Βασιλείου Τσελκάλοβ, ἀνεχώρησαν παραχρῆμα ἐκ
 Μόσχας εἰς Βαρσοβίαν ἔχοντες πλήρη ἐξουσίαν τοῦ
 Τσάρου καὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ἐπιστολάς πρὸς
 τοὺς ἐν τέλει κληρικοὺς καὶ κοσμικοὺς, Πολωνοὺς καὶ
 Λιθουανοὺς, ἀνευ δὲ δώρων. Ὁ Θεόδωρος προέτεινε πρὸς
 τὴν συνέλευσιν τὰς ἀκολούθους συνθήκας.

1. Ὁ Τσάρος ἔσεται βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, μέγας
 δούξ τῆς Λιθουανίας, οἱ δὲ λαοὶ ἀμφοτέρων τῶν
 ἐπικρατειῶν ἐνωθήσονται ἐν ἀδιαρρήκτῳ καὶ αἰωνίᾳ
 ἀγάπῃ.

2. Αὐτὸς ὁ κυριάρχης τῆς Ῥωσσίας πολεμήσει
 πανστρατιᾷ πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, ἀνα-

τρέψει τὸν Χάνην τῆς Κριμαίας καὶ καταστήσει ἀντ' αὐτοῦ τὸν Σεϊδὲτ-Γιρέιν, ὑπηρέτην τῆς Ῥωσσίας. Μετὰ δὲ τὴν συνομολόγησιν συμμαχίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας καὶ τὸν σάχην τῆς Περσίας, ἀπαλλάξει τὴν Μολδαβίαν, Βλαχίαν, Βοσνίαν, Σερβίαν καὶ Οὐγγρίαν τοῦ ζυγοῦ τοῦ σουλτάνου, ὅπως ἐνώσῃ αὐτὰς μετὰ τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας, ὧν οἱ στρατοὶ συμπράξουσιν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τοῖς τῆς Ῥωσσίας.

3. Οἱ στρατοὶ τῆς Μόσχας καὶ τῆς Καζάνης καὶ τοῦ Ἀστραχονίου ἔσονται πάντοτε πρόθυμοι πρὸς ἀμυναν τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας μηδένα μισθὸν ἀπαιτοῦντε·.

4. Ὁ κυριάρχης οὐδόλως ἄψηται τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἀνευ τῆς συνεναίσεως τῆς Γερουσίας, ἣτις διαχειρίζει τὸ θησαυροφυλάκιον καὶ πάσας τὰς προσόδους τῆς ἐπικρατείας.

5. Οἱ Ῥῶσσοι κατοικοῦσιν ἐλευθέρως καὶ ποιοῦνται ἐπιγαμίας ἐν Λιθουανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ, ὡς καὶ οἱ Λιθουανοὶ καὶ Πολωνοὶ ἐν Ῥωσίᾳ.

6. Ὁ Τσάρος δώσει τοῖς ἀπόροις εὐγενέσι τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας γαίας παρὰ τὸν Τάναϊν καὶ Δόνετσον.

7. Τὰ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου ὀφειλόμενα τοῖς στρατιώταις ἀποτίσει ὁ Τσάρος ἐκ τοῦ ἰδίου ταμείου ὡς ἑκατοντακισχίλια Οὐγγρικὰ νομίσματα.

8. Τὰ δαπανώμενα χρήματα εἰς διατήρησιν τῶν φρουρίων, καταστάντων ἀχρήστων τῇ τε Λιθουανίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ, δαπανηθήσονται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐπικρατειῶν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ἀπίστους.

9. Ἡ Ῥωσσία ἐκβαλοῦσα τοὺς Σουηδοὺς καὶ Δανοὺς

1587.

τῆς Ἑστωνίας, παραχωρήσει πάσας τὰς πόλεις τῆς χώρας ταύτης, πλὴν τῆς Νάρβας, τῆ Λιθουανία καὶ Πολωνία.

10. Χορηγεῖται ἐλευθέρα δίοδος τοῖς Λιθουανοῖς καὶ Πολωνοῖς ἐμπόροις ἐφ' ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ ταύτης εἰς Περσίαν, Βουχαρίαν καὶ ἄλλας τῆς Ἀνατολῆς χώρας, ὡς καὶ κατὰ θάλασσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δούνα, εἰς Σιβηρίαν καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἐπικράτειαν τῆς Σινικῆς, ὅπου ὑπάρχουσι πολύτιμοι λίθοι καὶ χρυσός.

Ἐν ταῖς ἐγγράφοις πρὸς τοὺς πρέσβεις ἡμῶν ὀδηγίαις ἀξιοσημεῖωτον τὸ περὶ τοῦ βασιλόπαιδος Δημητρίου τοῦτο ἄρθρον. «Εἰ οἱ μεγαστᾶνες Πολωνοὶ ποιήσονται λόγον περὶ τοῦ νέου ἀδελφοῦ τοῦ κυριάρχου, ἀνάγκη ἵνα εἴπωσιν αὐτοῖς ὅτι ἐστὶν ἔτι ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ, ὅτι οὐ δυνατὸν αὐτῷ ἀναβῆναι εἰς τὸν θρόνον καὶ ἀνάγκη ἀνατραφῆναι οἴκῳ.» Ὁ κυβερνήτης ἐπεφύλαττε αὐτῷ ἄλλην τύχην.

Ἀληθῶς ὁ Θεόδωρος ἐπεθύμει, ὡς ὁ πατὴρ καὶ πάππος αὐτοῦ, βασιλεῦσαι τῆς Πολωνίας, ὅπως ἐνώση τὰς ἑκπαλαι ἐχθρὰς ἐπικρατείας, καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου προέτεινε πρὸς τὴν Γερουσίαν λυσιτελεῖς συμφωνίας, κολακευτικὰς ὑποσχέσεις καὶ λαμπρὰς ἐλπίδας προσφέρων ἐν ἑκατομμύριον τῶν νῦν ρουβλίων καὶ ἀποβάλλων τὴν πρώτην ἀξίωσιν τοῦ Ἰωάννου, καὶ συναινῶν εἰς τὴν αἰοετὴν βασιλείαν μετὰ περιορισμένης ἐξουσίας ἄνευ διαδογικοῦ δικαιώματος ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἀληθές ἄρα ὅτι ὁ Τσάρος ἢ ὁ κυβερνήτης ἐβουλεύετο σπουδαίως ἵνα ἐξοπλισθῆ κατὰ τοῦ σουλτάνου, ὅπως διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν χωρῶν τοῦ Ἰστρου αὐξήσῃ τὴν Λιθουανίαν καὶ Πολωνίαν,

δυναμένας μετέπειτα ἔχειν ἰδίους κυριάρχας καὶ πάλιν γενέσθαι ἐχθράς τῆς Ῥωσσίας; Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ σπουδαία ἐπιχειρήσει ἔθηκεν ὄρον τὴν συμμαχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Περσίας· οὐδὲν δὲ ὑποσχόμενος ὠρισμένως, ἔθελγε μόνον τὴν φαντασίαν τῶν Πολωνῶν μεγιστάνων διὰ τηλικούτου καὶ τολμηροῦ ἐπιχειρήματος. Εἰ δὲ καὶ ὁ Θεόδωρος κατ' ἐπιφάνειαν ὑπεχώρει πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἀπέδειξεν ὅμως σταθερότητα, ὅτε ἡ συνέλευσις ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ θυσίας ἀπαδούσας πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀξιοπρέπειαν καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ῥωσσίας.

Τοὺς εὐπατρίδας ἡμῶν Στέφανον Γοδουνόβ καὶ πρίγκιπα Τροεκουροβ ἐκράτησαν ἐν ὀνόματι τῆς Γερουσίας τῆς Πολωνίας τῇ 12 Ἰουλίου ἐν τῇ κωμοπόλει Ὀκουνέβω, δεκαπέντε βέρστια ἀπεχούση τῆς Βαρσοβίας, εἰπόντες αὐτοῖς, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς πρωτεύουσης ἐδύναντο εἶναι ἀσφαλεῖς, ὡς πλήρους ἐμμανῶν στρατιωτῶν, διενέξεων καὶ στάσεων. Καὶ τοῦτο ἦν ἀληθές· διότι ὁ κληρὸς καὶ οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἱππῶται διεφώνουν περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως. Καὶ ὁ μὲν Ζαμοϊσκης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὅπως εὐαρεστήσωσι τῇ χήρᾳ τοῦ Βατορίου, προέτεινον τὸν ἡγεμονόπαιδα τῆς Σουηδίας Σιγισμουνδον, υἱὸν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, οἱ δὲ Ζβορόβσκη τὸν Αὐστριακὸν δοῦκα Μαξιμιλιανόν, οἱ δὲ μεγιστᾶνες τῆς Λιθουανίας καὶ ὁ πρῶτος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Γνέζνης τὸν Θεόδωρον. Ἄλλ' ὁ σουλτάνος, φίλα φρονῶν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Στεφάνου, ἠπείλει πόλεμον, εἰ ἐξελέγετο ἀντ' αὐτοῦ ὁ Μαξιμιλιανὸς ἢ ὁ Τσάρος τῆς Μόσχας, ἀμφότεροι ἐχθροὶ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας. Ὁ τόπος, ὅπου ἐγίνοντο αἱ θορυβῶδεις αὗται συνελεύσεις, παρίστα ἐνίοτε πεδίου μάχης· διότι ὅμιλοι ἐνόπλων

1587.

ἐπιυροβόλουν κατ' ἀλλήλων. Τέλος συνέθεντο συνετῶς ἵνα πρὸς κατάπαυσιν τῶν διαφορῶν στήσωσιν ἐν τῷ πεδίῳ τρία σημεῖα, Ῥωσσικόν, Αὐστριακόν καὶ Σουηδικόν, ὅπως ἴδωσιν ὑφ' ἕκαστον αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων καὶ διακρίνωσι τὴν πλειονοψηφίαν. Κατὰ τὸ μὲν Ῥωσσικόν ἦν Μόσχιος πῖλος, τὸ δὲ αὐστριακόν Γερμανικὸς, τὸ δὲ Σουηδικόν σάρδα. Τὸ πρῶτον ἔλαβε τὴν πλειονοψηφίαν· διότι περὶ αὐτὸ συνῆλθον τοσοῦτοι ἐκλογεῖς, ὥστε οἱ φίλοι τῆς Αὐστρίας καὶ Σουηδίας κατήσχυμένοι ἐπὶ τῇ μειονοψηφίᾳ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἀλλ' ἡ φανερά αὕτη νίκη τῆς Ῥωσσικῆς μερίδος ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος, γενομένου λόγου περὶ τῶν ὄρων.

Τῇ 4 Αὐγούστου ὁ κληρὸς καὶ οἱ Γερουσιασταὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο ἐπικρατειῶν, ὑποδεξάμενοι μετὰ μεγάλων τιμῶν τὸν Γοδουνὸβ καὶ Τροεκουῖροβ ἐν τῇ συνελεύσει, ἤκουσαν τὰς προτάσεις τοῦ Θεοδώρου· ἐπιθυμοῦντες δὲ εὐρυτέρας ἐξηγήσεις, ἐξελέξαντο δεκαπέντε μεγιστᾶνας, κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, ὅπως συνέλθωσι πρὸς τοῦτο τοῖς ἡμετέροις πρεσβευταῖς ἐν Καπενέτσῳ παρὰ τῇ Βαρσοβίᾳ, ὅπου ἐξέπληξαν τὸν Γοδουνὸβ καὶ Τροεκουῖροβ αἱ ἀπροσδόκητοι αὐταὶ ἐρωτήσεις· Ὁ Τσάρος ἐνώσει τὴν Ῥωσσίαν μετὰ τοῦ βασιλείου, ὡς ἡ Λιθουανία ἠνώθη μετὰ τῆς Πολωνίας ἐσαεὶ καὶ ἀδιὰλύτως; Δεχθήσεται τὴν Καθολικὴν Ῥωμαϊκὴν θρησκείαν; Ὑπακούσει τῷ τοποτηρητῇ τοῦ Ἀγίου Πέτρου; Στεφθήσεται βασιλεὺς καὶ δεχθήσεται τὴν ἀγίαν μετάληψιν ἐν Λατινικῷ ναῷ τῆς Κρακοβίας παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γνέζνης; Ἐλεύσεται εἰς Βαρσοβίαν μετὰ δέκα ἐβδομάδας καὶ προτάξει ἐν τῇ προσηγορίᾳ

τοῦ Τσάρου τῆς Μόσχας τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας;
Οἱ δὲ εὐπατρίδαι ἀπεκρίναντο·

1587.

1. «Ὁ κυριάρχης ἡμῶν ἐπιθυμεῖ ἐνώσαι εἰσαεῖ
» τὴν Λιθουανίαν καὶ Πολωνίαν μετὰ τῆς Ῥωσσίας,
» ὅπως αὐταὶ βοηθῶσι πάσαις δυνάμεσιν ἀλλήλαις ἐν εἰς-
» βολῇ τῶν ἐχθρῶν καὶ ὅπως οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἀπέρτ-
» χωνται ἐλευθέρως ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην
» χώραν, οἱ μὲν Λιθουανοὶ πρὸς ἡμᾶς, οἱ δὲ Ῥῶσσοι
» εἰς Λιθουανίαν τῇ ἀδείᾳ τοῦ κυριάρχου.

2. «Ὁ Τσάρος ἐγεννήθη καὶ μενεῖ εἰσαεῖ ἐν τῇ ὀρ-
» θοδόξῳ Ἑλληνικῇ θρησκείᾳ καὶ φυλάξει τὰς ἱεράς
» αὐτῆς τελετάς· ἡ δὲ στέψις αὐτοῦ ὡς βασιλέως γε-
» νήσεται ἐν Μόσχᾳ ἢ ἐν Σμολένσκῳ, παρόντων τῶν
» ὑμετέρων μεγιστάνων· ἀναδέχεται δὲ τιμᾶν τὸν Πάπαν
» καὶ μὴ ἀντιπράττειν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Πολωνικοῦ κλη-
» ρου ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπιτρέψει αὐτῷ
» ἀναμιγνύεσθαι ταῖς ὑποθέσεσι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκ-
» κλησίας.»

3 «Ὁ Τσάρος ἐλεύσεται παρ' ὑμῖν ὅταν δυνηθῇ.

4. «Τὸ διάδημα τῶν Ἰαγγελλῶνων τε-
» θήσεται ὑπὸ τὸ τοῦ Μονομάχου, ὁ δὲ
» Θεόδωρος καλέσει ἑαυτὸν Τσάρον καὶ Μέγαν
» Ἡγεμόνα πάσης τῆς Ῥωσσίας, τοῦ Βλα-
» διμίρου καὶ Μόσχας, βασιλέα τῆς Πο-
» λωνίας καὶ μέγαν Δοῦκα τῆς Λιθουα-
» νίας. Καὶ εἰ μάλιστα ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα Ῥώμη,
» ἤτοι ἡ βασιλεύουσα πόλις τὸ Βυζάντιον, προσετίθεντο
» ἡμῖν, ὁ Τσάρος καὶ τότε οὐδόλως προτάξει τὸ ἀρ-
» χαῖον ἔνδοξον ὄνομα αὐτῶν τοῦ τῆς Ῥωσσίας.» Οἱ
» δὲ μεγιστᾶνες ἀπεκρίναντο· «Οὕτως ὁ Θεόδωρος οὐκ
» ἐπιθυμεῖ ἄρξαι ἡμῶν· διότι ἀρνεῖται ὠρισμένως καὶ

1587.

» ὑπισχνεῖται οὐχὲ εἰλικρινῶς· ἐπιστέλλει π. χ. ὅτι ὁ
 » στρατὸς αὐτοῦ ἐτοιμῶς ἔχει βοηθῆσαι ἡμῖν κατὰ τοῦ
 » σουλτάνου, οἱ Τοῦρκοι εἰσβάλλουσι συνήθως εἰς τὴν
 » χώραν ἡμῶν ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ἴστρον Μολδαβίας,
 » Τρανσυλβανίας καὶ Βιελγορόδου, οἱ δὲ στρατοὶ τῆς
 » Μόσχας εἰσὶ μακρὰν, οἱ δὲ τοῦ Ἀστραχανίου καὶ τῆς
 » Καζάνης ἔτι πορρωτέρω. Ὁ σουλτάνος, ὁ αὐτοκράτωρ
 » καὶ οἱ Σουηδοὶ ἀπειλοῦσιν ἡμῖν πόλεμον, εἰ ἀναγορεύσο-
 » μεν βασιλέα οὐχὲ κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν. Τί οὖν χα-
 » ρίσεται ἡμῖν ὁ Τσάρος καὶ πόσα χρήματα δώσει ἐτη-
 » σίως πρὸς διατήρησιν τοῦ στρατοῦ; διότι ἄνδρας
 » ἔχομεν ἱκανοὺς καὶ τοιοῦτους οὐκ ἀπαιτοῦμεν. Τὰ
 » χρήματά ἐστιν ἀναγκαῖα καὶ πρὸς αὐξήσιν τῶν ἐν τῇ
 » συνελεύσει φίλων ὑμῶν. Γινώσκετε ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ
 » πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἀ-
 » ναδέχεται ἵνα πέμψῃ παραχρῆμα εἰς τὴν Γερουσίαν
 » ἡμῶν ἑξακοσίας χιλιάδας χρυσῶν καὶ τοσοῦτους κατ'
 » ἔτος ἐν διαστήματι ἑξ ἑτῶν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰσπα-
 » νίας ὀκτακοσίας χιλιάδας ἀπαξ, καὶ τοσοῦτους ἐν δια-
 » στήματι ὀκτῶ ἑτῶν. » Οἱ δὲ πρέσβεις ἀπεκρίναντο. « Ὁ
 » Τσάρος ἔχει ἕτοιμον πολὺ ἐλαφρὸν στρατὸν πρὸς ἄ-
 » μυναν ὑμῶν, ὑπισχνεῖται δ' ὑμῖν Κοζάκους τοῦ Ῥᾶ,
 » τοῦ Τανάϊδος καὶ τοὺς τῆς Κριμαίας· διότι ὁ Σαϊδέτ-
 » Γιρέϊς, ὑποτελὴς τοῦ Τσάρου, ἔσται Χάνης αὐτῶν.
 » Ὁ Τσάρος ἐτοιμῶς ἔχει δοῦναι ὑμῖν καὶ χρηματικὰς
 » βοηθείας, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ὑποσχέσεως. Ἐναβρύνεσθε
 » ἐπὶ τῇ ἐλευθερίῳ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰσπανίας,
 » ἀλλὰ διανοήθητε, ὅτι ὁ ὀρθόδοξος κυριάρχης οὐκ
 » ἐπιθυμεῖ τοῦ βασιλικοῦ στέμματος ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ
 » τῶν συμφερόντων αὐτῶ, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τῆς ἡσυ-
 » χίας καὶ τοῦ μεγαλείου ὑμῶν. Πρὸ πολλῶν ἑτῶν τὸ

» χριστιανικὸν αἷμα ῥέει ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας
 » καὶ Λιθουανίας μάχαις. Διὸ ὁ Τσάρος σκέπτεται περὶ
 » εἰσαεὶ παύσεως τῆς συμφορᾶς ταύτης, ὑμεῖς δέ, μὴ ἀπο-
 » βλέποντες εἰς τοῦτο, σταθμίσετε τὸν χρυσὸν τῆς
 » Ἰσπανίας καὶ Αὐστρίας. Ἐστω ὅπως θέλητε· εἰ δέ
 » προτιμᾶτε τῆς εἰρήνης τῶν χριστιανῶν τὸ ἀργύριον,
 » μάθετε ὅτι ὁ Τσάρος οὐκ ἐπιθυμεῖ εἶναι ἔμπορος καὶ
 » οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει ἰν' ἀγοράσῃ τὴν φιλίαν καὶ
 » τὴν βασιλείαν ὑμῶν, οὔτε ὑποθάλλει τὴν πλεονεξίαν
 » ἀνθρώπων ἀναλγήτων πρὸς τὴν εὐημερίαν τῆς πα-
 » τρίδος, οὔτε ἐξοπλίζει αὐτοὺς κατ' ἀλλήλων ἐν ταῖς
 » θορυβώδεσιν ἀμφιβητήσεσι τῆς συνελεύσεως, διότι οὔτε
 » τὰς ἔριδας, οὔτε τὴν ἀνομίαν ἀγαπᾷ.»

Ἡ σταθερότης αὕτη κατετάραξε τοὺς Πολωνοὺς με-
 γιστᾶνας, οἵτινες ἐπὶ μικρὸν ἐσκέφθησαν κατ' ἰδίαν,
 καὶ τέλος ἐδήλωσεν δυσχεραίνοντες πρὸς τοὺς πρέ-
 σβεις, ὅτι ὁ Θεόδωρος οὐκ ἀναβήσεται τὸν θρόνον τῶν
 Ταγελλώνων. Τῶν δὲ Γοδουνόβ καὶ Τροεκουῶροβ προτει-
 νάντων αὐτοῖς ἰν' ἀναβάλωσι τὴν ψηφοφορίαν τοῦ βασι-
 λέως καὶ πέμψωσι τοὺς μεγιστᾶνας εἰς Μόσχαν, ὅπως
 λάβωσι νέας διασαφήσεις παρὰ τοῦ Τσάρου, ὁ Καρδι-
 νάλιος Ῥαδζιβίλ καὶ ἄλλοι ἀπεκρίθησαν· « Ὑμεῖς
 » καταγελάετε ἡμῶν· συνήλθομεν εἰς Βαρσοβίαν ἐκ πα-
 » σῶν τῶν χωρῶν τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας καὶ
 » διάγομεν ἤδη ἐνταῦθα ὀκτῶ ἤδη ἐβδομάδας ὡς ἐν πολέ-
 » μῳ, δαπινῶντες χρήματα καὶ στερούμενοι ἡσυχίας,
 » ὑμεῖς δέ ζητεῖτε ἄλλην συνέλευσιν! Οὐδόλως ἀπερ-
 » χόμεθα ἄνευ ἐκλογῆς! » Τότε οἱ πρέσβεις τοῦ Θεο-
 δώρου συνεβούλευσαν αὐτοὺς ἐκλέξαι τὸν Μαξιμιλιανόν,
 φίλον τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' οἱ μεγιστᾶνες ἀπεκρίθησαν ἀ-
 γροίκως· « Οὐ χρῆζομεν τῶν ὑμετέρων βουθειῶν· προσ-

1587.

» τάττει ἡμῖν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ ὁ Τσάρος τῆς Ῥωσσίας.»
 Τοῦλάχιστον ἠθέλησαν ἵνα συνομολογήσωσι συνθήκην
 εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο διεφώνησαν, διότι ἡ μὲν
 Λιθουανία ἀπῆτει τὸ Σμόλενσκον καὶ τὴν χώραν τοῦ
 Σεβέρσκου, ὁ δὲ Θεόδωρος, τὸ Δορπάτον. Ἀπεχωρί-
 σθησαν οὖν ἀλλήλων δυσφοροῦντες, ἀλλ' αἱ διαπραγμα-
 τεύσεις οὐκ ἔληξαν.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ τὰς ἐπιούσας ἐγένοντο
 σφοδρόταται ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων
 τῆς συνελεύσεως καὶ τῶν φίλων τῆς Αὐστρίας, Σουη-
 δίας καὶ Ῥωσσίας (83)· διότι οἱ μὲν πρῶτοι, καὶ μά-
 λιστα ὁ κληρὸς καὶ οἱ Ἐπίσκοποι, ἔλεγον ὅτι ἦν ἐναν-
 τίον πρὸς τὴν συνείδησιν αὐτῶν τὸ ἔχειν ἀλλόθρησκον
 καὶ αἰρετικὸν κυριάρχην, οἱ δὲ ὁμόφρονες αὐτοῖς λαϊκοὶ
 μεγιστᾶνες προτετίθεσαν· « Ὁ φυσικὸς καὶ παλαιὸς ἐχ-
 » θρὸς τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας ὀρμήσει εἰς τὸ
 » βασιλείον ἡμῶν μετὰ τῆς βαρείας δυνάμεως τῆς
 » Ῥωσσίας, ὅπως καταπιέσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαι-
 » ὠματα καὶ τοὺς νόμους ἡμῶν. Ἐβοᾶτε κατὰ τῆς
 » καταπιέσεως, ὅτε ὁ Στέφανος ἤγαγε πρὸς ἡμᾶς
 » ἑκατοστῶν τινὰς Οὐγγρων· τί δὲ γενήσεται ὅταν
 » ἴδωμεν ἐνταῦθα τὴν φοβερὰν ὀπριτσίναν καὶ ἀναριθ-
 » μήτους χιλιάδας ὑπερηφάνων καὶ σκληρῶν Μοσχίων;
 » Πιστεύετε, ὅτι ἐν τῇ ὑπερηφάνιᾳ αὐτῶν ἐπιθυμήσου-
 » σιν ἐνωθῆναι μεθ' ἡμῶν; Οὐκ ἔστι πιθανώτε-
 » ρον, ὅτι ἐνωσοῦσι τὴν ἐπικράτειαν ἡ-
 » μῶν μετὰ τῆς Μοσχίας ὡς χειρί-
 » δα εἰς τὸν χιτῶνα; » Ἄλλοι ἐξεφαύλιζον τὸν
 Θεόδωρον, καλοῦντες αὐτὸν μικρόνον καὶ ἀνίκανον
 πρὸς τὸ κυβερνᾶν καὶ χαλιναγωγῆσαι τὴν ἀκολασίαν
 καὶ κρατῦναι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἐπιλέγοντες ὅτι

μέλλεις μετὰ ἐξ ἡμῶν δυνατὸν αὐτῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐ-
 τοὺς, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀδιάλλακτοι τοῦ Τσάρου ἐχθροὶ,
 τοῦ κρατήσαντος δύο ἢ τριῶν Ὀθωμανικῶν ἐπικρατειῶν,
 προλαβόντες διαπράξουσι τὴν ἄλωσιν τῆς Κρακο-
 βίας. Οἱ δὲ φίλοι ἡμῶν μεγιστάνες ἔλεγον· « Ὁ
 » πρῶτιστος νόμος πάσης Ἐπικρατείας ἐστὶν ἡ τῆς
 » ἀσφαλείας. Διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεοδώρου συνδια-
 » λαττόμεθα πρὸς ἰσχυρὸν ἐχθρὸν καὶ εὐρίσκομεν
 » προστασίαν κατ' ἄλλου οὐχ ἥττον ἐπιφόβου ἐχθροῦ,
 » τῆς Τουρκίας. Ὁ Σουλτάνος ἀπαγορεύει ἡμῖν ἀνα-
 » γορεῦσαι βασιλέα τὸν Θεόδωρον· ἀλλὰ πρέπον ἡμῖν
 » ὑπακοῦσαι αὐτῷ καὶ μὴ ποιῆσαι τὸναντίον τῆ ἐπιθυμίας
 » αὐτοῦ; Ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν ὁ Θεόδωρος ἐβα-
 » πτίσθη ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος· καὶ γινώσκο-
 » μεν ὅτι ὑπάρχει Ἑλληνικὸς ναὸς ἐν Ῥώμῃ, ἐπομένως
 » ὁ Πάπας, μὴ ἀποδοκιμάζων τὴν θρησκείαν ταύτην,
 » ἐπιτρέψει ἀναμφιβόλως τῷ Τσάρῳ φυλάξαι αὐτήν,
 » ἐπιβάλλων ἴσως αὐτῷ συνθήκας τινάς. Ὁ Θεόδωρος
 » ἀπέλυσε μεγαλοψύχως τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, ἐπα-
 » νήγαγε τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπικρατείᾳ, ἐνίκησε
 » δὲ δις τὸν Χάνην. Φιλήσυχος ὢν, ἐπιθυμεῖ τὴν ἔνωσιν
 » τῶν δύο δυνάμεων, ὧν τὸ ἀμειβαιὸν μῖσος ἐγένετο αἰτία
 » τοσοῦτων συμφορῶν· καίτοι δὲ αὐτοκράτωρ, θέλει
 » ἵνα βασιλεύσῃ ἐλευθέρων ἀνδρῶν κατὰ τοὺς νόμους.
 » Ποῦ οὖν βλέπετε τὴν μικρόνοιαν αὐτοῦ; Οὐκ ἔστιν
 » ἄρα μονάρχης φιλόανθρωπος καὶ συνετός; ἐδύνατο
 » κυβερνᾶν ἄνευ νοδῶν τοὺς ἀστάτους καὶ πονηροὺς
 » Ῥώσους (85); Ἄλλως ἢ μικρόνοια τοῦ μονάρ-
 » χου ἐστὶν ἥττον ὀλεθρία ἐπικρατεία τινὲ ἢ αἱ στάσεις.
 » Οὐδὲν ἐπινοοῦμεν καινόν· πόσοι ἐξ ὑμῶν πρὸ τῆς
 » ἐκλογῆς καὶ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἐρρίκου ἠθελον

1587.

» Μόσχιον βασιλέα, πεποιθότες ὅτι ὁ Ἰωάννης, κατα-
 » λιπὼν τὴν τυραννίαν ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐλεύσεται παρ' ἡμῶν
 » μόνον μετὰ τῆς σωτηρίου ἰσχύος; Μετεβλήθη τι ἄρα
 » γε ἔκτοτε; Ἴσως, ἀλλ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον· διότι ὁ Θεό-
 » δωρος οὐδ' ἐν Ῥωσσίᾳ τυραννεῖ, ἀλλ' ἀγαπᾷ τοὺς
 » ὑπηκόους καὶ ἀνταγαπᾶται.»

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ συνέλευσις ἐπανάλαβε τὰς διαπραγματεύσεις, ὥστε οἱ πρέσβεις συνδιελέχθησαν τὸ δεύτερον τοῖς ἡμετέροις ἐν Καμενέτσω καὶ ἠτήσαντο ἵνα ὁ Τσάρος δῶ παραχρῆμα τῇ Γερουσίᾳ ἑκατοντακισχιλίους χρυσοὺς ὑπὲρ τῆς δαπάνης τοῦ πολέμου, ἀνεγείρη φρούρια, οὐχὶ παρὰ τὸν Τάναϊν, ὡς ὠφελοῦντα μόνον τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλὰ παρὰ τὰ μεσημβρινοδυτικὰ ὄρια τῆς Λιθουανίας, μισθοδοτῆ τοὺς Κοζάκους τοῦ Βορυσθένους, παραχωρήσῃ γαίαν τοῖς εὐγενέσι Πολωνοῖς, οὐχὶ ἐν ταῖς ἀπεχούσαις καὶ ἀγρίαις ἐρήμοις, ὧν πολλαὶ εἰσι καὶ ἐν τῇ Λιθουανίᾳ πέραν τοῦ Κιέβου, ἀλλ' ἐν ταῖς χώραις τοῦ Σμολένσκου καὶ Σεβέρσκου. Οἱ πρέσβεις ἐνδόντες συνήνεσαν ἵνα ὁ Τσάρος δώσῃ τοῖς μεγιστᾶσιν ἑκατοντακισχιλίους χρυσοὺς, οὐδ' ἀπέβαλον τὰς ἄλλας αἰτήσεις, προτείναντες ὅτι ὁ Θεόδωρος κληθήσεται Τσάρος πάσης Ῥωσσίας, βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, μέγας δούξ τοῦ Βλαδιμίρου, τῆς Μόσχας καὶ τῆς Λιθουανίας· τέλος τὸ μέγιστον κώλυμα, τὸ τῆς θρησκείας, κατέστη ἀσθενέστερον ὅτε ὁ στρατηγὸς τῆς Βίλνας Χριστόφορος Ραδζιβίλ, καὶ ὁ τῶν Τροχῶν Ἰωάννης Γλέβοβιτς εἶπον κατ' ἰδίαν τοῖς πρεσβευταῖς ἡμῶν, ὅτι ὁ Θεόδωρος, καὶ ἀνθισταμένου τοῦ κλήρου, ἐδύνατο μένειν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ θρησκείᾳ, εἰ ἤτει τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ Πάπα παρέχων αὐτῷ ἐλπίδα τῆς

ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (86). ἔλεγον δέ· « Ὁ
 » Θεόδωρος πρὸς τε τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὸ ἡμέτερον συμ-
 » φέρον ὀφείλει ἵνα φανῆ συγκαταβατικός· διότι ἐὰν
 » ἐπιμείνῃ, ἐκλέξομεν ἐχθρὸν τῆς Ῥωσσίας, τὸν Σουη-
 » δὸν, οὐχὶ δὲ τὸν Μαξιμιλιανόν, περὶ οὗ οὐδεὶς θέλει
 » ἀκοῦσαι ἐν Λιθουανία, ἐπειδὴ ἐστὶ φιλοκερδῆς καὶ
 » πτωχός, ἐμβαλεῖ ἡμᾶς εἰς πόλεμον πρὸς τὸν σουη-
 » τάνον καὶ οὐδεμίαν βοήθειαν χρηματικὴν καὶ στρα-
 » τιωτικὴν παρέξει τῷ βασιλείῳ. Καὶ αὐτὸς ὁ αὐτο-
 » κράτωρ ἐστὶ μέγας μόνον κατ' ὄνομα, πλουτεῖ δὲ
 » μόνον χρεῶν. Γινώσκομεν ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ κατα-
 » στρέφουσι συνήθως πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώ-
 » ματα τῶν ὑποτασσομένων αὐτοῖς χωρῶν καὶ παντα-
 » χοῦ ἐπιβάλλουσι τοῖς κατοίκοις ἐπαχθεῖς φόρους
 » Προσέτι γέγραπται ἐν τοῖς ἡμετέροις βίβλοις καὶ
 » ἐγένετο παροιμία, ὅτι ὁ Σλαβικὸς λαὸς οὐδὲν ἀγα-
 » θὸν ἀναμένει παρὰ τῶν Γερμανῶν.»

Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος οὐδεμίαν χάριν ἤθελεν ἵνα αἰτή-
 ση παρὰ τοῦ **Ἡάπα**, μηδὲ κολακεύσῃ αὐτὸν διὰ τῆς ψευ-
 δοῦς ὑποσχέσεως τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν· πλὴν
 δὲ τούτου οὐκ ἤθελε, καὶ τοῦτο ἀπήτουν ἀνυπερθέτως οἱ
 Λιθουανοὶ μεγιστᾶνες, ἵνα στεφθῇ βασιλεὺς τῆς Πολω-
 νίας ὑπὸ Λατίνου Ἱεράρχου, φοβούμενος μὴ προδῶ
 τὴν ὀρθοδοξίαν ἢ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ μονάρχου τῆς
 Ῥωσσίας. Ἄλλ' οἱ πρέσβεις ἡμῶν, συνδιαλεγόμενοι φι-
 λικῶς πρὸς τοῖς τῆς συνελεύσεως, ἔμαθον παρ' αὐτῶν τῇ
 13 Αὐγούστου, ὅτι ὁ καγκελάριος Ζαμοίσκης καὶ τινες
 μεγιστᾶνες ἐξέλεξαν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Σουηδίας,
 ὁ δὲ Στανισλάος Ζγούρκας, στρατηγὸς τῆς Ποσνάνης,
 καὶ οἱ Ζβορόβσκη τὸν Μαξιμιλιανόν. Ματαίως οἱ Λιθου-
 ανοὶ μεγιστᾶνες ἐβεβαίουν τοὺς εὐπατρίδας ἡμῶν, ὅτι ἡ

1587.

ἐκλογή αὐτή, ὡς παράνομος, ἐν οὐδενὶ μέρει ἔσται, καὶ ὅτι, εἰ ἀληθῶς ὁ Θεόδωρος ἐπεθύμει βασιλεῦσαι καὶ δι-
 ἔγνω ἐλθεῖν ἀμελλητὶ πρὸς αὐτοὺς, πάντες ὀρμήσουσιν
 εἰς Κρακοβίαν καὶ οὔτε τῷ Σουηδῷ, οὔτε τῷ Αὐ-
 στριακῷ παραχωρήσουσι τὸ διάδημα. Τέλος ὁ Ζαμοίσκης
 διὰ ξίφους καὶ τοῦ χρυσοῦ τῆς χήρας βασιλίσσης Ἄν-
 νης ἐθρόνισε τὸν Σιγισμοῦνδον, ἀκυρώσας τὴν ἐκλογήν
 τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Ὅθεν οἱ πρέσβεις ἡμῶν ἐπέτυχον μό-
 νον τῆς συνομολογήσεως πρὸς τὴν Γερουσίαν πεντε-
 καιδεκαετοῦς ἀνακωχῆς ἄνευ παραχωρήσεων καὶ ὠ-
 φελειῶν καὶ ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ὅτι ἀμφότεραι αἱ δυ-
 νάμεις τηρήσουσιν ὅ, τι κατεῖχον, ὁ δὲ νεωστὶ ἐκλεχθεὶς
 βασιλεὺς ἐπικυρώσει τὴν σύμβασιν ταύτην διὰ πρέ-
 σβων πεμφθησομένων εἰς Μόσχαν (87). Ὁ Θεόδωρος
 ἀκούσας τῶν λόγων τοῦ Στεφάνου Γοδουνόβ καὶ Τροε-
 κοῦροβ, ἤλπιζεν ἔτι ὅτι τοῦλάχιστον ἡ Λιθουανία οὐδό-
 λως δεχθήσεται τὸν Σιγισμοῦνδον ὡς βασιλέα· διὸ ἔ-
 γραψε πάλιν φιλικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας
 τῆς μερίδος αὐτοῦ, συγκατανεύων ἵνα ἡ ἰδίᾳ μέγας δούξ
 τῆς Λιθουανίας, τοῦ Κιέβου, τῆς Βολυνίας καὶ τῆς
 Μαζοβίας, καὶ ὑπισχνούμενος ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀσφά-
 λειαν. Καὶ ὁ Γοδουνόβ ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς, πέμπων πρὸς
 ἕκαστον πολυτελεῆ δῶρα, τιμώμενα εἰκοσακισχιλίων τῶν
 νῦν ρουβλίων, ἀλλὰ ματαιῶς· διότι ὁ εὐγενὴς Ῥζέβ-
 σκης ἐπανῆλθεν ἐκ Λιθουανίας μετὰ τῆς ἀγγελίας, ὅτι
 τῇ 16 Δεκεμβρίου ὁ Σιγισμοῦνδος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς
 ἐν Κρακοβίᾳ, συναινέσαντων εἰς τὴν ἐκλογήν ταύτην
 τῶν Λιθουανῶν μεγιστάνων. Ὁ Ῥζέβσκης ἐγίνωσκεν
 ἤδη τοῦτο, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ δῶρα, ἅτινα ἔλα-
 βον εὐγνωμόνως, εὐχόμενοι ἵνα ὁ Θεόδωρος τηρήσῃ εἰ-
 σαεὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ὁμοδόξου Λιθουανίας εὐνοίαν.

[Ἀνακωχῆ.]

Ἄλλ' ὁ Τσάρος ἐδήλωσε δυσαρέστησιν οὐχὶ διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν πρὸς τὴν συνέλευσιν προτάσεων, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σιγισμούνδου. Εἶδομεν ὅτι ὁ Θεόδωρος, ὡς ὁ Ἰωάννης, παρεχώρει προθύμως τὸ βασίλειον τῷ ἀρχιδουκί, οὐδαμῶς ἐρίζων πρὸς τὴν Αὐστρίαν· ἀλλὰ συμμαχία μεταξὺ Σουηδίας καὶ Πολωνίας ἐνίσχυε τοὺς δύο τούτους ἐχθροὺς ἡμῶν, καὶ ἡ πρώτη ὑπόσχεσις, ἣν ὁ Ζαμοίσκης ἔλαβε παρὰ τοῦ Σιγισμούνδου, ἦν ὅπως, ἐξοπλισθῆις κατὰ τῆς Ῥωσσίας μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, κρατήσῃ τῆς Μόσχας (88), ἢ τοῦλάχιστον τοῦ Σμολένσκου καὶ τοῦ Ποκόβου, ὁ δὲ Σουηδικὸς στόλος τοῦ παρὰ τὸν Δουίναν λιμένος τοῦ Ἁγίου Νικολάου πρὸς καταστροφὴν τῆς ἡμετέρας ναυτιλίας. Ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐχθρική διάθεσις τοῦ Βατορίου ἤχμαζεν ἐν τῷ Ζαμοίσκη! διὸ τοσοῦτο μᾶλλον ὁ Θεόδωρος ἐπεθύμει ἵνα ἐνώσῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἔργα τῆς ἡμετέρας πολιτικῆς μετὰ τῶν τῆς Αὐστρίας. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1587 μέχρι τοῦ 1590 ἐπέμψαμεν ἀλληλοδιαδόχως ταχυδρόμους εἰς Βιέννην (89), παρακαλοῦντες τὸν αὐτοκράτορα ἵνα κινήσῃ πάντα λίθον ὅπως δῶ τὸ διάδημα τῆς Πολωνίας τῷ Μαξιμιλιανῷ, εἰ μὴ δι' ἐκλογῆς, τοῦλάχιστον διὰ τῆς βίας· ὑπισχνούμεθα δ' αὐτῷ χρήματα πρὸς τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ διεβεβαιοῦμεν, ὅτι ἠρεσκοῦμεθα μᾶλλον παραχωρῆσαι τὸ βασίλειον τοῦτο τῇ Αὐστρίᾳ, ἢ ἐνῶσαι αὐτὸ μετὰ τῆς Ῥωσσίας· διεγράφομεν αὐτῷ τὴν ἐκ τῆς εἰρήνης μέλλουσαν εὐτυχίαν ἐν τῇ ἀρκτῶα Εὐρώπῃ, χορηγήσουσαν αὐτῇ τοὺς τρόπους ὅπως ἐνησχοληθῇ περὶ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐξελάσεως τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἐπηνοῦμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν, λέγοντες ὅτι ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐξηρτᾶτο ἵνα ὀρμήσωσιν

1587—91

Σχέσεις πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ταυρικὴν.

1587—91.

ἀναρίθμητα στίφη Ἀσιανῶν πρὸς τὸν σουλτάνον· ὅτι ὁ μὲν σάχης τῆς Περσίας ἐξάξει εἰς στρατείαν διακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Βουχαρίας ἑκατὸν, ὁ δὲ τῆς Χίβας πεντήκοντα, ὁ δὲ τῆς Ἰβηρίας πεντήκοντα, ὁ δὲ τῆς Σεφκάλης τριάκοντα, οἱ δ' ἀρχηγοὶ τῶν Κιρκασσίων, τοῦ Γουμένου καὶ Ὀκούτου ἐξήκοντα, οἱ δὲ Νογαῖοι ἑκατὸν· ὅτι ἡ Ῥωσσία, δυναμένη ἀπόνως νικῆσαι τὴν Σουηδίαν καὶ οὐδένα ἔχουσα ἄλλον ἐχθρὸν, ἐνώσει ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τὰ τάγματα αὐτῆς μετὰ τῶν τῆς Αὐστρίας, Γερμανίας, Ἰσπανίας, τοῦ Πάπα, τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ ὅτι οἱ βάρβαροι μουσουλμάνοι μενοῦσι μόνον ἐν τῇ μνήμη! Ἐπειδὴ δὲ ἐμεσολάβουν οἱ ἐχθροὶ τοὺς Ῥώστους ταχυδρόμους ἐν Λιθουανία καὶ ἐν Ῥήγα, ἐκοινωνοῦμεν πρὸς τὴν Αὐστρίαν διὰ τῆς ὀρκτώας θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀμβούργου, ἠτοῦμεν δὲ παρὰ τοῦ Ῥοδόλφου καὶ Μαξιμιλιανοῦ τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν τῶν πρέσβεων εἰς Μόσχαν, ὅπως ὀρισθῆ ποῦ καὶ πῶς ἦν ἀνάγκη ἐνεργῆσαι. Ἐν τούτοις μαθὼν ὁ Θεόδωρος ὅτι ὁ Ζαμοίσκης, διώκων τὸν φεύγοντα αὐτὸν Μαξιμιλιανόν, εἰσῆλθεν εἰς Σιλεσίαν, κατανικήσας δὲ καὶ αἰχμαλωτίσας αὐτὸν ἐκάκου καὶ ἠτίμαζε, παρέστησε πρὸς τὸν Ροδόλφον τὸ αἷσχος τῆς ἀνηκούστου ταύτης ταπεινώσεως τῆς Αὐστρίας· ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπέβησαν μάτην, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαντῶν ἐδήλου μόνον τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ἰγαθὴν γνώμην τοῦ Τσάρου, ἀντὶ δὲ ἐπισήμου μεγιστάνος ἔπεμψεν εἰς Μόσχαν κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1589 τὸν Βαρκότσην, ὑπάλληλον ἐκ τῶν κατωτέρων, προφασιζόμενος τὸ πολυάσχολον καὶ τὴν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας δυσχερῆ συγκοινωνίαν. Περὶ δὲ τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου ἔλεγεν, ὅτι ἦν ἀνάγκη ἵνα συντε-

θῶσι πρότερον πρὸς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀποκρῦψωσι τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας τοιαύτην σπουδαίαν ἐπιχείρησιν· διότι αὐται ἐδίωκον τὴν εὐνοίαν τοῦ σουλτάνου· ὅτι ὁ πρὸς τὴν Πολωνίαν πόλεμος ἦν ἀφευκτος, ἀλλ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, κατορθώσας διὰ παρακλήσεων τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀδελφοῦ, ὑπέσχετο ἐνόρκως μὴ ἀποβλέπειν τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ διάδημα τῆς Πολωνίας καὶ διάγειν τὸν τεῦθεν ἐν ἀιδίῳ εἰρήνῃ πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην. Διὸ ὁ Βορίσης Γοδουνόβ ἔγραψεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Αὐστρίας (90)· « Ἐπιχειρεῖτε μὲν μεγάλα ἔργα, ἀλλ' οὐδόλως συντελεῖτε ταῦτα· ἔνεκα δ' ὑμῶν ὁ εὐσεβὴς κυριάρχης ἡμῶν Τσάρος ἀπέφυγεν ἀκοῦσαι τῶν φιλικῶν προτάσεων τοῦ τε Σουλτάνου καὶ Χάνη· ἔνεκα ὑμῶν προσέτι διακείμεθα ψυχρῶς πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν Λιθουανίαν· ὑμεῖς δὲ, μὴ φροντίζοντες περὶ τῆς τιμῆς, εἰρηνεύετε πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τὸν Σιγισμουῦνδον. » Ἐνὶ λόγῳ κατετρίβομεν τὸν χρόνον καὶ τὰ χρήματα ἡμῶν ἐν ταῖς πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἀνωφελέσι σχέσεσι.

Βάρβαρός τις, ὁ νέος Χάνης τῆς Κριμαίας Καζή-Γιρέις, διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσλάμ, τελευτήσαντος τῷ 1588, ἐνήργει συμφερώτερον τῇ ἡμετέρᾳ πολιτικῇ· διότι, ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ προσταγματος τοῦ σουλτάνου καὶ τριακοσίων γιανιτσάρων, ὅπως ἄρξῃ τῶν κατεστραμμένων σκηνωμάτων (91), εἶδε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκευῆς αὐτῶν, τουτέστι τῆς θηρεύσεως λαφύρων, ἀγνοῶν ἄλλην τέχνην πλὴν τῆς ἀρπαγῆς. Προὔκειτο δὲ ἐκλέξαι τὴν Ῥωστίαν ἢ Λιθουανίαν ὡς τόπον τῶν πυρκαϊῶν καὶ σφαγῶν· ἀλλ' ὁ Χάνης προὔτιμησε τὴν Λιθουανίαν, ἐλπίζων ἐκ τῆς ἐπικρα-

1587—91.

τούσης αὐτόθι ἀναρχίας, ἢ ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ νέου βασιλέως. Παρασκευαζόμενος δὲ εἰς πόρθησιν τῆς χώρας τοῦ Σιγισμούνδου, ἠθέλησεν ἵνα διὰ τῆς κολακίας λάβῃ παρὰ τοῦ Θεοδώρου βαρύτιμα δῶρα· διὸ ἐπέστειλεν αὐτῷ ὅτι, διακείμενος εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς μᾶλλον πάντων τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἔπεισε τὸν σουλτάνον ἵνα παραλείψῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀστραχανίου (92), καὶ ὅτι ἡ Μόσχα καὶ ἡ Ταυρικὴ ἔχουσι πάντοτε τοὺς αὐτοὺς ἐχθρούς. Λήγοντος δὲ τοῦ 1589, ὁ Καζῆ Γιρέις ἀνήγγειλε τῷ Θεοδώρῳ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Κριμαίας ἔκαυσαν πολλὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Λιθουανίας καὶ Γαλλικίας. Ὁ δὲ Τσάρος, ἐπαινῶν τὸ θάρρος καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς δεικνυομένην φιλίαν, προσήνεγκε μὲν τῷ Χάνῃ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης εὐτελεῖ τινα δῶρα, ἀλλ' εἶχε πολὺν στρατὸν παρὰ τὸν Ὅκκαν (93). Τοῦτο δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἐδυσπίσται.

Πόλεμος πρὸς
τὴν Σουδίαν.

Ἄλλ' ὁ μὲν Βατόριος οὐκ ἔζη, ὁ δὲ σουλτάνος οὐκ ἐξωπλίζετο κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ὁ δὲ Χάνης ἐφθειρε τὴν Λιθουανίαν· διὸ τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐφάνησαν εὐθεται τῷ Τσάρῳ εἰς ἐπιχείρησιν σπουδαίαν, ἀναγκαίαν ἀπὸ πολλοῦ τῆ τιμῆ τῆς Ῥωσσίας. Ἐνηθρονόμεθα ἐπὶ τῆ δυνάμει ἡμῶν, ἔχοντες ἀληθῶς τὸν πολυπληθέσσειρον στρατὸν τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅμως μέρος τῆς ἀρχαίας Ῥωσσίας κατεῖχεν ἡ Σουηδία! Ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην συνομολογηθεῖσα ἀνακωχὴ ἔληγε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1590 (94), ἡ δὲ δευτέρα παρὰ τὸν Πλούσσαν ἔντευξις τῶν πρέσβειων κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1589 ἀπέβη ματαία, μὴ συναινεσάντων τῶν Σουηδῶν ἀποδοῦναι ἡμῖν τὰς κατακτήσεις αὐτῶν· ἀνευ δὲ τοῦ ὄρου τούτου οὐδὲ περὶ εἰρήνης ἐπεθυμοῦμεν

ποιῆσαι λόγον. Ὅθεν οἱ Σουηδοὶ πρότειναν μόνον ἀνταλλαγὴν τοῦ Κοπορίου ἀντὶ τοῦ Σουμέρσκου καὶ τῶν περὶ τὸν Νέβαν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐμέμφετο τοὺς Ῥώσους ὡς ταράσσοντας διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τὴν Φινλανδίαν καὶ πορθοῦντας αὐτὴν ὡς τίγρεις (95), ὁ δὲ Θεόδωρος ἐμέμφετο τοὺς Σουηδοὺς στρατηγούς ληιζομένους τὰς χώρας Ζαονέγα, Ὀλονέτσου, Λαδόγας καὶ Δουίνα, προσέτι δὲ καὶ διότι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1589 ἤλθον ἐκ Καϊνίας ληΐσοντες τὰ κτήματα τῶν μοναστηρίων Σολοβέσκου καὶ Πετσένσκου, Κόλα, Κερέτου καὶ Κόβδα, ἡ δὲ λεία ὑπερέβαινε τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον ρουβλίων τοῦ νῦν νομίσματος (96). Ὁ Τσάρος προτρέπων τὸν βασιλέα εἰς παραχωρήσεις, ἐλάλει πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν μεγάλων συμμάχων αὐτοῦ, τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ σάχη· ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἀπεκρίνατο εἰρωνικῶς· « Χαίρω βλέπων ὅτι συνοραῖς ἤδη τὴν ἀδυναμίαν σου » καὶ ἀναμένεις βοθηίας παρ' ἄλλων (97). Ὀφόμεθα » ὁποίας παρέξει σοι ὁ συγγενὴς ἡμῶν Ῥοδόλφος, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἄνευ συμμάχων νικήσομέν σε. » Καί τοι δ' ὁ λόγος οὗτος ἦν σκαιὸς, ὁ Ἰωάννης ἐπεθύμει τρίτην σύνοδον τῶν πρέσβειων, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος ἀνήγγειλεν αὐτῷ, ὅτι οὔτε εἰς εἰρήνην, οὔτε εἰς ἀνακωχὴν κατενεύομεν, εἰ μὴ οἱ Σουηδοὶ παρεχώρουν ἡμῖν, πλὴν τῶν καταληφθεισῶν ὑπ' αὐτῶν χωρῶν τοῦ Νοβογορόδου, τὸ Ῥέβελ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑστονίαν, τουτέστιν ἐκηρύξαμεν τὸν πόλεμον.

Μέχρι τοῦ νῦν ὁ Γοδουνόβ ἐλαπρύνθη ἐπὶ μεγαλονοίᾳ μόνον κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, πάντοτε περὶνουν καὶ εἰρηνικὴν, μὴ ὧν ὅμως φιλοπόλεμος, μηδὲ ποθῶν τὴν πολεμικὴν δόξαν, ἤθελεν ἴν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπη οὐκ ἦν ἀνανδρὸς

1887—91.

δειλία, ὅτε ἄνευ κατασχύνης καὶ παραβάσεως τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος τῆς ἐξουσίας ἦν ἀδύνατος ἡ ἀποφυγὴ τῆς αἱματοχυσίας. Πρὸς διάπραξιν δὲ τοῦ καθήκοντος τούτου ἐκίνησε πάντα τρόπον κατάλληλον πρὸς βέβαιον ἐπιτυχίαν. Διὸ ἐξεστράτευσεν (εἰ πιστευτέα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ χρόνου τούτου) μετὰ τριακοσίων σχεδὸν χιλιάδων μαχητῶν, πεζῶν καὶ ἰππέων καὶ μετὰ τριακοσίων τηλεβόλων (68). Πάντες οἱ εὐπατρίδαι, πάντες οἱ βασιλόπαιδες (Μαμέτ-Κούλ τῆς Σιβηρίας, ‘Ρουσλανέις, υἱὸς τοῦ Καϊβουλᾶ, καὶ Οὐράζ-Μαχμέτ τῶν Κιργίσιων) πάντες οἱ στρατηγοὶ τῶν ὁμόρων χωρῶν καὶ ἐσχατιωτῶν, τῶν πόλεων καὶ κωμῶν, ὅπου διῆγον ἀπόστρατοι (99), ὤφειλον ἵνα παρευρεθῶσιν ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Τσάρου· διότι ὁ φιλήσυχος Θεόδωρος, καταλιπὼν οὐχὶ ἄνευ λύπης τὰς εἰρηνικὰς καὶ εὐσεβεῖς ἀσκήσεις, ἐπέβη τοῦ ἵππου (οὕτως ἠθέλησεν ὁ Γοδουνόβ) ὅπως θαρρύνῃ τὸν στρατὸν καὶ κωλύσῃ τὰς ἄφρονας ἔριδας τῶν στρατηγῶν περὶ τῶν πρεσβείων. Καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ Θεόδωρος Μστισλάβσκης, ὁ ἐνδοξότατος τῶν μεγιστάνων, ἦρχε τοῦ μεγάλου στρατοῦ, ὁ δὲ πρίγκιψ Δημήτριος Χβοροσίνιν, ἐπίσημος ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ, τῆς προπορείας (100), ὁ δὲ Γοδουνόβ καὶ Θεόδωρος Νικήτας ‘Ρωμάνοβ ‘Ιούριεβ (ὁ μετ’ ὀλίγον περικλεῆς Φιλάρετος), δισεξάδελφος τοῦ Τσάρου, ἦσαν παρ’ αὐτῷ, καλούμενοι αὐλικοὶ στρατηγοί. Ἡ Τσαρίνα Εἰρήνη προέπεμψε τὸν ἄνδρα ἀπὸ Μόσχας μέχρι Νοβογορόδου, ὅπου ὁ μονάρχης διέταξε τὰ στρατεύματα, κελεύσας τὰ μὲν πολεμῆσαι πρὸς τὴν Φινλανδίαν πέραν τοῦ Νέβα, τὰ δὲ πρὸς τὴν Ἑστωνίαν μέχρι τῆς θαλάσσης, αὐτὸς δὲ, ἄγων τὸν μέγαν στρατὸν, ἐστράτευσεν τῇ 18 Ἰανουα-

ρίου 1590 εἰς Νάρβαν (101). Ἡ ἐκστρατεία ἦν ἐπίπονος διὰ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ λαμπρὰ διὰ τὸν ζήλον τῶν στρατευμάτων, διότι οἱ Ῥῶσσοι ἐστράτευον ὅπως ἀναλάβωσι τὰ ἑαυτῶν, τῇ δὲ 27 Ἰανουαρίου ἐκράτησαν τῆς Ἰάμης. Εἰκοσακισχίλιοι δὲ Σουηδοὶ, πεζοὶ καὶ ἵππεις, στρατηγούντος τοῦ Γουστάβου Βανέρου, ἀπήντησαν πρὸς τὸν Νάρβαν τῷ πρίγκιπι Δημητρίῳ Χβοροστίνιν, ὅστις κατέστρεψεν αὐτοὺς καὶ ἀπώθησεν εἰς τὴν πόλιν, πλήρη μὲν ἀνθρώπων, ἀλλὰ στερουμένην σιτίων· διὸ ὁ Βανέρος, καταλιπὼν ἐν τῷ φρουρίῳ τοὺς ἀναγκαίους στρατιώτας, ἔφυγε νυκτὸς εἰς Βεζεμβέργον· καταδιωκόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀσιατικοῦ ἡμῶν ἱππικοῦ, κατέλιπεν αὐτῷ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ πυροβολικόν. Ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἦσαν πολλοὶ ἐπιφανεῖς Σουηδοί. Τῇ δὲ 4 Φεβρουαρίου οἱ Ῥῶσσοι, πολιορκήσαντες τὴν Νάρβαν καὶ κατορθώσαντες διὰ σφοδροῦ πυροβολισμοῦ τὴν διάρρηξιν τοῦ τείχους εἰς τρία μέρη, ἀπήτησαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως· ὁ δὲ φρούραρχος Κάρολος Ὀρν, καλέσας ὑπερηφάνως αὐτοὺς εἰς ἔφοδον, ἀπέκρουσεν ἀνδρείως τῇ 18 Φεβρουαρίου. Οἱ στρατηγοὶ Σαβοῦροβ καὶ ὁ πρίγκιψ Ἰωάννης Γοχμάκοβ, ὡς καὶ πολλοὶ παῖδες εὐπατριδῶν, τοξόται καὶ Μόρβδιοι καὶ Κιρκάσσιοι στρατιῶται ἔπεσον ἐπὶ τοῦ ῥήγματος (102). Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τῶν Σουηδῶν οὐκ ἔσωσε τὴν πόλιν· διότι ὁ μὲν πυροβολισμὸς ἦν ἀδιάλειπτος, τὰ δὲ τείχη κατέρρεον, τὰ δὲ στρατεύματα τῶν πολιορκούντων παρεσκευάζοντο εἰς ἔφοδον τῇ 21 Φεβρουαρίου. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ῥῶσσοι ἐπόρθουν ἀνεμποδίστως τὴν μὲν Ἑσθονίαν μέχρι τοῦ Ῥέβελ, τὴν δὲ Φινλανδίαν μέχρι τῆς Ἀβω· διότι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἦν ἀλαζών μᾶλλον ἢ ἰσχυρός. Ὅθεν

1557—97. αἱ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο. Ἡτοῦμεν δὲ τὴν Νάρβαν καὶ πᾶσαν τὴν Ἑστονίαν ὅπως εἰρηνεύσωμεν πρὸς τὴν Σουηδίαν· ἀλλ' ὁ Τσάρος, ἐν διδοῦς τῇ χριστιανικῇ δεήσει τοῦ Γοδουνόβ, ὡς ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις, ἠρκέσθη τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ ἀρχαίου ὁρίου. Διὸ τῇ 25 Φεβρουαρίου ὁ Ὅρν συνωμολόγησεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ἐνιαύσιον ἀνακωχὴν, παραχωρῶν τῷ Τσάρῳ, πλὴν τῆς Ἰάμης, τὸ Ἰβανγόροδον καὶ Κοπόριον μετὰ πασῶν τῶν πολεμικῶν ἀποσκευῶν καὶ τοῦ πυροβολικοῦ· συνεφώνησε δὲ ἵνα ὀρισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑστονίας κατὰ τὴν προσεχῆ σύνοδον τῶν πρέσβειων Ῥωσσίας καὶ Σουηδίας, ὑπισχνούμενος μάλιστα παραχωρῆσαι τῇ Ῥωσσίᾳ τὴν Καρελίαν, Νάρβαν καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Ἑστονίας (104). Ἡμεῖς ἐνηθρονόμεθα ἐπὶ τῇ μετριοφροσύνῃ. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἐγκαταστήσας στρατηγούς ἐν τοῖς τρισὶν ἄλωθεῖσι φρουρίαις, ἔσπευσεν εἰς Νοβογόροδον πρὸς τὴν γυναῖκα, ὅπως, συναπελθὼν αὐτῇ εἰς Μόσχαν, πανηγυρίσῃ ἐκεῖ τὴν νίκην κατ' Εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως, πρὸς ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ συνεβούλευσεν οὐδέποτε πολεμεῖν, φοβούμενος τὴν ἐν τῇ πολεμικῇ ὑπεροχὴν. Ὁ κληρὸς προὔπληντησε μετὰ σταυρῶν τῷ μονάρχῃ ἔξω τῆς πόλεως, ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἰώβ ἐν πομπῶδει προσλαλιᾷ παρέβαλεν αὐτὸν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν καὶ πρὸς τὸν Βλαδίμιρον, ἀπονείμας αὐτῷ εὐχαριστίας τῆς τε πατρίδος καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκβαλόντι τοὺς ἀπίστους τῆς χώρας τῆς Ἀγίας Ῥωσσίας καὶ ἀνορθώσαντι τὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐν τῇ πόλει Ἰωάννου τοῦ Γ' καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις κτήμασι τῶν Σλάβων τῆς Ἰλμένης (105).

Μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐπιτορξία τῶν Σουηδῶν ἐγένετο

αίτια νέας καὶ ἀξιολόγου νίκης τῶν ὀπλιῶν τοῦ φιλη-
 σύχου Θεοδώρου. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, κατηγορῶν
 τοῦ Ὄρν δαιλίαν, ἐδήλωσεν ὅτι ἡ συνομολογηθεῖσα
 ὑπ' αὐτοῦ συνθήκη ἦν ἀδίκος, ἐνισχύσας δὲ τὸν ἐν Ἐσο-
 νία στρατὸν ἔπεμψε δύο μεγιστᾶνας, τοὺς τοποτηρητὰς
 τῆς Οὐψάλης καὶ Βεστεργότης, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ
 Πλούσσα, διαπραγματευθησομένους πρὸς τὸν πρίγκιπα
 Θεόδωρον Χβοροστίνιν καὶ τὸν εὐγενῆ τοῦ συμβου-
 λίου Πισέμσκη, ὅπως μὴ παρδῶσι τὴν Ἐστονίαν τῇ
 Ῥωσίᾳ, ἀλλ' ἀπαιτήσωσι τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἰάμης,
 Ἰβανγορόδου καὶ Κοπορίου. Τούτων γενομένων γνωσῶν,
 οὐ μόνον οἱ πρέσβεις τοῦ Θεοδώρου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ
 οἱ Σουηδοὶ στρατιῶται ἠγανάκτησαν, ὥστε οἱ στρατοπε-
 δεύοντες ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης τοῦ Πλούσσα ἔλεγον
 μεγάλη τῇ φωνῇ πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ὅτι οὐκέτι ἤθελον
 αἱματοχυσίαν (106)· ἠνάγκασαν δ' οὕτω τοὺς πρέσβεις
 αὐτῶν ἵνα φανῶσι συγκαταβατικοί· ὥστε οὗτοι, ζητοῦν-
 τες ἤδη μόνον εἰρήνην, συνήνεσαν ἐπὶ τέλους ἵνα παρα-
 χωρήσωσι τῇ Ῥωσίᾳ τὴν Καρελίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς
 ἠθέλομεν ἀπαραιτήτως τὴν Νάρβαν, οἱ πρέσβεις
 ἀπεχώρησαν. Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ Σουηδὸς
 στρατηγὸς Ἰορὰν Βοὲ παρασπονδῶν, ἐπολιόρησε τὸ
 Ἰβανγόροδον, ἐν ᾧ ἡ προθεσμία τῆς ἐν Νάρβα συνο-
 μολογηθείτης συνθήκης οὐκέτι ἔληξεν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμη-
 τος στρατηγὸς Ἰωάννης Σαβοῦροβ κατενίκησεν ἐν ἰσχυ-
 ρᾷ ἐξόδῳ οὐ μόνον τὸν στρατηγὸν Βοὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
 τὸν δοῦκα Σουδερμανίας, ἐνωθέντα μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἐν
 Νοβογορόδῳ πρῶτος στρατὸς τῆς Μόσχας ὑστερήσας
 οὐκ ἐπολέμητε· διότι εὔρε τὸ φρούριον ἀπηλλαγμένον
 τῶν ἐχθρῶν καὶ τούτους εἶδε πόρρωθεν φεύγοντας.

Πολεμῶν πρὸς τὴν Σουηδίαν ὁ Θεόδωρος, ἐπεθύμει

1567—91. εἰρηνεύειν πρὸς τὴν Λιθουανίαν· διὸ, πορευομένων τῶν Μοσχιακῶν στρατευμάτων πολεμῆσαι τῇ Ἑσπονίᾳ, ὁ Γοδουνόβ ἀνεκοινώσατο πρὸς πάντας τοὺς διοικητὰς τῶν πόλεων τῆς Πολωνικῆς Λιβονίας, ὅτι ἐδύναντο μένειν ἀτάραχοι, καὶ ὅτι οὐδόλως προσεγγίζομεν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῆς, τηροῦντες ἀκριβῶς τὴν ἐν Βαρσοβίᾳ σύμβασιν. Ἄλλ' ὁ Σιγισμοῦνδος εἰσίγα· διὸ τὸ συμβούλιον τῆς Μόσχας, ὅπως κατανοήσῃ τὰς βουλὰς αὐτοῦ, ἐπεμψε ταχυδρόμον εἰς Βίλναν μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Λιθουανούς μεγιστᾶνας, ἀναγγέλλον αὐτοῖς, ὅτι ὁ Χάνης ἐβουλεύετο στρατεῦσαι πάλιν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· ἐπέλεγε δέ· « Ὁ Καζῆ Γιρέϊς παρεκάλεσε τὸν ἡμέτερον κυριάρχην ἐνωθῆναι μετ' αὐτοῦ ὅπως πολεμήσωσι τῇ χώρᾳ ὑμῶν, προέτεινε δ' αὐτῷ ἐν ὀνόματι τοῦ σουλτάνου αἰδῖον εἰρήνην· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος, φίλος φρονῶν ὑπὲρ ὑμῶν, ἀπέβαλε τοῦτο. Καθιστῶμεν ὑμᾶς προσεκτικούς, ἀναλογιζόμενοι ὅτι θᾶπτον ἢ ὕστερον ἀπαραίτητός ἐστιν ἡ ἐνωσις ὑμῶν μετὰ τῆς Ῥωσσίας χάριν τῆς κοινῆς ἡσυχίας τῶν χριστιανῶν. » Ἄλλὰ τὸν δόλον τοῦτον ἐνόησαν οἱ Λιθουανοὶ μεγιστᾶνες, οἵτινες ὑπεμειδίῳν ἀναγινώσκοντες τὴν ἐπιστολὴν· ἀπεκρίναντο δὲ πολιτικῶς, δηλοῦντες ἡμῖν εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ λέγοντες ὅτι ἐλάμβανον ἄλλας ἀγγελίας· ὅτι αὐτὸς ὁ Θεόδωρος, κατὰ τοὺς λόγους τῶν αἰχμαλώτων τῆς Κριμαίας, ὑπέσχετο καὶ ἐδωρεῖτο ὅπως πείσῃ τὸν Χάνην εἰσβαλεῖν εἰς Λιθουανίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἑξακόσιοι Κοζάκοι τῆς Λιθουανίας ἐλήστευον τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν, ἐπυρπόλησαν τὴν νεόδμητον πόλιν Βορονέζον καὶ ἀπέκτειναν τὸν πρίγκιπα Ἰωάννην Δολγορούκην, ἄρχοντα αὐτῆς. Ἠτήσαμεν οὖν ἐπανόρθωσιν καὶ παρηγγείλαμεν τῷ βασιλόπαιδι Ἀρασ-

λάν-’Αλέϊ, υἱῷ τοῦ Καΐβουλα, ἐκστρατεῦσαι ἐπὶ τὸ Τσερνίγοβον. Τέλος μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1590 ὁ Στανισλάος Ῥαδομίνσκης καὶ ὁ Γαβριήλ Βόϊνας, πρέσβεις τοῦ Σιγισμουῦνδου, ἤλθον εἰς Μόσχαν διαπραγματευσόμενοι περὶ εἰρήνης καὶ συμμαχίας· ἀλλ’ ἀπὸ τῆς πρώτης ἐντεύξεως πρὸς τοὺς εὐπατρίδας ἐδήλωσαν, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἔλυσε τὴν ἀνακωχὴν, καταλαβοῦσα πόλεις τῆς Σουηδίας, ἃς ὤφειλεν ἀποδοῦναι. Ἀπεκρίναντο δ’ αὐτοῖς, ὅτι ἡ Σουηδία οὐκ ἦν Λιθουανία· ὅτι ὁ συγγενικός σύνδεσμος τῶν βασιλέων οὐκ ἔστι σεβαστός ἐν τῇ πολιτικῇ, ἡμεῖς δὲ ἀνελάβομεν τὰ ἡμέτερα τιμωρήσαντες ἅμα τὴν ἀδικίαν καὶ ἐπι ορκίαν. Ἐπὶ πολὺ ἐποιήσαντο λόγον περὶ μονίμου εἰρήνης· ὁ δὲ Σιγισμουῦνδος, ὡς ἐκ γενναιοφυχίας, ἀπέβαλλε μὲν τὸ Νοβογόροδον, τὸ Πικόβον καὶ τὰς πόλεις τοῦ Σεβέρσκου, ἀλλ’ οὐδόλως εἰρήνευεν, εἰμὴ ἐλάμβανε τὸ Σμόλενσκον. Ἄλλ’ οἱ εὐπατρίδαι τῆς Μόσχας ἐπανελάμβανον ἀδιαλείπτως· « Οὐ » δὲ κόμην τῆς ἐπαρχίας τοῦ Σμολένσκου δώσομεν. » Ἐπὶ δύο μῆνας ἕκα τέρωθεν ἔλεγον πολλὰ περὶ τῶ ὠφελειῶν τῆς χριστιανικῆς συμμαχίας πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Οἱ δὲ εὐπατρίδαι ἡμῶν πρὸς τὸν ἐντόνως τοῖς Λιθουανοῖς μεγιστᾶσιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀναμφιβόλως οὐκ ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τῆς συμμαχίας ταύτης, αἰτούμενος συγχρόνως (ὡς ἦτο γνωστὸν ἡμῖν) καὶ τῆν τοῦ σουλτάνου εὐνοίαν· εἶπον δὲ προσέτι, ὅτι τὸν Σιγισμουῦνδον ἀναμένει ἡ τύχη τοῦ Βατορίου, ταυτέστι κατασχύνη καὶ ἀνωφελῆς ταπείνωσις ἐνώπιον τῆς ἀλαζονείας τῶν Ὀθωμανῶν· ὅτι ὁ Βατόριος ἐνόμισεν ὅτι εὐαρεστεῖ πρὸς τὸν Ἀμουράτ δολοφονῶν τὸν ἐνδοξότατον τῶν πολεμιστῶν τῆς Λιθουανίας Ποδκόβαν, ἀλλ’ ἀπέτυχε· διότι μέχρι τελευτῆς ἔτρεμε τὸν ὀργίλον σουλ-

1587-91. τάνον καὶ ἐτέλει αὐτῷ φόρον ὡς δοῦλος· ὅτι μόνη ἡ Ῥωσσίη, συναισθανομένη τὴν ἀξιοπρέπειν αὐτῆς καὶ ἀποβάλλουσα τὴν δολερὰν φιλίαν τῶν ἀπίστων, ἦν ἡ ἀσφαλὴς ἀσπίς τῆς χριστιανωσύνης, καὶ ὅτι ὁ τοσοῦτον ἐπίφοβος τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Σιγισμούνδου Χάνης οὔτε ἐν ἔργῳ, οὔτε ἐν λόγῳ τολμᾷ ὑβρῆσαι τὸν Θεόδωρον, ὑφ' ὃν ἐστράτευον διακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἀρχηγοὶ καὶ μοῦρζαι τῆς Κριμαίας. Εἰ δὲ καὶ οἱ πρέσβεις μῆτε ἀλαζονίαν, μῆτε σκιοτήτα ἀπεδείκνυσαν, ὡς ἐπὶ τοῦ Στεφάνου, καὶ ὁμοῦ ἀπέβλεπον τὴν μετρίαν ἡμῶν πρότασιν «ὅπως ἐκάστη τῶν δυνάμεων τηρήσῃ ὅ,τι κατέχει.»

Ἐξαντλήσας πᾶσας τὰς προτροπὰς ὁ Τσάρος, συνεκάλεσε τῇ 1 Ἰανουαρίου 1591 εἰς συμβούλιον τὸν κλῆρον, τοὺς εὐπατρίδεις καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ ἔγνω ἵνα ἐπικυρώσῃ μόνον καὶ παρατείνῃ ἐπὶ δώδεκα ἔτη τὴν ἐν Βαρσοβίᾳ συνομιλογηθεῖσαν ἀναχωχὴν μετὰ τῆς νέας συνθήκης, ὅτι οὔτε οἱ Σουηδοὶ πολεμήσουσι πρὸς ἡμᾶς, οὔτε ἡμεῖς πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ ἓν ἔτος. Ὁ Θεόδωρος κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ὤμοσε τὴν τήρησιν τῆς συμβάσεως καὶ ἔπεμψε τὸν ἀξιωματικὸν Σαλτικὸν Μορόσοβ ὅπως λάβῃ τὸν ὄρκον καὶ παρὰ τοῦ Σιγισμούνδου.

Καὶ ἡ μὲν Ῥωσσία ἀπῆλαυεν εἰρήνης, ἀλλ' ἡ ψυχὴ οὐ κυβερνήτου ἐστερεῖτο αὐτῆς. Διακόπτομεν ἐνταῦθα τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὅπως ἐξιστορήσωμεν τὰ περίεργα καὶ σπουδαῖα ἐσωτερικὰ συμβεβηκότα.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Βορίσης Γοδουνόβ ἐνώπιον τῆς Ῥωσσίας καὶ πρῶτων τῶν πρὸς τὴν Μόσχαν σχέσεις ἐχουσῶν δυνάμεων περιῆλθεν εἰς τὸ ὑψιστον μεγαλεῖον, ὡς αὐτοκράτωρ βλέπων περὶ ἑαυτὸν ἀλάλους μόνον ὑπηρέτας, ἢ ἔχοντας φωνὴν μόνον ὅπως μεγαλύνωσι τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετάς. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς

Νέκ πρὸς τὴν
Διθουαίαν ἀνα-
χωχῆν.

Μεγαλεῖον τοῦ
Γοδουνόβ.

ἀνακτόροις τοῦ Κρεμλίνου καὶ ἐν ταῖς γείτοσι καὶ ταῖς 1587—91.
πολὺ ἀπεχούσαις τῆς Ῥωσσίας ἐπαρχίαις, ἀλλὰ καὶ
ἐνώπιον τῶν κυριαρχῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ὑπουργῶν οἱ
ἐπιφανέστατοι μεγιστᾶνες τοῦ Ἰσάρου, κατὰ τὰς πρὸς
αὐτοὺς πιναγγελίαις, ἐλάλουν οὕτω· «Βορίσης ὁ Θεοδώ-
» ρου Γοδουνόβ ἐστὶν ὁ ἄρχων τῆς χώρας, ἥτις πᾶσα
» ἀνετέθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ μονάρχου. Τοσαύτην δ' εὐτα-
» ξίαν κατέστησεν, ὥστε πάντες θαυμάζουσι καὶ χαί-
» ρουσι. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς καὶ ἡ ἐμπορία καὶ ὁ λαὸς
» ἀκμαΐζουσιν, αἱ δὲ πόλεις καθωραΐζονται λιθοδόμοις
» οἰκοδομήμασιν ἄνευ εἰσφορῶν καὶ ἀγγαρίας, ἀλλὰ
» μόνον ἐκ τῶν περισσευμάτων τοῦ Ἰσάρου, ἀμείβοντος
» γενναίως τοὺς ἐργαζομένους· οἱ δὲ γεωργοὶ ζῶσι
» μετὰ προνομιῶν καὶ ἀγνωροῦσι τὸν φόρον. Δικαιοσύνη
» βασιλεύει πανταχοῦ, ὁ δὲ δυνατὸς οὐδὲ πως καταπιέζει
» τὸν ἀδύνατον. Ὁ πτωχὸς ὀρφανὸς πορεύεται μετὰ
» θάρρους περὶ τὸν Βορίσην ὅπως μεμφοθῆ τὸν ἀδελφὸν ἢ
» ἀνεψιὸν τοῦ εὐπατρίδου τούτου, ὅστις, ὡς ἀληθῆς με-
» γιστᾶν, καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ κατακρίνει, μάλιστ
» δὲ ἀκρίτως· διότι συναλγεῖ τοῖς ἀδυνάτοις καὶ ἀπρο-
» στατεύτοις.» Ὁ Βορίσης, φιλόδοξος ἅμα τε καὶ πο-
λυμήχανος, ἔγνω ὅπως δῶ νέαν λιμπρότητα τῇ ἐχυτῷ
δεσποτείᾳ διὰ νέας καὶ σπουδαίας ἐκκλησιαστικῆς ἀ-
χῆς.

Τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου κατὰ τοὺς πρώτους
τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους ἐσήμαινε μόνον ταπει-
νοῦς διδασκάλους τῆς πίστεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Δ'
αἰῶνος ἐγένετο πομπώδης καὶ ἐξάκουστος προσηγο-
ρία τῶν πρῶην ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ
τρία μέρη τῆς Οἰκουμένης, ἢ κατὰ τὰς τρεῖς ἐπιση-
μοτάτας πόλεις τῆς τότε παγκοσμίου αὐτοκρατορί-

Ἐγκαθίδρυσις
Πατριαρχείου
ἐν Ῥωσσίᾳ.

1587—91.

ας, τὴν Ῥώμην καὶ Ἀλεξάνδρειαν καὶ Ἀντιόχειαν. Ἡ Ἱερουσαλήμ, τόπος ἱερῶν ἀναμνήσεων, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, πρωτεύουσα τῆς θριαμβευούσης χριστιανωσύνης, κατέστησαν ὡσαύτως ἔδραι Πατριαρχείων· ἡ δὲ Ῥωσσία οὐδόλως ἐθήρευσε τὴν τιμὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Βλαδιμίρου μέχρι τοῦ Θεοδώρου, διότι τὸ ὑπερήφανον καὶ κυρίαρχον Βυζάντιον οὐκ ἂν συνήνει ἵνα ὁμοιωθῆ ἱεραρχικῶς πρὸς τὸ Κίεβον ἢ τὴν Μόσχαν· βεβαίως δὲ, δοῦλον γενόμενον τῶν Ὀθωμανῶν, οὐκ ἂν ἠρνεῖτο τοῦτο πρὸς Ἰωάννην τὸν Γ' καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἔγγονον· ἀλλ' οὔτοι ἐσίγων, εἴτε τιμῶντες ἴσως τοὺς πρώτους θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, εἴτε φοβούμενοι μὴ αὐξήσωσι διὰ τοῦ πομπῶδους τούτου ὀνόματος τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν πρὸς βλάβην τῆς κυριαρχικῆς. Ἀλλ' ἄλλως ἐφρόνει ὁ Βορίσης, ὅστις, ἐκβαλὼν τῆς ἀρχῆς τὸν Μητροπολίτην Διονύσιον διὰ τὰ μηχανήματα καὶ τὴν θρασύτητα, οὐδόλως ὠκνητεν ὅπως ἀνυψώσῃ τὸν πρόθυμον αὐτῷ Ἰῶβ, διότι ἐπεθύμει τὴν σπουδαίαν σύμπραξιν τούτου εἰς τὰς μεγάλας αὐτοῦ βουλὰς. Ὁ Ἰωακεῖμ, Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἦλθεν εἰς Μόσχαν τῷ 1586 συλλέξων ἐλέη, ὁ δὲ Τσάρος ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐγκαθιδρύσεως Πατριαρχείου ἐν Ῥωσσίᾳ (109). Ὁ Ἰωακεῖμ ὑπέσχετο ἵνα προτείνῃ τοῦτο πρὸς τὴν Σύνοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ προέτεινε προθύμως, ἐπαινῶν τὴν ἀγνότητα τῆς ἡμετέρας πίστεως· μηνὶ δὲ Ἰουλίῳ 1588, ὑπερχαίροντος τοῦ Θεοδώρου, ἦλθεν εἰς Μόσχαν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας. Πᾶσα ἡ πρωτεύουσα ἐκινήθη, ὅτε ὁ Πρωθιεράρχης οὗτος τῆς χριστιανωσύνης, (ἐπειδὴ ὁ Ἀρχιεπισκοπικὸς τῆς Κωνσταν-

τινουπόλεως θρόνος έθεωρείτο από πολλοῦ ἤδη ὡς ὁ πρῶτος) ὁ πολυπαθής καὶ ἐνάρετος οὗτος γέρων, βλέπων μετὰ περιεργείας τοὺς πολλοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ναῶν, καὶ εὐλογῶν τὸν λαὸν καὶ μετὰ κατανύξεως ἀκούων τῶν χαροποιῶν προσρήσεων αὐτοῦ, έπορεύετο ἐπὶ ὄνου εἰς τὸν Τσάρον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Μόσχας, προπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Μονεμβασίας, καὶ τοῦ Ἀρσενίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἐλασσῶνος (110), ἐφίππων. Εἰσελθόντων δὲ εἰς περίχρυσον δωμάτιον, ὁ Θεόδωρος, ἐγερθεὶς, προϋπήντησε τῷ Ἱερεμίου βήματά τινα πρὸ τοῦ θρόνου· καθίσας δ' αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ, ἔλαβε μετ' ἀγάπης τὰ δῶρα, εἰκόνα μετὰ τῶν σημείων τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, σταγόνων αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ λείψανα τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου. Παρήγγειλε δὲ τῷ Βορίση ἵνα συνδιαλεχθῆ κατ' ἰδίαν τῷ Πατριάρχῃ, ὅστις, ὁδηγηθεὶς εἰς ἕτερον δωμάτιον, διηγήθη αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἐπὶ δεκαετίαν ἤρξε τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἱερεμίας, διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ κακοβούλου τινὸς Ἑλλήνιος, ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον, ὁ δὲ σουλτάνος, παραβὰς τὴν πάνδημον ὑπόσχεσιν Μωάμεθ τοῦ Β' τοῦ ἀπέχειν τῶν πραγμάτων τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς τῶν χριστιανῶν, ἀνέδειξε παρὰ νόμους τὸν Θεόκλητον Πατριάρχην. Μετὰ πέντε ἔτη ἀπεδόθη τῷ ἐξορίστῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἱεράρχου, ἀλλ' ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τῶν Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Βυζαντίου ἐλατρεύετο ἤδη ὁ Ἀλλάχ καὶ ὁ Μωάμεθ, τουτέστιν ὁ ναὸς οὗτος ἐγένετο τέμενος Ὀθωμανικόν. Ὁ Ἱερεμίας εἶπε· « Διὰ δακρύων ἔλαβον τὴν ἄδειαν παρὰ » τοῦ ὤμου Ἀμουράτ ἀπελθεῖν εἰς χριστιανικὰς χώ- » ρας ὅπως συναθροίσω ἐλέη πρὸς ἀνέγερσιν νέου

1587—91. » ναοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρωτευού-
 » ση τῆς ὀρθοδοξίας. Ποῦ ἐδυνάμην εὑρεῖν προ-
 » θυμίαν, συμπάθειαν καὶ ἐλευθεριότητα πλὴν τῆς
 » Ῥωσσίας;» Εἶτα δὲ, συνδιαλεγόμενος τῷ Γοδουνόβ,
 ἐπήνεσε τὴν βουλὴν τοῦ Θεοδώρου τοῦ ἐγκαθιδρῦσαι
 Πατριάρχην ἐν Ῥωσσίᾳ, ὁ δὲ δόλιος Βορίσης προέ-
 τεινε τὸ ἀξίωμα τοῦτο αὐτῷ τῷ Ἱερεμῖα ἐπὶ τῷ ὄ-
 ρω, ὅτι ἐδρεύσει ἐν Βλαδιμίρῳ. Καὶ συνήνει μὲν ὁ
 Ἱερεμίας εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἤθελε μένειν ἐκεῖ ὅπου
 καὶ ὁ Τσάρος, τουτέστιν ἐν Μόσχᾳ (111). Ἄλλ' ὁ Γο-
 δουνόβ ἀπέβαλε τοῦτο, εἰπὼν ὅτι ἦν ἀδίκον τὸ ἀπο-
 μακρύναι τῆς Μόσχας καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τὸν
 ἅγιον ἄνδρα Ἰώβ, προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἠγνόει
 τὴν τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ῥωσσίας καὶ
 ἦν ἰδύνατον αὐτῷ νοθετεῖν τὸν μονάρχην ἐν ταῖς ἐκ-
 κλησιαστικαῖς ὑποθέσεσιν ἄνευ διερμηνέως, πρὸς ὃν
 ἦν ἄτοπον ἵνα φανεροποιῆται ἡ ψυχὴ τοῦ μονάρχου. Ὁ
 δὲ Πατριάρχης ἀπεκρίνατο· « Γενηθήτω τὸ κυριρχικόν
 » θέλημα· ἔχων τὴν ἀδειαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, εὐλο-
 » γήσω καὶ ἀναγορεύσω τῇ θείᾳ ἐπινεύσει ὃν τινα ἐκλέ-
 » ξῃ ὁ Θεόδωρος.» Ἡ ἐκλογή ἦν ἀνιμψίσθητος, ἀλλὰ
 πρὸς ἀφροσίωσιν οἱ Ἐπίσκοποι Ῥῶσσι, ἀνιδείξαντες
 τρεῖς ὑποψηφίους, τὸν Μητροπολίτην Ἰώβ, Ἀλέξανδρον
 τὸν Νοβογορόδου καὶ Βαρλαάμ, Ἀρχιεπίσκοπον τοῦ
 Ῥοσιόβου, παρέστησαν τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα πρὸς
 τὸν Τσάρον, ὅστις ἐξέλεξε τὸν Ἰώβ (112). Τῇ 23 Ἰα-
 νουαρίου 1589 μετὰ τὸν ἐσπερινὸν ὁ ἐκλεχθεὶς οὗτος
 Πρωθιεράρχης ἔψαλε Δοξολογίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Κοι-
 μήσεως, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, τὸν φινόλην καὶ τὸ
 ὠμορόριον μετὰ πάντων τῶν Ἐπισκόπων, παρόντος
 τοῦ Τσάρου καὶ ἀναριθμήτου λαοῦ· ἐξελθὼν δὲ τοῦ ἀγίου

βήματος, ἔστη ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ἔχων ἐν μὲν τῇ μιᾷ
χειρὶ ἀνημιμένον κηρίον, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ χαριστήριον
ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Τσάρον καὶ τὸν κληρον. Τότε εἶς τῶν
πρώτων μεγιστάνων, ἔχων ὡσαύτως κηρίον, προσ-
ῆλθεν αὐτῷ καὶ εἶπε μεγαλοφώνως· « Ὁ ὀρθόδοξος
» Τσάρος, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἡ Ἱερά Σύ-
» νοδος ἀνάγουσί σε εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βλαδιμίρου,
» τῆς Μόσχας καὶ πάσης τῆς Ῥωσσίας. » Ὁ δὲ Ἰωβ ἀπε-
κρίνατο· « Δοῦλός εἰμι ἁμαρτωλός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κυριάρ-
» χης, ὁ Οἰκουμενικὸς Κύριος Ἱερεμίας καὶ ἡ Σύνο-
»δος προάγουσί με ἐπὶ τὸ μέγιστον τοῦτο ἀξίωμα, δέχο-
» χομαι αὐτὸ εὐγνωμόνως. » Ἐκλίνε ταπεινῶς τὴν
κεφαλὴν καὶ στραφείς πρὸς τὸν κληρον καὶ τὸν λαὸν
ἀπήγγειλεν ἐν κατανύξει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ κυβερνήσαι
μετὰ ζήλου τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμνιον.
Οὕτως ἐτελέσθη ἡ ἐκλογή. Ἡ δ' ἐπίσημος χειρο-
τονία ἐγένετο τῇ 26 Ἰανουαρίου κατὰ τὴν θείαν
μυσταγωγίαν μετὰ τῶν συνήθων ταῖς χειροτονίαις τῶν
Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τελετῶν ἀνευ οὐδεμιᾶς
καινοτομίας. Ἐν μέσῳ τοῦ μεγαλοῦ, ἤτοι καθολικοῦ
ναοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἦν γεγραμμένος διὰ κρητίδος
δικέφαλος ἀετὸς καὶ δωδεκάβαθμον ἀνάβα-
θρον, ἴσταντο δὲ καὶ ὀδώδεκα λαμπάδοῦχοι
αὐτόθι δ' ὁ πρεσβύτερος τῶν ποιμένων τῆς Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας εὐλογήσας τὸν Ἰωβ, ὡς σύνθρονον τῶν με-
γάλων Πατέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐπιθείς
αὐτῷ τὴν τρέμουσαν χεῖρα, προσηυχήθη τῷ Θεῷ ἵνα ὁ
Ἀρχιερεὺς οὗτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γένηται ἄσβεστος
λυχνία τῆς πίστεως. Ὁ νέος Πατριάρχης τῆς Μόσχας,
φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν μίτραν μετὰ σταυροῦ καὶ
διαδήματος (113), ἐλειτούργησε μετὰ τοῦ τῆς Κων-

1587—91.

σταντινουπόλεως, μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν ἐκδυθείς ἔλαβε παρὰ τοῦ Τσάρου πολύτιμον σταυρὸν μετὰ τιμίου ξύλου, τὸν ἐκ σηρίχου πράσινον μανθῶαν μαργαριτοκόσμητον καὶ τὸ λευκὸν ἐπινωγαλύμμουχον, ἐφ' οὗ ἦν ὡσαύτως σταυρός· συγχρόνως δ' ἔλαβε καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον τοῦ Μητροπολίτου Ἁγίου Πέτρου, παραγγελθεὶς ἵνα καλῆται ἀρχηγὸς τῶν Ἐπισκόπων, Πατὴρ τῶν Πατέρων καὶ Πατριάρχης πασῶν τῶν ἀρκτῶν χωρῶν ἐλέω Θεοῦ καὶ θελήματι τοῦ Τσάρου. Ὁ Ἰωβ ἠύλογησε τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν λαόν, ὁ δὲ χορὸς ἔψαλε τὸ εἰς πολλὰ ἔτη ὑπὲρ τοῦ κυριάρχου καὶ τῶν δύο Πατριαρχῶν Βυζαντίου καὶ Μόσχας, καθημένων παρ' αὐτῶ. Ὁ Ἰωβ, προπεμπόμενος ὑπὸ δύο Ἐπισκόπων, τῶν εὐπατριδῶν καὶ πολλῶν τῶν ἐν τέλει, ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναβάς ἐπὶ ὄνου περιῆλθε τὰ τείχη τοῦ Κρεμλίνου ἐπιβραίνων αὐτὰ ἀγιάσματι, εὐλογῶν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πόλεως (114). Ἐδείπνησε δὲ παρὰ τῷ κυριάρχῃ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου καὶ παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τῆς συγκλήτου.

Πρὸς ἐνραίωσιν δὲ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ῥωσικῆς ἱεραρχίας συνετάχθη πράξις, ἐν ᾗ ἀναφέρεται, ὅτι ἡ παλαιὰ Ῥώμη ἔπεσεν ἐκ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀπολλιναρίου (116). ὅτι ἡ νέα Ῥώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἦν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀθέων φυλῶν τῶν Ἀγαρηνῶν· ὅτι τρίτη Ῥώμη ἐστὶν ἡ Μόσχα· ὅτι ἀντὶ τοῦ ψευδοποιέμενος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατεσκοτισμένης ὑπὸ τῆς ψευδοδιδασκαλίας, πρῶτος Οἰκουμενικὸς Ἱεράρχης ἦν ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δεῦτερος ὁ Ἀλεξανδρείας, τρίτος ὁ Μόσχα καὶ πάσης Ῥωσσίας, τέταρτος ὁ Ἀντιοχείας καὶ πέμπτος ὁ Ἱερουσαλήμ (117)· ὅτ

ἐν Ῥωσσία καθήκον προσεύχασθαι ὑπὲρ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταύτῃ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου, ὃς τις τούντεσθεν καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἐκλέγεται καὶ χειροτονεῖται ἐν Μόσχᾳ, οὐ χρίζων τῆς συναινέσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῶν. Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ ἀρχιποιμένουσ τούτου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας προσετέθησαν καὶ ταῦτα. Ἡ ἐξοδος αὐτοῦ γίνεται πάντοτε μετὰ λαμπάδος, ψαλμωδίας καὶ κωδονοκρουσίας, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀμύριον αὐτοῦ ὕψωμα ἔχει τρεῖς βαθμίδας· φέρει δὲ κατὰ μὲν τὰς συνήθεις ἡμέρας τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον μετὰ τῶν σεραφίμ, καὶ τὸν ἐκ μαργαρίτου σταυρον καὶ μαργαριτοκόσμητον μανδύαν, βαδίζει κρατῶν στιυρόν καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον, ἐποχεῖται δὲ ἐφ' ἀμάξης ὑπὸ ἐξ ἵππων κινουμένης (118). Εἶτα δὲ ὁ κυριάρχης μετὰ τῶν δύο Πατριαρχῶν ἐθέσπισε συνοδικῶς, ὅτι ἔσονται ἐν Ῥωσσίᾳ τέσσαρες Μητροπολῖται, ἤτοι ἐν Νοβογορόδω, Καζάνῃ, Ροστόβω καὶ Κρουτίτσαις (119), ἐξ δ' Ἀρχιεπίσκοποι ἐν Βολόγδα, Σουσδαλία, Κάτω Νοβογορόδω, Σμολένσκω, Ρεζάνῃ καὶ Τβέρῃ, καὶ ὀκτώ Ἐπίσκοποι, ἐν Πσκοβῷ, Ρζέβω, Ούστρόγῳ, Βιέλῳ, Οζέρῳ, Κολόμνα, Δημητρίεβῳ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Σεβέρσκου.

Τῶν διατάξεων τούτων τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ συμμετέχοντες ὁ Μονεμβασίας καὶ ὁ Ἐλασσῶνος, ἐπορεύθησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σεργίου (120), ὅπου, ὡς ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Μόσχας ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἱερῶν ἀμύριων. Ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ, δειπνοῦντες περὶ τῷ Πατριάρχῃ Ἰώβ, ἐθαύ-

1887—91.

μαζον τὴν σύνεσιν τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ ἐπήνουν τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ Γοδουνόβ καὶ τὸν ἔξοχον νοῦν τοῦ γέροντος Ἀνδρέου Γσελκάλοβ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπήνουν τὴν μεγαλοδωρίαν τῶν Ῥώσων, δωρουμένων ἀπύστως αὐτοῖς ἀργυρᾶ σκεύη, ποτήρια, μαργαρίταις, σηρικὰ ὑφάσματα (121), σαθερίνας διφθέρας καὶ χρήματα. Προσελθόντες δὲ τῇ Γσαρίνῃ ὑπερεχάρησαν ἐπὶ τῇ ἀγιότητι, ταπεινόφρονι μεγαλείῳ, ἀγγελικῇ καλλονῇ, τῇ χάριτι τῶν λόγων καὶ τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἰδέα αὐτῆς, φερούσης στέμμα μετὰ δώδεκα ἀκτίνων ἐκ μαργαριτῶν, κεφαλόδεσμον καὶ περὶ τὸν τράχηλον χρυστὴν ἄλυσιν, κεκοσμημένην βιαντίμοις λίθοις, καὶ ἐσθήτα ἐκ σηρίχου ποδήρη καὶ πεποικιλμένην κατὰ τὰ ἄκρα μεγάλαις μαργαρίταις· ἀλλὰ καὶ ὁ μανδύας αὐτῆς ἦν οὐχ ἥττον πολυτελής. Καὶ ἔνθεν μὲν παρ' αὐτῇ ἴστατο ὁ Γσάρος, ἔνθεν δ' ἀσκεπῆς ὁ Βαρίτης Γοδουνόβ ταπεινῶς καὶ εὐλαβῶς, ἀπωτέρω δὲ αἱ ἐπιφανεῖς γυναῖκες λευχειμονοῦσαι καὶ μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν. Ἡ Βιρήνη παρεκάλεσε θερμῶς τοὺς Ἑλληνας Ἱεράρχας ἰκετεῦσαι τὸν Παντοδύναμον ὅπως δωρήσῃται αὐτῇ υἱόν, κληρονόμον τοῦ θρόνου. « Καὶ ἡμεῖς πάντες, » θαθέως κατανουχθέντες (λέγει ὁ Ἐλασσῶνος ἐν » τῷ ὁδοπορικῷ) καὶ χέοντες σὺν αὐτῇ δάκρυα, » ἀνεκράξαμεν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸν Ὑψιστον ὅπως πληρωθῇ ἡ ἀγνή καὶ θερμὴ εὐχὴ τῆς εὐσεβοῦς » ταύτης ψυχῆς. » Τέλος κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ 15 9 ὁ Γσάρος ἐπέτρεψε τῷ Ἱερεμίᾳ ἐπανελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δοὺς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον, δι' ἧς προέτρεπεν αὐτὸν μὴ καταπιέζειν τοὺς χριστιανούς. Πλὴν δὲ τῶν δώρων ἐπέμψε χίλια ρούβλια, ἧτοι δισχι-

λίους Ουγγρικούς χρυσούς πρὸς ἀνέγερσιν νέου Πατριαρχικοῦ ναοῦ, εὐγνωμοῦντες μεγάλως παντός τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου, ὅς τις διὰ συνοδικῆς πράξεως ἐγκρίνας τὴν ἐν Μόσχᾳ ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Πατριαρχείου (122), ἔπεμφεν αὐτὴν εἰς Μόσχαν κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1591 διὰ τοῦ Μητροπολίτου τοῦ Τυρνόβου μετὰ ἀγίων λειψάνων καὶ δύο στεμμάτων, τοῦ μὲν ὑπὲρ τοῦ Ἰσάρου, τοῦ δὲ ὑπὲρ τῆς Ἰσαρίνης (123).

Οὕτως ἐγκαθιδρύθη νέα ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐν τῷ ἱερατείῳ ἡμῶν, καταργηθεῖσα μετὰ ἑκατὸν δέκα ἔτη ὑπὸ μεγάλου μονάρχου ὡς ἀνωφελῆς τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπικίνδυνος τῇ ἐξουσίᾳ τῶν κυριαρχῶν, καίτοι ὁ συνετός καθιδρυτὴς αὐτῆς οὐδεμίαν νέαν πολιτικὴν δύνανμιν ἔδωκεν αὐτῇ, μετέβαλε δὲ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ἱεράρχου, πάντως ὑπέικοντος τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπικρατείας. Πέτρος ὁ Α΄ ἐγίνωσκε τὴν ἱστορίαν τοῦ Νίκωνος καὶ διεῖλε πρὸς ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ Μητροπολίτου κατήργει, εἰ ἐπὶ τοῦ κατ' αὐτὸν χρόνου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ ἔτι ἀρχαιότερον, εἰς μόνον Μητροπολίτην διώκει τὴν Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Πέτρος ἐβασίλευε καὶ ἤθελε μόνον ὑπηρέτας· ὁ δὲ Γοδουνόβ, καλούμενος ἔτι ὑπήκοος, ἐθήρευε στήριγμα· διότι προέβλεπε περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ φιλία τῆς Ἰσαρίνης ἦν ἀνεπαρκὴς τῇ φιλοδοξίᾳ καὶ σωτηρίᾳ αὐτοῦ. Καὶ κατέστειλε μὲν τοὺς εὐπατρίδας, ἀλλὰ διεγίνωσκε τὸν φθόνον αὐτῶν καὶ τὸ δίκαιον μῖσος κατὰ τοῦ δολοφόνου τῶν Σουίσκη. Καὶ εἶχε μὲν φίλους, ἀλλ' ὑπῆρχον δι' αὐτοῦ, καὶ ἐπιπτον ἄν μετ' αὐτοῦ, ἢ προεδίδοσαν αὐτόν, με-

τατρεπομένης τῆς τύχης· καὶ ἔπεδαφίλευεν εὐεργεσίας τῷ λαῷ, ἀλλ' ἀμφέβαλλε περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, διότι συνησθάνετο τὰς πρὸς τὴν κακίαν τεινούσας ἐνδομύχους αὐτοῦ κλίσεις, οὐδὲ ἠγνόει ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἐν κρίσιμῳ ὥρᾳ στρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοὺς εὐπατρίδας καὶ τὸν κληρὸν. Ὁ Γοδουνόβ, ἐν τῇ θέσει Πέτρου τοῦ Μεγάλου, κατήργει ἂν, ὡς αὐτὸς, τὸ ἀξίωμα τοῦ Πατριάρχου, ἀλλ' ἐν περιστάσεσι διαφόροις ὧν ἐπεθύμει ἵνα θεραπεύσῃ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Ἰῶβ δι' ὑψηλοῦ ὀνόματος, ὅπως ἔχη αὐτὸν προθυμώτατον καὶ ἐπισημώτατον βοηθόν· ἐπειδὴ ἡ κρίσιμος ὥρα ἐπέστη, ὁ δὲ παντοδύναμος μεγαστὰν ἐτόλμησε χάριν τῆς φιλοδοξίας ἵνα ἀποκαλύψῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Ὑποτεθέντος μάλιστα ὅτι ὁ Γοδουνόβ, ἔχων τὰ πάντα, οὐκ ἐπεθύμει ἄλλου τινὸς πλὴν τοῦ διαδόχου τοῦ Θεοδώρου, ἐδύνατο ἄρα γε ἴν' ἀταράχως ἀπαραύῃ τοῦ μεγάλειου, διανοούμενος τὸν προσεγγίζοντα θάνατον τοῦ ἀσθενοῦς τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μονάρχου καὶ τὸν νόμιμον διάδοχον αὐτοῦ, ἀνατρεφόμενον ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ τῶν συγγενῶν ἐν φανερᾷ μὲν, ἀλλ' ἐντίμῳ ἐξορίᾳ, καὶ ἐν τῷ μίσει πρὸς τὸν κυβερνήτην καὶ ἐν διαθέσει κακίας καὶ ἐκδικήσεως; Τί ἀνέμενε τότε τὴν Εἰρήνην; Μοναστήριον. Τὸν δὲ Γοδουνόβ; Ἡ εἰρκτὴ ἢ ὁ τόπος τῆς σφαγῆς, ἄνδρα ὅστις διὰ νεύματος ἐκίνει τὴν ἐπικράτειαν καὶ ἐκολακεύετο ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως! ... Τὰ γεγονότα ἀπέκάλυψαν ἤδη τὴν ψυχὴν τοῦ Βορίση, ἀπολεσθέντων ἐν ταῖς φυλακαῖς καὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταδίκης

τῶν ἐπιφόβων αὐτῷ. Ἀλλὰ τίς ἦν φοβερώτερος αὐτῷ 1591.
ἐχθρὸς ἢ ὁ Δημήτριος;

Ἄλλ' ὁ Γοδουνόβ κατετήκετο ὑπὸ ψυχικοῦ λιμοῦ ^{Βουλὴ τοῦ Γο-}
ἐπιθυμῶν ὧν ἐστερεῖτο· ὑπερήφανος δ' ἐκ τῶν ἀξι- ^{δουνόβ.}
ωμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ, τῆς δόξης καὶ τῆς
κολακείας, μεθυσκόμενος ὑπὸ τῆς εὐτυχίας καὶ
τῆς ἀρχῆς, γαργαλιζούσης καὶ τὴν γενναιοτάτην ψυ-
χὴν, καὶ περιστρεφόμενος ἐν τῷ ὕψει, ἔνθα οὐδεὶς
τέως τῶν ὑπηκόων τῆς Ῥωσσικῆς ἐπικρατείας ἀνῆλ-
θεν, ἀπέβλεπεν ὑψηλότερον μετὰ παρατόλμου ἐπιθυ-
μίας. Καὶ ἦρχε μὲν, οὐδενὸς ἀνθισταμένου, ἀλλ'
οὐχὶ ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, κατελάμπετο δὲ μόνον ὑπὸ
ξένου φωτός· διὸ ὤφειλεν ἵνα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπερη-
φανείᾳ κρατῇ ἑαυτοῦ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ταπει-
νοφροσύνης καὶ δημοσίᾳ ἐνώπιον τῆς σκιᾶς τοῦ Τσά-
ρου ἐξουθενίζηται, προσκυνῶν αὐτὸν μέχρις ἐδάφους
μετὰ τῶν δούλων. Ὁ θρόνος ἐφαίνετο τῷ Γοδουνόβ
οὐ μόνον ἅγιος καὶ ἀκτινοβόλος τόπος τῆς ὄντως
ἀνεξαρτήτου ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς παράδεισος, τόπος
ἀναπαύσεως, ὅπου οὐκ ἐξικνοῦνται τὰ τῆς ἔχθρας
καὶ τοῦ φθόνου βέλη, καὶ ὅπου ὁ θνητὸς ἀπολαύει
τρόπον τινὰ τῶν θείων δικαιωμάτων. Ἡ εἰκὼν αὐ-
τῆ τῶν θελγῆτρων τῆς ὑψίστης ἀρχῆς, ὀσημέραι
παρισταμένη ἐναργεστέρᾳ τῷ Γοδουνόβ, ἐτάρασσε
ἐπὶ μᾶλλον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὥστε τέλος οὗτος
ἀκαταπάστως αὐτὴν μόνην διεννοεῖτο. Ὁ χρονο-
γράφος ἀναφέρει περὶ τούτου λίαν περίεργον γε-
γονός, εἰ καὶ λίαν ἀμυβόλον, τὸ ἐξῆς (124). « Ὁ
» Βορίσης, καὶ τοὶ ἐξόχου νοός, ἐπίστρεψε τοῖς μάγοις·
» διότι νυκτὸς συναθροίσας πολλοὺς ἠρώτητε, Τί ἀνα-
» μένει αὐτὸν ἐν τῷ μέλλοντι; Οἱ δὲ κόλακες μάγοι,

1591.

» εἶτε ἀστρολόγοι, ἀπεκρίναντο, Διὰ δὴ μα ἀναμένει
 » σε . . . Ἄλλὰ παραχρῆμα ἐσίγησαν ὡσεὶ ἔντρομοι ἐκ
 » τῆς περαιτέρω προοράσεως. Ἄλλ' ὁ ἀνήσυχος Βορίσης,
 » κελεύσας ἵνα περάνωσι τὴν πρόρρησιν, ἔμαθεν ὅτι βα-
 » σιλεύσει μόνον ἑπτὰ ἔτη· ὅθεν ὑπερησθὲς ἐνηγκαλί-
 » σατο τοὺς μάγους, εἰπὼν μεγαλοφώνως· Ἰκα να ἰ
 « καὶ ἑπτὰ ἡμέραι· ἀρκεῖ ἵνα βασιλεύσω! »
 Τοσοῦτον ἀπροφυλάκτως ὁ Γοδουνόβ ἀπεκάλυψε τὴν
 ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν τοῖς ὑποτιθεμένοις τούτοις σοφοῖς τοῦ
 δεισιδαίμονος αἰῶνος! Τούλάχιστον τὸν τεύθεν οὐδὲν ἀ-
 πέκρυπτεν ἑαυτῷ· ἐγίνωσκε τί ἐπιθύμει! ἀναμένων
 τὴν τελευταίαν ἀπαιδὸς μονάρχου, διατιθεὶς τὴν θέλησιν
 τῆς Γσαρίνης, πληρώσας τὸ συμβούλιον, τὴν αὐλὴν
 καὶ τὰ ὑπουργεῖα ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, καὶ μὴ
 ἀμφισβάλων περὶ τῆς προθυμίας τοῦ μεγιλωνύμου
 Ἱεράρχου τῆς Ἐκκλησίας· πεποιθῶς δ' εἰς τὴν λαμπρὰν
 διοίκησιν, καὶ ἐπινοῶν μηχανήματα, ὅπως κτήσεται τὴν
 ἀγάπην ἢ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ, οὐδαμῶς ἐφοβεῖτο
 περιστάσιν πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ἀπὸ τοῦ
 Ῥουρίκου μέχρι τοῦ Θεοδώρου, ἤτοι τὴν χηρείαν τοῦ
 θρόνου ἐκ τῆς τελευταίας τῆς κρατικῆς δυναστείας· καὶ
 τὸν σάλον τῶν παθῶν ἐν τῇ ἐκλογῇ νέας δυναστείας·
 πεποιθῶς δέ, ὅτι τὸ σκῆπτρον, πῆπρον ἐκ τῶν χειρῶν
 τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος τοῦ Μονουαχίου οἴκου, πηρα-
 δοθήσεται τῷ ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐνδόξως βασιλεύοντι ἄνευ
 τῆς ὀνομασίας τοῦ Γσάρου, ὁ ἀκόρεστος οὗτος σπου-
 δάρχης ἐβλεπε μόνον μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ θρόνου
 ἀοπλον παιδίον, ὡς ὁ λέων βλέπει τὸ ἀρνίον! . . .
 Ἡ ἀπώλεια τοῦ Δημητρίου ἦν ἀφευκτος.

Ἀρχόμενος τῆς ἐκπληρώσεως τῆς φρικώδους ταύτης
 βουλῆς ὁ Βορίσης, διενεόθη ἵνα κηρύξῃ νόθον τὸν βα-

σιλόπριδα, ὡς υἱὸν τῆς ἕκτης ἢ ἑβδόμης γυναικὸς τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἀπηγόρευσε τὸ προσεύχασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μνημονεύειν αὐτὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ· ἀλλὰ συνιδῶν κατόπιν ὅτι τὸν γάμον τοῦτον, καίτοι ἀληθῶς παράνομον, ἐπεκύρωσεν ἢ ἠέχθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή· ὅτι αὕτη, διαλύουσα νῦν αὐτὸν, ὡμολόγει τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν, ὅπερ ἦν αἰτία διπλοῦ σκανδάλου τοῖς χριστιανοῖς, καὶ ὅτι ὁ Δημήτριος ὅπως δῆποτε ἔσται βασιλόπαις ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ μόνος διάδοχος τοῦ Θεοδώρου, κατέφυγεν εἰς ἀσφαλέστερον τρόπον, ὅπως ἄρῃ ἐκ μέσου τὸν ἀντί-ζηλον, ὠφελούμενος ἐκ τῆς φήμης, ἣν ἀναμφιβόλως οἱ φίλοι αὐτοῦ διείδοσαν περὶ τῆς ἀώρου δῆθεν ῥοπῆς τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸ κακοουργεῖν· διότι διεθρυλλεῖτο ἐν Μόσχᾳ δημοσίᾳ (καὶ ἐπομένως ἀκινδύνως), ὅτι τὸ ἔξαετὸς ἢ ἐπτεετὸς τοῦτο παιδίον ἦν ζῶσα εἰκὼν τοῦ πατρὸς, ὅτι ἦν αἰμοχρὲς καὶ ἀγάπη τὰς βισάνους, καὶ ὅτι ἐτέρπετο βλέπων φονευόμενα τὰ ζῶα καὶ αὐτὸς φονεύων αὐτά. Διὰ τῶν ψευδολογιῶν τούτων ἐσπούδιζον ἵνα καταστήσωσι τὸν Δημήτριον μισητὸν παρὰ τῷ λαῷ· ἐπενόησαν δὲ καὶ ἑτέραν ὅπως ἐκφοβήσωσι τοὺς μεγιστᾶνας, λέγοντες ὅτι ὁ βασιλόπαις, συμπαίζων ποτὲ ἄλλοις παιδίοις ἐπὶ τοῦ πάγου, παρήγγειλε τὴν ἐκ χιόνος κατασκευὴν εἴκοσιν ἀνδρῶν, οὓς ἐκάλεσε τοῖς ὀνόμασι τῶν πρώτων μεγιστάνων, καὶ πικρατάξας αὐτοὺς κατέκοψε· καὶ τοῦ μὲν Βορίση Γοδονόβ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν, ἄλλων δὲ ἀπέκοψε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἐπιλέγων· «Ἴδου ἡ ἀναμένουσα ὑμᾶς τύχη, ὅταν βασιλεύσω (126).» Ἄλλ' ἄλλοι ἐξήλεγχον τὴν ἄτοπον ταύτην συκοφαντίαν, βεβαιοῦντες ὅτι ὁ νέος βασιλόπαις ἐδείκνυεν εὐφυίαν καὶ ἀρετὰς ὄντως βασιλικὰς (127), καὶ ἐλάλουν μετὰ συμπαθείας καὶ φόβου, εἰκάζοντες τὸν κίνδυνον τῷ

1591

ἀθώου παιδός καὶ τὸν σκοπὸν τῶν συκοφαντιῶν. Καὶ οὐκ ἐξηπατήθησαν· διότι εἰ καὶ ὁ Γοδονόβ ἐπάλαιε πρὸς τὴν αὐτοῦ συνείδησιν, ἤδη κατενίκησεν αὐτὴν καὶ παρασκευάσας τοὺς εὐπίστους ὅπως μάθωσιν ἄνευ συμπαθείας τὸ μέλλον κακούργημα, ἐκράτει τὸ φάρμακον καὶ τὸ ξίφος κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ ἐζήτει μόνον τὸν φονέα, ὅπως παραδῶ αὐτά.

Ἡ πίστις καὶ ἡ εἰλικρίνειά εἰσιν ἄρα ἴδιαι τηλικούτου βλεδυροῦ κακούργηματος; Ἀλλ' ὁ Βορίσης, ἔχων ἀνάγκην βοηθῶν, ἀπεκάλυψε τὴν βουλήν τοῖς οἰκείοις· εἰς δ' αὐτῶν, ὁ μέγας αὐλάρχης Γρηγόριος Γοδουνόβ, δακρύσας καὶ ἀποδείξας συμπάθειαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ φόβον Θεοῦ, ἀπεπέμφθη τοῦ συμβουλίου· πάντες δ' οἱ λοιποὶ ἀπεφώνησαν, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Δημητρίου ἦν ἀπαραίτητος χάριν τῆς ἀσφαλείας τοῦ κυβερνήτου καὶ τοῦ κοινῆ συμφέροντος. Ἐγένετο οὖν ἀρχὴ ἐκ τοῦ φαρμάκου. Ἡ ἐπιμελήτρια τοῦ βασιλόπαιδος Βασίλισσα, γυνὴ τοῦ εὐπατρίδου Βολόχοβ (128), καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωσήφ, πωλήσαντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν τῷ Γοδουνόβ, ὑπηρετήσαν αὐτῷ. Ἀλλὰ, κατὰ τὸν χρονολόγρον, τὸ φάρμακον οὔτε ἐν τοῖς ἐδέσμασιν, οὔτε ἐν τῷ πόματι ἐνήργησεν ἐπὶ τοῦ παιδίου (129). Ἴσως ἡ συνείδησις κατεῖχεν ἔτι τοὺς κατεργαζομένους τὸ καταχθόνιον τοῦτο θελημα, ἴσως τρέμουσα χεὶρ ἔχουσα τὸ φάρμακον μετὰ ἐνδοιασμοῦ καὶ ἠλάττου τὴν δόσιν πρὸς μεγίστην δυσἀρέτησιν τοῦ ἀνυπομονήτου Γοδουνόβ, ὅς τις ἔγνω ἵνα καταφύγῃ εἰς τολμηροτέρους ἐκτελεστάς, καὶ τοιοῦτους ἐξελέξατο δύο ὑπαλλήλους, τὸν Ζιχριάσκην καὶ Τσεπτσοῦγοβ, λαβόντας πολλὰς χίριτας παρὰ τοῦ κυβερνήτου· ἀλλ' ἀμφοτέρω ἀπέδωκον τὴν γενομένην αὐτοῖς πρότασιν· διότι, καίτοι ἐτοιμῶς ἔχοντες ἀποθνεῖν ὑπὲρ τοῦ Γοδουνόβ,

ἔφρισσον πρὸς τὸν φόνον, ὑπέσχοντο δὲ μόνον σιγῆσαι, καὶ ἔλτοτε κατεδιώχθησαν (130). Τότε ὁ προθυμότετος τῶν συναιτίων τοῦ Βορίση, ὁ ἀξιωματικὸς Κλεσνίν, ἀγωγὸς τοῦ Τσάρου, παρέστησέ τινα πιστὸν, τὸν γραμματέα Βιτιαγόβσκη, οὗ ἡ θηριώδης μορφή παρείχε τὰ πιστὰ πρὸς τὸ ἔγκλημα. Ὁ δὲ Γοδουνόβ, δούξ αὐτῷ ἀπειδῶς χρήματα, ὑποσχόμενος δὲ πλείονα τούτων καὶ ἀτιμωρησίαν, παρήγγειλε τῷ θηρίῳ τούτῳ ἀπελθεῖν εἰς Οὐγλιτσον, ὅπως ἐνασχοληθῆ περὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐπικρατίας καὶ τῆς χήρας τοῦ Τσάρου, αἰείποτε δὲ προσέχη τῷ θύματι καὶ ἀρπάζῃ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν. Ὁ Βιτιαγόβσκης ὑποσχόμενος ἐτήρησε τὸν λόγον.

Συναπῆλθε δ' αὐτῷ εἰς Οὐγλιτσον ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Κατσάλοβ, ἀμφοτέρω ἐχόντες πλήρη τὴν πίστιν τοῦ Γοδουνόβ. Ἡ ἐπιτυχία ἐφάνετο εὐχερής· διότι ἔωθεν μέχρι ἐσπέρας ἔμενον παρὰ τῇ Γοσρίνῃ, φροντίζοντες τῶν τῆς οἰκίας καὶ ἐπιτηροῦντες τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὴν τράπεζαν· ἡ δὲ ἐπιμελήτρια τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐβοήθει αὐτοῖς μετὰ τοῦ υἱοῦ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ· ἀλλ' ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἐφύλαττε τὸν Δημητριον. Μαθοῦσα δ' ἴσως αὕτη παρὰ κρυφίων φίλων, ἡ πρῶτισθανομένη τὴν συμφορὰν, ἐδιπλασίασε τὴν ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου φροντίδα· διὸ νυχθήμερον οὐδόλως κατέλειπεν αὐτὸν, καὶ μόνον εἰς τὸν ναὸν ἐξήρχετο, μόνῃ δὲ παρεσκεύαζε καὶ τὴν τροφήν, μήτε τῇ ἐπιβουλῇ Βολόχοβ, ἐπιμελήτρια αὐτοῦ, μήτε αὐτῇ τῇ προθύμῳ τροφῇ Εἰρήνῃ πίστιν ἔχουσα. Πολὺς δὲ διεγένετο χρόνος καὶ οἱ δολοφόνοι, βλέποντες ἀδύνατον ὅπως κατορθώσωσι τὸ κακούργημα κρύφα, ἔγνωσαν ἵνα πράξωσιν αὐτὸ ἐν τῷ φανερῷ, ἐλπίζοντες ὅτι ὁ ἰσχυρὸς καὶ πολύτροπος Γοδουνόβ εὐρήσει τρόπον χάριν τῆς ἑαυτοῦ τιμῆς ὅπως

1591.

ἀποκρύψη τὸ κακούργημα ἀπὸ τῶν ἀφώνων δούλων· διότι πάντες ἀπέβλεπον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Θεόν! Ἄλλ' ἐπέστη τέλος ἡ φρικώδης ἡμέρα διὰ τε τὸ συμβῶν καὶ τὰ ἐπικολουθήματα.

τῇ 15 Μαρτίου, ἡμέρᾳ Σαββάτου καὶ ἄρχεκτη τῆς ἡμέρας ἡ Γισρίνα, ἐπιμελητριά μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς, περὶ τελευτᾶτο εἰς τὸ ἄριστον (131)· καὶ οἱ μὲν ἀδελφοὶ αὐτῆς κηλήσαν, οἱ δὲ ὑπηρέται περὶ τὴν τράπεζαν. Τότε ἡ ἐπιμελητρία Βολόχοῦ καλεῖ τὸν Δημητρίον ὅπως περιπατήσῃ ἐν τῇ κλιμῇ, ἣ δὲ Γισρίνα, καθὼς ἐπιθυμοῦσα συμπορευθῆναι μετ' αὐτῆς, ἐστὶν κατεχόμενη ὑπὸ τινος σκεπῆος· ἡ τροφὸς ἐκώλυε τὸν βασιλόπαιδα καταμάτωσιν, ἀλλ' ἡ ἐπιμελητρία ἀπάγει αὐτὸν βίβως εἰς τὸν προδρόμον, αὐτὸν δὲ εἰς τὴν κλίμακα, ὅπου ἀπήνησαν αὐτῷ ὁ Ἰωσήφ Βολόχοῦ, ὁ Δαμιῆλ Βιτικώστικης καὶ ὁ Κιττάλοῦ. Τούτων δ' ὁ πρῶτος, λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν Δημήτριον, εἶπε· «Κύριε, ἔχεις νέον περιδέρμιον» τὸ δὲ παιδίον ἀνθ' ἑαυτοῦ μετὰ μειδιήματος ἀπο-

Δολοφονία τοῦ ἀπεκρίνατο· «Οὐχί, παλαιόν.» Τότε τὸ δολοφόνον ξίφος βασιλόπαιδος Δημητρίου, ἔλαμψεν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μόλις ἐρραβύμενον τοῦ λαίμου τοῦ βασιλόπαιδος, κατέπεσεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Βολόχοῦ. Ἡ τροφὸς ἀνοιμύσασα ἔσπριγγεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὸν βασιλόπαιδα· καὶ ὁ μὲν Βολόχοῦ ἐρύγειν, ὁ δὲ Δαμιῆλ Βιτικώστικης καὶ ὁ Κιττάλοῦ ἀποστάντες τὸ θῦμα τῆς τροφῆς, ἔτραξαν αὐτὸ καὶ ὤρμησαν εἰς τὴν κλίμακα, ὅτε ἡ Γισρίνα ἐπορεύετο ἐκεῖσε, ἐξεληθούσα τοῦ προδρόμου. Ὁ ἐννεκότης μάρτυς ἔκειτο καθημυχμένος ἐν ταῖς χερσὶ τῆς τροφῆς αὐτὸν καὶ θελησάσης ἀμύνειν αὐτῷ διὰ τῆς ἰδίης ζωῆς ἐκπέσει δὲ, ἢ σπαιρεν ὡς περιττοῦ καὶ ἐτελεύτησε μὴ ἀκούσας τὰς οἰμωγὰς τῆς ἀνηλεοῦς μητρὸς. Ἡ

κατατεταραγμένη ὑπὸ τοῦ κακουργήματος τροφὸς ἔδακτυλοδείκτε· τὴν αἰσχρὰν ἐπιμελήτριαν καὶ τοὺς δολοφόνους, διερχομένους τὴν αὐλήν, ὅπου οὐδεὶς εὐρέθη πρὸς σύλληψιν αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ ὕψιστος τιμωρὸς ἦν παρών.

Μετ' ὀλίγον ἡ πόλις ἀνεταράχθη, διότι ὁ ἐκκλησιάρχης τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, εἴτε ἔτυχεν αὐτόπτης, ὡς λέγεται, τῆς δολοφονίας, εἴτε ἔμαθεν αὐτὴν παρ' ὑπηρετῶν τῆς Γσαρίνης, ἔκρουσε τὸν κώδωνα καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν ἀνθρώπων, οἷτινες, ἔκπληκτοι καὶ ἔντρομοι, ἔτρεχον πρὸς τὸν ἤχον τοῦ κώδωνος καὶ ἐζήτουν ὅπως ἴδωσι καπνὸν ἢ φλόγα, νομίζοντες ὅτι πυρκαϊὰ ἦν ἐν τοῖς ἀνακτόροις· διαβρῆξαντες δὲ τὴν θύραν αὐτῶν, εἶδον τὸν βασιλόπαιδα κείμενον ἐκτάδην καὶ παρ' αὐτῷ τὴν μητέρα καὶ τὴν τροφὸν ἀναισθητοὺς. Ἀλλὰ τὰ δόματα τῶν δολοφόνων ἀπηγγελήθησαν ἡδὴ ὑπ' αὐτῶν. Γὰρ δὲ θηρία ταῦτα, κατὰ κωμόμενα ὑπὸ τοῦ ἀοράτου κριτοῦ, οὐδόλως προέλιθον ἢ ἐροβήθησαν κρυβῆναι μὴ ἀποδειχθῶσιν ἔνοχοι· τεθροβημένοι δὲ καὶ ἐκπεπληγμένοι ἐκ τῆς κωδωνοκρουσίας καὶ τοῦ θορυβοῦ καὶ τῆς τιραχῆς τοῦ λαοῦ αὐτοὶ μὲν κατέφυγον εἰς τὸ ἀρχεῖον, ὁ δὲ κρύφιος αὐτῶν ἀρχηγὸς Μιχαήλ Βιτιαγόβσκης ἔδραμεν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὅπως κωλύσῃ τὴν κωδωνοκρουσίαν, ἀλλὰ μὴ δυναθεὶς ἵνα διαβρῆξῃ τὴν κλεισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιάρχου θύραν, ἀπῆλθεν ἀφόβως εἰς τὸν τόπον τοῦ κακουργήματος καὶ ἐπλησίασε πρὸς τὸν νεκρὸν· πρὸς καθυσύχασιν δὲ τῆς ἀπυγριώσεως τοῦ λαοῦ ἐτόλμησεν εἰπεῖν τοῖς πολίταις, (ἐγκαίρως παρασκευάσας τὸ ψεῦδος τοῦτο μετὰ τοῦ Κλεσνὶν ἢ Γοδουνόβ), ὅτι τὸ παιδίον ἐγένετο αὐτόχειρ διὰ μαχαίρας ἐν παροξυσμῷ ἐπιληψίας. Τότε ἄπειροι φωναὶ ἐκραύγασαν, «Φονεῦ!» καὶ ἐλιθοβόλησαν τὸν κακοῦργον, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τινος τῶν συνενόχων Δανιήλ Τρετιάκοβ· ἀλλ' ὁ λαὸς

1591.: συλλαβῶν αὐτοὺς ἀπέκτεινεν, ὡς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Βι-
 τιαγόβσκη καὶ τὸν Νικήταν Κατσάλοβ, διαβρρήξας τὴν
 θύραν τοῦ ἀρχείου. Ὁ τρίτος τῶν κακούργων, ὁ Ιωσήφ
 Βολόχοβ, ἐκρύβη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μιχαὴλ Βιτιαγόβσκη,
 ἀλλὰ καὶ τοῦτον συλλαβῶν ὁ λαὸς ἀπηγάγεν εἰς τὸν
 ναὸν τοῦ Σωτῆρος, ἐνθα ἦν ἤδη τὸ φέρετρον τοῦ Δη-
 μητρίου, καὶ αὐτόθι ἀπέκτεινεν αὐτὸν ἐνώπιον τῆς Γου-
 ρίνης. Προσκαπέκτεινε δὲ καὶ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Μιχαὴλ
 καὶ τρεῖς πολίτας ἐνόχους, ἢ ὑπόπτους κινεπραχίαις
 πρὸς τοὺς δουλοφόνους, ὡς καὶ γυναικᾶ τινα σαλην,
 κατοικοῦσαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βιτιαγόβσκη καὶ θαμίζου-
 σαν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἀλλὰ τὴν ἐπιμελήτριαν οὐκ ἀ-
 πέκτεινεν ὅπως λάβῃ παρ' αὐτῆς σπουδαίας μαρτυ-
 ρίας· διότι οἱ κακούργοι, ἐκπνέοντες, ὡς λέγεται (132),
 ἐκούριταν τὴν συνείδησιν διείλικρινοῦς ὁμολογίας, κα-
 λέσαντες πρωτεύτιον τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου τὸν
 Βορίσην Γοδουνόβ. Ἴσως καὶ ἡ ἐπιμελήτρια, ἐντρομος,
 οὐκ ἠρνεῖτο τὴν κατὰ νόμον ἐπιβουλήν, ἀλλὰ δικα-
 στής τοῦ κακούργηματος ἦν αὐτὸς ὁ αἴτιος.

Ἐκπληρώτης ὁ λαὸς τὴν ἄνοιμον μὲν, ἀλλὰ δικαίαν
 ἐκδίκησιν, ἐπιλαθόμενος τῶν πολιτικῶν νόμων διὰ τὸ πρὸς
 τοὺς κακούργους μίτος καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸ βασιλικὸν
 γένος ἀγάπην, συγγνωστός μὲν ἐστὶ διὰ τὸ αἴσθημα
 τοῦτο τοῦ ζήλου, ἀλλ' ἐνόχος ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου
 τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας· μετὰ δὲ ταῦτα περιστάσεις, ἐ-
 σίγα καὶ ἀνέμενον ἀνητίχως τὴν ἐκ Μίσχας κρίσιν, ὅ-
 που οἱ ἄρχοντες ἔπεμψαν ταχυδρόμον πρὸς αὐτὸν τὸν
 Τσάρον περὶ τοῦ λυπηροῦ συμβεβηκότος, οὐδὲν ἀπο-
 κρύπτοντες. Ἀλλ' ὁ Γοδουνόβ ἠγρύπνισεν· οἱ δὲ πιστοὶ
 ἀξιωματικοὶ, ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Οὐγγλίτσου, συν-
 ελάμβανον πάντας τοὺς διωκτάς, ἐξήταζον καὶ διη-

ρεύνων αὐτούς· συλλαβόντες δὲ καὶ τὸν ταχυδρόμον, ἀπήγαγον πρὸς τὸν Βορίσην. Λί ἐπιθυμίας τοῦ μοχθηροῦ σπουδάρχου ἐτελέσθησαν!... Προέκειτο δὲ νῦν ἵνα ἀναπληρώσῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ τοῦ ψεύδους, εἰ μὴ πρὸς τελείαν βεβασίωσιν τῶν ἀμερολήπτων, τοῦλάχιστον πρὸς ἀφοσίωσιν καὶ τάξιν· ὅθεν καταλαβὼν τὰς ἐξ Οὐγλίτσου ἐπιστολάς, ἔγραψεν ἄλλας ἀντ' αὐτῶν, ἐν αἷς ἐλέγετο, ὅτι ὁ βασιλοπικισ ἐγένετο αὐτόχειρ ἐν παροξυσμῷ ἐπιληψίας ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν Ναγότη, οἵτινες, καλύπτοντες τὴν ἑαυτῶν ἐνοχὴν, κατηγορήσαν ἀναιδῶς τοῦ γραμματέως Βιτικγρόσκη καὶ τῶν περὶ τοῦτον τὴν δολοφονίαν τοῦ Δημητρίου, ἐνέβαλον εἰς στάσιν τὸν λαὸν καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀθώους. Μετὰ ταῦτα ὁ Γοδουνόβ ἔσπευτεν εἰς τὸν Θεόδωρον μετὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης ἀνκροῦ· ὑποκρινόμενος δὲ λύπη, ἔτρεμεν, ἀνέβλεπεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ προστρέφων τὴν φοβερὰν λέξιν τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου, συνέμιξε τὰ κροκοδείλινα δάκρυα αὐτοῦ μετὰ τῶν εἰλικρινῶν δακρύων ἀγαθοῦ καὶ φιλοστόργου ἀδελφοῦ. Ὁ Γάρος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χρονολογίου, ἔκλυσε πικρῶς καὶ διαμείνας σιωπῶν ἐπὶ μικρὸν εἶπε· «Γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.» Καὶ ἐπίστευσε μὲν τὰ πάντα, ἀλλ' ἢ Ῥωσσία ἀπῆτει πλέον τι· διό ὁ Γοδουνόβ δεῖξας σπουδῆν εἰς τὴν ἐξέτασιν πιστῶν τῶν περιπτώσεων τοῦ δυστυχήματος τούτου, ἔπεμψεν ἀμελλητὶ εἰς Οὐγλιτσον δύο μεγιστᾶνας· ἀλλὰ τίνας; τὸν ἀξιωματικὸν Ἀνδρέαν Κλεσνίν, πρῶτον συνεργὸν τοῦ Βορίση! Καὶ οὐδόπως ἐξεπλάγησαν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τούτου, ὅσον ἐθαύμασαν τὴν τοῦ ἐτέρου, τοῦ εὐπετριδοῦ πρίγκιπος Βασιλείου Ἰωάννου Σουίτκη, (οὗ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς πρίγκιψ Ἀνδρέας ἐγένετο θυμὰ τοῦ Γοδουνόβ), ὅστις ἐπὶ τινὰ

1591.

ἔτη ἀνέμενε τὴν ἀπώλειν αὐτοῦ ἐκ τοῦ κυβερνήτου. Ἄλλ' ὁ πολυμήχανος Γοδουνόβ συνδιηλλάγη ἤδη πρὸς τὸν φιλόδοξον, κουφόνουν, εὐφυᾶ καὶ ἄνευ ἀρχῶν καὶ ἀρετῆς πρίγκιπα, ὡς καὶ πρὸς τὸν νεώτερον ἀδελφον τούτου Δημήτριον, ὃν ἐνύμρευε μετὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναικαδέλφης καὶ ἀνηγόρευσε εἰς εὐπατρίδην. Ὁ Γοδουνόβ ἐγένωσκε τοὺς ἀνθρώπους καὶ οὐδόλως ἠπατήθη ὡς πρὸς τὸν πρίγκιπα Βασιλειον, ἀποδείξας διὰ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς τὴν ὑποτιθεμένην ἐντελεῖ ἀφοβίαν καὶ ἀμεροληψίαν. Γῆν δ' ἐσπέραν τῆς 19 Μαίου ὁ πρίγκιψ Σουίτσκης, ὁ Κλεσνὶν καὶ ὁ γραμματεὺς Βιλούσγιν, ἀριχθέντες εἰς Οὐγκιτσον μετὰ τοῦ Μητροπολίτου τῶν Κρουτίτσων, κατέβησαν εἰς τὸν νηὸν τῆς Μετιμορφώσεως.

Ὁ καθημαγμένος νεκρὸς τοῦ Δημητρίου ἔκειτο ἔτι αὐτόθι, ἐπ' αὐτοῦ δ' ἦ ἡ μάχη τοῦ δολοφόνου. Ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ πάντες οἱ ἀγαθοὶ πολῖται ἔβρεχον αὐτὸν δακρύοις. Καὶ ὁ μὲν Σουίτσκης, δεικνύων συγκίνητιν, ἐπλησίασε πρὸς τὸ φέρετρον, ὅπως ἴδῃ το πρόσωπον τοῦ νεκροῦ καὶ ἐξετάσῃ τὸ τραῦμα, ἀλλ' ὁ Κλεσνὶν, ἰδὼν τὸ ἀγγελικὸν τοῦτο πρόσωπον καὶ τὸ αἶμα καὶ τὴν μάχικραν, κατελήφθη ὑπὸ τρόμου· διὰ μείνας ἀκίνητος καὶ κλαίων, οὐδὲ λέξιν ἐδυνήθη εἰπεῖν (133)· ὁδὸς εἶχεν ἔτι συνείδησιν. Τὸ καίριον τραῦμα τοῦ Δημητρίου, ὁ λιμὸς αὐτοῦ, ὅστις ἐφάνετο τετμημένος ὑπὸ ῥωμακλέας χειρὸς κακούργου, οὐχὶ δὲ ὑπὸ παιδικῆς, ἀπεδείκνυον ἀναμφίλεκτον τὴν σφαγὴν· διὸ ἐπετάχυναν τὴν ταφὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἀθώου. Καὶ ὁ μὲν Μητροπολίτης ἐκήδευσε αὐτό· ὁ δὲ πρίγκιψ Σουίτσκης ἤρξιστο τῆς ἀνακρίσεως, μνημείου ἀνισχύοντος ψεύδους, ὅπερ ὁ χρόνος διέσωσε μέχρις ἡμῶν, ὅπως δικαίωσιν οἰονεὶ τὰς συμπεσοῦσας μετὰ

τινα ἔτη συμφορᾶς κατὰ τῆς ἐστεμμένης ἤδη κεφαλῆς τοῦ ἀδυνάτου τούτου καὶ ἀνοσίου αὐλικοῦ. Συναθροίσας τὸν κληρὸν καὶ τοὺς πολίτας ἠρώτησε· « Πῶς ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν Ναγόη ἔσφαξεν ἑαυτὸν ὁ Δημητριος; » (134) Οἱ μοναχοὶ, οἱ ἱερεῖς, οἱ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ γέροντες καὶ οἱ νέοι, πάντες ἀπεκριναντο ὁμοθυμαδόν· « Ὁ βασιλόπαις ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δούλων αὐτοῦ Μιχαήλ Βιτιαγόβσκη καὶ τῶν συναιτίων, κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Βορίση Γοδουνόβ » (135). Ὁ Σουτσκης οὐδὲν ἄλλο ἠθέλησεν ἀκοῦσαι· ἀφείς δὲ αὐτούς, προέβη εἰς τὴν ἀνάκρισιν οὐχὶ δημοσίᾳ, ἀλλὰ κρυφίως καὶ ἰδίᾳ, μετὰ χειρὶζόμενος ἀπειλὰς καὶ ὑποσχέσεις. Ἐκάλει οὖν ὅν τινα ἤθελε καὶ ἔγραψε ὅ,τι ἤθελε. Τέλος συνέταξε μετὰ τοῦ Κλετίν καὶ τοῦ γραμματέως Βιλούστριν τὸ ἐξῆς πρὸς τὸν Γσάρων ἔγγραφον, στηριζόμενον, ὡς διατείνεται, ἐπὶ τῶν μακτυριῶν τῶν ἐν τέλει τῆς πόλεως, τῆς ἐπιμελητρίας Βολόχοβ, τῶν περὶ τὸν Γσάρων πιδῶν εἰπιτριδῶν, τῆς τροφῆς τοῦ Δημητρίου Εἰρήνης, τῆς θαλαμηπόλου Μαρίας Σκωίλοβ, τῶν δύο Νιρόη Γοηγορίου καὶ Ἀνδρέου Ἀλεξάιόρου, τῶν τριῶν καὶ ἐπιμελητῶν τῆς Γσκρίνης, καὶ πολιτῶν τινῶν καὶ κληρικῶν. « Ἐν 12 Μαΐου, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ὁ Δημητριος περιέπεσε τῇ ἐπιληψίᾳ· τῇ Πρασκουῆ ἑβράϊσεν, ἀπῆλθε σὺν τῇ Γσκρίνῃ εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ περιεπέχτησεν ἐν τῷ προαλίῳ· τῷ Σκβόάτω ὡσαύτως μετὰ τῇ λειτουργίᾳ περιεπέχτησεν ἐν τῷ προαλίῳ μετὰ τῆς ἐπιμελητρίας, τῆς τροφῆς, τῆς θαλαμηπόλου καὶ τῶν νέων πιδῶν τῶν εἰπιτριδῶν· ἔπιζε μετ' αὐτῶν κρητῶν μάχαιραν, καὶ ἐν νέῳ παροξυσμῷ ἐπιληψίας διετρύπησε διὰ τῆς μαχαίρας τὸν

1591. » λαιμόν αὐτοῦ, ἐσφάδασεν ἐπὶ μακρὸν καὶ τέλος ἐξέ-
 » πνευσεν. Ὁ Δημήτριος περιπεσὼν ἀπὸ τινος τῆ νό-
 » σφ ταύτη ἐτραυμάτισέ ποτε τὴν μητέρα αὐτοῦ· ἀλ-
 » λοτε δὲ κατέδακε τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἄν-
 » δρέου Ναγότη. Ἡ Τσαρίνα, μαθοῦσα τὸ δυστύχημα
 » τοῦ υἱοῦ, ἔτρεξε καὶ ἤρξατο δέρειε τὴν ἐπιμελή-
 » τριαν, λέγουσα ὅτι ἔσφαξαν αὐτὸν ὁ Βολόχοβ,
 » Κατσάλοβ καὶ Δανιήλ Βιτιαγόβσκησ, ὧν οὐδεὶς ἦν πα-
 » ρών. Ἄλλ' ἡ Τσαρίνα καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Μιχα-
 » ἤλ Ναγότησ οἶνο βαρῶν, παρήγγειλαν τὸν φόνον
 » αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν τοῦ γραμματεῦσ Βιτιαγόβσκ,
 » καίπερ ἀθῶων· διότι ὁ πρόθυμος οὗτος γραμματεὺσ οὐ-
 » δόλως ἐπήρκει τῆ πλεονεξία τοῦ Ναγότη, ὡς μὴ διδοὺσ
 » χρήματα πρὰ τὴν προστιγῆν τοῦ Τσάρου. Ὁ Μι-
 » χαήλ Ναγότησ, μαθὼν ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Τσά-
 » ρου ἐπορεύοντο εἰς Οὔγλιτσον, προσήγαγε πυροβόλα
 » τινὰ καὶ μαχαίρας καὶ σιδηροῦν βόπαιλον, ἅτινα κα-
 » θαιμάξασ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν νεκρῶν τῶν φανευθέντων
 » πρὸσ ἀπόδειξιν τοῦ ὑποτιθεμένου κηκουργήματос αὐ-
 » τῶν. » Τὸ ἀτόπημα τοῦτο ἐτεκύρωσε καὶ ὁ Ἀρχι-
 » μανδρίτης τοῦ μοναστηρίου τῆσ Ἀναστάσεωσ Θεο-
 » δώρητοσ, οἱ δύο Ἡγούμενοι καὶ ὁ πνευματικὸσ τῶν
 » Ναγότη ἐκ φόβου καὶ δειλίας· ἡ δὲ ὁμόφωνοσ μαρτυ-
 » ρία τῆσ ἀληθείασ κατεπνίγη. Τὰσ ἀποκρίσεισ τοῦ Μι-
 » χαήλ Ναγότη ἐνέγραψαν μόνον ὡσ φανεροῦ συ-
 » χοφόντου, ἐπιμόνωσ μαρτυροῦντοσ, ὅτι ὁ Δημήτριος ἀ-
 » πώλετο ὑπὸ τῶν κακούργων.

Ἐπανελθὼν εἰσ Μόσχαν ὁ Σούισκησ τῆ 2 Ἰουνίου
 παρέδωκε τῷ μονάρχῃ τὴν ἀνάκρισιν· οὗτοσ δὲ πρέ-
 » πεμφεν αὐτὴν πρὸσ τὸν Πιτριάρχην καὶ τοὺσ Ἐπι-
 » σκόπουσ, οἱ τινεσ, συνελθόντεσ εἰσ συμβούλιον μετὰ

τῶν εὐπατριδῶν, ἐκέλευσαν τὸν γραμματέα Βασίλειον Τσελκάλοβ ἀναγνῶναι αὐτήν. Ματὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ Μητροπολίτης τῶν Κρουτίτσων Γελάσιος ἐγερθεὶς εἶπε τῷ Ἰώβ·» Δῆλον ποιῶ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύ-
 » νοδον, ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ τοῦ Οὐγλίτσου ἀνα-
 » χωρήσεώς μου ἡ χήρα Τσαρίνα, μετακαλεσαμένη με,
 » παρεκάλεσε μετὰ δακρύων ἵνα καταπραύνω τὴν ὀργὴν
 » τοῦ Τσάρου κατὰ τῶν φονευσάντων τὸν γραμματέα
 » «Βιτιαγόβσκη καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ· ὅτι αὐτὴ βλέπουσα τὸ
 » ἔγκλημα, δέεται ταπεινῶς τοῦ Μονάρχου μὴ ἀπολέσαι
 » τοὺς ταλαιπώρους συγγενεῖς αὐτῆς.» Ὁ δόλιος Γε-
 » λάσιος, διαστρέψας ἴσως τοὺς λόγους τῆς ἀτυχοῦς ταύ-
 » τῆς μητρὸς, παρέστησε τῷ Ἰώβ νέον γράμμα τοῦ τοπο-
 » τηρητοῦ τοῦ Οὐγλίτσου, λέγον, ὅτι ὁ Δημήτριος ἀλη-
 » θῶς ἐτελεύτησεν ἐν παροξυσμῷ ἀποπληξίας, καὶ ὅτι ὁ
 » Μιχαὴλ Ναγόης οἱ νοβ α ρ ῶ ν προσέταξε τὸν φόνον
 » τῶν ἀθῶων Ἡ δὲ Σύνοδος (λυπηρὰ ἀνάμνησις τῆ
 » Ἐκκλησίᾳ) παρέλωκε τῷ Θεοδώρῳ ἔγγριφον, περιέχον
 » τάδε· « Γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Τσάρου! ἡμεῖς ἐπέι-
 » σθημεν, ὅτι ὁ βασιλόπαις ἔπαυσε ζῶν τῆ θείᾳ βουλήσει·
 » ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ναγόης ἐστὶν ὁ αἷτιος τοῦ φοβεροῦ
 » φόνου· ὅτι ἐνήργησε μόνον κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ
 » ἰδίου πάθους· ὅτι συνεβουλεύετο τοῖς βδελυροῖς
 » μάντεσι, τῷ Ἀνδρέᾳ Μοτσάλοβ καὶ ἄλλοις, καὶ ὅτι
 » οἱ πολῖται τοῦ Οὐγλίτσου, ὡς αὐτὸς, ἀξιοί εἰσι ποι-
 » νῆς διὰ τὴν προδοσίαν αὐτῶν καὶ τὸ κακούρ-
 » γημα. Ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὡς πάντως κο-
 » σμικὴν ἀνάγκη ἵνα κρίνη ὁ Θεὸς καὶ ὁ κυριάρχης·
 » διότι τῷ κραταιῷ ἀνῆκει τιμωρῆσαι ἢ συγχωρῆσαι,
 » ἡμῖν δὲ καθῆκον μόνον προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ ὑπὲρ
 » μακροημερεύσεως τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Τσαρίνης καὶ

1591. » ὑπὲρ εὐημερίας καὶ εἰρήνης τοῦ ἔθνους.» Ὁ δὲ Θεόδωρος ἐκέλευσε τοὺς εὐπατρίδας ἵνα κρίνωσι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ τιμωρήσωσι τοὺς ἐνόχους. Ἀπήγαγον οὖν δεσμώτας εἰς Μόσχαν τοὺς Ναγόη, τὴν τροφὸν τοῦ Δημητρίου, τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ τὸν νομιζόμενον μάντιν Μοστάλοβ· ἀνακρίναντες δ' ἐκ νέου ἐβασάνισαν, πρὸ πάντων δὲ τὸν Μιχτήλ Ναγόην μὴ δυνηθέντες ἵνα ἀναγκάσωσιν αὐτὸν εἰς ψευδῆ ὁμολογίαν τῆς αὐτοχειρίας (136). Τέλος ἐξώρισαν πάντας τοὺς Ναγόη εἰς τὰς ἐσχατιωτίδας, ὅπου καθεῖρξαν· ἡ δὲ χήρα Τσαρίνα, ἀποκαρεῖσα ἐξ ἀνάγκης, ἀπύχθη εἰς τὸ παρὰ τὸν Βίξαν ἔρημον μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου παρὰ τῷ Τσερποβέτσῳ. Οἱ νεκροὶ τοῦ κακούργου Βιτιαγόβσκη καὶ τῶν συνενόχων, οὓς ὁ λαὸς τοῦ Ὀυλίτσου ἔρριψεν εἰς λάκκον τινα, ἐξιχθέντες ἐκηδεύθησαν καὶ ἐτάφησαν μεγαλοπρεπῶς. Ἰῶν δὲ πολιτῶν τῆς πόλεως ταύτης, ἐξελεγχθέντων φονέων τῶν ἀθώων, ἐτιμώρησαν θανάτῳ περὶ τοὺς διακοσίους, ἄλλων ἀπέκοψιν τὴν γλῶσσαν, πολλοὺς ἐξώρισαν, τοὺς δὲ πλείστους μετώκισαν εἰς Σιβηρίαν πρὸς κατοικισμὸν τῆς πόλεως Πελίμ (137). ὥστε ἡ ἀρχαία καὶ μεγάλη πόλις Οὔγλιτσον, ἣτις εἶχε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἑκατὸν πεντήκοντα ναοὺς καὶ τριάκοντα χιλιάδας κατοίκων ἡρημώθη εἰσαεὶ, ὅπως διαμείνη μνημεῖον τῆς φοβερᾶς ὀργῆς τοῦ Βορίση κατὰ τῶν τολμηρῶν ἐλεγκτῶν τοῦ ἀθεμιτουργήματος αὐτοῦ, ἔμειναν δὲ μόνον ἐρείπια ἐπικαλούμενα τὴν θεῖαν ἐκδίκησιν.

Ὁ Γοδουνοβ μετὰ τῆς αὐτῆς θρασύτητος τιμωρῶν τὴν ἀρετὴν καὶ ἀμείβων τὴν κακουργίαν, ἐδωρήσατο πλούσια κτήματα τῇ βδελυρᾷ ἐπιμελητρίᾳ Βολόχοβ καὶ τῇ γυναικὶ καὶ ταῖς θυγατράσι τοῦ Βιτιαγόβσκη

(138)· ἐπεδαψίλευε δὲ δῶρα τοῖς συνέδροις τοῦ συμβου-
 λίου καὶ πᾶσι τοῖς πρώτοις τῶν ἀρχόντων (139), οὓς
 ἐκολάκευε καὶ εἰστία μεγαλοπρεπῶς, ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθη
 ἵνα καθησυχάσῃ τὸν Κλεσνὶν, ὅστις ἀπέθανε μοναχὸς
 μετὰ τινα ἔτη ὡς ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς συνειδήσεως.
 Ἀλλὰ σιγῶσης τῆς αὐλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἤκούετο
 ὁ γογγυσμὸς τοῦ λαοῦ, ὃν οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ Σουίσκη γε-
 νομένη ἀνάκρισις ἐξηπάτησεν, οὔτε ἡ κρίσις τῶν Ἱεραρ-
 χῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε ἡ καταδίκη τῶν εὐπατριδῶν. Οἱ
 κατάσκοποι τοῦ Βορίση ἤκουον τῶν ψιθυρισμῶν περὶ τῆς
 φρικώδους σφαγῆς, τοῦ κρυφίου αἰτίου αὐτῆς (140),
 τῆς λυπηρᾶς τυφλώσεως τοῦ Ἰσάρου καὶ τῆς αἰσχυρᾶς
 ἀνθρωπαρεσχείας τῶν τε μεγιστάνων καὶ τοῦ κλήρου,
 καὶ ἔβλεπον πολλοὺς τοῦ ὄχλου σκυθρωπάζοντας. Ὁ δὲ
 Βορίσης, καταταρασσόμενος ὑπὸ τῆς φήμης, ὠφελήθη
 ἐκ τῆς ἐρημωσάσης τὴν Μόσχαν φρικώδους συμφορᾶς,
 ὅπως κατασιγάσῃ αὐτήν. Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τῆς
 Ἀγίας Τριάδος, κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ μονάρχου, ἀ-
 πελθόντος μετὰ τῶν εὐπατριδῶν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ
 Ἀγίου Σεργίου, πυρκαϊὰ ἐξέλαμψε κατὰ τὴν πλατεῖαν
 τῶν ἀμαξοποιῶν, ἐν μικρῷ δὲ χρόνῳ ἡ Ἀρβατεία ὁδός,
 ἡ Νικητεία ἡ Ἰβερεία, ἡ Πετρεῖα, πᾶσα ἡ λευκὴ πόλις,
 τὸ πρεσβεῖον, τὸ προάστειον τῶν τοξοτῶν καὶ ἅπαν
 τὸ πέραν τοῦ Νεγλίνα μέρος (141), αἱ οἰκίαι, τὰ ἐργα-
 στήρια καὶ οἱ ναοὶ ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ
 πυρός, ὡς καὶ πολλοὶ κάτοικοι. Τὸ Κρεμλῖνον καὶ
 Κιτάι, ὅπου κατῴκουν οἱ εὐγενεῖς, ἐσώθησαν ἀπὸ τοῦ
 καταστρεπτικοῦ πυρός· ἀλλ' οἱ πολῖται ἔμειναν ἄστεγοι,
 πολλοὶ δὲ καὶ ἄποροι. Οἱ ὄδυρμοὶ καὶ οἰμωγαὶ ἤκούοντο
 ἐκ τοῦ ἀπεράντου πυρποληθέντος τόπου, ὃ δὲ λαὸς ἔ-
 τρεχε παμπληθεὶ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ μοναστηρίου Ἀγίου

<sup>Ἐμπρησμέδες τῆς
 Μόσχας.</sup>

1591.

Σεργίου ὅπως προαπαντήσας τῷ κυριάρχῃ ἐπικαλέσῃται ἔλεος καὶ συνδρομὴν. Ἄλλ' ὁ Βορίσης, ἐμποδίσας αὐτοὺς τοῦ προσελθεῖν τῷ μονάρχῃ, παρέστη ἐν μέσῳ αὐτῶν δεικνύων ἀγάπην καὶ συμπάθειαν, ἤκουε πάντων, ὑπισχνεῖτο πρὸς πάντας καὶ ἐξεπλήρωσε τὰ ὑπεσχημένα· ἀνήγειρεν ὀλοκλήρους ὁδοὺς, ἀπένειμε χρήματα καὶ ἀτελείας, καὶ τέλος ἀπέδειξε τοσαύτην μεγαλοδωρίαν, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς Μόσχας, παραμυθούμενοι καὶ ἐκπληττόμενοι ἐπὶ τηλικαύταις ἀγαθοεργίαις, ἤρξαντο ἐπαινεῖν ἐνθέρμως τὸν Γοδουνόβ. Ἄγνωστον, εἰ ἔτυχεν ὠφελῆθαι ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως κτήσῃται τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἢ ἦν ὁ κρύφιος αἴτιος τῆς συμφορᾶς ταύτης τῆς πρωτεύουσας, ὡς διῆσχυρίζεται ὁ χρονογράφος καὶ ἐπίστευον πολλοὶ τῶν συγχρόνων (124). Ἐν δὲ τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις ἀναφέρεται, « Ὅτι κακοῦργοι ἐνέβαλον τὸ πῦρ τότε ἐν τῇ Μόσχᾳ. » Ἄλλ' ὁ Βορίσης ἔστρεψε τὴν ὑπόψιν τυχόντων πρὸς τοὺς ἐχθρούς· διό, συλληφθέντων τῶν περὶ τὸν Ἀθανάσιον Ναγόην καὶ τῶν περὶ τοὺς δύο ἀδελφούς αὐτοῦ καὶ ἀνακριθέντων, διεθρυλλήθη ὅτι ἀποδεικνύεται τὸ κακούργημα. Ἄλλ' ὅμως οὐδόλως ἐτιμώρησαν αὐτοὺς, ἢ δὲ ὑπόθεσις ἔμεινεν ἀσαφής τοῖς μεταγενεστέροις.

Μετ' οὐ πολὺ ἄλλο ἀπροσδόκητον συμβεβηκός, εὐάρεστον οἶονεὶ τῷ Γοδουνόβ, κατατάραξε τὴν Μόσχαν καὶ πᾶσαν τὴν Ῥωσσίαν καὶ περιέσπασε τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ φρικώδους θανάτου τοῦ Δημητρίου· ἦν δὲ τοῦτο ἡ εἰσβολὴ τῶν βρῆβάρων. Ὁ Χάνης Καζῆ-Γιρέϊς, ἑξαπατῶν τὸν Γτάρον διὰ ψευδῶν φιλικῶν διαβεβαιώσεων, ἐκοινολογεῖτο πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας (143), αἰτῶν πρὸς αὐτοῦ χρήματα καὶ ὑπισχνούμενος ἵνα καταπλήξῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ ἰσχυρᾶς εἰσβολῆς, εἰς

Εἰσβολὴ τοῦ

Χάνη καὶ μάχη
παρὰ τὴν Μό-
σχαν.

ἦν ἀληθῶς παρεσκευάζετο, ἐκπληρῶν τήν τε προ-
 ταγήν τοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν σουλτάνου καὶ τὴν ἰδίαν
 ἐπιθυμίαν. Καὶ πρώτη μὲν αἰτίασις αὐτοῦ ἦν,
 ὅτι ἀνηγγείλαμεν κρύφα τοῖς Λιθουανοῖς μεγα-
 σταῖσιν, ὅτι διενοεῖτο ἐκστρατεῦσαι ἐπὶ τὴν χώραν αὐ-
 τῶν καὶ ὅτι προετείναμεν αὐτῇ πολεμῆσαι ἀπὸ κοινοῦ
 πρὸς τὴν Ταυρικὴν· τοῦτο δ' ἴσως ἔμαθε παρὰ τοῦ βασι-
 λέως Σιγισμούνδου. Δευτέρα δὲ αἰτίασις ἦν, ὅτι ὁ Θεό-
 δωρος ἀπέτρεψε τῷ βασιλόπαιδι Μουράτ ἀπελθεῖν πρὸς
 τὸν Χάνην, ὅστις ἔπεισε τὸν ἀνεψιὸν τοῦτον ἵνα παραδῶ
 τῇ λήθῃ τὸ παρελθόν, ἐβουλεύετο δ' ἀναγορεῦσαι αὐ-
 τὸν καλγᾶν, ἥτοι πρῶτον μεγιστᾶνα τῆς ἐν Ταυρικῇ
 παρεμβολῆς. Ὁ Μουράτ ἔμενεν ἐν Ἀστραχανίῳ, ὑπη-
 ρετῶν πάντοτε μετὰ πίστεως τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ κατα-
 στέλλων τοὺς Νογαίους, ὅτε, καταλυπούμενου τοῦ Θεο-
 δώρου, ἐτελεύτησεν αἰφνιδίως, φαρμακευθεὶς, ὡς ὑπο-
 τίθεται, ὑπὸ κακούργων, πεμφθέντων ἐκ Κριμαίας.
 Ἄλλ' ὁ Χάνης διατεινόμενος, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι ἐφαρμά-
 κευσαν τὸν Μουράτ, ὤμοσεν ἵνα λάβῃ δίκην παρ' αὐτῶν.
 Τρίτη δ' αἰτία τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐξοπλισμοῦ τοῦ
 Καζῆ-Γιρέι ἦν, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τῶν μεγιστάνων,
 πᾶς ἀγαθὸς Χάνης ὀφείλε, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδο-
 σιν, ἰδεῖν τὸν Ὀκκαν ἅπαξ τοῦλάχιστον, χάριν πολε-
 μικῆς δόξης (144), τουτέστιν ἐπεθύμουν Ῥωσσικῶν
 λαφύρων, πιστεύοντες εἰς τὸν πρῶτον παρ' αὐτοῖς Σουηδὸν
 πρεσβευτὴν, λέγοντα, ὅτι ἅπας ὁ στρατὸς τοῦ Τσάρου
 ἠσχολεῖτο περὶ τὸν πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ πόλεμον.
 Ἡμεῖς πάντοτε εἶχομεν κατασκόπους καὶ φίλους ἐν τῇ
 Ταυρικῇ οὐχὶ μόνον ὅπως μανθάνωσι τὰ ἔργα, ἀλλὰ
 καὶ τὰς βουλάς τῶν Χανῶν· τότε δ' ἤσαν ἐκεῖ καὶ οἱ τα-
 χυδρόμοι τῆς Μόσχας· ἐπομένως ὁ Χάνης οὐκ ἐδυνήθη
 (Καραμζ. Τόμ. 10.)

1591.]

μὲν ἀποκρῦψαι ἡμῶν τὸν φοβερόν ἐξοπλισμὸν, κατώρ-
 θωσεν ὅμως ἐξαπατήσαι ἡμᾶς· διότι ἐπεισε τὸν ἀγρυ-
 πνον κυβερνήτην, ὅτι πορεύεται πορθήσων τὴν Βίλναν
 καὶ Κρακοβίαν ἀναδείξας δὲ καὶ πρεσβείαν, ὅπως
 ἀπέλθῃ εἰς Μόσχαν πρὸς συναμολόγησιν συμμαχίας,
 ἀπήτησε καὶ παρὰ τοῦ Τσάρου τὴν παραχρήμα πρὸς
 αὐτὸν ἀποστολὴν τινος τῶν πρώτων μεγιστάνων. Κατὰ
 τὸν χρόνον τοῦτον μεγάλη κίνησις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν
 σκηνωμάτων· διότι πάντες οἱ δυνάμενοι ὀπλοφορῆσαι,
 νέοι καὶ γέροντες, ἀνέβαινον τοὺς ἵππους, ἐνωθέντων
 μετ' αὐτῶν καὶ τῶν στιφῶν τῶν Νογαίων, τοῦ σκηνώ-
 ματος Καζῆ, καὶ τῶν τοῦ σουλτάνου, ἐλθόντων ἐκ τῆς
 Ἀζόφ καὶ τοῦ Βιελγορόδου μετὰ πυροβολικοῦ (145).
 Τὸ ἔαρ, πάντοτε ἐπικίνδυνον τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ,
 ἐπέστη· τὸ δὲ συμβούλιον τοῦ Τσάρου, καὶ τοὶ ἀμερι-
 μοῦν, ἐπεμψεν, ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου μηνός, ἐπιφανεῖς
 στρατηγούς, τὸν πρίγκιπα Μστισλάβσκην, Νογόκτοβ,
 τοὺς Γρουβετσκόη, τὸν Γολίτσιν καὶ τὸν Θεόδωρον Χβο-
 ροστίνιν πρὸς τὸν παρὰ τὸν Ὀκκαν στρατοπεδεύοντα
 στρατὸν ἡμῶν, ἤτοι εἰς Σερπούχοβον, Καλούγαν καὶ
 ἀλλάχοῦ. Κατὰ τὸν μῆνα δὲ Μαΐιον οἱ περίπολοι ἡμῶν
 οὐδενὶ Τατάρῳ ἀπήντησαν παρὰ τὸν ἀρχτῶον Δόνετσον
 καὶ τὸν Βορόβαν, εἶδον δὲ μόνον τὰ ἔχνη χειμερινοῦ
 στρατοπέδου καὶ καταλειμμένας σκηνάς. Ἄλλὰ τῇ
 26 Ἰουνίου ταχυδρόμοι, ἐλθόντες εἰς Μόσχαν, ἀνήγγειλαν
 ὅτι ἡ ἔρημος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν στιφῶν τοῦ Χάνη
 καὶ ὅτι πλέον ἢ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδες μαχητῶν
 τῆς Κριμαίας ἐπορεύοντο ἐπὶ τὴν Γούλαν, καταλείπον-
 τες ὀπίσω αὐτῶν τὰ φρούρια, οὐδαμοῦ ἰστάμενοι οὐδὲ
 διασκορπιζόμενοι πρὸς διαρπαγὴν. Ὁ Γοδουνόβ ἀνέδει-
 ξεν ἀναγκαίως πᾶσαν δραστηριότητα πρὸς ἐπανόρθωσιν

τῆς ἐλλείψεως αὐτοῦ, παραγγείλας παραχρῆμα ταῖς στρατηγοῖς τῶν μεθορίων πόλεων ἵνα ἀπέλθωσι ταχέως εἰς Σερπούχοβον, καί, ἐνωθέντες μετὰ τοῦ πρίγκιπος Μοτισλάβσκη, ἀπαντήσωσι τῷ Χάνη ἐπὶ τοῦ πεδίου. Δυστυχῶς ὁμοῦς ὁ κύριος ἡμῶν στρατός ἦν ἐν Νοβογορόδω καὶ Πσκόδω, ἐπιτηρῶν τοὺς Σουηδοὺς· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀδύνατον ἵνα προσέλθῃ ἐν καιρῷ εἰς τὴν κρίσιμον μάχην, οὔτε καὶ διεννοῦντο περὶ αὐτοῦ. Ἡ Μόσχα παρεσκευάσθη· καὶ ἡ μὲν φρούρησις τῶν ἀνακτόρων ἀνετέθη τῷ πρίγκιπι Ἰωάννη Μιχαήλ Γλίνσκη, ἡ δὲ τοῦ Κρεμλίνου, τῷ Δημητρίῳ Σούισκη, ἡ δὲ τοῦ Κιτάι, τῷ Γολίττιν, ἡ δὲ τῆς λευκῆς πόλεως, τῷ ἐκ Σουσαλίας Νόγτεβ καὶ τῷ Τουρένιν. Τῇ δὲ 17 Ἰουνίου μαθόντες ἐν Μόσχᾳ, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔβαινε ταχέως ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν, ἐπέισθησαν ὅτι ἦν ἀδύνατον ἵνα ἐνώτωσι πάσας τὰς δυνάμεις παρὰ τὸν Ὀκκαν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χάνη· διὸ μετέβαλον πάντα τὰ διαταχθέντα. Καὶ ὁ μὲν Μοτισλάβσκης παρηγγέλθη ἐπανακάμψαι εἰς Μόσχαν, ὅπως πρὸ τῶν ἱερῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ πρὸ τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κρεμλίνου καὶ τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Τσιρίνης συνάψῃ μάχην πρὸς τοὺς ἀπίστους ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Διεθρυλλήθη δὲ πρὸς ἡσυχίαν τοῦ τετραρχομένου λαοῦ, ὅτι κατελείπομεν τὰ περὶ τὸν Ὀκκαν, ὅπως ἐμβάλωμεν εἰς παγίδα τὸν ἐχθρὸν (147), καὶ ὅτι ἐσκαποῦμεν τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν αὐτοῦ, προσάγοντες αὐτὸν εἰς τὸ μέσον τῆς Ῥωσσίας. Τῷ ὄντι, ἡ ἀποχώρησις αὕτη τοῦ Μοτισλάβσκη ἠῤῥξανε τὸν στρατὸν αὐτῆς κατὰ χιλιάδας ἐξ ἀρίστων Μοσχίων μαχητῶν καὶ τὴν ἐξ εὐγενῶν καὶ παίδων εὐπατριδῶν φρουρὰν τοῦ κυριάρχου, πλὴν τῶν ἐξωπλισμένων πολιτῶν, παρεῖχε δ' ὑμῖν μεγάλην ὑπεροχὴν δυνά-

1591.] μεως καὶ τὸ πλεονέκτημα τοῦ πολεμῆσαι ὑπὸ τὰ ἀπόρθητα τείχη, ὡς προστατευομένοις καὶ ὑπὸ τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ, φοβεροῦ τοῖς βαρβάροις. Προέκειτο δὲ ἵνα προλάβωμεν μὴ ὁ Χάνης ἐμβάλῃ πῦρ καὶ καταστροφὴν ἐν μέσῃ τῇ πρωτευούσῃ, ὡς ἔπραξεν ὁ Δεβλέτ-Γιρέις τῷ 1571· διὸ ὠχυρώθη μετὰ θαυμασίας ταχύτητος τὸ πέραν τοῦ Μόσχα προάστειον διὰ ξυλίνων τειχῶν καὶ κανονοσοιχιῶν (148), καὶ μετεβλήθησαν εἰς φρούρια τὰ μοναστήρια τοῦ Δανιήλ καὶ τοῦ Σωτήρος καὶ Σίμωνος, τοῦ στρατοπέδου κατασκηνώσαντος δύο βέρσια μακρὰν τῆς πόλεως μεταξὺ τῶν ὁδῶν Μαλούγας καὶ Τούλας· κατεσκευάσθη κινητὸν φρούριον ἐκ σανίδων καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ἐν ᾧ ἐτέθη ἡ αὐτὴ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἣν ὁ μέγας Ἡγεμὼν Δημήτριος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν παρὰ τὸν Τάναϊν μάχην· ψαλλομένων δὲ παρακλήσεων, οἱ πολῖται περιέτρεχον τὴν Μόσχαν μετὰ σταυρῶν, ἀναμένοντες μετὰ πόθου τὸν Μστισλάβσκη. Τῇ 29 Ἰουνίου ὁ στρατηγὸς οὗτος ἀνεχώρησεν ἐκ Σερπουχόβου, καταλιπὼν ὀλίγην φρουρὰν παρὰ τὸν Ὀκκαν, διενυκτέρευσε δὲ παρὰ τὸν Λοπάσνιαν ἐν μέσῳ τῶν γεωλόφων, ἐνδόξων μνημείων τῆς κατὰ τὸ 1572 ἀειμνήστου νίκης. Ὁ αὐτὸς ἐχθρὸς ἐπορεύετο ἐφ' ἡμᾶς τότε, ἀλλ' ἡ Ῥωσσία οὐκ εἶχε νῦν Βοροτίνσκη! Τὴν ἐσπέραν τῆς 1 Ἰουλίου τὰ στρατεύματα παρετάχθησαν ἐν τοῖς παρὰ τὸν Μόσχαν λειμῶσιν ἀπέναντι τῆς Κολομένσκης, οἱ δὲ στρατηγοὶ ἔσπευσαν εἰς τὸν μονάρχην ὅπως ἀνεπέγκωσι τὰ τῆς παρασκευῆς καὶ συμβουλευθῶσιν· ἐπανελθόντες δὲ τῇ ἐπαύριον, ἔταξαν τὰ στρατεύματα ἐπὶ τοῦ παρασκευασθέντος ἀπέναντι τοῦ μοναστηρίου Δανιήλ στρατοπέδου. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ Τσάρος, ἐπιθεωρήσας τὸν στρατὸν, ἐλάλησεν εὐνοϊκώτατα πρὸς

τοὺς στρατηγούς καὶ μαχητὰς καὶ ἠρώτησε περὶ τῆς ὑγείας αὐτῶν, οὐδεμίαν δεικνύων δειλίαν καὶ λέγων, ὅτι ἀνέθηκε πᾶσαν τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς Ῥώσους.

Τῆ 3 Ἰουλίου ὁ Θεόδωρος ἔμαθεν ὅτι ὁ Χάνης, διαβὰς τὸν Ὀκκαν παρὰ τὸ Τέσλοβον, διενυκτέρευε παρὰ τὸν Λοπάσνιαν πορευόμενος κατ'εὐθείαν εἰς Μόσχαν, καὶ ὅτι ἡ προπορεία τοῦ ἐχθροῦ, ἀπαντήσασα τῷ ἀτρομήτῳ στρατηγῷ Βλαδιμίρῳ Βαχτεάροβ, πεμφθέντι εἰς Πόχραν μετὰ διακοσίων πενήκοντα παίδων εὐπατριδῶν, ἠττήθη καὶ κατεδιώχθη μέχρι τῆς κώμης Βίτσου. Τότε τὰ στρατεύματα παρεσκευάσθησαν εἰς μάχην, ἐκάστου συντάγματος καταλαβόντος τὴν οἰκείαν θέσιν καὶ μὴ ἐξερχομένου τῶν ὠχυρωμάτων τὸ δὲ ἑσπέρας ἠνώθη μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ φρουρὰ τοῦ Τσάρου. Τέλος ἐφάνη ὁ Βορίσης Γοδουνόβ καθωπλισμένος ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ ἵππου, φέρων τὴν ἀρχαίαν σημαίαν τῶν μεγάλων ἡγεμόνων· διότι καὶ ὁ ἀνὴρ, ὃς ἦν ἡ ψυχὴ τοῦ συμβουλίου, ὤφειλεν ἵνα θαρρύνῃ τὸν στρατὸν μαχόμενον ὑπὲρ τοῦ βασιλείου. Ὁ δὲ Θεόδωρος, δούς αὐτῷ πάντας τοὺς εὐγενεῖς καὶ σωματοφύλακας, τῶς ἀχωρίστους ἀπ' αὐτοῦ, ἐνεκλείσθη ἐν μεμονωμένῳ δωματίῳ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ πνευματικοῦ χάριν προσευχῆς, οὐδ' ἐφοβεῖτο τὸν κίνδυνον, ἐπειδὴ ἐνόμιζε τὸν φόβον ὡς ἀμάρτημα· πράξας δὲ ὅ,τι ἐδύνατο πρὸς ἄμυναν τῆς πατρίδος, παρεδίδω ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐπικράτειαν μετ' ἀγγελικῆς ἀταραξίας τῇ θελήσει τοῦ Παντοδυνάμου. Ὁ κυβερνήτης, περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες προέπεμπον αὐτὸν ὡς μονάρχην, ἀπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου ἐπέδξαντο αὐτὸν διαφερόντως οἱ στρατηγοὶ, ἀλλ' οὐκ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν παρὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ ἐμπειρο-

1591.

τάτου τῶν στρατηγῶν Μοσιολάβσκη, ταχθεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει τοῦ μεγάλου στρατοῦ καὶ συστήσας παρ' αὐτῷ στρατιωτικὸν συμβούλιον ἐξ ἑξ ἀξιωματικῶν, ἐν εἷς ἦν καὶ ὁ ἐξάκουστος ἐξόριστος Βόγδινος Ἰακώβου Βέλσκης, πολεμιστῆς ἐπίσημος καὶ ἔνδοξος, συνδιαλλαγείς πρὸς τὴν αὐλήν καὶ τὸν λαὸν τῇ ἰσχυρᾷ μεσιτείᾳ τοῦ Γοδουνόβ (149).

Ὁ στρατὸς διενυκτέρευσε ἐνοπλος, ὡς καὶ ὁ Γοδουνόβ, ὅστις παννύχιος πηρήλαυσε τὰς τάξεις καὶ ἔθηγε τὸ θάρρος αὐτῶν (150). ἐδίδω καὶ ἐλάμβανε συμβουλὰς, ἀπήτει πίστιν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἐνέπνεε αὐτὴν ἀναπληρῶν διὰ τῆς μεγαλονοίας τὴν πολεμικὴν ἀπειρίαν αὐτοῦ. Ἦν γνωστὸν ὅτι ὁ ἐχθρὸς προσηγγίζε, καὶ ἠκούετο πόρρωθεν ὁ θόρυβος καὶ ὁ πάταγος τῶν ἵππων· περὶ δὲ τὴν ἑὼ ἐφάνησαν πυκνὰ Ταταρικὰ πλήθη. Ὁ Καζη - Γιρέις, χωρῶν πεφυλαγμένως, ἔστη πρὸ τῆς κώμης Κολομένσκης καὶ τοῦ ὄρους Ποκλονάια, ὅθεν, ἐξετάσας τοὺς τόπους, ἐκέλευσε τοὺς βασιλόπαιδας προσβαλεῖν τὸ Ῥωσικὸν στρατόπεδον. Καὶ τέως μὲν τὰ πάντα εἶχον ἡσυχως, ἀλλὰ ταχέως τὸ πολυάριθμον ἐχθρικὸν ἵππικὸν κατέβη ἐκ τῶν ὑψωμάτων εἰς τὸ πεδίου· τότε ἤχησαν πᾶσαι αἱ κανονοστοιχίαι τοῦ στρατοπέδου, τῶν μοναστηρίων καὶ τοῦ Κρεμλίνου (151), ἑκατοστύες δὲ λογαδῶν ἀνδρῶν ἐκ πάντων τῶν ταγμάτων μετὰ ἐκλεκτῶν ἀρχηγῶν, οἱ Λιθουανικοὶ καὶ Γερμανικοὶ λόχοι μετὰ τῶν ἰδίῳι λοχαγῶν ἐξῆλθον τῶν χαρακωμάτων, ὅπως ἀπαντήσωσι τοῖς Τατάροις. Οἱ στρατηγοὶ μετὰ τοῦ μεγάλου στρατοῦ ἔμειναν ἐν τῷ κινητῷ φρουρίῳ καιροφυλακτοῦντες. Ἡ μάχη ἤρξατο συγχρόνως πολλαχοῦ, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν ἡμετέρων τηλεβόλων, διεχωρίσθη τοξεύων· καὶ μετεχειρίζετο τὸ

1891.

ξίφος κάλλιον τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' ἡμεῖς ὑπερῆχομεν αὐτοῦ κατὰ τὰ πυροβόλα, μένοντες συνησπισμένοι καὶ προσβάλλοντες δι' ἀκαταπαύστου πυρός· ὥστε ἡ ἀμμώδης πεδιάς ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλειόνων μουσουλμανικῶν ἢ χριστιανικῶν πτωμάτων. Οἱ Μόσχοι ἐπλήρουν τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους καὶ τὰ κωδωνοσάσια, ἔνοπλοι καὶ ἄοπλοι, πάντες κινούμενοι ὑπὸ μεγάλης περιεργείας καὶ φρίκης· διότι προὔκειτο περὶ τῆς Μόσχας, ἧς ἡ σωτηρία ἢ ἀπώλεια ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τοῦ νικητοῦ! Ὁ λαὸς ὅτε μὲν εἰσίγα, ὅτε δὲ ἀνεβόα, πρρατηρῶν πάντα τὰ κινήματα τῆς κρατερᾶς ταύτης μάχης. Γούτο δ' ἦν θέαμα πρωτοφανές τῇ ἀρχαίᾳ ἡμῶν πρωτευούσῃ, ἣτις εἶδε μὲν ἄλλοτε τὰ τείχη πολιορκούμενα, ἀλλ' οὐχὶ μάχην ἐπὶ τῶν πεδιάδων αὐτῆς. Οἱ ἐν αὐτῇ οὐκ εἶχον ἀνάγκην ἀγγελιοφόρων, διότι ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἔβλεπον τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα· τινὲς δὲ ἀπέφευγον τοῦ ἰδεῖν αὐτὴν, ἀτενίζοντες τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ καταβρέχοντες διὰ τῶν θερμῶν δακρύων τὸ ἔδαφος τῶν ναῶν, ὅπου τὰ ἄτματα τῶν ἱερέων κίτεπνίγοντο ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν πυροβόλων καὶ ὅπου ἡ εὐωδία τοῦ λιβανωτοῦ ἀνεμιγνύετο μετὰ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος. Ἀπίστευτόν δ' ἐστὶ διηγήματι, ὅτι κατὰ τὴν κρίσιμον ὥραν, ὅτε αἱ καρδίαι ἔπαλλον ἰσχυρῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ἑκατονταετῶν γερόντων τῆς Μόσχας, εἷς μόνος ἀπήλαυε ψυχικῆς ἡσυχίας, οὗ τὸ ὄνομα μαχόμενοι οἱ Ῥῶσσοι ἐπεκαλοῦντο συγχρόνως πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ οὗ ἀπέθνησκον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης· αὐτὸς δὲ ἦν ὁ μονάρχης! . . . ὅστις κεκμηκῶς ὑπὸ ἐκτενοῦς προσευχῆς, ἐμεσημβρίαζεν ἡσύχως (152)! Ἐγερθεὶς δὲ εἶδεν ἐκ τοῦ δωματίου ἀταράχως τὴν μάχην, ὀπίσω δ' αὐτοῦ κλαίοντα τὸν ἀγαθὸν εὐπατρίδην Γρηγόριον Γοδουνόβ, πρὸς ὃν στραφεὶς τότε

1591. » εἶπεν. « Ἡσύχασον, αὔριον ὁ Χάνης οὐκ ἔσει-
 » ται ἐνταῦθα.» Καὶ ὁ λόγος οὗτος, λέγει ὁ χρονο-
 γράφος, ἦν προφητεία.

Ἡ μάχη ἀπέβη ἀμφίβροπος· οἱ δὲ πολέμιοι ἐκα-
 τέρωθεν ἐνίσχουον τοὺς μαχητάς, ἀλλ' ὁ μέγας στρα-
 τὸς οὐκέτι συνεπλάκη· διότι ὁ Μστισλάβσκης καὶ Γο-
 δουνόβ μετὰ τῶν βασιλικῶν σημαίων καὶ τοῦ ἡμίσεως
 λογάδος στρατοῦ ἔμενον ἀκίνητοι, ἀναμένοντες τὸν
 Χάνην, ὅς τις μετὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ στρατοῦ κατέλαβε πε-
 ρὶ τὴν ἐσπέραν τὴν κώμην Βοροβίεβον (152) μὴ
 καταβαίνων τὸ ὄρος, ὅθεν τὸ ἀρπακτικὸν ὄμμα
 αὐτοῦ κατεβίβρωσκε τὴν πρωτεύουσαν ὡς λείαν
 ποθητὴν, ἀλλὰ δυσχερῆ· διότι ἡ γῆ ἐστέναζεν ἐκ
 τοῦ ἤχου τῶν τηλεβόλων τῆς Μόσχας, οἱ δὲ Ῥῶσοι
 ἐπολέμουον ἀνδρείως ἐπὶ τῆς πεδιάδος μέχρι τῆς νυ-
 κτὸς, ὅτε οἱ πολέμιοι στρατοὶ ἀνεπαύθησαν. Πλη-
 θος Τατάρων ἔπεσον μαχόμενοι καὶ πολλοὶ ἐτραυμα-
 τίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλόπαις Βαστι - Γιρέις καὶ
 τινες μεγιστᾶνες καὶ μοῦρζαι (153), πολλοὶ δὲ ἐπιφα-
 νεῖς μαχηταὶ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὅθεν ὁ Χάνης καὶ οἱ
 ἀρχηγοὶ τῆς Κριμαίας, λειποψυχήσαντες, συνεβου-
 λεύοντο περὶ τοῦ ποιητέου μᾶλλον· ἐφόβουν δ' ἡ ἐ-
 θάρρυνον αὐτοὺς τὰ ἐπακολουθήματα νέας κρισίμου
 μάχης, ἀκούοντας τὸν ἀδιάλειπτον πυροβολισμόν καὶ
 βλέποντας μεγάλην κίνησιν μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου στρα-
 τοπέδου καὶ τῆς Μόσχας· διότι ὁ μὲν Γοδουνόβ, μὴ φειδό-
 μενος τῆς πυρίτιδος, παρήγγειλε συνεχῆ πυροβολισμόν
 καὶ κατὰ τὴν νύκτα πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ ἐχθροῦ, οἱ δὲ πο-
 λῖται μετὰ τὴν μάχην ὄρμησαν ἀθρόοι εἰς τὸ στρατό-
 πεδον ἡμῶν ὅπως συγχαρῶσι τοῖς ἀνδρείοις, ἴδωσι
 τοὺς ζῶντας φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ μάθωσι περὶ

1891.

τῶν πεσόντων. Οἱ αἰχμάλωτοι Ῥῶσσοι, πιστοὶ τῇ πα-
 τρίδι καὶ ἐν τοῖς δεσμοῖς, ἀποκρινόμενοι εἰς τὰς ἐρω-
 τήσεις τοῦ Χάνη ἔλεγον, ὅτι νέα στρατεύματα ἦλθον
 εἰς Μόσχαν ἐκ Νοβογορόδου καὶ Πσχόβου· ὅτι ὁ πυρο-
 βολισμὸς, ὃν ἤκουεν, ἦν σημεῖον χαρᾶς, τῆς νίκης
 ἡμῶν μὴ οὔσης ἀμφιβόλου, καὶ ὅτι πρὸ τῆς ἡμέρας ὀρμή-
 σομεν πανστρατιᾶ πρὸς τοὺς Τατάρους. Καὶ ἴσως ὁ
 Χάνης οὐκ ἐπίστευεν ὅλως εἰς τούτους, ἀλλ' ἤδη ἔβλε-
 πεν ὅτι ἐξηπατήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας, καὶ
 ὅτι οἱ Ῥῶσσοι, καὶ περ πολεμοῦντες πρὸς τοῦτον, ἔ-
 χουσι πολλοὺς ἔτι προμάχους. Ἐγὼ οὖν φυγεῖν ὑπὸ
 τὴν πρώτην ἔω.

Ἀναγγείλαντες τοῦτο τῷ Τσάρῳ οἱ στρατηγοὶ, ἡ-
 χούντων πάντων τῶν κωδῶνων τῆς περιχαροῦς Μό-
 σχας, κατεδίωξαν πανστρατιᾶ τὸν Χάνην, ὃς τις φεύγων
 κατέλιπε τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰς τροφὰς· διότι ἀκού-
 ων ὀπίσω αὐτοῦ τὸν πάταγον τοῦ ἡμετέρου ἵππικοῦ,
 καὶ μηδὲ στιγμὴν κατατρίβων εἰς ἀνάπαυσιν, κατήν-
 τησεν ἐν διαστήματι εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν παρὰ τὸν
 Ὀκκαν· ἡλίου δ' ἀνίσχοντος, ἰδὼν τὴν προπορείαν τῶν
 Ῥώσσω, ὤρμησεν εἰς τὸν ποταμὸν, καταλιπὼν τὰ ἴδια
 ὄχηματα, ὅπου πολλοὶ ἐπνίγησαν διαβαίνοντες, καὶ
 ἔφυγεν εἰς τὰ πρόσω.

Ὁ Μστισλάβσκης καὶ Γοδονόβ διενυκτέρευσαν
 ἐν Βίτσῳ, ὅθεν, καταδιώξαντες τὸν ἐχθρὸν μετὰ τοῦ
 ἐλαφροῦ ἡμῶν ἵππικοῦ, κατέλαβον τὴν ὀπισθοφυ-
 λακὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν Τούλαν, ὅπου κατενίκησαν αὐ-
 τὴν καὶ ἠχμαλώτισαν περὶ τοὺς χιλίους στρατιώτας
 καὶ τινὰς τῶν ἐπιφανεστάτων μούρζων· κατεπάτουν
 καὶ ἐξωλόθρευον τοὺς Τατάρους ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ
 ἐξέβαλον ὅλως τῶν ὀρίων ἡμῶν, ὅπου ὁ Καζῆ - Γιερίς

1591.

ἀπέτυχεν ἵνα φθείρῃ τὴν χώραν. Τῆ 2 Αὐγούστου κατήντησε νυκτὸς εἰς Κριμαίαν ἐπ' ὀχήματος τετραυματισμένος τὴν χεῖρα· ἐκ δὲ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας μόνις τὸ τριτημόριον ἐπανῆλθε πεζῆ καὶ λιμῶττον. Ἡ εἰσβολὴ αὐτῆ τοῦ Χάνη ὑπῆρξεν ὀλεθριωτάτη πρὸς τὴν Ταυρικὴν καὶ ἀβλαβεστάτη πρὸς τὴν Ῥωσίαν.

Οἱ ἀρχιστράτηγοι οὐδόλως προὔχωρησαν πέραν τοῦ Σερπουχόβου. Ἐπιστείλαντες δ' αὐτοῖς τοῦ Τσάρου, ἴσως κατὰ συμβουλήν τῆς συνετῆς Εἰρήνης, ἵνα καταδιώξωσι τὸν Χάνην καὶ σπουδάσωσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐρήμοις, ὁ Μσισλάβσκη ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἠδύνατο καταλαβεῖν αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἐποιήσατο μνεῖαν ἑαυτοῦ μόνον, ἐπετιμήθη σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, ὡς μὴ ποιήσας μνεῖαν τοῦ μεγαλοῦ ὀνόματος τοῦ Βορίση, πρὸς ὃν ἡ αὐλὴ ἀπεδίδω πᾶσαν τὴν τιμὴν τῆς νίκης. Ἄλλ' ὅμως κατὰ τὰς ἀμοιβὰς ἐτηρήθη ἐντελής ἰσότης· διότι τῆ 10 Ἰουλίου ἀπελθὼν εἰς Σερπούχοβον ὁ ἀξιωματικὸς Ἰωάννης Νικήτα Ἰουριεβ μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν τοῦ Τσάρου καὶ δώρων πρὸς τοὺς ἀρχιστρατήγους, καὶ ἐρωτήσας τὸν στρατὸν περὶ τῆς ὑγείας, ἐνεχείρισε πρὸς μὲν τοὺς ἀρχιστρατήγους Μσισλάβσκη καὶ Γοδουνόβ νομισματόσημα, πορτογαλλικοὺς χρυσοὺς, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ, Οὐγγρικοὺς. Παραγγείλας δὲ ἡ μονάρχης τοῖς νεωτέροις τούτων ἵνα μείνωσι παρὰ τὸν Ὄκκαν, μετεπέμψατο τοὺς ἄλλους εἰς Μόσχαν, ὅπως ἐπιδαφιλεύσῃ νέας χάριτας. Ἐνέδυσσε δὲ τὸν Βορίσην Ῥωσικὴν διφθέραν, ἣν αὐτὸς ἐφόρει, ἔχουσιν χρυσᾶ κομβία, τιμωμένην δὲ χιλίων ρουβλίων (πεντακισχιλίων τῶν νῦν ἀργυρῶν νο-

μισμάτων), καὶ ἐδωρήσατο αὐτῷ καὶ βαρύτιμον ἄλυσιν, 1591.
 ἣν αὐτὸς ἔφερε συνήθως, προσέτι δὲ χρυσοῦν σκεῦος
 τοῦ Μαμάϊ, λαμπρὸν λάφυρον τῆς μάχης τοῦ Κολι-
 κόβου, καὶ τρεῖς πόλεις τῆς ἐπαρχίας Βάγα· πλὴν δὲ
 τῶν δώρων τούτων ἀνηγόρευσε αὐτὸν ὑπερήτην, ^{Νίεν ἀξίωμα τοῦ}
 ἀξίωμα ἐπιφανέστερον ἢ τὸ τοῦ εὐπατρίδου, ὅπερ ἐπὶ ^{Γοδουνόβ.}
 αἰῶνα σχεδὸν ἀπενεμήθη τρισὶ μόνον μεγάλοις ἄρχου-
 σι, τῷ πρίγκιπι Συμεῶνι Ῥιαπολόβσκη, οὗ ὁ πατὴρ ἔσω-
 σεν Ἰωάννην τὸν Γ' ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ Σεμιάκη,
 τῷ πρίγκιπι Ἰωάννη Μιχαήλ Βοροτίνσκη διὰ τὴν πα-
 ρὰ τὸν Βεδρόσαν νίκη, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τῷ ἀθανά-
 τῳ πρίγκιπι Μιχαήλ, διὰ τὴν παρὰ τὸν Τάναϊν νί-
 κην κατὰ τῶν βασιλοπαίδων τῆς Κριμαίας καὶ τὴν ἄ-
 λωσιν τῆς Καζάνης. Ὁ Θεόδωρος ἐδωρήσατο καὶ τῷ
 πρίγκιπι Μοτισλάβσκη διφθέραν, ἔχουσαν ὡσαύτως
 χρυσᾶ κομβία, ἣν αὐτὸς ἐφόρει, χρυσὴν φιάλην καὶ τὴν
 πολίχνην Κάσινον μετὰ τῶν περὶ αὐτήν. Πρὸς δὲ τοὺς
 ἄλλους στρατηγούς, ἀρχηγούς καὶ παῖδας εὐπατριδῶν
 ἔδωκε διφθέρας, σκεύη, κτήματα ἢ χρήματα, διάφορα
 σηρικὰ ὑφάσματα, σαθέρια καὶ σκιούρους, καὶ πρὸς τοὺς
 τοξότας καὶ Κοζάκους, λεπτὰ σηρικὰ ὑφάσματα, ἐρι-
 εῦχα καὶ χρήματα· ἐνὶ λόγῳ οὐδεὶς πολεμιστῆς ἔμει-
 νεν ἄνευ ἀμοιβῆς. Τα δὲ μεγαλοπρεπῆ συμπόσια ἐν
 τοῖς ἀνακτόροις ἦσιν ἀτελεύτητα, πρὸς τιμὴν τοῦ Γο-
 δονόβ μᾶλλον ἢ τοῦ κυριάρχου, ὅστις παρήγγειλεν
 ἵνα ἀνακηρύξωσι καθ' ἅπασιν τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἄλλο-
 दाπήν, ὅτι ὁ Παντοδύναμος κατέστησεν αὐτὸν νικητὴν
 διὰ τῆς σπουδῆς καὶ προνοίας τοῦ Βορίση. Οὕ-
 τως ὁ Γοδουνόβ κατηγλαίσθη ὑπὸ πολεμικῆς δόξης, λαμ-
 προτάτης φιλοπολέμου ἐπικρατείας, ἣν πολλοὶ κίνδυ-
 νοὶ καὶ ἐχθροὶ περιεκύκλουν. Κατὰ τὸ παρὰ τὴν Μά-

1591. σχαν χωρίον, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ στρατὸς, ἀνηγέρθη λιθόδομος ναὸς, ἀφιερῶθεις τῇ Θεομήτορι, καὶ **τὸ Ταναϊδικὸν μοναστήριον.** μοναστήριον Ταναϊδικόν, κληθὲν οὕτως ἐκ τῆς Ἀγίας Εἰκόνοσ, ἣν ἔφερον ὁ μὲν Δημήτριος εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολικόβου, ὁ δὲ Γοδουνόβ εἰς τὴν μάχην τῆς Μόσχας. Πρὸς προφύλαξιν ἐν τῷ μέλλοντι τῆς πρωτευούσης ἀπὸ πάσης εἰσβολῆς τῶν Τατάρων περιέφραξαν ξυλίνοις τείχεσι μετὰ ὑψηλῶν πύργων τὰ προάστεια αὐτῆς. . . .

1592. **Συκοφαντία κατὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ ἐκδίκησις αὐτοῦ.** Ἄλλ' ὁ θρίαμβος τοῦ Βορίση, τὰ συμπόσια τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ αἱ χάριτες καὶ τὰ δῶρα τοῦ Γσάρου ἔληξαν εἰς βασάνους καὶ τιμωρίας. Ἀνήνεγκόν τινες τῷ κυβερνήτῃ, ὅτι διαθρυλλοῦνται πολλὰ κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς πόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν, μάλιστα δ' ἐν Ἀλεξίῳ. Γὰ θρυλλήματα ταῦτα, διαδοθέντα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἦσαν τοῦλάχιστον ἄτοπα· διότι ἔλεγον, ὅτι αὐτὸς ἤγαγε τὸν Χάνην εἰς Μόσχαν, ὅπως καταπαύσῃ τὴν κατακραυγὴν τῆς Ῥωσσίας περὶ τοῦ ἀπανθρώπου φόνου τοῦ Δημητρίου. Μόνος δ' ὁ λαὸς ἤκουε καὶ ἐπανελάμβανε τὴν συκοφαντίαν ταύτην. Ὁ Γοδουνόβ, εἰ ἦν γενναῖος καὶ ἀθῶος, ὤφειλεν ἵνα καταφρονήσῃ τῆς ἀνεμωλίου ταύτης συκοφαντίας, ἀλλὰ μὴ ἔχων καθαρὰν τὴν συνείδησιν ἐξωργίσθη. Ὅθεν ἐπεμφεν ἀξιωματικούς πολλαχοῦ, παραγγείλας αὐτοῖς ἀνακρίναι καὶ τιμωρῆσαι τοὺς τάλαιπώρους, ὅσοι ἐξ ἀπλότητος διεδίδοσαν τὴν συκοφαντίαν καὶ ὅσοι ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῶν βασάνων κατηγόρουσ τῶν ἀθῶων. Καὶ πολλοὶ μὲν ἀπέθανον ἐν ταῖς βασάνοις ἢ ἐν ταῖς εἰρκταῖς, ἄλλων δ' ἀπετμήθη ἡ κεφαλὴ καὶ ἄλλων ἡ γλῶσσα, πολλοὶ δὲ τόποι, κατὰ τὸν χρονογράφον, ἤρημώ-

θησαν τότε ἐν Οὐκραίνῃ. Νέαι πρὸς ταῖς τοῦ Οὐγλίτσου καταστροφαί.

1592.

Ἡ ὠμότης αὕτη, ἀξία τῶν χρόνων τοῦ Ἰωάννου, ἐφάνη ἀπαραίτητος τῷ Γοδουνόβ χάριν τῆς ἰδίας ἀσφαλείας καὶ τιμῆς, ἵνα μηδεὶς τολμᾷ λέγειν τι καὶ διανοεῖσθαι κατ' αὐτοῦ· οὕτω δ' ἐδύνατο διάγειν ἡσύχως καὶ εὐδαιμόνως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου. Ὁ Γοδουνόβ, φοβερός μόνον πρὸς μόνους τοὺς κατηγόρους, ἐφαίνετο ἐπισικῆς κατὰ τὰ ἄλλα· διότι εἴ τις ποινῆς ἀξίος προεφασίζετο τὴν φυσικὴν τῆ ἀνθρωπότητι ἀδυναμίαν, ἐλάμβανε συγγνώμην· ἐν δὲ τῷ διατάγματι τῆς χάριτος ἀνεφέρετο. «Ὁ Τσάρος παρέχει συγγνώμην τῇ μεσιτεία τοῦ ὑπηρετοῦ, σταυλάρχου καὶ εὐπατρίδου.» Ὁ Βορίσης καὶ προδόταις προέτεινεν, ὡς τῷ Μιχαήλ Γολοβίν, διαμένοντι ἐν Λιθουανίᾳ (155), ἐπανελθεῖν οἴκαδε, ὑπισχνούμενος αὐτῷ καὶ ἐπισημότερον ἀξίωμα καὶ πλουσιώτατον κτήμα, οἶονεὶ θέλων ἀνταμεῖψαι τὴν στυγεράν προδοσίαν! Ἐν δὲ τῷ περὶ τῶν καταδεδικασμένων εἰς θάνατον διατάγματι ἀνεφέρετο· «Οὕτως ἔκριναν οἱ εὐπατρίδαι, ὁ πρίγκιψ Μστισλάβσκης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ,» τοῦ Γοδουνόβ οὐδόλως ἀναφερομένου. Πλὴν τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας, ἣν ἐπεφύλακτεν ἑαυτῷ μόνῳ, οὐδενὸς ἐστέρει τοῦς φίλους, τοὺς κόλακας καὶ τοὺς προθύμους αὐτῷ· διὸ ἠῤῥξανε καθ' ἐκάστην αὐτοῦ· καὶ ὅσω μᾶλλον ἦν ἐπίμεμπτος, τόσω ἐθήρευε τὸν ἔπαινον, καὶ ἤκουε πανταχοῦ αὐτόν, ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, καὶ ἀνεγίνωσκεν αὐτόν καὶ ἐν τοῖς συντασσομένοις ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ λαϊκῶν βιβλίοις (152), ὥστε διὰ τῆς ἐπιδεξιότητος καὶ τῆς δυνάμεως, τοῦ φόβου καὶ τῶν εὐεργεσιῶν, οἱ πρὸς αὐτόν ἔπαινοι τῶν κολάκων κατεσίγαζον, εἰ μὴ τὴν

Ἐπιείκεια καὶ δόξα τοῦ Γοδουνόβ.

1592—96.

- » καὶ πάσης τῆς Ἑσθονίας, παραχωροῦσα τῇ Ῥωσσίᾳ
 - » τὸ Κεξχόλμον.
 - » 3. Ἡ Ῥωσσία οὐδεμίαν βοήθειαν παρέχει τοῖς
 - » ἐχθροῖς τῆς Σουηδίας, ὡς καὶ αὕτη τοῖς τῆς Ῥωσσίας,
 - » εἴτε ἐκ χρημάτων, εἴτε ἐκ στρατιωτῶν.
 - » 4. Οἱ αἰχμάλωτοι ἀπαλλάσσονται ἄνευ λύτρων
 - » καὶ ἄνευ ἀνταλλαγῆς.
 - » 5. Οἱ Λάπωνες τῆς Ὀστερβοθνίας καὶ τῆς Βα-
 - » ραγγίας ἀποτίουσι τὸν φόρον τῇ Σουηδίᾳ, οἱ δὲ
 - » τῆς ἀνατολικῆς (τοῦ Κόλα καὶ τῶν περὶ τὸν Δουίναν
 - » χωρῶν) τῇ Ῥωσσίᾳ.
 - » 6. Οἱ Σουηδοὶ ἐμπορεύονται ἐλευθέρως ἐν Μόσχᾳ,
 - » Νοβογορόδῳ, Πσκοβῳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, ὡς καὶ
 - » οἱ Ῥῶσσοι ἐν Σουηδίᾳ.
 - » 7. Παρέχουσι πρὸς ἀλλήλας βοήθειαν κατὰ τὰ
 - » ναυάγια καὶ ἄλλα δυστυχήματα.
 - » 8. Οἱ πρέσβεις τῆς Μόσχας διέρχονται ἐλευθέ-
 - » ρως διὰ τῆς Σουηδίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν Πά-
 - » παν, τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας καὶ ἄλλους με-
 - » γάλους κυριάρχας τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ πρέσβεις
 - » τῶν δυνάμεων τούτων, ἐρχόμενοι εἰς Μόσχαν. Οἱ
 - » ἔμποροι, οἱ στρατιωτικοὶ, οἱ ἰατροὶ, οἱ καλλιτέχναι
 - » καὶ τεχνῖται ἀπολαύουσι τῶν αὐτῶν προνομίων (168).
- Ἡ εἰρήνη αὕτη ἤρρεσεν ἀμφοτέραις ταῖς δυνάμεσι· δι-
 ότι τοὺς μὲν Σουηδοὺς ἀπήλλασσε κατασρεπτικοῦ πολέ-
 μου καὶ ἐσπερέου τὴν ἐπὶ τῆς Ἑσθονίας καὶ Νάρβας κα-
 τογῆν, τῇ δὲ Ῥωσσίᾳ ἀπεδίδω τὰ ἀρχαῖα κτήματα
 τοῦ Νοβογορόδου, ὅπου οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ναοὶ ἡμῶν
 ἐστέναζον ὑπὸ τοὺς ξένους κατακτητάς. Ὁ Θεόδωρος
 ἐπεμψεν εἰς Κεξχόλμον μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ Ἐ-

παρεμυθήσατο τὸν Γοδουνόβ· ἀλλ' οἱ γονεῖς ἐχάρησαν καὶ ἐπὶ τούτῳ· διότι ἐξέλιπεν ἡ ἀτεκνία καὶ ἦν ἐλπίς νέου γόνου παραμυθητικοῦ τοῖς πᾶσι. Καὶ οὐ μόνον ἡ φιλόστοργος μήτηρ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ φιλήσυχος Θεόδωρος ἠγαπήσατο ἐνθέρμως τῷ Παντοδυνάμῳ, δόντι αὐτῷ προσφιλεῖ θυγατέρα (157) βαπτισθεῖσαν τῇ 14 Ἰουνίου ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Πσουδόβου καὶ κληθεῖσαν Θεοδοσίαν· ἠμνήστευσε πάντας τοὺς καταδίκους, μάλιστα δὲ τοὺς εἰς θάνατον, ἠνέωξε τὰς εἰρκτὰς, ἀπένειμε πολυτελεῖ δῶρα τοῖς μοναστηρίοις, καὶ ἔπεμψε πολλὰ χρήματα πρὸς τὸν κληρὸν τῆς Παλαιστίνης. Καὶ ὁ λαὸς ἔχαιρεν· ἀλλ' οἱ φιλύποπτοι, εἰκαζόντες τὰς ἀποκρύφους βουλὰς τοῦ Βορίση, ἐδήλουν πρὸς ἀλλήλους ἀμφιβολίαν λέγοντες· Οὐκ ἀντήλλαξεν ἄρα ὁ Γοδουνόβ τὸ παιδίον, εἰ Εἰρήνη ἔτεκεν ἄρρην, ἀντικαταστήσας αὐτὸ διὰ τῆς Θεοδοσίας, ἣν ἔλαβεν ἴσως παρὰ τῆς τυχούσης (158); Μετὰ ταῦτα ὀψόμεθα τὰ ἐπακολουθήματα τῆς εἰκασίας ταύτης, καίτοι ἀπιθάνου. Ἄλλοθεν δὲ οἱ περίεργοι ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους· « Ἡ Θεοδοσία ἄρα κληρονομήσει τὸν θρόνον, μὴ γεννηθέντος » διαδόχου; Καὶ εἰ οὐδέποτε ἐν Ῥωσσίᾳ γυνὴ ἐκκληρονόμησε τὸν θρόνον, οὐκ ἔστιν ἄρα συμφωρῶτέρα βασιλεία θυγατρὸς ἢ θρόνος ἐντελῶς χηρῶν; » Τὰ σπουδαῖα ταῦτα ζητήματα ἴσως

Γέννησις καὶ τελευτὴ τῆς βασίλειδος Θεοδοσίας.

ἐτάραττον καὶ τὸν Γοδουνόβ, ἀλλὰ ἐλύθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, τελευτησάσης τῆς Θεοδοσίας κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος.

Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος, καίτοι παραμυθούμενος ὑπὸ τῆς θρησκείας, ἐπὶ πολὺ ἐθρήνει ἀκαταπαύστως· πᾶσα δὲ ἡ πρωτεύουσα συνωδύρετο αὐτῷ κατὰ τὴν ταφὴν τῆς βασίλειδος ἐν τῷ γυναικείῳ μοναστηρίῳ τῆς Ἀναλήψεως καὶ συνελυπεῖτο φιλοστόργῳ μητρὶ, ἣτις καταπληχθεῖσα

1592—96. Ἄμουράτ· διότι οὗτος κατεμέμφθη αὐτὸν εἰς τὴν ἐκ Ῥωσσίας ἀνανδρον φυγὴν, ἧς ἡ αἰσχύνῃ περιήπιετο ταῖς Ὀθωμανικαῖς σημαίαις (170). Ὁ δὲ Καζή - Γιρέϊς φενακίζων τὸν Θεόδωρον, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν περὶ ἀνανεώσεως τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλίας, καὶ προεφασίζετο τὴν εὐπιστίαν αὐτοῦ καὶ τὰς διαβολὰς πονηρῶν, ἐπιζητούντων ἵνα ἐμβαλλῶσιν αὐτοὺς εἰς ἔριν. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Κριμαίας εἶπεν ἐν ἀποβόρῃτῳ πρὸς τὸν κυβερνήτην ὅτι ὁ Χάνης, γινώσκων ὅτι ὁ σουλτάνος ἐβουλεύετο καταστῆσαι ἄλλον κυριάρχην ἐν Ταυρικῇ, ἔγνω ἵνα καταλείψῃ τοὺς Τούρκους, ἐνωθῆ δὲ προθύμως μετὰ τοῦ Τσάρου, ἐξαγάγῃ τῆς χερσονήσου πάντα τα σκηνώματα, πορθήσῃ τὴν Κριμαίαν, θεμελιώσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ νέαν ἐπικράτειαν καὶ φρούριον περὶ τὸν Βορυσθένη παρὰ τὸν πόρον Κροκί, ὅπως γένηται τῇ Ῥωσσίᾳ φραγμὸς ἀδιάβατος καὶ φόβητρον τῶν μισητῶν Ὀθωμανῶν (171), εἰ ὁ Θεόδωρος εἰδὼ αὐτῷ χρήματα πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου τούτου· πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας καὶ ἐγγύην τῶν μελλουσῶν σπουδαίων ὑπηρεσιῶν πορεύεται ἐκ νέου πρὸς πόρθησιν τῆς Λιθουανίας. Καὶ ἐξηπάτα μὲν, ὡς συνήθως, ὁ Χάνης, ἀλλ' ἡμεῖς ἐδυσπιστοῦμεν· ἐπέμψαμεν δὲ ταχυδρόμον εἰς Ταυρικὴν ἀποκρινάμενοι, ὅτι παραδώσομεν τῇ λήθῃ πάσας τὰς κακώτερας αὐτοῦ, εἰ εἰλικρινῶς διηλλάσσετο πρὸς ἡμᾶς· ὅτι ἡ φιλία μεγάλου χριστιανοῦ μονάρχου ἦν καὶ τῷ μουσουλμάνῳ προτιμωτέρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ· ὅτι καί περ μὴ διάγοντες ἐν πολέμῳ πρὸς τὴν Λιθουανίαν, οὐδόλως ἠγανακτήσαμεν κτὰ τοῦ Χάνη διὰ τὴν πόρθησιν τῆς ἐχθρικής αὐτῷ ταύτης χώρας. (Πανουργία, πολιτικὴ καλουμένη!) Ἀλλὰ ἐπιστρέφοντος τοῦ πρεσβευτοῦ εἰς Ταυρικὴν, ἔμαθον ἐν Μόσχᾳ ὅτι οἱ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ.

1591—1598.

Πόλεμος καὶ εἰρήνη πρὸς τὴν Σουηδίαν — Ἀλληλογραφία πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Αἰθιοπίας — Εἰσβολὴ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας — Πρεσβεία εἰς Κωνσταντινούπολιν — Ἀπειθεία τῶν Κοζάκων τοῦ Τανάιδος — Κτίσις πόλεων — Εἰρήνη πρὸς τὸν Χάνην — Βοήθειαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα — Ἐπιφανὲς πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας — Ὁ ἀπεσταλμένος ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Η΄ εἰς Μόσχαν — Φιλία τοῦ Θεοδώρου καὶ σάχη Ἀββᾶ — Πόλεμος πρὸς τὸν Σιβήριον — Σχέσει πρὸς τὴν Δανίαν καὶ Ἀγγλίαν — Νόμοι περὶ δουλεία τῶν χωρῶν καὶ οἰκητῶν — Νέον φρούριον ἐν Σουλενσκι — Ἐμπρησταί — Ἡ αὐλὴ τῆς Μόσχας — Τύφλωσις τοῦ Βασιλέως Σουεωῶνος — Ἐπίσκοποι Ἕλληνες ἐν Μόσχᾳ — Καταστροφὴ τοῦ μοισατηρίου Πετσέρσκης — Λόγοι τοῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν Γεδουνοβ — Τελευτὴ τοῦ Θεοδώρου — Ὁρκος πρὸς τὴν Εἰρήνην — Ἡ Εἰρήνη αἰρεῖται τὸ μοναχικὸν σχῆμα — Ὁ Γεδουνοβ ἀναγορεύεται Τσάρος.

Καὶ νῦν ἡ Ῥωσσία ἐδύνατο σεμνύνεσθαι ἐπὶ τοῖς Πόλεμος καὶ εἰρήνη πρὸς τὴν Σουηδίαν.
κατορθώμασι καὶ τῇ περὶ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα πολιτικῇ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Ἰωάννης, ἐλπίζων εἰς τὴν σύμπραξιν τοῦ Χάνη, ἔλυσε τὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον συνομολογηθεῖσαν χάριν τοῦ Σιγισμούνδου ἀνακωχὴν (160), ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ Μαυρίκιος Γρίπης, εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν τοῦ Νοβογορόδου, ἔκαυσε πολλὰς κώμας περὶ τὴν Ἰάμην καὶ Κοπόριον. Οἱ στρατηγοὶ ἡμῶν, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτῳ ταύτῃ εἰσβολῇ, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν ταχυδρόμον, ἐρωτῶντες, εἰ ἐγίνωσκε τὴν ἐν Μόσχᾳ συνομολογηθεῖσαν σύμβασιν· ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς οὐχί, προέβη ὡς πεντήκοντα βέρστια μακρὰν τοῦ Νοβογορόδου, ἀλλὰ μαθὼν ὅτι πολλὰ Ῥωσσιὰ στρατεύματα ὑπέμενον αὐτὸν, ἀπέφυγε τὴν μάχην καὶ
(Καραμζ. Τόμ. 10.) 10

1592—96.

» ὅπως ἐξοπλισθῶμεν κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μουσουλ-
 » μάνων. » Ὁ δὲ Βεζύρης μετὰ πολλὰς φιλοφρονήσεις
 εἶπε τῷ πρεσβευτῇ· « Ὁ Γσάρος προτείνει ἡμῖν φιλίαν·
 » ἀλλὰ πιστεύσομεν αὐτῷ, ὅταν ἀποδῶ τῷ μεγάλῳ σουλ-
 » τάνῳ τὸ Ἀστραχάνιον καὶ τὴν Καζάνην. Οὔτε τὴν
 » Εὐρώπην, οὔτε τὴν Ἀσίαν φοβούμεθα· διότι ὁ στρατὸς
 » ἡμῶν ἐστὶ τοσοῦτον πολυάριθμος, ὥστε μόλις ἡ γῆ
 » χωρεῖ αὐτόν· καὶ κατὰ μὲν ξηρὰν ἐπιτίμως ἔχει ἐφορ-
 » μῆσαι πρὸς τὸν σάχην, τὴν Λιθουανίαν καὶ τὸν αὐ-
 » τοκράτορα, κατὰ δὲ θάλασσαν, πρὸς τοὺς βασιλεῖς
 » τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλλίας. Ἐπαινοῦμεν τὴν σύνεσιν
 » ὑμῶν, εἰ ἀληθῶς ἠρνήθητε τὴν μετ' αὐτῶν ἔ-
 » νωσιν, ὁ δὲ σουλτάνος προστάξει τῷ Χάνῃ
 » μὴ τινάττειν τὴν Ῥωσίαν, εἰ ὁ Γσάρος ἀπά-
 » ξει τοὺς Κοζάκους ἐκ τῶν παρὰ τὸν Γάναϊν
 » καὶ κατεδαφίσει τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ
 » τὸν Τερέκον τέσσαρα νερόμητα φρούρια, ὅπως δια-
 » κλείσῃ ἡμᾶς τῆς εἰς Δερβέντ ἀγούσης. Ἡ πράξιτε
 » οὕτως, ἢ, ὁμνυμι τὸν Θεόν, οὐ μόνον προστάξομεν τῷ
 » Χάνῃ καὶ τοῖς Νογαίοις πολεμεῖν διηνεκῶς πρὸς τὴν
 » Ῥωσίαν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐκστρατεύσομεν ἐπὶ
 » τὴν Μόσχαν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, μήτε
 » μόχθους, μήτε κινδύνους φοβούμενοι, καὶ μήτε χρη-
 » μάτων, μήτε τοῦ αἵματος φειδόμενοι. Ἀγαπᾶτε τὴν
 » εἰρήνην· ἀλλὰ διὰ τί συμμαχεῖτε τῇ Ἰβηρίᾳ, ὑποτε-
 » λεῖ τῷ σουλτάνῳ; » Ὁ δὲ Νασισόκιν ἀπεκρίνατο, ὅτι
 τὸ Ἀστραχάνιον καὶ ἡ Καζάνη ἦσαν ἀχώριστοι ἀπὸ
 τῆς Μόσχας· ὅτι ὁ Γσάρος ἐξελάσει τοὺς Κοζάκους ἐκ
 τῶν περὶ τὸν Γάναϊν, ὅπου οὐδὲν φρούριον ἔχομεν· ὅτι
 αἰτία τῶν πρὸς τὴν Γεωργίαν σχέσεων ἡμῶν ἦσαν τὸ
 ὁμόθηρχον· ὅτι ἐπέμπομεν ἐκεῖσε οὐχὶ στρατόν, ἀλλ' ἱε-

τὴν εἰς Βαρσοβίαν ὁδοιπορίαν αὐτῶν, ἐξώργιζον αὐτοὺς δι' ὕβρεων καὶ ἐστέρουν καὶ πάντων τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐπιτηδείων· ὥστε ἀγανακτοῦντες προσήνεγκον τοῖς ἐν τέλει τοῦ βασιλέως ἀντὶ χρημάτων πεντήκοντα ἀργυρᾶ ἀγγεῖα, ὅπως λάβωσι τροφήν ὑπὲρ τῶν λιμωτόντων ὑπηρετῶν. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ὁ Σιγισμουῦνδος, μαθὼν ὅτι ὁ Χάνης ἐξεβλήθη τῆς Ῥωσσίας, ἐπεκύρωσε τὴν ἀνακωχὴν, ἀναγκάζων τοὺς πρέσβεις ἡμῶν ἵνα προσθῶσι νέαν συμφωνίαν, ἀπαγορεύουσαν τῷ τε Τσάρῳ καὶ τῇ Λιθουανίᾳ μελετᾶν τὴν κατάκτησιν τῆς Νάρβας ἐπὶ δώδεκα ἔτη· ἀσπαζόμενος δὲ τὸν σταυρὸν εἶπε τῷ Σαλτικόβ· « Εἰρηνεύσομεν πρὸς τὸν Τσάρον μέχρι » τῆς πρώτης ἐφόδου αὐτοῦ εἰς τὴν Σουηδίαν· διότι ὁ » υἱὸς κατὰ χρέος βοηθεῖ τῷ πατρί.» Καὶ ὁμως ἡ ἀπειλὴ αὕτη οὐδόλως ἔσωσε τὰ Σουηδικὰ κτήματα ἀπὸ τῆς καταστροφῆς.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1592 ὁ Τσάρος ἔπεμψε τοὺς ἐπιφανεστάτους στρατηγοὺς, τὸν πρίγκιπα Μστισλάβσκην καὶ Τρουβετσκόην, τὸν Ἰωάννην καὶ Στέφανον Γοδουνόβ, τὸν πρίγκιπα Νυγότκοβ καὶ Βόγδανον Βέλσκην εἰς Φινλανδίαν, ὅπου ἐπυρπόλησαν πολλὰς πόλεις καὶ κώμας καὶ ἠχμαλώτισαν χιλιάδας αἰχμαλώτων (164). Οἱ δὲ Σουηδοὶ, μὴ τολμήσαντες μάχην, ἔμειναν ἐγκεκλεισμένοι ἐν Βιβούργῳ καὶ Ἄβῳ, ὅπου οἱ Ῥῶσοι οὐκ ἐπλησίασαν ἀρκούμενοι τῇ πορθήσει τῆς χώρας αὐτῶν· λήγοντος δὲ τοῦ Ἀπριλίου, οἱ στρατηγοὶ ἐπανῆλθον εἰς Μόσχαν αἰτιώμενοι ἀλλήλους. Καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος Τρουβετσκόης ἐμέμφετο τοὺς Γοδουνόβ, οὗτοι δ' ἐκεῖνον ὡς ἀπροθύμως στρατεύοντα. Ὁ δὲ μονάρχης δηλώσας πᾶσι δυσμένειαν διὰ τὰς ἐπικινδύνους τῆ πατρίδι διαφωνίας, ἀπηγόρευσε αὐτοὺς ἀπελθεῖν τῆς αὐλῆς

1891.

1592—96.

1592—98.

Αἱ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβεῖαι ἡμῶν ἀπέβησαν μάταιαι· ὠφελήθημεν δὲ μόνον μαθόντες τὴν κατάστασιν τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν Ἑλλήνων, περὶ ἧς ἔγραφεν ὁ Νασταόκιν· « Τὰ πάντα ἠλλοιώθησαν νῦν
 « ἐν τῇ Τουρκίᾳ· ὁ σουλτάνος καὶ οἱ μεγιστᾶνες δια-
 » νοοῦνται μόνον διαρπαγᾶς· ὁ πρῶτος αὐξάνει τὸ τα-
 « μεῖον, ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπὸν· κρύπτει τὸν χρυ-
 » σὸν ἐν τοῖς κιβωτίοις μὴ μισθοδοτῶν τὸν στρατὸν, ὅστις
 « κατεξινέστη πρὸ μικροῦ καὶ ἐφώρμητε πρὸς τὰ ἀνά-
 » κταρα ζητῶν τὴν κερχλὴν τοῦ Δερτερδάρου ἢ Τα-
 » μίου. Ἡ τάξις καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἐπι-
 » κρατείας· καὶ ὁ μὲν σουλτάνος ἀπογυμνοῖ τοὺς ἐν τέλει,
 » οὔτοι δὲ τὸν λαόν. Πανταχοῦ ἀρπαγαὶ καὶ φόνοι· οὐ-
 » δεμία ἀσφάλεια τοῖς ὁδοιπόροις καὶ τοῖς ἐμπόροις.
 » Ἡ χώρα ἠρημώθη ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Περσίαν πολέ-
 » μου καὶ ἐκ τῶν βιαιοπραγιῶν, μάλιστα δὲ ἡ Μολ-
 » दाβία καὶ ἡ Βλαχία, ὅπου ἀπαύστως ἀντικα-
 » θίστανται οἱ Ὀσποδάραι διὰ δωροδοκιῶν. Οἱ Ἑλ-
 » ληνες καταπιέζονται καὶ ταλαιπωροῦνται μὴ ἐλπίζον-
 » τες μάλιστα εἰς τὸ μέλλον.» Ὁ Ἰσλένιεβ ἐκρατήθη ἐν
 Κωνσταντινουπόλει ἔνθα τῷ 1595 ἀνέβη εἰς τὸν θρό-
 νον Μωάμεθ ὁ Γ'· διότι ὁ νέος οὗτος σουλτάνος, ὁ
 μοχθηρὸς φονεὺς δεκαεννέα ἀδελφῶν, ἐκαιροφυλά-
 κτει ὅπως κηρύξῃ πόλεμον πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Ἀλλ'
 ὅμως καλοῦντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ληστὰς τοὺς
 ἥρωας τοῦ Ταναΐδος, ἐπορίζομεν πρὸς αὐτοὺς τὰ πρὸς
 πόλεμον, μόλυβδον καὶ νίτρον. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τούτων
 ἠύξησεν ἐκ τῶν Κοζάκων τοῦ Βορυσθένους καὶ πάντων
 τῶν λειποτακτῶν, οἵτινες ἐπολέμου διηνεκῶς πρὸς
 τὴν Ἀζόφ καὶ τοὺς Νογαίους, τοὺς Κιρκασσίους καὶ
 τὴν Ταυρικὴν καὶ παμπληθεὶ ἐπορεύοντο μέχρι τῆς θα-

καὶ ἀποδῶ τὴν Ἑστωνίαν τῇ Πολωνίᾳ· ἰδὼν δὲ τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ἀντίστασιν τῶν Σουηδῶν, ἔφυγε σχεδὸν ἐκ Στοκχόλμου εἰς Βαρσοβίαν, ἐγχειρίσας τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῇ Γερουσίᾳ. Ἡ Σουηδία, ἐν τοιαύταις λυπηραῖς περιστάσεσιν οὔσα, ταρασσομένη καὶ στασιάζουσα, οὐδόλως ἀπέβλεπεν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλ' ἐζήτησεν ἵνα συνομολογήσῃ αὐτῇ μόνιμον καὶ αἰωνίαν εἰρήνην· πρὸς εὐαρέστησιν δὲ τοῦ Γσάρου οἱ πρέσβεις αὐτῆς Στέν-Βάννερος, Ὅρν καὶ Βόε συνδιελέχθησαν τοῖς Μοσχί ις, τῷ πρίγκιπι Τουρένιν καὶ Πούσκιν, ἐν τῇ Ῥωσσικῇ χώρᾳ, ἐν Τιασβίνῳ παρὰ τὸ Ἰβανγόροδον (167)· ἀλλ' ὁμως συνήθροισαν στρατεύματα ἐν Βιβούργῳ καὶ Νάρβα ὅπως δῶσι πλείονα δύναμιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ἢ αἰτήσεις αὐτῶν. Ὁ δὲ Ῥωσσικὸς στρατὸς, πολυαριθμότερος ὢν, ἐστρατοπέδευεν ἀπὸ τοῦ Νοβογορόδου μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Ἑστωνίας καὶ Φιλανδίας, ἀναμένων ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων. Ἐκατέρωθεν ἐγένοντο ἀπαιτήσεις κατ' ἐπιφάνειαν· καὶ ἡμεῖς μὲν ἀπητοῦμεν τὴν Ἑστωνίαν, οἱ δὲ Σουηδοὶ, τὸ Ἰβανγόροδον, τὴν Ἰάμην, τὸ Κοπόριον, τὸ Ὁρέσεκον, τὴν Λαδόγαν καὶ τὸ Γδόβον, ἢ χρήματα διὰ τὰς δαπάνας μακροχρονίου πολέμου. Ἀλλ' ἀληθῶς ἡ Σουηδία ἐζήτηε εἰρήνην μόνον ἄνευ παραχωρήσεων, ἡ δὲ Ῥωσσία ἀπῆτει μόνον τὴν Καρελίαν· διὸ οἱ πρέσβεις ἐκατέρων τῶν δυνάμεων ἠτιῶντο τὴν ἀμοιβαίαν ἐπιμονήν· ἀγανακτοῦντες δὲ ἀπεσκήνουν καὶ πάλιν συνήρχοντο, ἕως τέλος συνωμολόγησαν τῇ 18 Μαΐου τὴν ἐξῆς σύμβασιν.

1. « Ἡ Σουηδία καὶ Ῥωσσία εἰρηνεύουσιν εἰσαεὶ.

» 2. Ἡ πρώτη ἄρχει ἐν εἰρήνῃ τῆς Νάρβας, τοῦ Ῥέβελ

1592—96. Τσάρος κρατῶν ἐν μὲν τῇ μιᾷ χειρὶ ξῖφος, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ χρυσόν, διήγγελλε τῷ Χάνῃ. « Ὁ Πάπας, ὁ αὐτοκράτωρ, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, Πορτογαλλίας καὶ Δανίας καὶ πᾶσα ἡ Γερμανία προτρέπουσί με καταστρέφαι τὸ σκῆνωμά σου, ἐν ᾧ αὐτοὶ πάσαις δυνάμεσι πολεμήσουσι πρὸς τὸν σουλτάνον. Οἱ εὐπατρίδαι μου, οἱ πρίγκιπες, οἱ στρατηγοὶ καὶ ἰδίᾳ οἱ κάτοικοι τῆς Οὐκραίνης παρακαλοῦσί με ἵνα ἀναμνησθῶ πάσας τὰς ἀδικίας καὶ ὠμοτήτας σου, ἐκπέμψω δὲ τὰ στρατεύματα μου καὶ ἀνάστατον ποιήσω τὴν παρεμβολὴν σου. Ἄλλ' ἐπιθυμῶν τῆς φιλίας σου καὶ τῆς τοῦ σουλτάνου οὔτε τῶν πρέσβειων τῶν κυριαρχῶν τῆς Εὐρώπης, οὔτε τῶν κραυγῶν τοῦ λαοῦ μου ἀκούω· προτείνω δέ σοι φιλίαν καὶ βαρύτιμα δῶρα » (174). Ἄλλ' ὁ Χάνης πεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ ἀκαταπαύστως ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, εἰς Μολδαβίαν, Βλαχίαν ἢ Οὐγγρίαν ὅπως καταστέλλῃ τοὺς ὑποτελεῖς τοῖς Ὀθωμανοῖς ἐπαναστάτας, ἢ πολεμῇ πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς, κατεπώνει τὸν στρατὸν κατὰ τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἀπέβαλλε πολλοὺς ἐν ταῖς μάχαις λαμβάνων μόνον ὀλίγα λάφυρα. Διὸ ἔλαβε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ σουλτάνου ἵνα ἐξαπατήσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ ψευδοῦς πρὸς τὴν Ταυρικὴν συνδιαλλαγῆς, ἀλλ' ἐπισήμου καὶ πομπῶδους, ὁποίας πρὸ ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ἡδὴ ἐτῶν οὐδέποτε ἐτύχομεν. Μηνὶ δὲ Νοεμβρίῳ 1593 οἱ πρέσβεις τοῦ Χάνῃ Ἀχμέτ-Πασᾶ, καὶ οἱ τῆς Μόσχας, ὁ πρίγκιψ Θεόδωρος Χβοροστίνιν καὶ Βόγδανος Βέλσκης συνῆλθον παρὰ τὸν Σόσναν ὑπὸ τὰς Λίβνας χάριν τῶν προδιαλέξεων. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἦν τότε ἀντὶ ὀρίου τῆς κατοικουμένης Ῥωσσίας, πορρωτέρω δὲ πρὸς μεσημβρίαν ἦσαν αἱ ἔρημοι, καταγώγιον τῶν Τατάρων. Ὁ πρεσβευτὴς τοῦ

πίσκοπον, ὅπως καθάριση τὴν ὀρθοδοξίαν παντὸς ἴχνου ἑτεροδόξου.

1592—96.

Εἰ καὶ ὁ Στέν-Βάννερος, Ὅρν καὶ Βόε διεπραγματεύοντο πρὸς ἡμᾶς ἐν ὀνόματι τοῦ Σιγισμουῦνδου, οὗτος ὅμως οὐδόλως συμμετεῖχε τῶν διαπραγματεύσεων τούτων· διότι ἀφρονιστῶν τῆς στασιαζούσης Σουηδίας, ἐνύσταζε καὶ σπανίως ἐκοινῶνει πρὸς τὴν Μόσχαν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν Λιθουανικῶν (169). Το δὲ ἡμέτερον συμβούλιον ἐπὶ μᾶλλον ἐμηχανᾶτο, σπουδάζον ἵνα ἐμποιήσῃ τοῖς Πολωνοῖς μεγιστᾶσι δυσπιστίαν πρὸς τὸν ῥάθυμον βασιλέα, ὑπομιμνήσκον αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ὁ Σιγισμουῦνδος προέταπτεν ἐν τῇ προσηγορίᾳ αὐτοῦ τὸ Σουηδικὸν ὄνομα τοῦ Πολωνικοῦ· διὸ « ἠρώτησεν αὐτούς· « Εἰ ἐν γνώσει αὐτῶν ἐξευτελίζει οὕτω » τὸ ἐνδοξὸν στέμμα τῶν Ἰαγγελλῶνων ἐνώπιον τοῦ » Γοθτικοῦ, νέου ἔτι καὶ ἀσήμου· διότι οἱ Σουηδοὶ πρὸ » μικροῦ ἦσαν ἔτι ὑπήκοοι τῆς Δανίας καὶ ἀντὶ κυριαρχῶν εἶχον μόνον κυβερνήτας, κοινωνοῦντας μόνον » πρὸς τοὺς τοποτηρητὰς τοῦ Νοβογορόδου. » Ἄλλ' οἱ ὑπερόπται Πολωνοὶ μεγιστᾶνες, ἀναμιμνησκόμενοι ἔτι τὴν ὑπερήφανον σταθερότητα τοῦ Βατορίου, ἠγάπων τὸν μαλακὸν Σιγισμουῦνδον καὶ ἐσεμνύοντο ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ, νικήσαντες τὸν Χάνην τῆς Κριμαίας· ἠλπίζον δὲ ὅτι ἀμαχητὶ κρατήσουσι τῆς Ἑσθονίας, συνομολογήσαντες πρόσκαιρον εἰρήνην πρὸς τὴν Ῥωσσίαν.

Ἄλληλογραφία πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Λιθουανίας.

Καίτοι ἐξασθενήσας ἐκ τῆς εἰς Ῥωσσίαν δυστυχοῦς ἐκστρατείας ὁ Χάνης, προσέβαλε διηνεκῶς πάσαις δυνάμεσι τὰς ὁμόρους χριστιανικὰς δυνάμεις ζητῶν ἐν αὐταῖς λάφυρα. Καὶ ἐσχόπει μὲν ταῦτα πράττων ὅπως μὴ ἐπισπάσῃ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀπλήσων ἀρχηγῶν, μηδὲ στερηθῇ τῆς ἀρχῆς ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ

1592—96. τὸν Οὐγγρικὸν πόλεμον, καὶ ὅμως ὁ στρατὸς τῆς Μόσχας ἐστρατοπέδευε διηνεκῶς παρὰ τὸν Ὅκκαν, ἐτοιμῶς ἔχων εἰς μάχην.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, πάντῃ εἰρηνικὸν τῇ Ῥωσσίᾳ, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ αὐτῆς οὐδολῶς ὑπνωττεν. Ἡ αὐλὴ τῆς Μόσχας, καί τοι διαβεβαιοῦσα τὸν σουλτάνον, ὅτι μόνον διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν φιλίαν ἀπέφευγε συμμαχῆσαι τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, ἐπεδίωκεν ὅμως ὡς οὐδέποτε τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Μηνὶ δὲ Σεπτεμβρίῳ 1593 ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε πάλιν εἰς Μόσχαν τὸν ἀξιωματικὸν Νικολαὸν Βαρκότσην, ὅπως παραστήσῃ αὐτῷ πειστικῶς τὴν ἀνάγκην τοῦ κοινοῦ ἐξοπλισμοῦ πασῶν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ σουλτάνου, καὶ ἀπαιτήσῃ παρ' ἡμῶν ἢ χρηματικὰς βοηθείας ἢ πολυτίμους διφθέρας χάριν τοῦ πρὸς τοὺς ἀπίστους πολέμου. Ἐν ἰδίᾳ δὲ συνεντεύξει εἶπε τῷ Γοδουνόβ, ὅτι ὁ Ῥοδόλφος ἐβουλεύετο ἵνα γήμη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου καὶ ἰδιοποιηθῇ τὴν Γαλλίαν, συναινέσει πολλῶν μεγιστάνων τῆς χώρας ταύτης, ἀποστρεφομένων Ἐρρῖκον τὸν Δ' ὅτι ὁ Σιγισμοῦνδος, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ αὐτογνωμοσύνῃ καὶ θρασύτητι τῶν Πολωνῶν μεγιστάνων ἐβουλεύετο ἀποκηρύξαι τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπανελθεῖν εἰς Σουηδίαν· ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανός, ἐλπίζων πάλιν βασιλεῦσαι τῆς Πολωνίας, παρεκάλει τὸν Θεοδώρον βοηθῆσαι αὐτῷ ἐκ παντὸς τρόπου πρὸς ἐπιτυχίαν, ὑπισχνούμενος παραχωρῆσαι τῇ Ῥωσσίᾳ μέρος τῆς Λιβονίας. Οἱ δ' εὐπατρίδαι ἀπεκρίναντο ἐν ὀνόματι τοῦ Τσάρου. « Ὁ » πάππος, ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου καὶ αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ἐδήλωσαν πολλάκις τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης τὴν προθυμίαν τῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐνώσεως πρὸς κα.

βασιλόπαιδες, καλγᾶς Φετι-Γιρέις καὶ Νουρουδὶν Βαχτᾶ, ἔταμον καὶ ἔλαυσαν τὴν Ῥεζάνην, Κοσίραν καὶ Τούλαν, ἔνθα οὐχὶ πρὸς ἔπαινον τοῦ ἀγρύπνου κυβερνήτου πάντα ἐγένοντο θῦμα τῆς ἐκδικήσεως ἢ πλεονεξίας αὐτῶν. Ἐν τούτοις μὴ διανοηθέντες πορευθῆναι ἐπὶ τὴν Μόσχαν, ἀνεπόδισαν ἀποτεφρώσαντες τὰς κώμας καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς εὐγενεῖς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Τὴν ἀπρονοησίαν ταύτην τῆς Ῥωσσίας ἐχλεύασεν ὁ Χάνης, εἰπὼν μετ' ἐκπλήξεως πρὸς τινα τῶν πρέσβειων τοῦ Θεοδώρου· « Τί ἐγένετο ὁ Μο- » σχιακὸς στρατός;... Οἱ βασιλόπαιδες καὶ ἀρχηγοὶ » ἡμῶν οὔτε τὰ ξίφη ἐγύμνωσαν, οὔτε τὰ βέλη ἐξήγα- » γον τῶν φαρετρῶν· ἐδίωκον δὲ πρὸ αὐτῶν διὰ τῆς » μᾶστιγος χιλιάδας αἰχμαλώτων, ἀκούοντες ὅτι ἀν- » δρεῖοι στρατηγοὶ ὑμῶν ἐκρύπτοντο ἐν τοῖς δάσεσιν.» Ὁ Χάνης ἐδωρήσατο τῷ Ῥώσσω τούτῳ ἀξιωματικῶ εἰς δεῖγμα εὐνοίας ἐπενδύτην, παραγγείλας αὐτῷ ἵνα βεβαιώσῃ τὸν Θεόδωρον, ὅτι οἱ βασιλόπαιδες ἐνήργησαν αὐτογνωμόνως, καὶ ὅτι ἀπέκειτο ἡμῖν ἀγοράσαι τὴν εἰρήνην παρὰ τῆς Ταυρικῆς διὰ χρημάτων καὶ διφθερῶν.

Τὴν εἰρήνην ταύτην ἐπιθυμῶν πάντοτε ὁ Θεόδωρος, ἀνενέωσε τότε τὰς πρὸς τὸν σουλτάνον σχέσεις· ἔπεμψε δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς Θεοδοσίας τὸν εὐγενῆ Ναστσόκιν, ὅστις ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἀμουράτ ἵνα ἀπχορεύσῃ τὸν Χάνην καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀζόφ καὶ Βιελγορόδου (172) πορθεῖν τὴν Ῥωσσίαν, ἀμείβων τὴν πρὸς αὐτὸν εἰλικρινῆ φιλίαν ἡμῶν· « Ἐπειδὴ, ἐπέσελ- » λε τῷ σουλτάνῳ ὁ Γσάρος, καὶ ὁ Γοδουνόβ τῷ μεγάλῳ » βεζύρη, οὐδόλως ἀκούομεν τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ » βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, τοῦ τῆς Λιθουανίας, τοῦ » Πάπα καὶ τοῦ σάχη, προτρεπόντων ἡμᾶς εἰς ἔνωσιν

1592—963
Εἰσβολὴ τῶν
Τατάρων τῆς
Κριμαίας.

Πρεσβεία εἰς
Κωνσταντινού-
πολιν.

1592—96.

» πίτσκης, ἀρχηγός τῶν πέραν τῶν καταβρακτῶν τοῦ
 » Βορουσθένους πολεμιστῶν, ἐδήλωσεν ἡμῖν ὅτι ἐπιθυμεῖ
 » συστρατεῦσαι τῷ αὐτοκράτορι κατὰ τοῦ ἀπίστου σουλ-
 » τάνου μετὰ ὀκτακισχιλίων ἢ δεκακισχιλίων Κοζάκων.
 » Ὑποδεξάμενοι αὐτὸν μετὰ χαρᾶς, παρεδώκαμεν τὴν
 » ἡμετέραν σημαίαν καὶ τὸν μέλανα ἀετὸν ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅτι
 » διακλείσει πασῶν τῶν εἰς τὸν Ἴστρον ὁδῶν τοὺς Τα-
 » τάρους καὶ ἐκπορθήσει τὰς χώρας τοῦ σουλτάνου, ἀπε-
 » χόμενος τῆς Λιθουανίας καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν
 » χωρῶν. Ἐφ' ᾧ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς διάκεισθαι εὐμε-
 » νῶς τῷ προθύμῳ ἡμῖν ὑπηρέτῃ » (175). Ἡ πρὸς
 τὸν Θεόδωρον ἐπιγραφὴ ἦν φανερώς πλαστή· διότι ἦν
 ἀδύνατον τῷ αὐτοκράτορι ἵνα ποιῆται χρῆσιν τῶν αὐτῶν
 λόγων πρὸς τε τὸν Τσάρον καὶ τοὺς Κοζάκους. Ὁ
 Χλοπίτσκης, συνδιαλεγόμενος τοῖς εὐπατρίδαις ἀνεκοί-
 νωσεν αὐτοῖς ἐν ὀνόματι τοῦ Ῥοδόλφου τὰς νίκας τοῦ
 αὐτοκράτορος καὶ τὴν συμμαχίαν, ἣν ὁ ἡγεμὼν τῆς
 Τρανσυλβανίας καὶ οἱ Ὀσποδάροι τῆς Μολδαβίας καὶ
 Βλαχίας συνωμολόγησαν αὐτῷ· βεβαιῶν δ' αὐτοὺς, ὅτι
 οἱ πέραν τῶν καταβρακτῶν Κοζάκοι, θεωροῦντες τὴν
 Ῥωσσίαν ὡς ἀληθῆ πατρίδα, οὐδὲν ἐτόλμων ἄκοντος τοῦ
 Τσάρου, ἠτήσατὸ ἵνα ὁ Θεόδωρος, ἐνώσας μετ' αὐτῶν
 στρατεύματά τινα, προστάξῃ τὴν ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἐκ-
 στρατείαν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Τσάρον ἀπέτρεψαν τὸν
 Χλοπίτσκην ἰδεῖν αὐτὸν, εἰπόντες ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ
 αὐτοκράτορος ἦν ἄτοπος· προσέθηκάν δὲ ὅτι « Ὁ Τσάρος,
 » τιμῶν τὸν Ῥοδόλφον, ἀποπέμπει σε ἄνευ ὀργῆς, γρά-
 » φει δὲ πρὸς τὸν Βόγδανον Μικοσίτσκην, ἀρχηγὸν τῶν
 » πέραν τῶν καταβρακτῶν Κοζάκων, ὅτι δύνανται στρα-
 » τεῦσαι ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα. » Ἡ περίστασις αὕτη
 ἀξιοσημείωτός ἐστι, καθόσον οἱ Κοζάκοι τοῦ Βορουσθένους,

ρείς, καὶ ὅτι ἐπετρέπομεν τοῖς κατοίκοις αὐτῆς ἐμπορεύ- 1592—95.
 εσθαι ἐν Ῥωσσίᾳ. Ὁ Ναστσόκιν προέτεινε τῷ βεζύ-
 ρη ἵνα ἐξηγηθῆ μετὰ τοῦ Τσάρου διὰ πρεσβευτοῦ τοῦ
 σουλτάνου, ἀλλ' ὁ βεζύρης ἤρνηθη τοῦτο κατ' ἀρχὰς
 εἰπών· « Ἀγνοοῦμεν τὸ ἔθνος τοῦτο. Δεχόμεθα τοὺς ἀλ-
 » λοδαποὺς πρέσβεις, ἀλλὰ τοιοῦτους οὐδόλως πέμπομεν. »
 Ἀλλὰ τέλος ἔπεμψεν εἰς Μόσχαν τὸν Τσαούσην Ῥεσδάν
 μετὰ τῶν γενομένων πρὸς τὸν Ναστσόκιν ἀπαιτήσεων. Ὁ
 Τσάρος ἔπεμψεν ἔτι εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸν Ἰού-
 λιον τοῦ 1594 τὸν εὐγενῆ Ἰσλένιεβ μετὰ τῆς ἀποκρίσεως
 καὶ δώρων, ἐκ διφθέρης μελαίνης ἀλώπεκος ὑπὲρ τοῦ
 σουλτάνου, καὶ σαθερίων ὑπὲρ τοῦ Βεζύρου· ὑπισχνεῖτο δὲ
 τὴν καταστολὴν τῶν Κοζάκων καὶ τὴν ἐλευθέραν διά-
 βασιν τῶν εἰς Δερβέντ, Σαμιχᾶ καὶ Βακοῦ ἀπερχομέ-
 νων Τούρκων, εἰ ὁ Ἄμουρατ ἀνεδέχετο τὴν καταστολὴν
 τοῦ Καζῆ - Γιρέι· ἔγραφε δ' ὁ Θεόδωρος πρὸς τὸν σουλ-
 » τάνον· « Πιρηγαγείλαμεν τὴν ἀνέγερσιν φρουρίων ἐν τῇ
 » χώρα τῆς Καβαρδᾶς καὶ Σαβκάλης οὐχὶ ὅπως ἐξορ-
 » γίσωμέν σε· ἀλλ' ἀσφαλίσωμεν τὴν ἡσυχίαν τῶν κα-
 » τοίκων. Οὐδὲν ὑμέτερον κατελάβομεν, καθότι οἱ ὀρεῖται
 » ἀρχηγοὶ, οἱ Κιρκάσσιοι καὶ Σακβάλιοι ἦσαν ἀνέκαθεν
 » ὑπήκοοι τῆς ἐπαρχίας τῆς Ῥεζάνης· φυγόντες δ' εἰς
 » τὰ ὄρη, ὑπετάγησαν μετὰ ταῦτα τῷ πατρί μου, πα-
 » λαιῷ καὶ νομίμῳ κυριάρχῃ αὐτῶν. » Ἡ νέα αὕτη
 ἱστορία τῆς Καβαρδᾶς καὶ Δαγεστάν οὐδόλως ἔπεισε
 τὸν Σουλτάνον, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἦσαν φαγάδες τῆς
 Ῥεζάνης, εἶδε δὲ τὴν τάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς
 Μόσχας ὅπως ἐπεκταθῆ εἰς τὴν ἀνατολήν· διὸ, μὴ δυ-
 νάμενος ἐπιθυμεῖν τῆς ἡμετέρας εὐτυχίας, οὐδόλως
 συνέπραξεν εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς Ῥωσσίας, τουτέστιν
 εἰς τὴν πρὸς τὸν Χάνην συνδιαλλαγὴν.

1592-96.] τὸς Βαρκότσης, ἀναγγέλλων ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ πλεόν ἐκρατύνοντο ἐν Οὐγγρία, καὶ τούτου ἔνεκεν ἀπῆται προχείρους χρηματικὰς βοήθειας. Τότε δὲ ἡμεῖς κατεπλήξαμεν τὴν Αὐστρίαν διὰ τῆς ἡμετέρας μεγαλοδωρίας, πέμφαντες διὰ τὰς πολεμικὰς δαπάνας 40,360 δέρματα σαθερίων, 20,760 σκιούρων, 3,120 μελαινῶν ἄλωπέκων, 337,235 σιμώνων καὶ 3,000 καστόρων, τιμωμένων πάντων 44,000 τῶν τότε ρουβλίων. Τὸν κομίσαντα αὐτὰ εὐγενῆ τοῦ συμβουλίου Βελιαμίνοβ ἐτίμησαν διαφερόντως ἐν Πράγα· διότι τὰ μεστρατεύματα ἦσαν παρατεταγμένα κατὰ πάσας τὰς ὁδοὺς, ὅθεν διέβαινε πορευόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐπὶ αὐτοκρατορικοῦ ὀχήματος· αἱ δὲ προσηγορίαι, αἱ ἐστιάσεις καὶ θωπεῖαι ἀτελεύτητοι· διότι τὰ δεῖπνα ἦσαν ἀλληλοδιάδοχα καὶ πάντοτε μετὰ μουσικῆς, καίτοι ὁ ἡμέτερος ἀξιωματικὸς ἀπέφευγε τὰς ψυχαγωγίας ταύτας, λέγων ὅτι ὁ ὀρθόδοξος Τσάρος ἐθρῆνει τὴν τελευταίαν τῆς θυγατρὸς, καὶ ὅτι πᾶσα ἡ Ῥωσσία συνεθρῆνει αὐτῷ. Ἐκθεῖς δ' ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων δωματίων τὰ δῶρα τοῦ Θεοδώρου ἐνώπιον τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τῶν μεγιστάνων, ἐθεράπευσε τὴν περιέργειαν αὐτῶν διαγράφων τὴν πλουσιωτάτην πολυτίμων διφθερῶν Σιβηρίαν, ἀλλ' ἀπεσιώπησε τὴν ἀξίαν τῶν δώρων τούτων τοῦ Τσάρου, ἦν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Βοεμίας καὶ οἱ ἔμποροι ὤρισαν εἰς ὀκτῶ πίθους χρυσοῦ. Ὁ Βελιαμίνοβ παρέστησε τῷ Αὐστριακῷ Ὑπουργείῳ, ὅτι τοιαύτη χρηματικὴ βοήθεια ἀπεδείκνυε πᾶσαν τὴν εἰλικρίνειαν τῶν διαθέσεων τοῦ Θεοδώρου, καίπερ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ βραδυνόντων ἀκατανοήτως πρὸς συνομολόγησιν ἐπισημοῦ συνθήκης. Δυσχερῶς τῷ ὄντι κατανοεῖ τις, διὰ τὴν αὐτὴν τῆς Βιέννης ἐφαίνετο ἀπο-

Βοήθεια πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

λάσσης χάριν λαφύρων, ἄλλοτε ὑπείκοντες καὶ ἄλλοτε παρακούοντες τοῦ Τσάρου. Ὁ Ναστόσκιν ἔγραψεν ἐξ Ἀζόφ εἰς Μόσχαν, ὅτι οἱ Κοζάκοι τῶν κάτω τοῦ Τανάδος σκηνωμάτων ἀφείλοντο ἀπ' αὐτοῦ βιαίως τὰ δῶρα τοῦ Τσάρου, οὐδ' ἀπεδίδοσαν αὐτῷ ἄνευ λύτρων καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἤτοι τὸν Τσαούσην τοῦ σουλτάνου μετὰ ἕξ ἀρχηγῶν Κιρκασίων, καὶ ὅτι ἐν ὀργῇ ἀπέκοψαν τὴν χεῖρα ἑνὸς τούτων, κραυγάζοντες ἐν τινι θορυβῶδει συνελεύσει· « Πιστοὶ μὲν ἐσμέν τῷ λευκῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὅσων κρατοῦμεν διὰ τοῦ ξίφους ἡμῶν οὐκ ἀποδίδομεν αὐτοὺς ἀλύτρωτος. » Οἱ Κοζάκοι ἦσαν ἀξιόποιοι ἐπὶ τῇ ἀπειθείᾳ αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ἀδιάλλακτοὶ ἐχθροὶ τῶν τῆς Ῥωσσίας, ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐπεικειᾶς τοῦ Τσάρου.

Ἀποτυχόντες τῆς βουλῆς ὅπως καταστείλωμεν τὸν Χάνην τῇ μεσιτεῖᾳ τῆς Τουρκίας, κατωρθώσαμεν τοῦτο ἄνευ συνεργείας αὐτῆς ἀφοπλίταντες αὐτὸν οὐχὶ χαριζόμενοι καὶ πραγματευόμενοι, ἀλλὰ διὰ συνετῶν προπαρασκευῶν πρὸς ἄμυναν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Τσάρος, ἀνεγείρας τὴν ἀρχαίαν πόλιν Κοῦρσκον, ἀπὸ

1592—96.
Ἀπειθεία τῶν
Κοζάκων τοῦ
Τανάδος.

Κτίσις πόλεων.

1592—96. πρὰ οἰκία τοῦ πρίγκιπος Νοσδροβατόη, καὶ θεραπεία βασιλική, καὶ ἐχορίζοντο πρὸς αὐτὸν ἐπὶ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν τρυβλίων πάντα τὰ λιχνεύματα τῆς Ῥωσικῆς τραπέζης καὶ οἱ πολυτιμότατοι οἶνοι τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Τῇ ἡμέρᾳ τῆς παραστάσεως, 22 Μαΐου 1597, ἡ αὐλή τῆς Μόσχας ἔλαμπε κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὁ κόμης ποδαλγῶν οὐκ ἐδυνήθη ἀναβῆναι ἐφ' ἵππου, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐπὶ Γερμανικοῦ ἀνοικτοῦ ἔχηματος εἰς τὸ Κρεμλῖνον, προηγουμένων ἑκατὸν εἴκοσιν ἵππέων, εὐγενῶν καὶ ἑκατοντάρχων, πολυτελῶς ἐνδεδυμένων. Ὁ Θεόδωρος ὑπεδέξατο αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, μετὰ διαδήματος καὶ σκῆπτρου. Ὁ Γοδουνόβ ἴστατο παρ' αὐτῷ κρατῶν τὴν σφαῖραν· καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν ἐκάθηντο ὁ Ἄρασλάν-Ἀλέϊς, υἱὸς τοῦ Καϊβουλᾶ, ὁ Μამέτ-Κούλ τῆς Σιβηρίας, καὶ ὁ πρίγκιψ Μστισλάβσκης· ἐξ εὐωνύμων δὲ, ὁ Οὐράζ-Μαχμέτ, βασιλόπαις τῶν Κιργίσιων· ἀπωτέρω ἦσαν οἱ εὐπατρίδαι, οἱ υἱοὶ τοῦ Ὀσποδάρου τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, οἱ ἀρχαιοτάτοι πρίγκιπες, οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ, ὁ οἰνοχόος, ὁ ὀπλοφύλαξ, ὁ νομοφύλαξ, ὁ θαλαμηπόλος, δεκατρεῖς τραπεζοκόμοι, οἱ εὐγενεῖς τοῦ συμβουλίου, διακόσιοι πρίγκιπες καὶ εὐγενεῖς· οἱ δὲ γραμματεῖς τοῦ συμβουλίου ἦσαν ἐν παρακειμένῳ δωματίῳ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε δῶρον πρὸς μὲν τὸν Τσάρον τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν χρυσῇ θήκῃ, δύο ὀχήματα, δώδεκα ἵππους, ὠρολόγιον μετὰ μουσικῆς, καὶ τινα κρυστάλλινα ἀγγεῖα, πρὸς δὲ τὸν Γοδουνόβ, πολυτιμον φιάλην κεκοσμημένην σμαράγδοις, ἐπιτραπέζιον ὠρολόγιον καὶ δύο ἵππους μετὰ πολυτελῶν ἐφιππίων, καὶ πρὸς τὸν νέον υἱὸν αὐτοῦ Θεόδωρον πιθήκους καὶ

Καζή—Γιρέι έφοβεΐτο διαβήναι εις τήν άριστεράν όχ- 1592—96.
 θην του ποταμου, μη έμπέση ταΐς χερσίν ημών και
 καταισχύνη τήν άξιοπρέπειαν του Χάνη. Διό οί πρέσβεις
 συνδιαλεγόμενοι επί της γεφύρας, συνεφώνησαν ίνα έκα-
 τέρωθεν παύσωσι τά πολεμικά έργα, άπολύσωσι τούς
 αιχμαλώτους και συνομολογήσωσιν ειρήνην και συμ-
 μαχίαν μόνιμον. Χάριν δε τούτου ό μέν μεγιστάν των
 σκηνωμάτων Σιρίνσκου Ίσιμαρέτ έμελλεν έλθειν εις
 Μόσχαν, ό δε πρίγκιψ Μερκούριος Σερβάτοβ άπελθειν
 εις Ταυρικήν. Οί νέοι ούτοι πρέσβεις συνηντήθησαν επί
 της γεφύρας, προσηγόρευσαν αλληλους φιλοφρόνως και
 έπορεύθη έκαστος εις τον προς όν όρον. Δεικνύων
 φιλίαν ό Θεόδωρος, έπέτρεψε τή χήρα του βασιλόπαιδος
 Μουράτ, τελευτήσαντος εν Άστραχανίω, άπελθειν προς
 τον Χάνην, προς όν έπεμψε δεκακισχίλια ρούβλια, πλήν
 των διφθερών και βαρυτίμων ύφασμάτων, ύπισχνόμε-
 νος πέμπειν προς αυτόν τοσαύτα κατ έτος, έλαβε δε παρ' ^{Ειρήνη προς τον}
 αυτού, κατá τó θέρος του 1594, χρυσοσφράγιστον ^{Χάνην.}
 πράξιν συμμαχίας. Η πράξις αύτη διά των εν αύτῃ ό-
 ρων και εκφράσεων ανεμίμνησκε τας αρχαίας ειλικρινείς
 συνθήκας, δι' των ό αγαθός και συνετός Μεγλι-Γιρέϊς
 έβεβαίου Ίωάννην τον Γ' περι της αδελφικῆς φιλίας·
 διότι ό Καζή-Γιρέϊς ύπισχνείτο πολεμείν προς τούς ημε-
 τέρους έχθρούς, τιμωρείν άνηλεως τούς ύπηκόους αυ-
 του, όσοι εισέβαλλον εις Ρωσσίαν, άποδιδόναι τά λά-
 φυρα και τούς αιχμαλωτιζομένους ύπ' αυτού, φροντί-
 ζειν της ασφαλείας των τε πρέσβων της Ρωσσίας και
 των εμπόρων, και μη μεσολαβείν τούς έρχομένους εις
 Μόσχαν αλλοδαπούς. Καί τοι εκτοτε οί Τάταροι επί
 τρία έτη ουδόλως έτάραξαν τας κτήσεις ημών, σπου-
 δάζοντες πάσαις δυνάμεσι βοηθήσαι τῷ σουλτάνω κατá

1592—96.

Ἦ ἀπεσταλμένος ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Η΄.

Ἄλλὰ τὸ παραδοξότερόν ἐστιν, ὅτι ὁ Ῥοδόλφος, χρονίζων προεφασίζετο τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκατάστασιν τοῦ νέου Πάπα Κλήμεντος τοῦ Η΄, ὁ δὲ Πάπας οὗτος ἔπεμψε συγχρόνως μάλιστα πρὸς τὸν Θεόδωρον διὰ τῆς Λιθουανίας τὸν ἐξάκουστον ἀπεσταλμένον Ἀλέξανδρον Κομουλέον, Ἠγούμενον Μονένου, χάριν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, παρακαλῶν τῶν Τσάρων ἐν ἀπαλλάξει τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ (179). Ἀμπίβολον δὲ, εἰ ὁ Κομουλέος καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς συνηντήθησαν ἐν Μόσχᾳ· τοῦλάχιστον ἐλάλουν καὶ ἐνήργουν μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους. Ὁ δὲ Πάπας μετὰ τῆς συνήθους πανουργίας τῆς αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἐκολάκευε τὸν τε Τσάρον καὶ τὴν Ῥωσσίαν, παριστῶν αὐτῷ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ, κρατήσαντες τῆς Οὐγγρίας, δύνανται κρατῆσαι καὶ τῆς Πολωνίας καὶ Λιθουανίας· ὅτι προσήγγιζον ἤδη ταῖς χώραις ἡμῶν καὶ ἄλλοθεν, ὑποτάξαντες μέρος τῆς Γεωργίας καὶ Περσίας, καὶ ὅτι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ πολλαὶ ἄλλαι δυνάμεις κατεστράφησαν διὰ τὴν ὑπὲρ τὸ δέον πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπην, διὰ τὴν ἀπραξίαν καὶ διὰ τὴν ἀπρονοησίαν τῶν κινδύνων· ὅτι εὐχερές ἐστι τῷ Θεοδώρῳ ἐκπέμψαι στρατεύματα εἰς Μολδαβίαν καὶ κρατῆσαι τῶν παρὰ τὸν Εὐξείνιον σουλτανικῶν χωρῶν, ὅπου ἀνέμενον ἡμᾶς ἡ δόξα καὶ πλούσια λάφυρα, καὶ ὅπου ἐδυνάμεθα ἐκμαθεῖν τὴν πολεμικὴν, βλέποντες πῶς οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ μάχονται πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ νικῶσιν αὐτούς· ὅτι ἀπέκειτο ἡμῖν συνάψαι τῇ Ῥωσσίᾳ χώρας εὐδαίμονας καὶ ἀκμαζούσας διὰ τὴν εὐκρασίαν, τὴν εὐφορίαν καὶ τὰ φυσικὰ δωρήματα, ὁδοποιῆσαι δὲ διὰ τῆς Θράκης εἰς τὸ Βυζάντιον, κληρονομι-

» ταπολέμησιν τῶν Ὀθωμανῶν· ἀλλὰ ματαίως ἀνεμεί- 1592—96.
 » ναμεν ἔτι ἐν Μόσχᾳ πρεσβείαν τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς
 » Ἰσπανίας καὶ Ῥώμης, ὅπως συντεθῶμεν ἀλλήλοις.
 » Ουδόλως φειδόμεθα χρημάτων, εἰ γενήσεται ἀρχὴ τοῦ
 » μεγάλου ἔργου τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δόξης τῶν χρι-
 » στιανῶν. Ὁ Τσάρος εὐχόμενος ἐν πᾶσιν ἐπιτυχίαν τῷ
 » αὐτοκράτορι, ἐνεργήσει προθυμότατα, ὅπως παρά-
 » σχη τὸ Πολωνικὸν στέμμα τῷ Μαξιμιλιανῷ· τότε
 » δὲ παραχωρήσομεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν Λιβονίαν, πλὴν τοῦ
 » Δορπάτου καὶ τῆς Νάρβας, ὡς ἀπαραιτήτων τῇ Ῥωσ-
 » σίᾳ. Ἀπήλλαξαν δὲ τὸν Βαρκότσην παραδόντες αὐ-
 » τῷ ἐπιστολᾷ πρὸς τὸν Ῥοδόλφον, τὸν Φίλιππον καὶ
 » τὸν Πάπαν, παρ' ὧν ἀπητηύμεν τὴν ταχείαν ἀποστολὴν
 » πρεσβείων εἰς Μόσχαν, καὶ πρὸς τὸν πρίγκιπα τῆς Σουη-
 » δίας Γουστάβον, υἱὸν τοῦ Ἑρίκου, πρὸς ὃν ὁ Θεόδωρος
 » προέτεινεν ἰᾶσυλον ὡς ἐξῆς· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἦσαν φίλοι
 » καὶ σύμμαχοι· μαθὼν σε περιπλανώμενον ὡς φυγάδα
 » εἰς Ἰταλίαν, παρακαλῶ σε εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου χορη-
 » γήσω σοι τὴν δέουσαν μισθοδοσίαν, πολλὰς πόλεις,
 » ἤσυχον βίον καὶ τὴν ἀδειαν τοῦ ἐξέρχεσθαι ὅπου
 » καὶ ὅπως θέλεις. » Ἐκ τῶν ἐπομένων γενήσεται ἡμῖν
 » γνωστὸν, διὰ τί προσεκαλοῦμεν τὸν Γουστάβον.

Ἐν τούτοις ὁ ῥάθυμος Ῥοδόλφος πολεμῶν ἤδη πρὸς
 τὸν Σουλτάνον ἐν Οὐγγρίᾳ, ἐβράδυνε συνομολογήσαι
 συμμαχίαν τῇ Ῥωσσίᾳ. Αὐγούστῳ δὲ μηνὶ 1594 ἦλθεν
 εἰς Μόσχαν ταχυδρόμος αὐτοῦ μετὰ παραδόξου ἐπιστο-
 λῆς, γεγραμμένης Λατινιστὶ καὶ λελυμένης, πρὸς
 τὸν Θεόδωρον, τὸν Ὀσποδάρων τῆς Μολδαβίας Ἀα-
 ρῶν, τὸν βοϊδόδαν τοῦ Βριασλάβου, Σβαρέσκην
 τοῦνομα, καὶ τοὺς Κοζάκους τοῦ Βορυσθένους· εἶχε δ'
 οὕτως. «Ὁ κομιστὴς τῆς παρούσης Στανισλάος Χλο-
 (Καραμζ. Τόμ. 10.)

1592—96. » ἄνερ πολυμαθῆ, γινώσκεις τὴν διαφορὰν τῶν δογμάτων
 » τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Ἑλληνικῆς θρησκείας· πείσον τοὺς
 α Ῥώσους περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας ὀρθοδοξίας
 » ἐντόνως μὲν, ἀλλὰ περισκεμμένως, καὶ τοσοῦτω
 » μᾶλλον, ὅσῳ αὐτοὶ ὑπεραγαπῶσι τὴν ἀκρίβειαν,
 » σὺ δὲ λαλῶν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν οὐδόλως δύ-
 » νασαι ἀρνηθῆναι, ὅτι οὐκ ἐνόησας τὴν σημασίαν τῶν
 » λέξεων. Ἀλλὰ καὶ πόσον ὑπερέχεις πάντων τῶν πεμ-
 » φθέντων πρὸς αὐτοὺς ἐκ Ῥώμης διδασκάλων ἐν δια-
 » στήματι ἑπτὰ αἰώνων, ἀγνοούντων τὴν τε γλῶσσαν
 » καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ῥωσσίας! Εἰ ὁ Παντοδύναμος εὐ-
 » λογήσει τὴν ἐπιχείρησίν σου δι' ἐπιτυχίας, εἰ ὁδο-
 » ποιήσει εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν θρησκειῶν, ἡ καρδία ἡμῶν
 » παραμυθῆσεται καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ
 » διὰ τὴν σωτηρίαν ἀπείρων ψυχῶν. » Γινώσκομεν, ὅτι
 ὁ πρεσβευτῆς τοῦ Κλήμεντος ἦλθε δις εἰς Μόσχαν μετὰ
 τῶν αὐτῶν ὁδηγιῶν, τῷ 1595 καὶ 1597· ἀλλ' ἀγνοοῦ-
 μεν τὰς διαπραγματεύσεις αὐτοῦ, αἵτινες ἡμῶς ἔσχον
 μικρὸν ἀποτέλεσμα, ἐλαττώσασαι ἴσως, τοῦλάχιστον
 ἐπὶ τινα χρόνον, τὰς ἐλπίδας τῆς Ῥώμης, ὅπως συνά-
 ψη πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν
 συμμαχίαν.

Ὑπισχνούμενοι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀναμφιβό-
 λως πρὸς τὸν Πάπαν τὴν πιστὴν συμμαχίαν τοῦ σάχη
 τῆς Περσίας, ἐδυνάμεθα ἀληθῶς φυλάξαι τὸν λόγον
 ἡμῶν ἀνανεώσαντες τὰς μετ' αὐτοῦ φιλικὰς σχέσεις.
 Ἦδη ὁ ἐνδοξος οὗτος σάχης Ἀβθᾶς παρεσκευάζετο εἰς
 ἐνδοξα κατορθώματα, ἀξιωθεὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὀνόματος
 τοῦ Μεγάλου· διότι κληρονομήσας βασιλείον ἐκνευ-
 ρισμένον ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Ταμάσου καὶ Γοθαβέν-
 τη, καὶ ταρασσόμενον ὑπὸ τῶν ἐπιβουλῶν τῶν ὑποτελῶν

Φίλιπ τοῦ Θιο-
 δώρου καὶ Σά-
 χη Ἀβθᾶς.

ὕποτελοῦντες τῇ Λιθουανίᾳ, δουλοπρεπῶς εὐαρεστούση τῷ σουλτάνῳ, συμμαχοῦσιν, ἀκούσης αὐτῆς, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως πολεμήσωσι πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ ὁμολογοῦσιν ἑαυτοὺς ὑποτελεῖς τρόπον τινὰ τοῦ Ἰσά-ρου. Καίτοι δὲ ἡ παράνομος αὕτη συμμαχία ἀπέβη παρὰ τὴν προσδοκίαν τῆς Αὐστρίας, καίτοι ἡ Λιθουανικὴ κυβέρνησις ἐτιμώρησε τοὺς Κοζάκους ὡς ἐνεργοῦντας αὐτογνωμόνως, ἀφελούσα ἀπ' αὐτῶν τὰ τηλεβόλα, τὰς σημαίας, τὰς ἀργυρᾶς σάλπιγγας, τὴν ράβδον τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βατορίου, καὶ τὸν μέλανα τῆς Αὐστρίας ἀετὸν (176), ἀλλ' ὅμως αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας κοινῆς πατρίδος, τὸ ὁμόθη-σμον, ἡ καταπίεσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Λιθουανίᾳ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐκδίκησις προπαρεσκευάζον ἔκτοτε φανερώς τοὺς ἥρωας τοῦ Βορυσθένου εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς ἀκμαζούσης χώρας αὐτῶν μετὰ τῆς ἐπικρατείας τῆς Μόσχας.

Ὁ Θεόδωρος, ἐπιθυμῶν ἀποτελέσμά τι ἐκ τῶν πρὸς τὴν Αὐστρίαν μακροχρονίων καὶ ματαίων διαπραγματεύσεων, ἔπεμψε ταχυδρόμον πρὸς τὸν Ῥοδόλφον (177), ἐρωτῶν τοὺς ἀληθεῖς λόγους τῆς παραδόξου ἀναβολῆς ἐν τοιαύτῃ σπουδαιοτάτῃ ὑποθέσει. Ἐμαθε δὲ, ὅτι ὁ Νικόλαος Βαρκότσης, ἀναχωρήσας ἐκ Ῥωσσίας, εὔρε τὸν Αὐτοκράτορα ἐν Πράγα, ἀλλὰ παρέστη αὐτῷ μετὰ πολὺν χρόνον ἕνεκα τῆς συνήθους ῥαθυμίας τοῦ μονάρχου τούτου· ὅτι ὁ Ῥοδόλφος ἀνεκοίνωσε πρὸς τὴν σύνοδον τῶν ἐκλογέων τὴν εὐμενῆ τοῦ Θεοδώρου ἀπόκρισιν, καὶ ὅτι οὗτοι, ὑπερτιμῶντες τὴν φιλίαν τῆς Ῥωσσίας, ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ τὴν ἀποστολὴν νέας εἰς Μόσχαν πρεσβείας. Μετὰ τινὰς δὲ μῆνας, Δεκεμβρίῳ τοῦ 1594, ἦλθε πάλιν εἰς Μόσχαν ὁ αὐ-

1592—96. Θεοδώρου, πρίγκιπος Σβενιγορόδσκη, ὅς τις ὤφειλεν ἵνα μάθῃ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Περσίᾳ καὶ τὰς βουλὰς τοῦ Ἀββᾶς. Τῷ 1594 ὁ πρεβευτὴς οὗτος διήρχετο διὰ τῆς Ἰλάνης, ὑποτελοῦς ἤδη τῷ σάχη, ὅς τις ἐξέβαλεν αὐτῆς τὸν βασιλέα Ἀχμέτ, κατηγορῶν αὐτοῦ ἀπιστίαν. Ἡ πανταχοῦ βασιλεύουσα τάξις καὶ ἡσυχία ἀπεδείκνυον τὴν ἀκάματον δραστηριότητα τοῦ νέου κυριάρχου· πανταχοῦ δὲ ἔτυχε ξενίας ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Θεοδώρου ὡς ἀγγελιαφόρος τῆς πρὸς τὸν σάχην φιλίας. Ὁ δ' Ἀββᾶς ὑπεδέξατο αὐτὸν ἐν Κασάνῳ, περικυκλούμενος ὑπὸ λαμπρᾶς αὐλῆς, βασιλοπαίδων καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ βασιλείου, φέρων ξίφος ἀδάμασι κεκοσμημένον καὶ ἔχων παρ' ἐχυτῷ τόξον καὶ βέλος. Προτείνας δ' αὐτῷ τὴν χεῖρα, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πόδα εἰς ἀσπασμόν, ἐδήλωσε μεγίστην χαρὰν καὶ ἐπήνεσε τὸν τε Τσάρον καὶ τὸν Γοδουνόβ. Εὐωχίαι καὶ συμπόσια προηγήθησαν τῶν ὑποθέσεων· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν ἐγίνοντο περίπατοι ἐν τοῖς κήποις, καὶ ἐτέρπωντο ἐν μουσικῇ, καὶ χοροῖς καὶ στρατιωτικαῖς ἀσκήσεσι, καθ' ἃς αὐτὸς ὁ Ἀββᾶς ἐδείκνυε μεγάλην ἐπιτηδειότητα περιελαύνων ὡς ἀστραπὴ ἐπὶ ὠκύποδος ἵππου καὶ τοξεύων εἰς τὸν σκοπὸν· τὴν δὲ ἐσπέραν, φωταψίαι ἐν τοῖς κήποις, ταῖς πηγαῖς, ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐργαστηρίοις, ὅπου συνέρρεε παμπληθεὶ ὁ λαὸς καὶ ἐξετίθεντο τὰ πολυτιμότερα τῶν Ἀσιανῶν προϊόντων. Ὁ σάχης ἐνηθρύνετο ἐπὶ τῷ στρατῷ αὐτοῦ, ταῖς ἀκμαζούσαις τέχναις, τῇ ἐμπορίᾳ καὶ πομπῇ καὶ μεγαλοπρατεία· δεικνύων δὲ πρὸς τὸν πρίγκιπα Σβενιγορόδσκη τὰ νέα ἀνάκτορα, εἶπεν· «Οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ὁ πάππος μου εἶχον » τοιαῦτα. » Ἀλλὰ καὶ τοὺς σπανίους θησαυροὺς ἔδειξεν αὐτῷ, τὸν κί τ ρ ι ν ο ν ὑ ἄ κ ι ν θ ο ν, σταθμίζοντα ἑκατὸν ζολοτνίκια, ὃν ὥρισε δῶρον ὑπὲρ τοῦ Τσάρου, ὡς καὶ τὸ βαρύτιμον ἐφίππιον τοῦ Ταμερλάνου καὶ θώρακας καὶ κρά-

φεύγουσα τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἐπικίνδυνον πρὸς ἡμᾶς μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν Αὐστρίαν· ἐπειδὴ ἐνέβαλλε τὴν εἰρηνεύουσαν Ῥωσσίαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν σουλτάνον, πολεμοῦντα ἤδη τῇ Αὐστρίᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεκρίνχτο πρὸς τὸν Τσάρον, ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν χωρῶν, τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἰσπανίᾳ μῖσος κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, αἱ ταραχαὶ τῆς Ὀλλανδίας, τὸ γῆρας τοῦ Φιλίππου καὶ ἡ νέα ἀνάβασις τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Ἡ' κωλύουσι τὴν κοινὴν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων συμμαχίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἄλλ' ὅμως ἔπεμψε πρὸς τὸν Θεόδωρον αὐλικόν τινα μεγιστᾶνα, Ἀβραάμ τοῦ-
Ἐπιφανὴς πρεσβυτῆς τοῦ αὐτοκράτορος.

νομα, κόμητα τοῦ Δουνάβεως (178), μετὰ τινος συνέδρου τοῦ συμβουλίου Γεωργίου Κάλα, εἰκοσιν εὐγενῶν καὶ ἐννενήκοντα δύο ὑπηρετῶν. Ἡ πρεσβεία αὕτη ἐθεράπευσε μόνον τὴν φιλευτίαν τῆς αὐλῆς τῆς Μόσχας διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς ἀπαιτοῦσα καὶ παρὰ ταύτης τοιαύτην. Ὁ Αὐστριακὸς μεγιστᾶν διερχόμενος διὰ τῆς Λιβονίας καὶ Πσκοβίου εἶδεν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι καὶ σταθμοῖς πολλοὺς ἀνθρώπους φαιδροείμονας, συνελθόντας ἀπὸ τῶν ἐσχατιωτίδων κατὰ προσταγὴν τοῦ Τσάρου, ὅπως ἐπιδείξωσιν αὐτῷ τὸ πολυάνθρωπον καὶ πλούσιον τῆς χώρας. Ἀπὸ τῶν μεθωρίων μέχρι τῆς Μόσχας ὑπεδέχοντο αὐτὸν καὶ πρόεπεμπον ἀποστάματα λαμπροῦ ἵππικοῦ, διαβάνων δὲ εὗρισκε πανταχοῦ ἀνάπαυσιν καὶ πολυτέλειαν· ἀλλ' ἐστερεῖτο ἐλευθερίας· διότι ἀκαταπαύστως κατεσκόπευον αὐτὸν ὅπως καλύψωσιν ἀπ' αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι ἔβλαπτε τὴν φιλευτίαν τῶν Ῥώσων. Ἐν Μόσχᾳ ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ξένος ὠδηγήθη διὰ τῶν καλλίστων ὁδῶν καὶ οἰκοδομημάτων, ὠρίσθη δὲ πρὸς κατοικίαν αὐτοῦ ἡ λαμ-

1592—96.

Μόσχαν· ἀλλ' ὁ νέος βασιλόπαις ἀπέβαλε τοῦτο, εἰπὼν τῷ ἡμετέρῳ πρεσβευτῇ μετὰ δακρύων· « Εἵμαρτό μοι » ἀποθνεῖν ἐνταῦθα ἐν τιμῇ δουλείᾳ. » Ἀποδεικνύων ὁ Ἀββᾶς τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἔξοχον φιλίαν, ἐπεσκέψατο αἰφνιδίως τὸν πρίγκιπα Σβενιγορόδσκη, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Χίβας Ἀζίμ καὶ τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ Φεργάτ—Χάν, ἐπιε δὲ παρ' αὐτῷ οἶνον καὶ ὑδρόμελι (διότι ἠγάπα τὰ δριμέα ποτὰ καταφρονῶν τοῦ Μωάμεθ)· ἐξήτασε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὰς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου καὶ Ἀγίου Νικολάου, καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ δῶρον πῖλον ἐκ μελαίνης ἀλώπεκος· ἐδωρήσατο δὲ καὶ αὐτὸς λαμπρὸν ἵππον καὶ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἱστορηθεῖσαν ἐπὶ χρυσοῦ ἐν Περσίᾳ κατ' εἰκόνα Ἰταλικήν, πεμφθεῖσαν ἐξ Ἀρμουζίας (181). Βεβαιῶν δὲ τοὺς πρὸς τὸν πρίγκιπα Σβενιγορόδσκη λόγους ὁ Ἀββᾶς, ἐπεμψε μετ' αὐτοῦ εἰς Μόσχαν μεγιστᾶνά τινα, Κουλη τοῦνομα, ὁ δὲ Θεόδωρος ἐπεμψε πρὸς τὸν σάχην τὸν πρίγκιπα Τιουφιάκιν (182) μετ' ἐγγράφου συνθήκης ἐχούσης ὅρον, ὅτι ἔσονται πιστοὶ σύμμαχοι καὶ ἀδελφοὶ, ὅτι κινήσουσι συγχρόνως τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ ὅτι ἡ μὲν Ῥωσσία κρατήσει τῆς Δερβέντ καὶ Βακοῦ, ἡ δὲ Περσία, τῆς χώρας Σιρβάν. Ἀλλ' ὁ Τιουφιάκιν καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ ἀπέθανον καθ' ὁδόν· τοῦτο δ' ἠγνόουν ἐπὶ πολὺ ἐν Μόσχᾳ· ὥστε αἱ πρὸς τὸν Ἀββᾶς σχέσεις, πολεμοῦντα τότε ἐπιτυχῶς πρὸς τὴν Βουχαρίαν, διεκόπησαν ἕμέχρι νέας ἐν Ῥωσσίᾳ βασιλείας.

Πόλεμος πρὸς
τὸν Σαβκάλου.

Ὁ σάχης παρεχώρησε τοῦλάχιστον ἡμῖν τὴν Ἰβηρίαν. Ὁ δὲ Θεόδωρος μὴ φιλονεικῶν διαρρήδην πρὸς τὸν σουλτάνον περὶ αὐτῆς, ἐσπούδαζεν ἵνα κτασθῆται ἐπ' αὐτῆς τὸ κυριαρχικὸν αὐτοῦ δικαίωμα, ὑποτάσσω

ψιττακούς, ἀπένεμε δ' εὐχαριστίας τῷ τε Τσάρῳ καὶ τῷ 1592—96.
κυβερνήτῃ· οὗτος δὲ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπιτρέψας τῷ
πρεσβευτῇ ἀπελθεῖν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον αὐτοῦ καὶ βασι-
λικῶς προσφερόμενος, ἐλάλησεν αὐτῷ φιλοφρονέστατα,
τοῖς δὲ εὐγενέσιν αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς ἀσπασμὸν τὴν χεῖρα.

Ἄλλ' ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ φιλοφρόνησις οὐδὲν ἄξιον
λόγου ἔφερον· διότι ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας, ἀρχό-
μενος τῆς κυρίας ὑποθέσεως, ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Ῥοδόλ-
φος ἀνέμενε παρ' ἡμῶν νέας χάριτας· ὅτι ὠφείλομεν
ἀντιστῆναι πρὸς τὰς εἰς Οὐγγρίαν ἐπιδρομὰς τοῦ Χάνη
καὶ πρὸς τὴν μετὰ τοῦ σουλτάνου εἰρήνευσιν τοῦ σάχη,
παρασχεῖν δ' ἔτι τῷ αὐτοκράτορι χρηματικὰς βοηθείας
εἰς ὠρισμένους χρόνους καὶ ὠρισμένον ποσὸν ἐκ χρυσοῦ
ἢ ἀργύρου, οὐχὶ δ' ἐκ διφθερῶν, ἐπειδὴ ἦν ἀδύνατον
αὐτῷ πωλῆσαι αὐτὰς ἐπωφελῶς ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλ' οἱ
εὐπατρίδαι ἀπεκρίθησαν ῥητῶς, ὅτι ἀνευ ἀμοιβαίας καὶ
ἐγγράφου ὑποσχέσεως τῆς Αὐστρίας, ὁ Θεόδωρος οὐ-
δόλως ἐπεθύμει δαπανᾶν ὑπὲρ αὐτῆς τὰ χρήματα τῆς
Ῥωσσίας· ὅτι τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Τσάρου Ἰσλένιεβ
συνέλαβον ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τὰς πρὸς Ῥοδόλ-
φον χρηματικὰς βοηθείας ἡμῶν· ὅτι πάντοτε κατεί-
χομεν τὸν Χάνην, καὶ ὅτι πρὸ πολλοῦ κατωρθοῦμεν
τὴν πρὸς τὴν Περσίαν συμμαχίαν τῆς χριστιανικῆς
Εὐρώπης, εἰμὴ παρεῖχεν ἡμῖν ὁ αὐτοκράτωρ κενὰς ὑπο-
σχέσεις. Συγχρόνως δ' ἦλθεν εἰς Μόσχαν ταχυδρόμος
τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, αἰτῶν παρὰ τοῦ Θεοδώρου χρημα-
τικὰς βοηθείας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ Πολωνικοῦ στέμ-
ματος· καὶ ἐπεθύμουν οἱ ἐν Μόσχᾳ ἵνα ἐπιτύχῃ τούτου
ὁ Μαξιμιλιανὸς, ἀλλ' ἤρνοῦντο τὰ χρήματα. Ὁ Αὐστρι-
ακὸς κόμης ἀνεχώρησεν εἰς Μόσχαν κατὰ τὸν Ἰούλιον
μῆνα μόνον μετὰ τιμῶν καὶ πολυτίμων δώρων·

1592—96. ὁ Τσάρος, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὸν γαμβρὸν Συμεῶνα, ὅπως εὐαρεστήσῃ δῆθεν τῇ Ῥωσσίᾳ ἔγραψε πρὸς τὸν πρῶτον· « Πιστεύω εἰς τὸν ζήλόν σου· » πιστεύσω δ' ἔτι μᾶλλον, ἐὰν ἀναγκάσῃς τὸν Συμεῶνα » ὁμόσαι ἡμῖν πίστιν. » Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηπάτα ἄρα τὴν Ῥωσσίαν, ὡς ὁ σάχης, ἐβεβαίωσεν τὸν πρίγκιπα Σβενιγορόδοσκην; Οὐχί· ἦν δὲ ἀσθενὴς μεταξὺ ἰσχυρῶν· οὐδεμία δ' ἀμφιβολία, ὅτι προτιμῶν εἰλικρινῶς τὴν Ῥωσικὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκικῆς ἢ Περσικῆς, ἤλπιζε καὶ ἐθάρρει, ἀλλὰ βλέπων ὅτι οὐκ ἐδυνάμεθα, ἢ οὐκ ἠθέλομεν πέμψαι εἰς Ἰβηρίαν ἀρκούσας δυνάμεις πρὸς ἄμυναν αὐτοῦ, ἀπηλλοτριούτο ἡμῶν. Καὶ ἐκαλεῖτο μὲν ὑποτελῆς τῆς Ῥωσσίας, ἀλλ' ἐτέλει τῷ σουλτάνῳ φόρον εἴτε ἐκ σηρικῶν, εἴτε ἵππων, προτρέπων τὸν Θεόδωρον ἵνα προφυλάξῃ τοῦλάχιστον τὴν Ἰβηρίαν ἀπὸ τοῦ Δαγεστάν, ὅπου οἱ στρατηγοὶ τῆς Μόσχας ἀνήγειραν νέα φρούρια παρὰ τὸν Κοϊσάν, ὅπως καταστείλωσι τὸν Σαβκάλον καὶ ἐξαλείψωσι τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πρίγκιπος Χβοροστίνιν.

Ὁ Θεόδωρος, λεγόμενος κυριάρχης τῆς Ἰβηρίας τῶν ἀρχηγῶν τῶν Κιρκασίων καὶ Νογαίων, ὑποτελῶν ὡσαύτως ἡμῖν, καίτοι πολλάκις ἐπαναστατῶν (185), ἀνηγορεύθη τῷ 1595 καὶ κυριάρχης τῆς πολυανθρώπου παρεμβολῆς τῶν Κιργίσιων. Ὁ Χάνης αὐτῆς Τεφκέλ, καλούμενος βασιλεὺς τῶν Κοζάκων καὶ Καλμάκων, ὑπετάγη ἐκουσίως αὐτῷ αἰτῶν μόνον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνεψιοῦ Οὐράζ—Μαχμέτ, ὃν ἠχμαλωτίσαμεν μετὰ τοῦ ἐκ Σιβηρίας Σηδιάκου. Ὁ Θεόδωρος ὑπέσχετο τῷ Τεφκέλ προστασίαν καὶ πυροβολικόν, παρεδίδω δὲ καὶ τὸν ἀνεψιόν, εἰ ἔπεμπε πρὸς αὐτὸν ὡς ὄμηρον τὸν υἱόν

κόν κτήμα τῶν κυριαρχῶν τῆς Ῥωσσίας· ὅτι ὁ ὑπὲρ 1592—96.
 τῆς θρησκείας ζήλος συνάπτει τὰ διαστήματα· ὅτι ἡ
 Ῥώμη καὶ ἡ Μαδρίτη ἀπέχουσι πολὺ τοῦ Βασπόρου, ἀλ-
 λ' ὁμως ἐν Κωνσταντινουπόλει κυματίσουσιν αἱ Ἀ-
 ποστολικαὶ σημαῖαι καὶ τοῦ Φιλίππου· ὅτι οἱ κατα-
 πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἦσαν ἀδελφοὶ ἡμῶν ὡς
 δμόγλωσσοι καὶ δμόθρησκοι, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς ἦν εὐθετος·
 διότι τὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα διεφθάρησαν ἐν Περ-
 σίᾳ καὶ Οὐγγρίᾳ, ἐν μέσῃ δὲ τῇ Τουρκικῇ Ἐπικρατείᾳ,
 ὅπου οὐδὲ τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων ἔμεινε, πανταχοῦ
 στάσις. Τὰ ἐπόμενα χωρία τῶν πρὸς τὸν ἀπεσταλ-
 μένον ὀδηγιῶν τοῦ Πάπα εἰσὶν ὡσαύτως ἀξιοσημεί-
 ωτα. « Ἐμάθομεν ὅτι οἱ Τσάροι σεμνύνονται, ὅτι εἰσὶν
 » ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων
 » καὶ καλοῦσιν ἑαυτοὺς μεγάλοις ὀνόμασιν· ἐξήγησον
 » οὖν τοῖς εὐπατρίδαις τῆς Μόσχας, ὅτι τὰ ἀξιώματα καὶ
 » τὸ μεγαλεῖον τῶν μοναρχῶν ἐπικυροῦνται ἀναγκαίως
 » ὑφ' ἡμῶν, καὶ ὑπόμνησον αὐτοὺς, λόγου χάριν, τοὺς
 » βασιλεῖς τῆς Πολωνίας καὶ Βοεμίας, λαβόντας τὸ
 » διάδημα παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς παγκοσμίου Ἐκκλησίας·
 » Σπούδασον ἵνα ἐμποιήσης ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν σέ-
 » βας ὑπὲρ τῆς Κεφαλῆς τῶν χριστιανῶν, ἡσύχων καὶ
 » εὐδαιμόνων ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν κράτους. Σπού-
 » δασον ἵνα πείσης αὐτοὺς, ὅτι ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία
 » τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἐν Ῥώμῃ καὶ οὐχὶ ἐν Κων-
 » σταντινουπόλει, ὅπου οἱ ἄπιστοι σουλτάνοι ἐμπορεύον-
 » ται τὸ ἀξίωμα τῶν δούλων Πατριαρχῶν, ἀλλοτρίων
 » τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ὅτι τὸ ὑπέικειν
 » τοῖς νομιζομένοις ποιμέσι τοῦ Βυζαντίου ἐστὶν
 » ὑπέικειν τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὅτι ἡ περι-
 » κληῆς Ῥωσσία ἀξία ἐστὶ κρείττονος τύχης. Σὺ,

1592—97 γειλαν δὲ τοῖς κατοίκοις ἵνα παύσωσιν ἐρίζοντες καὶ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως καὶ ἡσυχῶς μέχρι νέας ἐγγράφου συνθήκης τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ βασιλέως. Τιμῶν τὸν Χριστιανὸν ὁ Θεόδωρος, ὑπέσχετο ἀπαλλάξαι αἰχμαλώτους τινάς, αἰχμαλωτισθέντας κατὰ τὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κολμόγορον εἰσβολὴν τῶν Δανῶν· τῶντι δὲ παρήγγειλε τοῦτο τοῖς φρουράρχοις τοῦ Ἀστραχανίου, τοῦ φρουρίου Τερέκου καὶ Σιβηρίας, ὅπου ἐπέμποντο οἱ δοριάλωτοι. Ἐνὶ λόγῳ ἡ Δανία ἐπέζητησε πάλιν τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν, μὴ παρεμβάλλουσα τοῦ λοιποῦ ἐμπόδια εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἀγγλίας κατὰ θάλασσαν ἐμπορίαν τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐμπορία παρ' ὀλίγον διεκόπη διὰ τὰς ἀμοιβαίας δυσαρεστήσεις τῆς κυβερνήσεως ἡμῶν καὶ τῆς Ἀγγλίας. Αἰτιώμενοι τὴν κακὴν πίστιν τῶν ἐμπόρων τοῦ Λονδίνου, ἀπητοῦμεν παρ' αὐτῶν ἡμῖς σχεδὸν ἑκατομμύριον τῶν νῦν ρουβλίων (187), ἅτινα ἐδανείσθησαν παρὰ τοῦ ταμείου τοῦ Τσάρου, τοῦ Γοδουνῶβ, τῶν εὐπατριδῶν καὶ εὐγενῶν. Ἄλλ' οἱ ἔμποροι ἤρνοῦντο τὸ χρέος τοῦτο, προτείνοντες ὅτε μὲν τοῦτον, ὅτε δ' ἐκεῖνον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν τάξεως, ἠτιῶντο δὲ ἡμᾶς ὡς καταπιεζόμενοι. Ὁ Τσάρος ἔπεμψε τῷ 1588 εἰς Λονδῖνον τὸ δεύτερον τὸν Βέκμαν, ὅπως ἐξηγηθῆμετὰ τῆς Ἐλισάβετ· ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον οὐκ ἐγένετο δεκτὸς παρ' αὐτῆς, θρηνοῦση τότε τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς, τὸν κόμητα Λέιστερ· τέλος δ' ἐδέχθη εὐνοικώτατα τὸν Ῥῶσον πρεσβευτὴν, ὃν καλέσασα κατ' ἰδίαν συνδιελέγετο αὐτῷ ὑφειμένως καὶ ἐμέμφετο, ἀλλ' ἄνευ ὀργῆς, ὅτι πρὸ τεσσάρων ἐτῶν συνδιαλεγόμενος αὐτῇ ἐν τῷ κήπῳ, ἐκάλεσεν αὐτὸν λαχανιὰν ἐν τῇ πρὸς τὸν Τσάρον ἀναφορᾷ· εἶτα δὲ ἠρώτησε περὶ τῆς

Χανῶν, περιοριζόμενον δ' ὑπὸ τῶν κατακτήσεων τῶν 1592—96. Τούρκων, ἐπεθύμει προσκαίρου πρὸς τούτους συμμαχίας, ὅπως στερεωθῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ καταστείλῃ τοὺς ἐπαναστάτας· διὸ ἐσπούδαζεν ἵνα μάθῃ τὰς πρὸς τὰς ἀπωτάτας χώρας σχέσεις· ἀντεπιστέλλων δὲ φιλοφρόνως πρὸς τὸν ἀγαθὸν σύμμαχον βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ἔβλεπεν ἔτι ἀσφαλέστερον τὸν κραταιὸν μονάρχην τῆς Ῥωσσίας, ὁμόρου ἤδη τῇ Περσίᾳ καὶ Τουρκίᾳ. Ὁ Ἄζι-Χοσρέφ, νέος πρεσβευτῆς τοῦ σάχη, παραδούς τῷ Τσάρῳ φιλικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀββάς τῷ 1593, ἐκολάκευσε πρὸ πάντων τὸν κυβερνήτην ἐν ταῖς ἰδίαις πρὸς αὐτὸν συνδιαλέξεσι, λέγων διὰ πομπωδῶν ἀνατολικῶν φράσεων· « Διὰ μιᾶς μόνης χειρὸς κυβερνᾶς τὴν Ῥωσικὴν χώραν, τὴν δὲ ἑτέραν, ἐπίθες μετ' ἀγάπης τῷ σάχη μου καὶ στήριξον εἰς αἰῶνας ἀδελφικὴν φιλίαν » μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τσάρου. (180) Ὁ δὲ Βορίσης ἀπεκρίνατο μετριοφρόνως· « Ἐκτελῶ μόνον τὴν θέλησιν τοῦ κυριάρχου μου· ὅπου ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐκεῖ ἡ κεφαλὴ μου. » Ἄλλ' ὑπέτχετο μεσιτεῦσαι ἐνθέρμως ὑπὲρ τοῦ σάχη. Ὁ πρεσβευτῆς ἐξηγῶν τῷ Γοδουνόβ, ὅτι ἢ πρὸς τοὺς Τούρκους συνομολογηθεῖσα ἀνακωχὴ τῆς Περσίας ἦν στρατήγημα εἶπεν, ὅτι « ὁ σάχης ὅπως ἐξαπατήσῃ αὐτοὺς ἔδωκε τὸν ἐξαετῆ ἀνεψιὸν ὡς ὄμηρον ἢ θῦμα· φονευσάτωσαν τὸ παιδίον, ὅταν ἴδωσι τοὺς ἀκινάκας ἡμῶν! ἀλλ' ἀδιάφορον· διότι ὁ φοβερός Ἀββάς οὔτε τοὺς ἀνεψιούς, οὔτε τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ ἀγαπᾷ, παρασκευάζων αὐτοῖς αἰωνίαν ἀνάπαυσιν » ἐν τῷ τάφῳ, ἢ σκότος τυφλώσεως ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ὁ Ἄζι οὐδόλως διέβαλλε τὸν σάχην. Ἐν τούτοις ὁ ἀσπλαγχνός οὗτος ὀλετῆρ τῶν ὁμαιμόνων ἀνεδείχθη μέγας μονάρχης ἐνώπιον τοῦ πρεσβευτοῦ τοῦ

1592—97.

» γλων ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπορεύματα· 6. Βοηθῶσιν αὐτοῖς
 » εἰς ἀνακάλυψιν τῆς εἰς Σινικὴν ἀγούσης, παρέχοντες
 » ὁδηγοὺς καὶ πλοῖα καὶ ἵππους κατὰ πάσας τὰς ὁδοὺς.
 » 7. Μηδεὶς Ἄγγλος ἔμπορος γίνηται δεκτὸς ἄνευ δια-
 » βατηρίου, ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τῆς Ἐλισάβετ ἐν τοῖς
 » μεταξὺ τοῦ Βαργάβου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουίνα λιμέ-
 » σιν, ὡς καὶ ἐν Νοβογορόδω. 8. Χαράττωνται νομίσματα
 » ἀτελῶς ὑπὲρ τῶν ἐμπόρων τοῦ Λονδίνου. 9. Μηδέποτε
 » βασανίζονται Ἄγγλοι, ἀλλὰ πέμπωνται πρὸς τὸν γε-
 » ραίτερον αὐτῶν, ἢ εἰς Ἀγγλίαν πρὸς τιμωρίαν.
 » 10. Μηδεὶς αὐτῶν ἐνοχλῆται ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν.
 » Ἐκπληρῶν δὲ τὰς συνθήκας ταύτας ὁ Τσάρος, ἀποδεί-
 » ξει τὴν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ φιλίαν.»

Οἱ δ' εὐπατρίδαι ἀπεκρίναντο· «Ὁ ἡμέτερος κυ-
 » ριάρχης, εὐχαριστῶν τῇ βασιλίσση ἐπὶ τῇ πρὸς
 » αὐτὸν ἀγάπῃ, ἐπιθυμεῖ εἰλικρινῶς τῆς φιλίας αὐ-
 » τῆς ὡς ὁ ἐνδοξὸς πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδό-
 » λως νομίζει, ὅτι ἡ φιλία τῶν κυριαρχῶν ὑποθά-
 » πεται ὑπὸ τῆς ἐμπορίας, καὶ ὅτι ἄνευ ταύτης ἐκλείπει
 » πᾶσα σχέσις. Τοιαῦται ἐκφράσεις εἰσὶν ἄτοποι. Ὁ
 » Τσάρος ἐπιθυμεῖ διάγειν ἐν ὁμονοίᾳ πρὸς πάντας τοὺς
 » ἐνδόξους κυριάρχας, τὸν σουλτάνον, τὸν αὐτοκράτο-
 » ρα, τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλλίας, τὴν Ἐ-
 » λισάβετ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους οὐχὶ χάριν τῶν ὠ-
 » φελειῶν τῶν ἐμπόρων, ἀλλὰ χάριν τῆς εὐπρεπείας.
 » Χαριζόμενος τῇ Ἐλισάβετ προϋστάτευσεν τῶν ἐμπό-
 » ρων τοῦ Λονδίνου, ἀλλ' οὗτοι, ἐπιλαθόμενοι τῶν εὐερ-
 » γειῶν αὐτοῦ, ἤρξαντο διάγειν δολίως, μὴ ἀποτίνειν
 » τὰ χρέη αὐτῶν, κατασκοπεύειν, κακολογεῖν τὴν Ῥω-
 » σίαν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ μεσολαβεῖν τὰ πλοῖα τῶν
 » ἄλλων δυνάμεων κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουίνα· ἐν

νη, ἐξειργασμένα ἐν Περσίᾳ. Κατὰ τὸ δεῖπνον καθίσας αὐτὸν παρ' ἐαυτῶ εἶπε· « Βλέπεις τὸν πρεσβευτὴν τῆς
 » Ἰνδικῆς καθήμενον κατωτέρω σου; Ὁ κυριάρχης αὐτοῦ
 » Ζελαδὶν-Ἀϊθὲρ ἄρχει ἀπεράντων χωρῶν καὶ σχεδὸν
 » τῶν δύο τρίτων τῆς κατοικουμένης γῆς, ἀλλὰ τιμῶ
 » τὸν κυριάρχην σου μᾶλλον αὐτοῦ. » Εἶτα ὁ Ἀββάς, ἀρ-
 ξάμενος τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ πρίγκιπος
 Σβενιγορόδσκη, ἐβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι ἔγνω ἐκβαλεῖν
 τοὺς βδελυροὺς Τούρκους ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς
 Περσίας, ἀλλ' ἐπιθύμει ἵνα πρότερον ἀναλάβῃ τὴν Χο-
 ρζάνην παρὰ τοῦ Ἀβδουλᾶ, βασιλέως τῆς Βουχαρίας,
 κρατήσαντος αὐτῆς ἐπὶ τῶν δυστυχῶν χρόνων τοῦ Γο-
 δαβέντη, ὡς καὶ τῆς χώρας τῆς Χίβας, προσειπὼν·
 « Διανοοῦμαι μόνον ἵνα ἀποκαταστήσω τὴν ἀκεραιότητα
 » καὶ τὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας Περσίας. Ἔχω τεσσαρακον-
 » τακισχιλίους ἵππεῖς, τριακοντακισχιλίους πεζοὺς καὶ
 » ἑξακισχιλίους πυροβολητὰς, δι' ὧν πρῶτον τα-
 » πεινώσω τὸν ἐγγύτερον ἐχθρόν μου καὶ τὸν σουλτάνον·
 » περὶ τούτου ὁμνύω, ἀρκούμενος τῇ εἰλικρινεῖ ὑποσχέ-
 » σει τοῦ κυριάρχου τῆς Μόσχας, ὅτι βοηθήσει μοι
 » κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιχειρήσεως,
 » ὅπως συμμετάσχωμεν τῆς τε δόξης καὶ τῶν ὠφει-
 » λειῶν. » Ὁ Ἀββάς συνήνεσεν ἵνα συνάψῃ φιλίαν πρὸς
 τὴν Αὐστρίαν διὰ τῆς Μόσχας, ἐνθα ὁ πρεσβευτὴς αὐ-
 τοῦ εἶδε τὸν τοῦ Ῥοδόλφου καὶ παρεχώρει ἡμῖν προ-
 θύμως τὴν Ἰθηρίαν, ἀλλ' ἔλεγεν· « Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξ
 » ξανδρος ἐξαπατᾷ τὴν Ῥωσσίαν, θρασυλογεῖ κατ' ἐμοῦ
 » καὶ ἀποτίει κρύφα φόρον πρὸς τὸν σουλτάνον. » Ὁ
 Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὢν ὄμηρος ἐν
 Περσίᾳ, ἐνηγαλίσατο ἐκὼν ἄκων τὴν μωαμεθανικὴν
 θρησκείαν καὶ ἔγημε Μωαμεθανὴν. Ὁ δὲ σάχης, χαρι-
 ζόμενος τῷ Θεοδώρῳ, ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἀπελθεῖν εἰς

1362—97.] » λούμεν τοὺς νόμους τῆς ἐλευθέρας ἡμῶν ἐμπορίας.
 » 8. Οἱ Ἄγγλοι εἰσὶν ἐλεύθεροι χαράσσειν νομίσματα,
 » τελοῦντες τὸν συνήθη φόρον, ὡς καὶ οἱ Ῥῶσοι. 9. Ἐν
 » Ῥωσσία οὐδεὶς ἀλλοδαπὸς βασανίζεται, οἱ δὲ κατη-
 » γορούμενοι ἐπὶ κακουργήματι παραδίδονται τοῖς γε-
 » ραιτέροις αὐτῶν Ἄγγλοις. 10. Οὐδὲν μέλει τῷ κυ-
 » ριάρχῃ περὶ τῆς θρησκείας· ἕκαστος δὲ ζῆ ἡσύχως
 » καὶ εἰρηνικῶς ἐν τῇ ἰδίᾳ θρησκείᾳ, ὡς τοῦτο ἐγίνετο
 » καὶ γίνεται.

Μὴ ἀρκούμενος ὁ πρεσβευτὴς ταῖς ἀπαντήσεσι ταύ-
 ταις, ἀπήτει συνδιαλεχθῆναι τῷ Γοδουνόβ· διὸ καὶ ἐπέ-
 στειλεν αὐτῷ· « Ὑπέρλαμπρε ἄνερ, ἡ βασίλισσα παρήγ-
 » γειλέμοι ἵνα προσαγορεύω σε φιλικῶς παρ' αὐτῆς·
 » διότι γινώσκει τὴν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους αὐτῆς ἀγαθὴν
 » γνώμην σου, καὶ εὐνοεῖ σοι ὑπὲρ πάντας τοὺς χριστιαν-
 » νοὺς κυριάρχας. Καὶ οὐδόλως τολμῶ ἐνοχλῆσαι ἄν-
 » δρα, φροντίζοντα πάσης τῆς ἐπικρατείας, ἀλλ' ἀπο-
 » λαύσω ἐνδομύχου χαρᾶς, εἴ με ἐπιτρέψεις ἰδεῖν τοὺς
 » λαμπροὺς ὀφθαλμούς σου· διότι σὺ εἶ τιμὴ καὶ δό-
 » ξα τῆς Ῥωσσίας. » Καί περ οὕτω κολακεύων ὁ Φλέτ-
 σερος, οὐκ ἐπέτυχε κατὰ πάντα· διότι ἐν τοῖς χορηγη-
 θεῖσι πρὸς τοὺς ἐμπόρους τοῦ Λονδίνου νέαις προνομίαις
 ἀναφέρεται περὶ δασμῶν, καὶ τοι μικρῶν. Ὁ Γοδουνόβ
 οὐδὲ τὰ δῶρα τῆς βασιλίσσης ἐδέχθη· « Διότι σὺ, ἐπέ-
 » στελλεν αὐτῇ, ὡσεὶ περιφρονοῦσα τὸν Ἰσάρον, ἔπεμ-
 » ψας πρὸς αὐτὸν δῶρον μικροὺς χρυσοὺς. » Ἡ ἡμε-
 τέρα αὐλὴ ἐδυσφόρησε μᾶλλον, ὅτε εἶδεν ἐλθόντα εἰς
 Μόσχαν νέον πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας τὸν Ἰερώνυμον
 Ὅρσεῦν, ἀγαπητὸν μὲν ἄλλοτε τῷ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Βο-
 ρίση, ἀλλ' ἐκδιωχθέντα τῆς Ῥωσσίας τῷ 1588, ὡς βου-
 λευθέντα ἐμποδίσαι τὴν ἐν Ἀρχαγγέλῳ ἐμπορίαν τῶν

τὸν ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σαβκάλον. 1892—96. Διὸ δις ἔπεμψεν ἐπ' αὐτὸν τοὺς στρατηγούς πρίγκιπας Γρηγόριον Ζασέκιν καὶ Ἀνδρέαν Χβοροστίνιν. Καὶ ὁ μὲν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν Σαβκάλον, καταφυγόντα ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀπρόσιτα ὄρη, ὁ δὲ ὤφειλεν, ὑποτάξας τὸ Δαγεστάν, ἵνα ἐνωθῆ μετὰ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἰβηρίας, ὧν ἦρχεν ὁ Ἰούριος, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κρατήσῃ τῆς Τάρκης, πρωτευούσης αὐτοῦ, ὅπως παραχωρήσῃ αὐτὴν τῷ πενθερῷ τοῦ Ἰουρίου, ἐτέρῳ ἡγεμόνι τοῦ Δαγεστάν (183). Ὁ Χβοροστίνιν κατέλαβε τῶντι τὴν Τάρκην, ἀλλ' οὔτε τὸν Ἰούριον, οὔτε τὸν πενθερὸν αὐτοῦ εὔρεν· ἀναμένων δ' αὐτοῦς, ἀπέκαμε κατὰ τὰς καθ' ἑκάστην πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ὀρέων μάχας· ὥστε τέλος κατεδαφίσας τὴν Τάρκην, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ φρούριον Τερέκου, ἀπολεσθέντων ὡς ἀναφέρεται τρισχιλίων σχεδὸν Ῥώσων ἐν ταῖς ὄρεσι καὶ δάσεσι. Τοῦ δυσυχήματος δὲ τούτου αἴτιος ἐθεωρεῖτο ὁ Ἀλέξανδρος· διὸ ὁ Τσάρος ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι ἀπορεῖ διὰ τὴν μὴ ἔνωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ κηδεστοῦ μετὰ τοῦ ἡμετέρου στρατηγοῦ. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος προῦφασίζετο τὴν δυσχέρειαν τῆς διαβάσεως τῶν ὀρέων· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος ὑπέμνησεν αὐτὸν 1592—97. συνετῶς, ὅτι, εἰ ὁ ληστής Σαβκάλος εὔρισκε τὴν εἰς Ἰβηρίαν ἄγουσαν, βεβαίως καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Ἰβηρίας ἐδύναντο εὐρεῖν τὴν εἰς τὴν χώραν τοῦ Σαβκάλου. Ἀλλ' οὔτε ἡ δυσαρέσκεια αὕτη, οὔτε ἡ φιλαργυρία τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς πρὸς τὴν ἀπότισιν ἡμῖν τοῦ φόρου, μέτεβαλον τὴν ἀνεκτικὴν καὶ ἀτάραχον πολιτικὴν ἡμῶν. Ἐλεγε δ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος· « Ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς μου μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Δαδιάν καὶ πολλὰ δῶρα, ἀτινα ἀπαιτοῦσι παρ' ἐμοῦ οἱ ἰσχυροὶ Μωαμεθανοὶ κυρριάρχαι, ἐκένωσαν τὸ ταμεῖόν μου (184). » Μαθὼν δὲ

1592—97. τὴν Ῥωσσίαν ἐλευθέρως, ἀπεριορίστως καὶ ἀτελῶς, ἐ-
 παινοῦσα τὴν σύνεσιν τοῦ ἡμετέρου ἀνωτάτου συμβου-
 λίου, ἐν ᾧ ὁ Βασίλειος Τσελκάλοβ, ἀδελφὸς τοῦ Ἀν-
 δρέου, κατέλαβε τὸν τόπον τούτου καλούμενος ἔκτοτε
 γραμματεὺς καὶ σφραγιδοφύλαξ· γράψασα δὲ τὸ δεύτερον
 πρὸς τὸν Γοδουνόβ, ἀπετρίψατο τὴν λυπηρὰν καθ'
 ἑαυτῆς διαβολὴν ὡς ἐξῆς· « Σὺ εἶ ὁ ἀληθὴς εὐεργέτης
 « τῶν Ἀγγλῶν ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ σοὶ μόνῳ ὀφείλομεν
 » τὰς δοθείσας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Τσάρου προνομίας. Ἐδῆ-
 » λωσάς μοι κρυφίως, ὅτι οἱ πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτο-
 » ρος καὶ τοῦ Πάπα, ὄντες ἐν Μόσχᾳ, ἐπενόησαν αἰ-
 » σχρὸν ψεῦδος περὶ τῆς ὑποτιθεμένης πρὸς τοὺς Τούρ-
 » κους συμμαχίας μου κατὰ τῶν χριστιανικῶν δυνά-
 » μεων· ἀλλ' οὐδόλως ἐπίστευσας καὶ μὴ πίστευε· διότι
 » ἔχω καθαρὰν συνείδησιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, διακειμένη
 » πάντοτε εὐμενῶς πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἐρώτησον
 » τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας, τίς ὁ εἰρηνεύσας αὐτὸν
 » πρὸς τὸν σουλτάνον; . . . Ἡ Ἀγγλία. Ἐρώτησον αὐ-
 » τὸν τὸν αὐτοκράτορα, εἰ μὴ πάντα λίθον ἐκίνησα
 » ὅπως ἀπομακρύνω τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς ἐπικρατείας
 » αὐτοῦ. Ἡ ὑχαρίστησέ μοι περὶ τούτου, ἀλλ' ἤθελε τὸν
 » πόλεμον τοῦτον. Καὶ μεταμελεῖται νῦν, ἀλλὰ βρα-
 » δέως! Ἐχω δὲ καὶ ἀξιωματικὸν ἐν Κωνσταντινουπό-
 » λει, ὅπως φροντίζῃ τῶν συμφερόντων τῆ ἡμετέρα ἐμ-
 » πορία καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν χριστιανῶν αἰχμα-
 » λώτων. Ὁ Πάπας μισεῖ με ἕνεκα τοῦ βασιλείως τῆς
 » Ἰσπανίας, ἀδιαλλάκτου ἐχθροῦ τῆς Ἀγγλίας, ἰσχυ-
 » ροῦ μὲν κατὰ θάλασσαν καὶ ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν δύο
 » Ἰνδιῶν, ἀλλὰ ταπεινωθέντος ὑπ' ἐμοῦ παρὰ πάσῃ τῇ
 » δυτικῇ Εὐρώπῃ. Πέποιθα καὶ τοῦ λοιποῦ ἐπὶ τῇ θείᾳ
 » χάριτι, ἧς εὐχόμεθα ἀπολαῦσαι καὶ τὴν Ῥωσσίαν. »

Πλήν τῆς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως τῶν 1592—97.
 βασιλέων δόξης ὁ Θεόδωρος ἀνέμενεν ὠφέλειαν ἐκ
 τοῦ νέου τούτου ὑπηρέτου τῆς Ῥωσσίας. Ὁ ἐχρῆθος ἡμῶν
 Κουτσούμ, ἐκβληθεὶς τῆς Σιβηρίας, ἐπλανᾶτο εἰς τὰς
 ἐρήμους τῶν Κιργίσιων· διὸ ἀπητοῦμεν παρὶ τοῦ Τεφ-
 κέλ ἵνα ἐξαφανίσῃ, ἢ πέμψῃ αὐτὸν εἰς Μόσχαν,
 πολεμήσῃ δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν Βουχαρίαν, ἐπειδὴ
 ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Ἀβδουλά προϋστάτευε τοῦ Κουτσούμ
 καὶ ὕβριζε τὸν Θεόδωρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ.
 Τοιαύτη ἦν ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἡμετέρα πολιτικὴ πρὸς Ἴδρουσιν
 τῆς Ῥωσσιακῆς δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐν δὲ Εὐρώπῃ διεπραγματεύεσθαι πρὸς τὴν Δανίαν ^{Σχέσεις πρὸς}
 καὶ Ἀγγλίαν· καὶ πρὸς ἐκείνην μὲν περὶ τῶν ὄριων τῆς ^{τὴν Δανίαν καὶ}
 Λαπονίας, πρὸς ταύτην δὲ περὶ τῆς ἐμπορίας. Ὁ δὲ Φρει- ^{Ἀγγλίαν.}
 δερικός, βασιλεὺς τῆς Δανίας, ζητῶν τὸ ὄροθέσιον τῶν
 ἐν ἄρκτῳ χωρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἡμετέρων μεταξὺ Κό-
 λα καὶ Βαργάβου, ἔπεμψεν ἐκεῖσε ἀξιωματικόν τινα,
 Κέρστεν-Φρίζην καλούμενον (186), ὃς τις ἐπανῆλθε μὴ
 ἀναμείνας τὸν ἡμέτερον, τὸν πρίγκιπα Βαριατίνσκην.
 Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς, Χριστιανὸς ὁ Δ', υἱὸς τοῦ Φρειδε-
 ρίκου, δηλώσας τῷ Θεοδώρῳ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ διά-
 γειν πρὸς αὐτὸν φιλικώτατα, συνέθετο ἵνα συνέλθωσιν οἱ
 πρέσβεις ἐν Λαπονίᾳ, ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν ἐγένετο·
 διότι, εἰ καὶ ὁ στρατηγὸς πρίγκιψ Σβενιγορόδσκης καὶ
 ὁ εὐγενὴς Βασιλτσικοβ διέμειναν τῷ 1592 ἐπὶ πολὺ ἐν
 Κόλα, οἱ πρέσβεις τοῦ Χριστιανοῦ οὐδόλως ἀπῆλθον.
 Ἐκάτερα δὲ τὰ μέρη προεφασίσθησαν τὴν ἀπόστασιν
 καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ὁδοιπορίας, τὸν χειμῶνα καὶ τὰ
 πάγη, ἀλλ' ἔμαθον τοῦλάχιστον παρὰ τῶν γηραιῶν
 κατοίκων τοῦ Κόλα καὶ Βαργάβου, τὰ ἀρχαῖα ὄρια
 τῆς Νορβηγίας καὶ Νοβογοροδικῆς Λαπονίας, παρήγ-

1592—97. ἔσσει δούλους τῶν κυρίων. Ποῖον δὲ ὑπῆρξε τὸ ἐπα-
 κολούθημα τῆς καινοτομίας ταύτης; ἡ δυσαρέστησις
 μεγίστης μερίδος τοῦ ἔθνους καὶ πολλῶν πλουσίων
 ἰδιοκτημόνων. Οἱ χωρικοὶ ἐπόθουν τὴν ἀρχαίαν ἔλευ-
 θερίαν, καίτοι πολλάκις ἔχοντες αὐτὴν, περιεπλανῶντο
 ἄοικοι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ τάφου, οὐδό-
 λως δὲ προῦστατεύοντο ὑπ' αὐτῆς κατὰ τῶν βιαιο-
 πραγιῶν τῶν προσκαίρων κυρίων, ἀσπλάγχων πρὸς
 ἀνθρώπους ἐφημέρους αὐτοῖς· οἱ δὲ πλούσιοι ἰδιοκτή-
 μονες, ἔχοντες πολλὰς γαίας ἐρήμους, ἔστεροῦντο
 τούντεῦθεν τῆς ὠφελείας, ὅπως κατοικίσωσιν ἐν αὐ-
 ταῖς ἐλευθέρους γεωργούς, οὓς εἵλκυον πρὸς ἑαυτοὺς
 ἐκ τῶν ἄλλων ἰδιοκτημόνων. Ἄλλ' ἀπ' ἐναντίας θερ-
 μότερον ἠγνωμίνου πρὸς τὸν Γοδουνόβ οἱ ἦττον πλού-
 σιοι ἰδιοκτήμονες, μὴ φοβούμενοι τοῦ λοιποῦ τὴν ἐρή-
 μωσιν τῶν ἰδίων ἀγρῶν ἐκ τῆς μετοικίσεως τῶν κη-
 τοίκων καὶ ἐργατῶν. Ὀψόμεθα δὲ παρακατιόντες, ὅτι ὁ
 ἔμφρων νομοθέτης, προῖδὼν ἴσως τὴν εὐαρέστησιν τῶν
 μὲν καὶ τὴν δυσαρέστησιν τῶν ἄλλων, οὐδόλως προσ-
 εἶδε πάσας τὰς σπουδαίας συνεπειὰς τοῦ νέου τούτου
 νόμου, συμπληρωθέντος ὑπὸ τοῦ διατάγματος τοῦ 1597,
 καθ' ὃ ὠφείλον οἱ φυγάδες χωρικοὶ μετὰ τῶν γυναι-
 κῶν καὶ παιδίων καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν ἐπανελθεῖν ἀ-
 παραιτήτως πρὸς τοὺς κυρίους, ἐξ ὧν ἔφυγον κατὰ
 τὰ τὰ πέντε τελευταῖα ἔτη. Τότε ἐδημοσιεύθη τὸ διά-
 ταγμα, ὅπερ παρήγγελλε πᾶσι τοῖς εὐπατρίδαις, πρίγκ-
 κιψιν, εὐγενέσι, στρατιωτικοῖς καὶ πολιτικοῖς ὑπαλ-
 λήλοις ἵνα ἀποδείξωσι τὰ ἐπὶ τῶν ὑπηρετούντων ἢ
 φυγόντων δούλων δικαιώματα πρὸς ἐγγραφὴν αὐ-
 τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ἐπὶ τῶν δουλοπαροίκων ὑπ-
 ουργείου, ὅπερ παρηγγέλθη ὅπως δῶ κυριότητα
 τοῖς κυρίοις καὶ ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων, εἰ οὗτοι ὑπη-
 ρέτησαν αὐτοῖς ἐπὶ ἕξ μῆνας· τουτέστιν ὁ νο-

υγείας τοῦ Γοδουνόβ και ἐβεβαίωσεν, ὅτι πάντα ποιήσει χάριν τοῦ Θεοδώρου· ἀλλ' ἐδήλωσε νέας ἀπαιτήσεις, ἀποστείλασα εἰς Μόναχον τὸν διδάκτορα Φλέτσερον. Ὁ πρεσβευτὴς οὗτος, διαπρέπων ἐπὶ πολυμαθείᾳ μᾶλλον ἢ πολιτικῇ ἐμπειρίᾳ, προέτεινε πρὸς τὸ συμβούλιον ἡμῶν ἐν ὀνόματι τῆς Ἐλισάβετ τὰ ἑξῆς·

« Ἡ βασίλισσα ἐπιθυμεῖ συνομολογήσαι συμμαχίαν
 » πρὸς τὸν Τσάρον, ἀλλ' ὁ Ὀκεανὸς χωρίζει αὐτούς· ἢ
 » ἀπόστασις κωλύει τὴν συμμαχίαν ταύτην, οὐχὶ
 » ὅμως και τὴν εἰλικρινῆ ἀγάπην. Οὕτως ὁ πα-
 » τὴρ τοῦ Θεοδώρου, ἔνδοξος και συνετὸς κυριάρ-
 » χης, ἐφάνη πάντοτε φίλος εἰλικρινῆς τῆς Ἐ-
 » λισάβετ, ἥτις ἐπιθυμεῖ διατελεῖν και τῷ μεγάλῳ υἱῷ
 » αὐτοῦ φιλόστοργος ἀδελφῆ. Ἡ ἀγάπη αὕτη, και τοι-
 » ἀφιλοκερδῆς, ὑποθάλλεται ὑπὸ τῶν συχνῶν σχέσεων
 » τῶν κυριαρχῶν περὶ τῆς ἐμπορίας· διότι, εἰ ἐκλείψουσιν
 » ἔμποροι Ἄγγλοι ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἡ βασίλισσα οὐδὲν
 » γινώσεται περὶ τοῦ Τσάρου. Τοιαύτη δὲ πολυχρόνιος
 » ἀγνοία οὐκ ἄρα ἀπαλλοτριώσκει αὐτούς ἀπ' ἀλλήλων·
 » Πρὸς ἐμπέδωσιν οὖν τῆς εὐαρέστου αὐτῆ ταύτης φι-
 » λίας ἢ βασίλισσα παρακαλεῖ τὸν Τσάρον·

« 1. Ἴνα ἐξετασθῆ μετὰ πλείονος προσοχῆς ἢ περὶ
 » τοῦ ἀμφιβόλου χρέους ὑπόθεσις τῶν ἐμπόρων τοῦ
 Λονδίνου. 2. Δικάσῃ αὐτούς μόνον ὁ Γοδουνόβ, εὐ-
 » εργέτης τῶν Ἄγγλων. 3. Χρηγηθῆ αὐτοῖς, ὡς ἐπὶ
 » τοῦ Ἰωάννου, ἐλευθέρᾳ διάβασις ἐκ Μόσχας εἰς Βου-
 χαρίαν, Σαμκχᾶν και Περσίαν, μὴ κρατουμένων και
 » ἐξεταζομένων ἐν Ἀστραχανίῳ και Καζάνῃ τῶν ἐμπο-
 ρευμάτων. 4. Μηδὲν ἀφαιρῶσιν ἀπ' αὐτῶν βιαίως και
 » δωρεάν οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Τσάρου. 5. Καταργηθῆ πᾶν
 » πρόσκομμα ὡς πρὸς τὰ ἀγοραζόμενα παρὰ τῶν Ἄγ-

1592—9.7

Ἐμπρησταί.

νίσθη ἐκ λιθοδόμων οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων (196), ἀλλὰ παρ' ὀλίγον ἐγένετο πάλιν παρανάλωμα τοῦ πυρός ἐκ κακουργήματος, ὅπερ ἐξέπληξε τοὺς Μοσχίους διὰ τὸ δυσσεβὲς θράσος. Διότι κακούργοί τινες, ἐν οἷς καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες, ὡς ὁ πρίγκιψ Στσεπὶν, οἱ εὐγενεῖς Λεβέδεβ, οἱ Βαϊκόβ, πατὴρ καὶ υἱός, καὶ ἄλλοι συνεφώνησαν κρύφα ἐμβαλεῖν πῦρ τῇ πρωτεύουσῃ νυκτὸς καὶ πολλαχοῦ, ὅπως, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς γενικῆς ταραχῆς, καταλάβωσι τὸ γαζοφυλάκιον, κείμενον ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ κυβέρνησις ἔμαθεν ἐν καιρῷ τὴν συνωμοσίαν τύτην, καὶ συλλαβοῦσα τοὺς ἐνόχους ἐτιμώρησεν αὐτούς. Καὶ τοῦ μὲν πρίγκιπος Στσεπὶν καὶ τῶν Βαϊκόβ ἀπέταμε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἄλλους δ' ἀπηγχόνισεν ἢ καθεῖρξεν εἰσαεῖ. Ἡ ποινὴ αὕτη ἐξέπληξε τὸν λαὸν τῆς Μόσχας, ὅστις ἀπεμάνθανεν ἤδη τὰς φονικὰς ταύτας σκηνάς· ἀλλὰ, φρίσσων πρὸς τὴν καταχθόνιον ταύτην βουλήν, συνεώρα ἅμα πόσον ἡ αὐστηρότης τῶν νόμων ἦν σωτήριος πρὸς καταστολὴν τῶν κακούργων.

Ἡ εὐεργετικὴ δραστηριότης τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς ἀπεδείχθη ἐν πολλαῖς συμφοραῖς· διότι πόλεις ὀλόκληροὶ πυρποληθεῖσαι ἀνηγέρθησαν δαπάνῃ τοῦ Τσάρου (197)· ὅπου δ' ἦν σιτοδεία μετεκομίζοντο καρποὶ ἐκ τῶν εὐφόρων ἐπαρχιῶν, ἀνηγείροντο δὲ καὶ λοιμοκαθαρθήρια, ἅμ' ἀναφαινομένων λοιμικῶν παθῶν. Τὰ χρονικὰ ἀναφέρουσι περὶ τοῦ κατὰ τὸ 1595 φεβρουοῦ λοιμοῦ, ὅστις ἠρήμωσε τὸ Πσκόβον, ὅπου ἔμειναν τοσοῦτον ὀλίγοι κάτοικοι, ὥστε ὁ Τσάρος μετώπισεν ἐκεῖ ἐκ πολλῶν ἄλλων πόλεων ὀλοκλήρους οἴκους. Ἡ ἡσυχία τῆς Ῥωσσίας ἐταράχθη ὑπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν ληστῶν τῆς Κριμαίας εἰς τὰς χώρας Μεστσέρσκην, Κό-

» λόγῳ ἦσαν ἄξιοι ποινῆς κατὰ τοὺς θεσμοὺς πάντων
 » τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' ὁ Τσάρος, τιμῶν τὴν βασίλισσαν, ἐ-
 » φείσθη τῶν ἐγκληματιῶν, ἐπιστείλας αὐτῇ περὶ τού-
 » των. Φειδόμενος δ' αὐτῶν ἔτι, ἐπιθυμεῖ ταῦτα·

« 1. Καί τοι τὰ χρέη τῶν ἐμπόρων τοῦ Λονδίνου εἰ-
 » σὶν ἀναμφίβολα· καί τοι ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐξητάσθη
 » ἀκριβῶς ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ Τσάρου, ὁ μονάρχης
 » ἐκ γενναιοψυχίας χαρίζει αὐτοῖς τὰ ἡμίση αὐτῶν, ἀ-
 » παιτῶν πρὸς αὐτῶν τῆ ἀμελλητι ἀπότισιν 12,000
 » ρουβλίων. 2. Ἀνοίκειον τῷ μεγίστῳ τῶν εὐπατριδῶν
 » καὶ γυναικαδέλφῳ τοῦ κυριάρχου δικάζειν τοὺς ἐμ-
 » πόρους· διότι αὐτῷ ἀνετέθη ἡ κυβέρνησις τοῦ βασι-
 » λείου καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς προσταγῆς αὐτοῦ γίνεται.
 » Τοὺς Ἄγγλους δικάσουσιν οἱ δικασταί, ἀναφέροντες
 » μόνον αὐτῷ περὶ τῆς δίκης. 3. Ὁ Τσάρος χάριν τῆς
 » πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ἐλισάβετ φιλίας ἐπιτρέπει τοῖς
 » Ἄγγλοις ἀπέρχεσθαι διὰ τῆς Ῥωσσίας εἰς Βουχα-
 » ρίαν καὶ Περσίαν, καὶ μὴ τελεῖν φόρον ἐμπορευμάτων,
 » εἰ καὶ ἀπαγορεύεται πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀλλοδαποῖς ἀπέρ-
 » χεσθαι ἐν βέρστιον μακρὰν τῆς Μόσχας. 4. Ἀπαγο-
 » ρεύεται ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ σφετερισμὸς τῆς οὐσίας οἰουδή-
 » ποτε. 5. Οὐκ ἀπαγορεύεται τοῖς ἐμπόροις τοῦ Λονδί-
 » νου ἀγοράζειν τὰ ἡμέτερα ἐμπορεύματα, πλὴν τοῦ
 » κηροῦ, ὅς ἀλλάσσεται ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐν Ῥωσ-
 » σίᾳ πρὸς τὴν πυρίτιδι καὶ τὸ θεῖον. 6. Ἀδύνατον τῷ
 » Τσίρω ἐπιτρέψαι τοῖς ἀλλοδαποῖς τὴν διὰ τῆς χώρας
 » αὐτοῦ διάβασιν πρὸς ἀνεύρεσιν ἄλλων ἐπικρατειῶν.
 » 7. Παράδοξον ὅτι ἡ βασίλισσα ἐπαναλαμβάνει παρα-
 » λόγους καὶ ἀδίκους ἀπαιτήσεις. Ἐδηλώσαμεν καὶ ἐπα-
 » νιλαμβάνομεν τοῦτο, ὅτι πρὸς χάριν τῆς Ἀγγλίας
 » οὐδαμῶς κλείσομεν τοὺς λιμένας ἡμῶν, οὐδὲ μεταβα-

1592—97.

τήκοντα τοξοτῶν καὶ ἔτοιμα τηλεβόλα, τὴν δ' ἐντὸς φρουρὰν ἀπετέλουν διακόσιοι τῶν ἐπιφανεστάτων παίδων εὐπατριδῶν, οἵτινες διενυκτέρευον ἐκ διαδοχῆς ἐν τῷ τρίτῳ δωματίῳ πρὸ τοῦ κοιτῶνος τοῦ Τσάρου· διότι ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ ἔμενον οἱ ἐγγύτατοι αὐλικοί, ὁ θαλαμηπόλος καὶ οἱ περὶ τοῦτον. Ἐκάστην δὲ θύραν ἐφρούρει θεράπων, γινώσκων τοὺς ἔχοντας δικαίωμα εἰσόδου. Πάντα δὲ εἶχον ἐν τάξει καὶ εὐπρεπῶς (199).

Ἐγγὺς ὢν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ὁ Γοδουνόβ, ἐπεδίωκεν ἐπὶ μᾶλλον ὅπως ἐξαπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιδεικνύων τὰς ἰδίας καὶ πολιτικὰς ἀρετάς. Ἄλλ' εἰ πιστευτέα ἢ παράδοσις, ἠύξησε τὰ ἀπόκρυφα καουργήματα διὰ νέου ἀθεμιτουργήματος. Ὁ Συμεὼν, κα-
Τύφλωσις τοῦ βασιλέως Συμεῶνος.
 λούμενος Τσάρος καὶ μέγας ἡγεμὼν Τβέρης, γήμας τὴν ἀδελφὴν τοῦ εὐπατρίδου Θεοδώρου Μστισλάβσκη καὶ ἀξιωθείς τῆς εὐνοίας τοῦ Ἰωάννου διὰ τε τὸ πιστὸν τῆς ὑπηρεσίας καὶ διὰ τὴν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐπιστροφὴν, ἔχων δὲ ἐν Τβέρῃ λαμπρὰν αὐλὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τοποτηρητοῦ μετὰ τινῶν προνομίων κληρούχου ἡγεμόνος (200), κατέλιπεν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἔζη μεμονωμένος ἐν τῇ κώμῃ αὐτοῦ Κουσαλίνῳ. Καὶ τοι δὲ μὴ ἐξέχων κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀνδρίαν, ἐφημίζετο ὅμως ὡς εὐσεβὴς καὶ μετριόφρων ἐν τῇ εὐτυχίᾳ καὶ γενναῖος ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἀνὴρ ἐφάνη ἐπικίνδυνος τῷ κυβερνήτῃ ὡς καλούμενος πομπωδῶς Τσάρος καὶ ὡς ὢν γαμβρὸς τοῦ πρωτίστου καὶ ἀρχαιοτάτου τῶν εὐπατριδῶν. Ὁ Βορίσης εἰς ἐνδειξιν φιλίας ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν χάριν τῆς ἑορτῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἰσπανικὸν οἶνον, ὁ δὲ Συμεὼν, πίων ἐξ

Γερμανῶν (188). ὥστε οὔτε ὁ Τσάρος, οὔτε ὁ Βορίσης 1592 — 97. εἶδον αὐτόν. Ὅθεν ἡ βασίλισσα ἔγραψε πρὸς τὸν κυβερνήτην, ὅτι οὐδόλως ἐπεγίνωσκε τὸν πρῶην αὐτῆς φίλον· ὅτι οἱ Ἄγγλοι, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Τσελκάλωβ, οὐδένα ἔχουσι προστάτην ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἀναγκάζονται καταλιπεῖν εἰσαεὶ αὐτήν. Ἴσως δ' ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἀπέβη κατ' εὐχὴν· διότι ὁ Γοδουνόβ ἐγίνωσκε τὰς ὠφελείας τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἡμετέρας ἐμπορίας καὶ τὸν ἐκ ταύτης πλοῦτον, ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν παιδείου· ἐγίνωσκεν ὅτι Ἰωάννης ὁ Γ' οὐδέποτε ἐδυνήθη ἵνα ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα αὐτοῦ, ἐκδιώξας τοῦ Νοβογορόζου διὰ τὴν ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρότητα τοὺς ἐμπόρους τῆς Ὀμοσπονδίας. Ὁ δὲ Γοδουνόβ, ὡς λέγεται (189), προὔτιμα πάντων τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊῶν τοὺς Ἄγγλους καὶ ἐτίμα ἰδίᾳ τὴν ἀγγλίνου Ἐλισάβετ, ἥτις, καὶ τοι μεμφομένη καὶ ἀπειλοῦσα, ἐδήλου πάντοτε πρὸς τὸν Θεόδωρον φιλίαν, ἣν ἀποδεικνύουσα κατέσχε τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1591 ὑπὸ τοῦ Φλετσέρου βιβλίον, ὡς ὑβρίζον τὸν Τσάρον καὶ ἐν γένει κακολογοῦν τὴν ἡμετέραν πατρίδα (190). Ἴσως δὲ καὶ ἡ τελευταῖα τοῦ ἐνδόξου μεγιστᾶνος, ὃν οἱ Ἄγγλοι ἐμίσουν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν· διότι τῷ 1595 (191) ἐτελεύτησεν ὁ πρῶτος γραμματεὺς Ἀνδρέας Τσελκάλωβ, ὁ καὶ πρῶτος πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ῥωσσίας, ὅστις ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν εὐηρέστησε πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Βορίσην διὰ τὴν δεινότητα, τὸν εὐστροφὸν καὶ πονηρὸν νοῦν, εὐκαμπτον δὲ συνείδησιν καὶ ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας, ἀναγκαίας τῷ ὑπουργῷ τοιούτων ἀρχόντων. Τῷ 1596 ἡ Ἐλισάβετ ἠὲ χαρίστησεν ἤδη τῷ Τσάρῳ ἐπὶ τῇ φιλίᾳ καὶ ταῖς νέαις χορηγηθείσαις προνομίαις τοῖς ἐμπόροις τοῦ Λονδίνου, καθ' ἃς εἶχον δικαίωμα ἐμπορεύεσθαι καθ' ἅπασαν

1592—97.

Καταστροφή τοῦ
μεναστηρίου Παι-
τέρσης.

ἦτοι ὁ τοῦ Οὐνζα· διότι τὸ ὄρος, ὑφ' ὃ ἔκειτο τὸ μονα-
στήριον τοῦτο, κατέρρευσε μετὰ φοβεροῦ πατάγου καὶ
σεισμοῦ εἰς τὸν Ῥᾶ, καταχῶσαν καὶ καταστρέψαν τὸν
ναόν, τὰ κελλία καὶ τὸν περίβολον. Ἡ καταστροφή αὕτη
ιεροῦ τόπου κατετάραξε τοὺς δεισιδαίμονας καὶ ἐκλήθη
ἐν τῷ χρονικῷ μέγας οἰωνός τῆς περιμενούσης τὴν Ῥωσ-
σίαν τύχης, ὡς καὶ τὸν Θεόδωρον, ἐξασθενοῦντα φανε-
ρῶς. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡσχολεῖτο περὶ τὴν
μετακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ Μητροπολίτου Ἀλεξίου
εἰς νέαν ἀργυρᾶν θήκην, ἐκέλευσε τὸν Γοδουνόβ ἵνα λάβῃ
αὐτὰ ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ ἀτενίσας αὐτὸν εἶπε μετὰ περι-
λύπου κατανύξεως· « Ἄψαι τῶν ἀγίων, κυβερνήτα ὀρ-
» θοδόξου λαοῦ· κυβέρνα αὐτὸν καὶ τοῦ λοιποῦ μετὰ
» ζήλου. Καταντήσεις εἰς τὸ προθύμενον· ἀλλὰ πάντα
» τὰ ἐπίγεια μάταια καὶ πρόσκαιρα. » (204). Ὁ Θεό-
δωρος προέβλεπεν ἐγγίζον τὸ τέλος, καὶ ἡ ὥρα ἐπέστη.

Λόγος τοῦ Θεο-
δώρου πρὸς τὸν
Γοδουνόβ.

Οὐδόλως πιστεύομεν φοβερᾶ παραδόσει κατηγορούση
τοῦ Βορίση, ὅτι ἐπετάχυνε τὴν ὥραν ταύτην διὰ φαρμά-
κου (205), καθόσον χρονογράφοι ἀξιωπιστότεροι οὐδέ-
να λόγον ποιοῦνται περὶ αὐτῆς, καὶ τοι μετὰ δικαίας
ἀποστροφῆς ἐξελέγχουσι πάντα τὰ ἄλλα ἀθεμιτουργή-
ματα τοῦ Γοδουνόβ. Ἡ εὐγνωμοσύνη καταστέλλει καὶ
τὸν λυσσώδη λέοντα· (206) ἀλλ' εἰ ὁ ἱερός χαρακτήρ
τοῦ μονάρχου καὶ εὐεργέτου μὴ ἐχαλιναγώγει τὸν Γο-
δουνόβ, ὁ ἐπικείμενος ὁμως φυσικὸς θάνατος τοῦ φανε-
ρῶς ἐξασθενοῦντος Θεοδώρου κατεῖχεν αὐτὸν, συγχρό-
νως δεσπόζοντα καὶ ὁσημέραι ἐμπεδοῦντα τὴν ἐξουσίαν
αὐτοῦ ὡς ἀναφαίρετον κληρονόμημα. . . Ἀλλ' ἡ
ἱστορία οὐδὲ τὰς συκοφαντίας ἀποκρύπτει, ὧν εἰσιν ἄξιοι
οἱ κακοῦργοι.

Λήγοντος τοῦ 1597 ὁ Θεόδωρος ἐνόσησε βαρῶς

Τοιαῦται ἦσαν αἱ τελευταῖαι πράξεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Θεοδώρου, ἃς διεπράξατο ὁ Γοδουνόβ. Ἐκ δὲ τῶν τῶν ἐσωτερικῶν ἀξιοσημείωτοι αἱ ἀκόλουθοι.

1592—97.

Γινώσκομεν ὅτι ἔκπαλαι οἱ χωρικοὶ ἀπήλαυον ἐν Ἑρωσσία πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐστεροῦντο ἀκινήτου περιουσίας, καὶ ὅτι εἰς ὠρισμένον ὑπὸ τοῦ νόμου χρόνον (192) εἶχον δικαίωμα μετοικεῖν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἀπὸ ἰδιοκτήμονος εἰς ἰδιοκτήμονα ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ καλλιεργεῖν μέρος γῆς πρὸς ἰδίαν ὠφέλειαν καὶ ἕτερον πρὸς τὴν τοῦ ἰδιοκτήμονος, ἢ ἀποτίνειν αὐτῷ φόρον (ὄβρόκ). Ἀλλ' ὁ κυβερνήτης εἶδε τὸ ἐπιβλαβὲς τῆς μετοικεσίας τχύτης, ἥτις πολλάκις ἐματαίου τὰς ἐλπίδας τῶν γεωργῶν, ὅτι εὐρήσουσι κρεῖττονα κύριον, καὶ οὕτως ἐλείποντο καιροῦ ὅπως εὐπορήσωσι καὶ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν χώραν καὶ τοὺς ἀνθρώπους χάριν τῆς προόδου τῆς οἰκικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων· ἐκ δὲ τούτου ηὔξανον οἱ ἀλήται καὶ ἐνδεεῖς, αἱ δὲ κῶμαι, καταλιμπανόμεναι ὑπὸ τῶν νομαδικῶν τούτων κατοίκων, ἠρημοῦντο (193), καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ καλύβαι κατέρρεον ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν προσκαίρων ἰδιοκτημόνων. Ὁ κυβερνήτης ἐκαυχᾶτο ὡς παραχωρήσας ἰδίας ὠφελείας τοῖς γεωργοῖς ἐν τοῖς κτήμασι τοῦ Τσάρου, ἴτως καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις. Φροντίζων δὲ ἀναμφιβόλως οὐ μόνον τῶν ἰδιοκτημόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ ἐπιθυμῶν ἵνα καταστήσῃ μεταξὺ αὐτῶν μόνιμον σύνδεσμον καὶ οἶονεὶ οἰκογενειακόν, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ κοινῆ καὶ ἀδαιρέτου αὐτῶν συμφέροντος, κατήργησε τῷ 1592 ἢ 1593 (194) διὰ νόμου τὴν ἐλευθέραν μετοίκησιν τῶν χωρικῶν ἀπὸ δήμου εἰς δῆμον καὶ ἀπὸ κώμης εἰς κώμην, καταστήσας οὕτως αὐτοὺς

Νέμος περὶ δουλείας τῶν χωρικῶν καὶ οἰκετῶν.

1598.

δειξεν αὐτοὺς ὡς πρώτους συμβούλους τοῦ θρόνου· ἀποχαιρετίσας δὲ τὴν φιλόστοργον γυναῖκα, ἐλάλησεν αὐτῇ ἄνευ ἐπιγείων μαρτύρων (209). Ἡ συνδιάλεξις αὕτη ἔμεινεν ἄγνωστος. Τῇ ἐνδεκάτῃ ὥρᾳ τῆς ἑσπέρας ὁ Ἰώβ ἐτέλεσε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐχελαίου καὶ ἐξωμολόγησεν αὐτὸν καὶ ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων μυστηρίων· τῇ δὲ ὥρᾳ πρώτη τῆς πρωίας, 7 Ἰανουαρίου, ὁ Θεόδωρος ἐξέπνευσεν ἄνευ σπασμῶν καὶ ἀγωνίας καὶ ὡσεὶ ἐκοιμήθη νήδυμον καὶ ἤσυχον ὕπνον (210).

Ὁρκος πρὸς τὴν
Εἰρήνην.

Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ὥραν τῆς ἀπορίας καὶ τῆς λύπης ἐφάνη ἡ Τσαρίνα, ἣτις ἔπεσεν ἐπὶ τὸν νεκρὸν, ὅθεν ἀπήγαγον αὐτὴν λειποθυμήσασαν. Τότε ὁ Γοδουνόβ, δεικνύων μεγάλην θλίψιν καὶ ἀσυνήθη γενναϊότητα, ὑπέμνησε τοὺς εὐπατρίδας ὅτι, στερηθέντες τοῦ μονάρχου, ὠφείλον ὁμόσαι τῇ Τσαρίνῃ· πάντες δὲ ἐξεπλήρωσαν προθύμως τὸ ἱερὸν τοῦτο καθήκον, ἀσπαζόμενοι τὸν σταυρὸν, ὃν ἐκράτει ὁ Πατριάρχης. Τοῦτο ἦν πρωτοφανὲς ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ· διότι ἡ Ἐλένη, μήτηρ τοῦ Ἰωάννου, ἐβασίλευσε μόνον ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ, ἀλλ' ἡ Εἰρήνη ἐλάμβανε τὸ σκῆπτρον τοῦ μονάρχου μετὰ πάντων τῶν δικαιωμάτων αὐτοκρατορίας. Ἡμέρας γενομένης, ἤχησεν ὁ μέγας κώδων τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως, ἀναγγέλλων τῷ λαῷ τὴν τελευτὴν τοῦ Θεοδώρου, πάντες δὲ οἱ ἐν Μόσχᾳ ἀνώμωξαν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τῶν καλυβῶν· ὥστε πᾶσα οἰκία, κατὰ τινα χρονογράφον, ἦν οἶκος κλαυθμοῦ. Τὰ ἀνάκτορα οὐκ ἐχώρουν τὸ πλῆθος τὸ συνερχόμενον πρὸς τὸν νεκρὸν, πτωχοὺς καὶ μεγιστᾶνας. Καὶ πάντες ἐδάκρουν· ἀλλ' οἱ ἐν τέλει καὶ οἱ πολῖται, κατὰ τοὺς εὐπατρίδας, ὠμοσαν προθύμως ὄρκον πίστεως τῇ πεφιλημένῃ μητρὶ Τσαρίνῃ, ὡσάσῃ ἔτι τὴν Ῥωσσίαν ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς

μοθέτης ἐπεθύμει εὐαρεστῆσαι πρὸς τοὺς κυρίους, μὴ φοβούμενος ἀδικῆσαι τοὺς πτωχοὺς δούλους καὶ παραβῆναι τὴν δικαιοσύνην· ἀλλ' ἐπεκύρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀπαλλασσομένων τῆς δουλείας καὶ τὴν τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων αὐτῶν ἀμφοτέρων τῶν γενῶν. 1592—97.

Ἀσφαλίσας ὁ Βορίσης τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν διὰ νέων φρουρίων, ἐφρόντισε καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν πρὸς τὴν Λιθουανίαν μεθορίων. Διὸ ἀνήγειρε τῷ 1596 νέον λιθόδομον φρούριον ἐν Σμολένσκῳ, ὅπου αὐτὸς ἀπῆλθεν ὅπως δείξῃ τὸν τόπον τῶν χαρακωμάτων καὶ τειχῶν καὶ πύργων. Ἄλλ' ἡ ὁδοιπορία αὕτη ἀπέβλεπε καὶ εἰς ἄλλον σκοπὸν· διότι ὁ Βορίσης εὐεργετῶν ἐσπούδαζεν ἵνα κτήσῃται τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων τῆς δυτικῆς Ῥωσσίας· διέτριβεν ἐν πάσαις ταῖς κώμαις καὶ πόλεσιν, ἐθεράπευε πάσας τὰς αἰτήσεις, ἐδίδω χρήματα τοῖς πτωχοῖς καὶ εἰστία τοὺς πλουσίους. Ἐπαυελθὼν δ' εἰς Μόσχαν, εἶπε τῷ Τσάρῳ, ὅτι τὸ Σμόλενσκον ἔσεται τῇ Ῥωσσίᾳ περιδέραιον· ἀλλ' ὁ Τρουβετσκόης ὑπέλαβεν· «Ἐν τῷ περιδεραίῳ τούτῳ δυνατὸν ἵνα παραιοδύσωσιν ἔντομα, ὧν βραδέως ἀπαλλαγῆσόμεθα» (195). Ὁ ἀξιομνημόνευτος οὗτος λόγος, λέγει ὁ χρονογράφος, ἐξεπληρώθη· διότι τὸ Σμόλενσκον, ὁχυρωθὲν ὑφ' ἡμῶν, ἐγένετο ἀσπίς τῆς Πολωνίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Θεόδωρος ἔπεμψεν ἐκεῖ οἰκοδόμους ἐκ πασῶν τῶν ὁμόρων καὶ ἀπωτάτων χωρῶν· τὸ δὲ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐτελέσθη τῷ 1600.

Ἡ Μόσχα καθωραίσθη στερεοῖς οἰκοδομήμασι· διότι τῷ 1595 κατὰ τὴν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Βορόβσκου ἐπίσκεψιν τοῦ Θεοδώρου, ἅπαν τὸ Κιτάϊ Γορόδ ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Μετὰ τινὰς δὲ μῆνας ἀνεκαι-

Νέον φρούριον ἐν Σμολένσκῳ.

1598.

καὶ ἐν τῇ ἀνυποκρίτῳ θλίψει μὴ ἀναμιμνησκόμενος τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ. Ἐνταφιασθέντος τοῦ νεκροῦ, ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ λαός, ἀνατείναντες τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδεήθησαν τοῦ Παντοδυνάμου ὅπως σῶσῃ τὴν Ῥωσσίαν, ἣν ἐστέρησε τοῦ ποιμένου. Μετὰ τὴν ἐπικήδειον τελετὴν διενεμήθησαν πλούσια ἐλέη τοῖς πτωχοῖς, τοῖς ναοῖς καὶ μοναστηρίοις· ἠνεώχθησαν δὲ καὶ αἱ φυλακαὶ καὶ ἀπελύθησαν πάντες οἱ κρατούμενοι καὶ αὐτοὶ οἱ φονεῖς, ὅπως διὰ τῆς εὐσπλάγχνου ταύτης πράξεως ἀπαρτισθῇ ἡ ἐπίγειος δόξα τῶν ἀρετῶν τοῦ Θεοδώρου.

Οὕτως ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Μόσχας ἡ ἔνδοξος Βαραγγικὴ δυναστεία, πρὸς ἣν ὀφείλει ἡ Ῥωσσία τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ μεγαλεῖον· διότι ἐκ τῆς αὐτῆς μικρᾶς ἀρχῆς, διὰ σειρᾶς θυελλωδῶν αἰώνων, διὰ πυρὸς καὶ αἵματος κατήντησεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς ἀρκτῶας Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἔνεκα τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος τῶν κυριαρχῶν καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, διὰ τῆς εὐτυχίας ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι καὶ τῆς θελήσεως τῆς θείας Προνοίας.

Μετ' ὀλίγον ἡ περίλυπος πρωτεύουσα ἔμαθεν, ὅτι μετὰ τῆς Εἰρήνης χρεύει καὶ ὁ Μονομάχιος θρόνος· ὅτι τὸ διάδημα καὶ τὸ σκῆπτρον ἔμενον ἀργὰ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι τέλος ἡ Ῥωσσία στερηθεῖσα τοῦ Τσάρου, ἐστερήθη καὶ τῆς Τσαρίνης!

Ἀναφέρεται ὅτι ὁ εὐσεβὴς Θεόδωρος, ἀσπαζόμενος τὸ τελευταῖον τὴν γυναῖκα, ἐνετείλατο αὐτῇ κρύφα καὶ παρὰ τὴν διαθήκην ἵνα καταφρονήσῃ τῶν κοσμικῶν μεγαλείων καὶ ἀφιερωθῇ τῷ Θεῷ. Ἴσως καὶ ἡ Εἰρήνη, χήρα ἄτεκνος, ὡς ἀληθῶς ἀπεγνωκυῖα καὶ μὴ παραμυθουμένη ὑπὸ τῆς βασιλικῆς πομπῆς, ἀπεστράφη τὸν κόσμον. Ἀλλὰ πιθανώτερον, ὅτι τοῦτο ἤθελεν ὁ Γο-

ζελσκον, Βοροτίνσκον καὶ Πρεσμιλίαν· ἀλλ' ὁ στρα- 1592—97.
τηγός τῆς Καλούγας Μιχαήλ Βεσνίν, ἀπαντήσας αὐ-
τοῖς πρὸς τὸν Βίβαν, ἐνίκησε κατὰ κράτος.

Ἡ αὐλὴ τῆς Μόσχας ἦν ὡς οὐδέποτε λαμπροτάτη· Ἡ αὐλὴ τῆς Μό-
διότι, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ θουελλώδους χρόνου τοῦ Ἰωάν-^{σχας.}
νου μόνον οἱ φίλοι ἦσαν εὐπρόσιτοι τῷ κυριάρχει,
ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου πάντες οἱ εὐπατρίδαι συνήρ-
χοντο καθ' ἐκάστην, τὴν πρωίαν καὶ τὴν ἐσπέραν,
(198) εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρεμλίνου, ὅπως χαιρετί-
σωσι τὸν Γσάρων, συμπροσευχηθῶσιν αὐτῷ, παραστῶ-
σιν ἐν τῷ συμβουλίῳ, ὅπερ συνήρχετο, ἐκτὸς σπου-
δαίων περιστάσεων, τρίς τῆς ἐβδομάδος, Δευτέραν, Τε-
τάρτην καὶ Παρασκευὴν, ἀπὸ τῆς ἐβδόμης τῆς πρωίας
ῶρας μέχρι τῆς δεκάτης καὶ ὕστερον, ἢ ὅπως δεχθῶσι
τοὺς πρέσβεις, ἢ μόνον συνδιαλεχθῶσιν, ἀπήρχοντο
δὲ οἴκαδε χάριν τοῦ ἀρίστου ἢ τοῦ δεῖπνου, πλὴν δύο
ἢ τριῶν μεγιστάνων, οἵτινες ἐδείπνουν παρὰ τῷ Γσάρω·
διότι ὁ Θεόδωρος, ἀδύνατος ὢν καὶ καχεκτικός, κατήρ-
γησε τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ πάππου καὶ προπάππου
πολλὰ καὶ ὀχληρὰ δεῖπνα, καὶ σπανίως συνεδείπνει
τοῖς πρεσβευταῖς. Ἡ δὲ παρουσία τῶν φυγάδων Ἀ-
σιανῶν καὶ Εὐρωπαϊῶν ηὔξησε τὴν μεγαλοπρέπειαν
τῆς αὐλῆς τῆς Μόσχας. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν ὁ βασιλόπαις
τῆς Χίβας, οἱ ὀσποδάροι τῆς Μολδαβίας Στέφανος καὶ
Δημήτριος, οἱ υἱοὶ τοῦ τῆς Βλαχίας, συγγενῆς τις τῶν
αὐτοκράτορων τοῦ Βυζαντίου Ἐμμανουήλ Μοσχόπου-
λος, ὁ Δημήτριος, μεγιστάν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ
πολλοὶ Ἕλληνες εὐπατρίδαι, περικυκλοῦντες τὸν θρό-
νον μετὰ καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν ἀλλοδαπῶν, οἵτινες
ἤρχοντο ὑπηρετήσοντες ἐν Ῥωσσίᾳ. Πρὸ τῶν ἀνακτό-
ρων τοῦ Κρεμλίνου ἴστατο φρουρὰ ἐκ διακοσίων πεν-

1598.

τὴν Μόσχαν· οἱ δὲ Ἐπίσκοποι, τὸ συμβούλιον, οἱ μεγιστᾶνες, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πολῖται ἄθρόοι προσπεσόντες πρὸς τοὺς πόδας τῆς χήρας Τσαρίνης ἔκλαιον ἀπαραμυθῆτως, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν μητέρα καὶ ἰκετεύοντες ἵνα μὴ καταλείψῃ αὐτοὺς ἐν τῇ φοβερᾷ ὀρφανίᾳ· ἀλλ' ἡ Τσαρίνα, ἣτις μέχρι τούτου ἐφάνη πάντοτε συμπαθῆς, ὑπῆρξεν ἄκαμπτος, εἰποῦσα ὅτι ἡ βουλὴ αὐτῆς ἦν ἀδιάτρεπτος καὶ ὅτι τὴν ἐπικράτειαν κυβερνήσουσιν οἱ εὐπατρίδαι μετὰ τοῦ Πατριάρχου, ἕως συνέλθωσιν ἐν Μόσχᾳ πάντες οἱ ἔγκριτοι τῆς Ῥωσσίας (212), ὅπως κρίνωσι τὴν τύχην τῆς πατρίδος κατὰ τὴν θεῖαν ἔμπνευσιν. Αὐθημερόν (213) ἡ Εἰρήνη ἀπῆλθε τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κρεμλίνου εἰς τὸ νέον γυναικεῖον μοναστήριον, ὅπου ἀπεκάρη κληθεῖσα Ἀλεξάνδρα. Ὅθεν ἡ Ῥωσσία ἔμεινεν ἄνευ ἀρχηγοῦ, ἡ δὲ Μόσχα ἐστασίαζε καὶ συνεταράσσετο. . .

Ποῦ ἦν τότε καὶ τί ἔπραττεν ὁ Γοδουνόβ; Κατεκλείσθη ἐν τῇ μονῇ μετὰ τῆς ἀδελφῆς, συνθρηνῶν καὶ συμπροσευχόμενος· ἐφαίνετο δὲ ὅτι, ὡς αὐτῇ, ἀπέλειπε τὸν κόσμον, τὸ μεγαλεῖον, τὴν ἀρχὴν, κατέλειπε τὸ πηδάλιον τῆς ἐπικρατείας παραδιδούς αὐτὴν τοῖς κλύδωσιν· ἀλλ' ὁ πηδαλιούχος ἦν ἄγρυπνος, διότι ὁ Γοδουνόβ ἀπὸ τοῦ στενοῦ κελλίου τοῦ μοναστηρίου ἐκράτει τοῦ βασιλείου.

Ὁ κληρὸς καὶ οἱ ἐν τέλει καὶ οἱ πολῖται, μαθόντες τὴν κουρὰν τῆς Εἰρήνης, συνῆλθον εἰς τὸ Κρεμλίνον, ὅπου ὁ Βασίλειος Τσελκάλοβ, γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καὶ σφραγιδοφύλαξ, παραστήσας αὐτοῖς τὰ ὀλέθρια ἐπακολουθήματα τῆς ἀναρχίας, ἀπήτησε παρ' αὐτῶν ὄρκον πρὸς τὸ συμβούλιον. Ἄλλ' οὐδεὶς ἤκουσεν αὐτοῦ, πάντες δ' ἀνέκραξαν· « Οὐτε πρίγκιπας, οὔτε εὐπατρί-

αὐτοῦ ποτήριον ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ Τσάρου, ἐτυφλώθη μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπεδόθη δὲ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο εἰς φάρμακον μεμιγμένον μετὰ τοῦ οἴνου. Οὕτω τοῦλάχιστον λέγει ὁ χρονογράφος, οὕτως ἔλεγε καὶ αὐτὸς ὁ δυστυχῆς Συμεὼν τῷ Γάλλῳ Μαρζερῆτω. Ἡ τύφλωσις αὕτη ἴσως ἦν τοῦλάχιστον ὠφέλιμος τῷ Βορίση· διότι ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ ἐπιόντος αἰῶνος ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ γνώμη, ὅπως τεθῆ τὸ Μονομάχιον διαδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Τατάρου, οὐδόλως ἐφαίνετο ἄτοπος τοῖς Ῥώσσοις τοῦ χρόνου τούτου (201).

Ἀτενίσωμεν τὸ τελευταῖον αὐτὸν τὸν Θεόδωρον. Οὗτος κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, φροντίζων μόνον περὶ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας, ἡμερίμνει τότε ὡς οὐδέποτε τῶν κοσμικῶν καὶ πολιτικῶν· ἐπορεύετο δὲ περὶ ἡ ἐπ' ὀχήματος εἰς τὰ μοναστήρια, διένεμεν ἐλέη τοῖς πτωχοῖς καὶ κληρικοῖς, μάλιστα δὲ τοῖς ἐξ Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκ Πελοποννήσου Ἑλλησι μοναχοῖς καὶ ἄλλοις, οἵτινες ἐκόμιζον πρὸς ἡμᾶς πολύτιμα ἱερά κειμήλια (τὰ μόνα μὴ διαρπαγέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων) οἶον σταυροὺς, εἰκόνας καὶ λείψανα. Πολλοὶ δὲ τῶν ταλαιπώρων τούτων ἐξορίστων ἔμενον ἐν Ῥωσσίᾳ, ὡς ὁ Ἰγνάτιος, Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἐν Μόσχᾳ, καὶ ὁ Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, ὅστις, ἐλθὼν μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου, ἐπανῆλθε καὶ διώκει τὴν ἐπιρρχίαν τῆς Σουσδαλίας. Ὁ Θεόδωρος ἔμαθε περιχαρῶς τὴν ἐν Οὐγγλίτσω ἐμφάνισιν τῶν ἀφθάρτων λειψάνων τοῦ πρίγκιπος Ῥωμανοῦ τοῦ Βλαδιμίρου (202), ἐγγόνου τοῦ Κωνσταντίνου, κατελυπήθη δ' ἐπὶ τῷ δυστυχίματι τῆς παρὰ τῷ Κάτω Νοβογορόδῳ ἐπιφανοῦς μονῆς Πετσέρσκης, ἔνθα ἠσκήτευον ἄλλοτε ὁ τῆς Σουσδαλίας Διονύσιος, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Εὐθύμιος καὶ Μακάριος ὁ Ζελτοβότσκη (203)

Ἐπίσκοποι Ἑλληνες ἐν Μόσχᾳ.

1598.

Οὕτως ἐπληρώθη ἡ ἐπιθυμία τοῦ σπουδάρχου. . . ἀλλ' οὗτος, γινώσκων τὸ ὑποκρίνεσθαι, ἐκράτει ἑαυτοῦ. Πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν, ἐμπήξας θαρραλέως τὸ φονικὸν ἐγχειρίδιον εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ νέου Δημητρίου, ὅπως ἀρπάσῃ τὸ διάδημα, ἀπέβαλλε νῦν μετὰ φρίκης τοῦτο, προσφερόμενον αὐτῷ δημοθυμαδὸν ὑπὸ τοῦ κλήρου, τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ ἔθνους· ὁμνύων δ' ὅτι, γεννηθεὶς πιστὸς ὑπήκοος, οὐδεπώποτε διενεόθη βασιλεῦσαι καὶ οὐδέποτε τολμήσει ὅπως λάβῃ σκῆπτρον ἀγιασθὲν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἀποθανόντος ἀγγέλου μονάρχου, πατρὸς καὶ εὐεργέτου, ἔλεγεν ὅτι ἡ Ῥωσσία εἶχε πολλοὺς πρίγκιπας καὶ εὐπατρίδας ἐνδοξοτέρους καὶ δοκιμωτέρους αὐτοῦ, ὧν ἀπελείπετο οὐ μόνον κατὰ τὸ ἐπίσημον τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἰδίας ἀρετάς. Εὐγνωμονῶν δὲ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ὑπισχνεῖτο ἐνασχοληθῆναι μετ' αὐτῶν περὶ τὴν κοινὴν εὐημερίαν ἔτι προθυμότερον ἢ πρότερον. Πρὸς τὴν προπαρασκευασθεῖσαν ταύτην ὁμιλίαν ὁ Πατριάρχης ἀπήντησε διὰ παρομοίας, πλήρους ῥητορικῶν σχημάτων καὶ ἱστορικῶν ῥήσεων· κατηγορήσας δὲ τοῦ Βορίση τὴν ὑπὲρ τὸ δέον μετριοφροσύνην καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα παρακοήν, ὅπερ τοσοῦτον φανερώς ἐδείχθη ἐν τῇ πανδήμῳ βουλῇ, ἀπεδείκνυεν ὅτι ὁ Παντοδύναμος ἐκπαλαι προώρισεν ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀπογόνων εἰς αἰῶνας αἰώνων τὸ κράτος τοῦ οἴκου τοῦ Βλαδιμίρου, καταλήξαντος εἰς τὸν Θεόδωρον· ὑπεμίμνησκεν αὐτὸν τὸν Δαβὶδ, βασιλέα τῆς Ἰουδαίας, Θεοδόσιον τὸν Μέγαν, τὸν Μαρκιανὸν, Μιχαὴλ τὸν Τραυλόν, Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, τὸν Τιβέριον καὶ ἄλλους τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορας, οἵτινες ἐκ τῶν ἀσημοτάτων τάξεων ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον διὰ τῶν ἀνεξιχνιάστων βουλῶν

(207). Τῇ δὲ 6 Ἰανουαρίου ἐφάνησαν συμπτώματα θανάτου. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατέπληξε τὴν πρωτεύουσαν· διότι ὁ λαὸς ὑπερεφίλει τὸν Θεόδωρον ὡς ἐπίγειον ἄγγελον, ἀποδιδούς ταῖς ἐνθέρμοις αὐτοῦ εὐχαῖς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος, καὶ ἠγάπα αὐτὸν κατανυκτικῶς ὡς τὸν τελευταῖον Τσάρον τοῦ Μονομαχίου γένους. Ὅτε δὲ ἐν τοῖς διηνεκῶς ἠνεωγμένοις ναοῖς ἐδέετο τοῦ Παντοδυνάμου ὑπὲρ τῆς ἰάσεως τοῦ ἀγαθοῦ τούτου μονάρχου, ὁ Πατριάρχης, οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἐν τέλει, ἀποβαλόντες ἤδη πᾶσαν ἐλπίδα, μετ' εἰλικρινοῦς συντριβῆς καρδίας ἴσταντο παρὰ τῇ κλίνῃ τοῦ ἀσθενοῦς, ἀναμένοντες τὴν τελευταίαν πράξιν τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας τοῦ Θεόδωρου καὶ τὰς ὑποθήκας αὐτοῦ περὶ τῆς ὀρφανῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος καὶ κατὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην ὥραν, ὡς καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον, οὐδόλως ἠλάττωσε τὴν πρὸς τὸν Γοδουνὸβ ἄπειρον πίστιν· διότι, στερούμενος ἤδη τῆς δράσεως καὶ ἀκοῆς, ἠτένιζε τοὺς ἀμυδροὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς αὐτὸν ἀκούων ἐντεταμένως τῶν νουθεσιῶν αὐτοῦ.

Οἱ εὐπατρίδαι ἐσίγων, ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἰώβ εἶπε τέλος συγκεχυμένη τῇ φωνῇ· « Τὸ φῶς ἐκλείπει ἀπὸ » τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν· ὁ δίκαιος ἀπέρχεται εἰς τὰς » αἰωνίους μονάς.... Κυριάρχα, τίνι κληροδοτεῖς τὸ » βασιλείον, ἡμᾶς τοὺς ὀρφανοὺς καὶ τὴν Τσαρίναν; » Ὁ δὲ Θεόδωρος ἀπεκρίνατο ἀσαφεῖ τῇ φωνῇ· « Ὁ Παν- » τοδύναμος φροντίζει τοῦ βασιλείου μου καὶ ὑμῶν καὶ » τῆς Τσαρίνης. Καταλείπω διαθήκην. » Διὰ ταύτης, γεγραμμένης ἤδη, ὁ Θεόδωρος ἐνεχείριζε τὸ σκῆπτρον τῇ Εἰρήνῃ (208), ἀνεδείκνυε δὲ ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης τὸν Μητροπολίτην, τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Θεόδωρον Ῥωμανοῦ Ἰούριεβ, ἀνεψιὸν τῆς Τσαρίνης Ἀναστασίας, καὶ τὸν γυναικάδελφον Βορίσην Γοδουνὸβ, τουτέστι ἀνέ-

1598.

Ὁ Χάνης ἔσεται πρὸ τῆς Μόσχας, ἡμεῖς δὲ ἄνευ Τσάρου καὶ προμάχου. Ἐνὶ λόγῳ πάντα ἐβοήθουν τῷ Γοδουνόβ· διότι πάντα διετέθησαν ὑπ' αὐτοῦ.

Τῇ Παρασκευῇ, 17 Φεβρουαρίου, συνῆλθεν ἐν Κρεμλίῳ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ὅπου συνήδρευον, πλὴν τῶν πρωτευόντων κληρικῶν, τῆς συγκλήτου καὶ αὐλῆς, πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ πληρεξούσιοι πάντων τῶν ἐπαρχιῶν χάριν σπουδαιοτάτης ὑποθέσεως, πρωτοφανοῦς ἀπὸ τοῦ Ῥουρίκου, ἀναγορεύσεως κυριάρχου τῆς Ῥωσσίας, ὅπου μέχρι τότε ἀλληλοδιαδόχως καὶ δικαιοματικῶς ἐβασίλευσεν ἡ δυναστεία τῶν Βαράγγων ἡγεμόνων, ὅπου ἡ ἐπικράτεια ὑπῆρχε διὰ τοῦ μονάρχου, καὶ ὅπου πάντα τὰ νόμιμα δικαιώματα ἐπήγαζον μόνον ἐκ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, κρίνοντος καὶ διοικοῦντος τὴν χώραν κατὰ τὸν νόμον τῆς συνειδήσεως. Ἡ ὥρα αὕτη ἦν κρίσιμος· διότι ὁ ἐκλέγων χορηγεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἐπομένως ἔχει αὐτήν. Οὔτε δ' οἱ θεσμοὶ, οὔτε τὰ παρὰδείγματα τοῦ παρελθόντος παρεῖχον ἐγγύην τῆς ἡσυχίας τοῦ λαοῦ ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ πράξει, ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ Κρεμλίου ἐδύνατο ἐξομοιωθῆναι πρὸς τὴν τῆς Βαρσοβίας, ἥτοι πρὸς θυελλώδη θάλασσαν παθῶν, ὀλεθρίων πρὸς τὴν εὐταξίαν καὶ ἰσχὺν τῶν βασιλείων. Ἀλλὰ πολυχρόνιος ἕξις ὑπακοῆς καὶ ἡ πανουργία τοῦ Βορίση ἐπήνεγκον καταπληκτικὸν ἀποτέλεσμα, γαλήνην, ὁμόνοιαν καὶ ἀμοιβαίαν συγκατάβασιν ἐν πλήθει διαφορῶν καὶ συμμίκτων ἀξιωματῶν καὶ τάξεων· διότι ἐφαίνετο, ὅτι πάντες ἐπεθύμουν τὸ αὐτὸ, ὅπως εὐρωσι τὴν ταχίστην ὡς ὀρφανοὶ τὸν πατέρα, ἐγίνωσκον δὲ ποῦ εὐρήσουσιν αὐτόν. Οἱ πολῖται ἔβλεπον τοὺς εὐγενεῖς, οὔτοι δὲ τοὺς μεγιστᾶνας καὶ οὔτοι τὸν Πατριάρχην,

ὄρφανίας. Ἡ πρωτεύουσα ἦν ἀπεγνωκυῖα μὲν, ἀλλ' ἤσυχος. Τὸ δὲ συμβούλιον ἔπεμφε ταχυδρόμους εἰς τὰς ἐπαρχίας, παραγγέλλον ἵνα παύσωσι μέχρι νέας διαταγῆς πασῶν τῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν σχέσεων καὶ ἐπαγρυπνῶσιν αὐστηρῶς πανταχοῦ πρὸς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας.

Ὁ νεκρὸς τοῦ Θεοδώρου ἐτέθη ἐν λάρνακι παρούσης τῆς Εἰρήνης, ἥτις ἐξέπληττε πάντας διὰ τὴν ὑπερβολικὴν καὶ ἀνέκφραστον λύπην· διότι ὠδύρευτο καὶ ἐκόπτετο, μήτε τοῦ ἀδελφοῦ, μήτε τοῦ Πατριάρχου ἀκούουσα, ἀπὸ δὲ τοῦ καθημαγμένου στόματος αὐτῆς διέφευγον λόγοι ἀπότομοι· «Εἰμί χήρα στεῖρα...» Ἐνεκα ἐμοῦ ἐκλείπει ἡ βασιλικὴ ρίζα!..» Τὴν ἐσπέραν μετεκομίσθη ἡ λάρναξ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὅπου ὁ Πατριάρχης, οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ εὐπατρίδαι καὶ ὁ λαὸς ἦσαν μίγδην, μηδεμιᾶς διακρίσεως οὔσης· διότι ἡ λύπη κατέστησεν αὐτοὺς ἴσους. Τῆ 8 Ἰανουαρίου ἐγένετο ἡ ἐπικήδειος τελετὴ, ἀξιομνημόνευτος οὐχὶ ἐπὶ μεγαλοπρεπείᾳ, ἀλλ' ἐπὶ κατανουκτικῇ ἀταξίᾳ· διότι ὁ κληρικός, πνιγόμενος ἐν τοῖς κλαυθμοῖς καὶ ὄδυρμοῖς διέκοπτε τὴν τελετὴν, οἱ ψάλται ἐσίγων, ἡ δὲ ψαλμωδία οὐκ ἤκούετο διὰ τὰς οἰμωγὰς τοῦ λαοῦ. Μόνη ἡ Εἰρήνη διέκοψε τὰ δάκρυα· διότι ἡμιθανῆ σχεδὸν ἔφερον αὐτὴν εἰς τὸν ναόν. Ὁ δὲ Γοδουνόβ κατεδάκρυσεν μὲν βλέπων αὐτὴν, ἀλλὰ συγχρόνως παρήγγελλε τὰ δέοντα. Ὁ νεκρὸς τοῦ Θεοδώρου ἐτάφη παρὰ τῷ τοῦ Ἰωάννου, ὁ δὲ λαὸς ἐδήλωσε μεγαλοφώνως τὴν πρὸς τὸν ἀποθανόντα εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εὐημερίαν, ἐπαινῶν μετὰ κατανύξεως τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀγγέλου τούτου τῆς πραότητος, ἃς ἐκληρονόμησε παρὰ τῆς ἀειμνήστου Ἀναστασίας, καλῶν αὐτὸν οὐχὶ Τσάρον, ἀλλὰ φιλόστοργον πατέρα,

1598.

δεκατρία ἤδη ἔτη μοναρχήσαντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ Τσάρου, καίτοι ἀπόγονον μούρζα Τατάρου, ἀλλ' ἀδελφὸν τῆς Τσαρίνης. Ἀποκατασταθείσης τῆς ἡσυχίας, οἱ μεγιστᾶνες διηγήθησαν ὑπὲρ τοῦ Γοδουνόβ τὰ ἐξῆς πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ πολίτας· « Ἡ Τσαρίνα Εἰρήνη καὶ ὁ ἐνδοξος ἀδελφὸς » αὐτῆς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἀνετράφησαν ἐν τοῖς » ἀνακτόροις τοῦ μεγάλου Τσάρου Ἰωάννου, τρεφόμε- » νοι ἐκ τῆς τραπέζης αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δ' ὁ Τσάρος ἔγημε » τὴν Εἰρήνην, ὁ Βορίσης ἦν ἀχώριστος ἀπ' αὐ- » τοῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔμαθε τὴν κυβερνητικὴν. Μαθὼν » ποτε ὁ Τσάρος, ὅτι ὁ νέος αὐτοῦ φίλος ἐνόσει, ἐπε- » σκέψατο αὐτὸν μεθ' ἡμῶν καὶ εἶπε φιλοφρόνως· Βορί- » ση, πάσχω διὰ σέ, ὡς διὰ τὸν υἱόν μου, διὰ » τοῦτον δέ, ὡς διὰ τὴν νύμφην μου, καὶ διὰ » ταύτην ὡς διέμαυτόν· προτείνας δὲ τρεῖς δακτύλους » τῆς δεξιᾶς εἶπεν· Ἴδου ὁ Θεόδωρος, ἡ Εἰρήνη » καὶ ὁ Βορίσης· σὺ οὐκ εἶ ὑπήκοός μου, » ἀλλ' υἱός μου. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, ὅτε » πάντες ἀπεμακρύνθησαν, ὅπως ἐξομολογηθῆ ὁ Ἰωάν- » νης, κρατήσας τὸν Βορίσην παρὰ τῆ κλίνῃ, εἶπεν· » Οὐδὲν κρυπτὸν ἀπὸ σοῦ· ἐγχειρίζω σοι » τὸν υἱόν μου, τὴν θυγατέρα μου καὶ » πᾶσαν τὴν ἐπικράτειαν· ἐπιμελοῦ αὐτῶν, » ἢ δώσεις λόγον τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ Βορίσης, ἀνα- » μιμνησκόμενος τῶν ἀξιομνημονεύτων τούτων λό- » γων, ἐφύλαττεν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ καὶ τὸν νέον μο- » νάρχην καὶ τὸ μέγα βασίλειον.» Διέγραψαν μετὰ ταῦτα πῶς ὁ κυβερνήτης διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀκαμάτου ἐνεργείας ἐμεγάλυνε τὴν ἡμετέραν πατρίδα, ἐνίκησε τὸν Χάνην καὶ τοὺς Σουηδοὺς, κατέστειλε τὴν

δουνόβ, ἐξουσιάζων τὴν καρδίαν καὶ τὴν τύχην προσφιλοῦς ἀδελφῆς· διότι οὐκ ἠδύνατο οὗτος, βασιλευούσης τῆς Εἰρήνης, ὑψωθῆναι ἔτι, δεσπόσας ἀπεριορίστως ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου· οὐκ ἐδύνατο προσεγγίζων ἤδη εἰς τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἀναμένειν ἢ χρονίζειν· διὸ παρέδωκε τῇ Εἰρήνῃ τὸ σκῆπτρον, ὅπως ἀναλάβων αὐτὸ παρὰ τῶν χειρῶν ἀδελφῆς, ὡς ἐκ διαδοχικοῦ δικαιώματος, ἀντικαταστήσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου Γοδουνόβτινα, οὐχὶ δὲ τὴν κυριαρχικὴν δυναστείαν τοῦ Μονομάχου, καὶ φανῆ οὕτως ἦττον σφετεριστῆς παρὰ τῷ λαῷ. Οὐδέποτε ὁ πανοῦργος οὗτος σπουδάρχης ἔδειξε τοσαύτην δραστηριότητα κρύφα καὶ δημοσίᾳ, ὅσῃν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Θεοδώρου καὶ κατὰ τὰς πρώτας τῆς ὑποτιθεμένης βασιλείας τῆς Εἰρήνης· καὶ δημοσίᾳ μὲν, ὅπως πείσῃ τὸν λαὸν ὅτι ἦν ἀδύνατος ἢ διατήρησις τῆς τάξεως ἐν τῷ βασιλείῳ ἄνευ αὐτοῦ· κρύφα δὲ, ὅπως ἀναδείξῃ φιλόλαον καὶ φιλελεύθερον τὴν δολίαν καὶ ἀπατηλὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Κατέχων δὲ τὴν Μόσχαν δι' ἀοράτου χειρὸς, διὰ τῶν ἀπείρων οἰκείων, διώκει τὰ κινήματα τῆς πρωτευούσης (211). Ἡ Ἐκκλησία, ἢ σύγκλητος, ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς ἠκροῶντο καὶ ἔπραττον κατὰ τὰς ὑπιγορεύσεις αὐτοῦ, βοηθουμένης ὑπὸ δειλίας ἢ ὑπ' ἀληθοῦς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰς ὑπηρεσίας καὶ ἀγαθοεργίας αὐτοῦ· ὑπισχνοῦντο καὶ ἠπειλοῦν, σιωπηλῶς δὲ καὶ μεγαλοφώνως ἀπεδείκνυον, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Ῥωσσίας ἦν ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Βορίση. Τέλος, παρασκευάσαντες τὰ εἰς μεγάλην θεατρικὴν πράξιν, τὴν ἐννάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Θεοδώρου προηγόρευσαν, ὅτι ἡ Εἰρήνη ἀπεποιεῖτο τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνεχώρει ἐσσεῖ εἰς μοναστήριον ὅπως ἀποκαρῆ. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατέθλιψε

Ἡ Εἰρήνη αἰρεῖται τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

1598.

ὑπὸ πάσης τῆς Ῥωσσίας. Ἄλλ' ὁ Γοδουνὸς ἀπεκρίνατο πάλιν, ὅτι τὸ ὕψος καὶ ἡ λάμψις τοῦ θρόνου τοῦ Θεοδώρου κατεφόβουν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὁμνῶν ἅμα, ὅτι τοιαύτην τολμηρὰν βουλήν οὐδεπώποτε διενεόθη· εἶδε τὰ δάκρυα, ἤκουσε τῶν ἰκεσιῶν καὶ ἔμεινεν ἀκλόνητος· ἀποπέμψας δὲ τοῦ μοναστηρίου τοὺς πειρασμοὺς, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐπατρίδας, ἀπηγόρευσε αὐτοὺς ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτόν.

Ἦν δ' ἀνάγκη ἀνευρεῖν τρόπον δραστηριώτερον, καὶ ἐνασχοληθέντες εὗρον αὐτόν. Οἱ Ἐπίσκοποι, συμβουλευσάμενοι τοῖς εὐπατρίδαις, συνεφώνησαν ἵνα τελέσωσι τῇ 21 Φεβρουαρίου Δοξολογίαν ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς, εἶτα δ' ἀπέλθωσι πανδήμως μετὰ τῶν κειμηλίων τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, ὅπως τὸ τελευταῖον δοκιμάσωσι τὴν ἰσχὺν τῶν παρακλήσεων καὶ δακρῶν. Κρυφίως δ' ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ἐψηφίσαντο τὰ ἑξῆς·

« Εἰ ὁ Βορίσης σπλαγχνισθήσεται ἡμᾶς, ἀπολύομεν αὐτόν τοῦ ὄρκου, ὅτι οὐ δεχθήσεται τὸ Ῥωσικὸν » διάδημα· ἄλλως δὲ ἀφορίσομεν αὐτόν τῆς Ἐκκλησίας » καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ καταθήσομεν τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια, τοὺς σταυροὺς καὶ τὰ ἐγκόλπια· καταλείψομεν ὡσαύτως τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας, ἀπαγορεύσομεν τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὴν ψαλμωδίαν ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς, παραδώσομεν τῇ ἀπογνώσει » τὸν λαόν, καὶ τῇ ἀπωλείᾳ, ταῖς στάσεσι καὶ τῇ αἱματοχυσίᾳ τὸ βασιλείον· ὁ δ' αἴτιος τῶν ἀπροόπτων κακῶν, δώσει λόγον τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἐσχάτῃ κρίσει.»

Κατὰ τὴν νύκτα ταύτην πᾶσαι αἱ οἰκίαι τῆς Μόσχας ἐφωτίζοντο, καὶ πάντα παρεσκευάζοντο εἰς τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν· ἔωθεν δὲ, ἠχούντων πάντων τῶν κω-

1598.

» γινώσκωμεν, ἀλλὰ μόνον τὴν Τσαρίναν· αὐτὴ ὁμόσο-
 » μεν, καὶ οὐχὶ ἄλλοις· διότι καὶ μονάζουσα ἐστὶν ἡ μή-
 » τηρ τῆς Ῥωσσίας» (214). Ὁ σφραγιδοφύλαξ, συμ-
 βουλευσάμενος τοῖς μεγιστᾶσι, παρέστη πάλιν τοῖς
 πολίταις καὶ εἶπεν, ὅτι ἡ Τσαρίνα, ἀπολιποῦσα τὸν κό-
 σμον, οὐκ ἀσχολεῖται περὶ τὰ τοῦ βασιλείου, καὶ ὅτι
 ἦν ἀνάγκη ἵνα ὁμόσῃ ὁ λαὸς τοῖς ἄρχουσι, εἰ μὴ ἐπε-
 θύμει τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπικρατείας. Πάντες δ' ὁ-
 μοθυμαδὸν ἀπεκρίναντο· « Εἰ οὕτως ἔχει, βασιλευσά-
 » τω ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς. » Οὐδεὶς δ' ἐτόλμησεν ἀντιπεῖν ἢ
 σιγῆσαι, ἀλλὰ πάντες ἀνεβόησαν· « Ζήτω ὁ πατὴρ ἡμῶν
 » Βορίσης ὁ Θεοδώρου! διαδεχθήσεται τὴν μητέρα ἡμῶν
 » Τσαρίναν. » Αὐθωρεὶ δὲ ἀπῆλθον ἀθρόως εἰς τὸ μο-
 ναστήριον, ὅπου ὁ Πατριάρχης Ἰώβ ἐν ὀνόματι τῆς
 πατρίδος ἰκέτευσε τὴν μοναχὴν Ἀλεξάνδραν ἵνα παρα-
 χωρήσῃ τῷ ἀδελφῷ τὸν θρόνον, καταφρονηθέντα ὑπὲρ αὐ-
 τῆς διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀθάνατον Χριστὸν Σωτῆρα ἀγά-
 πην· διότι ἐκτελέσει οὕτω τὸ θεῖον τε καὶ ἐθνικὸν θέλημα,
 καταπαύσει τὴν ταραχὴν τῶν κατοίκων τῆς ἐπικρατείας,
 ἀπομάξει τὰ δάκρυα τῶν ἀπροστατεύτων δυστυχῶν
 καὶ ὄρφανῶν Ῥώσσω καὶ ἐπανορθώσει τὴν σαλεύ-
 ουσαν ἐπικράτειαν πρὶν ἢ οἱ ἐχθροὶ τῆς χριστιανικῆς πί-
 στεως μάθωσιν, ὅτι ὁ Μονομάχιος θρόνος ἐχέρει. Πάν-
 τες δὲ, μὴδὲ τῆς Εἰρήνης ἐξαιρουμένης, ἔχεον δάκρυα,
 ἀκούοντες τοῦ λόγου τοῦ εὐγλώττου Πατριάρχου. Στρα-
 φεῖς δ' οὗτος πρὸς τὸν Γοδουνόβ, προσήνεγκε τὸ διά-
 δημα καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν θεοπρόβλητον, ὅπως ἀνανεώ-
 σῃ τὴν βασιλικὴν δυναστείαν ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ νόμιμον
 διάδοχον τοῦ θρόνου μετὰ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ καὶ φίλον,
 ὅστις ὤφριε πάσας τὰς ἐπιτυχίας τῆ συνέσει τοῦ
 Βορίση.

Ὁ Γοδουνόβ ἀ-
 νηγορεύεται
 Τσάρος.

1598,

τούς σταυρούς εἰς τὰ κελλία τῆς Τσαρίνης, ὅπου μετὰ πάντων τῶν Ἱεραρχῶν καὶ μεγιστάνων ἔκλινε τὴν κεφαλὴν μέχρις ἐδάφους . . . Συγχρόνως, κατὰ τὸ ἐκ συνθήματος σημεῖον, ὁ πληρῶν τὰ κελλία, τὸ προαύλιον καὶ τὰ περὶ τὸ μοναστήριον ἀναρίθμητος λαὸς ἐγενουκλίτησεν ἀναβοῶν· πάντες δ' ἐζήτουν Τσάρον, πατέρα, τέλος τὸν Βορίσην· « Αἱ δὲ μητέρες ἔρριψαν χαμαὶ τὰ »θηλάζοντα βρέφη μὴ ἀκούσσαι τῆς κραυγῆς αὐτῶν (218). Ἡ εἰλικρίνεια ἐνίκησε τὴν ὑποκρισίαν· ὁ δ' ἐνθουσιασμός ἐκράτησε τῶν ψυχῶν τῶν ἀδιαφόρων καὶ αὐτῶν τῶν ὑποκριτῶν. Ὁ Πατριάρχης στενάζων παρεκάλεσεν ἐπὶ πολὺ τὴν Τσαρίναν ἐν ὀνόματι τῶν πρὸ αὐτῆς ἁγίων εἰκόνων, τοῦ Σωτῆρος, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἵνα δῶ ἑκατομμυρίοις ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς ποθητὸν κυριάρχην, τὸν μέγαν ἀδελφὸν αὐτῆς.

Τέλος ἠκούσθη ὁ λόγος τῆς χάριτος. Ἡ Τσαρίνα, ἥτις τέως ἦν ἀναίσθητος, εἶπε μετὰ δακρύων· « Κατὰ »τὴν θέλησιν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τῆς Παναχράντου Παρθένου Μαρίας, λάβετε παρ' ἐμοῦ κυβερνήτην »τὸν ἀδελφόν μου, πρὸς κατάπαυσιν τῶν κλαυθμῶν τοῦ »λαοῦ. Ἐκπληρωθήτω ὁ πόθος ὑμῶν πρὸς εὐημερίαν »τῆς Ῥωσσίας. Εὐλογῶ τὸν ὑφ' ὑμῶν ἐκλεχθέντα καὶ »παραδίδωμι αὐτὸν τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ, τῇ Θεομήτορι, »τοῖς Ἁγίοις τῆς Μόσχας, Σοὶ τῷ Πατριάρχῃ καὶ Ὑμῖν τοῖς Ἐπισκόποις καὶ εὐπατρίδαις· ἀναβήτην αὐτ' »ἐμοῦ εἰς τὸν θρόνον!» Πάντες προσέπεσον εἰς τοὺς πόδας τῆς Τσαρίνης, ἥτις ἰδοῦσα περιλύπως τὸν ταπεινὸν Βορίσην, παρήγγειλεν αὐτῷ ἄρξαι τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' οὗτος ἐδήλου ἔτι ἄρνησιν, ἐντρομος ἐκ τοῦ βάρους, ὅπερ ἀνετίθετο αὐτῷ, καὶ παρακάλεσεν ἵνα

τῆς Προνοίας· παραβάλλων δὲ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν πρὸς τὰς τοῦ Βορίση, προέτρεψεν αὐτὸν καὶ παρεκάλεσεν ἵνα ἐνδῶ· ἀλλ' οὐδόλως μετέβαλε τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ, οὔτε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οὔτε κατὰ τὰς ἐπομένας, οὔτε δημοσίᾳ, οὔτε ἰδίᾳ, οὔτε διὰ παρακλήσεων, οὔτε δι' ἀπειλῶν πνευματικῶν. Ὁ Γοδουνόβ ἀπέβαλε ῥητῶς τὴν ἀρχήν.

Ἄλλ' οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ εὐπατρίδαι ἤλπιζον ἔτι, ἀνέμενον δὲ τὴν μεγάλην συνέλευσιν, ἣτις ἔμελλε συγχροτηθῆναι ἐν Μόσχᾳ μετὰ ἕξ ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Θεοδώρου· τουτέστι παρήγγειλαν ἵνα συνέλθωσιν οἱ ἔγκριτοι τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων, ὁ κλῆρος, οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι, οἱ ἔμποροι καὶ πολῖται· διότι ὁ Γοδουνόβ ἐπεθύμει ἵνα οὐχὶ μόνον ἡ Μόσχᾳ, ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ῥωσσία καλέσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον· διὸ ἐφρόντισε δεόντως πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς βουλῆς ταύτης, πέμπων πανταχοῦ πιστοὺς ὑπηρέτας. Ἡ ἔνδειξις αὕτη ἐλευθέρας καὶ ὁμοφώνου ἐκλογῆς ἐφαίνετο αὐτῷ ἀναγκαίᾳ πρὸς καταπράυνσιν ἴσως τῆς συνειδήσεως ἢ ἐμπέδωσιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Βορίσης ἔμενεν ἐγκεκλεισμένος ἐν τῷ μοναστηρίῳ, τὴν δ' ἐπικράτειαν διώκει τὸ συμβούλιον, συμβουλευόμενον τῷ Πατριάρχῃ περὶ τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων καὶ γράφον τὰ διατάγματα ἐν ὀνόματι τῆς Τσαρίνης Ἀλεξάνδρας. Καὶ αἱ ἀναφοραὶ τῶν τοποτηρητῶν ἐπέμποντο εἰς ὄνομα αὐτῆς. Ἐν τούτοις ἐφάνησαν ἀταξίαι τινὲς καὶ ἀπείθειαι· οὕτως ἐν Σμολένσκῳ, Πσκόβῳ καὶ ἀλλαχοῦ οἱ στρατηγοὶ ἤρνοῦντο ὑπακοῦσαι ἀλλήλοις καὶ μάλιστα τῷ συμβουλίῳ (215)· συγχρόνως δὲ διεθρυλλήθη, ὅτι ὁ Χάνης τῆς Κριμαίας εἰσέβαλλεν εἰς Ῥωσσίαν, ὃ δὲ λαὸς ἐντρομος ἔλεγε·

1598.

καὶ ὁμοφωνότερον καὶ νομιμώτερον τῆς ἀναγορεύσεως ταύτης; καὶ τί συνετώτερον; Μετεβλήθη μόνον τὸ ὄνομα τὸ Τσάρου· διότι ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία ἔμενεν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔχοντος αὐτὴν καὶ ἐργαζομένου εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἐπικρατείας, τῆς ἐσωτερικῆς εὐταξίας, τῆς ἐξωτερικῆς τιμῆς καὶ ἀσφαλείας τῆς Ῥωσσίας! Οὕτως ἐφαίνεται· ἀλλ' ὁ νέος μονάρχης, εὐφύεστατος ὢν, ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον διὰ κακουργήματος· διὸ ἡ θεομηνία ἠπείλει τὸν ἐγκληματίαν Τσάρον καὶ τὸ δυστυχὲς βασίλειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΟΣ.

Ἀσφάλεια τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰς ὁμόρους δυνάμεις — Στρατός — Μισθοφορά — Πρόσοδοι — Πλοῦτος τῶν Στρογονόβ — Διαδικασία — Βάσανοι καὶ τιμωρίαι — Ἐμπορία — Ῥωσσικὰ πλοῖα — Παίδευσις — Γεωμετρία καὶ Ἀριθμητικὴ — Σημεῖα ἢ συνθηματικὴ γραφή — Γεωγραφία, Φιλολογία καὶ Τέχναι — Μόσχα — Ἡθῆ — Ἐριδες περὶ τῶν πρεσβείων τῶν οἰκῶν καὶ τῆξεων — Αὐλὴ — Ἄλλοδαποὶ οἶνοι καὶ Ῥωσσικὰ ἐδέσματα — Φιλοξενία — Μακροβιότης — Ἴατροί — Φάρμακα — Φαρμακεία — Διάφορα ἔθιμα — Νεκροδαχεῖον — Γυναικεία σχολή — Ψυχαγωγίαι — Λουτρά — Κακίαι — Τελευτὴ τοῦ πρώτου υἱοῦ τοῦ Βορέση — Σιλοί — Ἀνεξιθρησκεία — Ἔνωσις ἐν Λιθουανίᾳ.

Ἐξιστορήσαντες τὴν τύχην τῆς ἡμετέρας πατρίδος ὑπὸ τὸ κληρονομικὸν σκῆπτρον τῶν κυριαρχῶν τῆς Βαραγγείου δυναστείας, περαίνομεν τὴν ἱστορίαν ἑπτα-

ὅστις τέλος, ἀναγγείλας πρὸς τὴν συνέλευσιν, ὅτι ἡ
 Εἰρήνη οὔτε βασιλεῦσαι, οὔτε παραχωρῆσαι τὸν θρόνον
 τῷ ἀδελφῷ ἤθελεν, οὐδ' αὐτὸς οὗτος ἐδέχετο τὸ διά-
 δημα τοῦ Μονομάχου, ἠγόρευσε τάδε· « Ἡ Ἑρσσία,
 » θλιβομένη ἐπὶ τῇ στερήσει κυριάρχου, ἀναμένει αὐ-
 » τὸν μετὰ πόθου παρὰ τῆς συνέσεως τῆς συνελεύσεως.
 » Ὑμεῖς Ἐπίσκοποι, Ἀρχιμανδρίται καὶ Ἡγούμενοι,
 » ὑμεῖς εὐπατρίδαι, εὐγενεῖς, ἄρχοντες, παῖδες εὐπατρι-
 » δῶν καὶ πασῶν τῶν τάξεων πολῖται τῆς βασιλευού-
 » σης Μόσχας καὶ ἀπάσης τῆς Ἑρσσιτικῆς χώρας, δη-
 » λώσατε ἡμῖν τὴν ὑμετέραν γνώμην καὶ συμβου-
 » λεύσατε, τίς ἔσεται κυριάρχης. Ἡμεῖς αὐτό-
 » πται τῆς τελευτῆς τοῦ Ἰσάρου καὶ Μεγάλου Ἡγεμό-
 » νος Θεοδώρου, νομίζομεν ὅτι ἀνάγκη ἵνα μὴ ζητή-
 » σωμεν ἄλλον μονάρχην ἢ τὸν Βορίσην Θεοδώρου. »
 Τότε ἅπας ὁ κληρὸς, οἱ εὐπατρίδαι, ὁ στρατὸς καὶ ὁ
 λαὸς ἀπεκρίναντο ὁμοθυμαδόν (216). « Ἡ συμβουλή
 » καὶ ἐπιθυμία ἡμῶν ἢ αὐτῆ· παραχρῆμα προσκυνήσο-
 » μεν τὸν κυριάρχην Βορίσην Θεοδώρου, καὶ πλὴν αὐ-
 » τοῦ οὐδένα ἄλλον δυνάστην ζητήσομεν ὑπὲρ τῆς Ἑρσ-
 » σίας. » Ἡ προθυμία ἐτράπη εἰς ἐνθουσιασμὸν καὶ
 ἐπὶ πολὺ ἠκούετο μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Βορίση, ἐπανα-
 λαμβανόμενον μεγαλοφώνως ὑπὸ τῆς πολυαρίθμου ταύ-
 τῆς συνελεύσεως· ἦσαν δ' ἐν αὐτῇ πρίγκιπες τοῦ γέ-
 νους τοῦ Ῥουρίκου, οἷον οἱ Σουίσκη, οἱ Σίτσκη, οἱ
 Βοροτίνσκη, οἱ Ῥοστόβσκη, οἱ Ταλιατέβσκη καὶ πολ-
 λοὶ ἄλλοι, ἀλλ' ἀπολέσαντες ἀπὸ πολλοῦ τὰ δι-
 καιώματα τῶν κυριαρχῶν ἠγεμόνων, ἦσαν ὑπηρέται
 τῶν τῆς Μόσχας, ὡς οἱ παῖδες τῶν εὐπατριδῶν, καὶ
 οὐκ ἐτόλμησαν διανοηθῆναι τὸ κληρονομικὸν αὐτῶν
 δικαίωμα, οὐδ' ἀμφισβητῆσαι τὸ διάδημα πρὸς τὸν ἐπὶ

»ὡς 1,000, πλὴν 2,000 λογόδων, οἱ δὲ ὡς 6,000. Σὺν
 »αὐτοῖς στρατεύουσι 4,300 Γερμανοὶ καὶ Πολωνοί,
 »4,000 Λιθουανοὶ Κοζάκοι, 150 Σκῶτοι καὶ Ὀλλαν-
 »δοί, καὶ 100 Δανοὶ, Σουηδοὶ καὶ Ἕλληνες. Ἐν μεγάλῃ
 »ἐκστρατεία πάντες οἱ κληροῦχοι παῖδες εὐπατριδῶν
 »στρατεύουσι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ ὑποτελῶν, οἵτινές
 »εἶσι μᾶλλον γεωργοὶ ἢ πολεμισταί, καὶ τοι ἐν-
 »δύονται κομφῶς. Ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐστὶν ἀόριστος,
 »ἐπειδὴ ἐν ἀνάγκῃ αὐξάνει ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ μι-
 »σοφόρων Νογατῶν καὶ Κιρκασσιῶν, ἀρχαίων ὑπηκόων
 »τοῦ βασιλείου τῆς Καζάνης. Τὰ δὲ συναθροιζόμενα ἐν
 »τοῖς νομοῖς τάγματα φέρουσι τὸ ὄνομα τῶν ἰδίων
 »πόλεων, οἷον Σμολένσκου, Νοβογορόδου καὶ καθεξῆς·
 »σύγκειται δ' ἕκαστον ἐκ τριακοσίων ἕως χιλίων διακοσίων
 »ἀνδρῶν. Πολλοὶ εἶσι κακῶς ὀπλισμένοι· μόνον τὸ
 »πεζικὸν φέρει πυροβόλα, τὸ δὲ πυροβολικὸν ἐστὶν οὐχί
 »κατώτερον τοῦ ἀρίστου Εὐρωπαϊκοῦ. Τὰ ὄπλα καὶ
 »αἱ ἵπποσκευαὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν
 »καὶ τῶν εὐγενῶν λάμπουσιν ἐκ τῆς στιλπνότητος τοῦ
 »χάλυβος καὶ τῶν πολυτίμων λίθων. Ἐπὶ τῶν σημαιῶν,
 »αἵτινες εὐλογοῦνται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἐξεικονί-
 »ζεται ὁ Ἅγιος Γεώργιος (219). Αἱ ἔφοδοι τοῦ ἵπ-
 »πικοῦ γίνονται πάντοτε ἠχούντων παμμεγέθων τυμ-
 »πάνων καὶ σαλπίγγων. Οἱ ἵππεῖς τοξεύουσι νέφη βε-
 »λῶν, γυμνοῦσι τὰς σπάθας, κραδαίνουσιν αὐτὰς περὶ
 »τὴν κεφαλὴν καὶ ὀρμῶσι κατὰ πυκνάς φάλαγγας.
 »Τὸ πεζικὸν, πολεμοῦν ἐν ταῖς ἐρήμοις πρὸς τοὺς
 »Τατάρους τῆς Κριμαίας, ἀμύνεται συνήθως ἀπὸ ξυ-
 »λίνων καὶ κινητῶν ὀχυρωμάτων, μετακομιζομένων
 »ἐπὶ τῶν ἀμφοτέρων· τουτέστιν ἐγείρουσι δύο σειρὰς σα-
 »νίδων ἐπὶ χώρου δύο ἢ τριῶν βερστίων μήκους καὶ

Λιθουανίαν, ἐξέτεινε τὰς Ῥωσικὰς κτήσεις, ἠύξησε τοὺς ὑποτελεῖς βασιλεῖς καὶ ὑπηρέτας αὐτῆς (217). πῶς οἱ ἐπιφανέστατοι κυριάρχαι τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας τιμῶσι καὶ ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ποία ἡσυχία ἐντὸς τοῦ βασιλείου, πόσα τὰ πρὸς τὸν λαὸν καὶ στρατὸν εὐεργετήματα, ποία δικαιοσύνη ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ποία προστασία τῶν πτωχῶν καὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν. Συνεπέβαινον δὲ τὸν λόγον οἱ εὐπατρίδαι λέγοντες· « Ἀναμνήσομεν ὑμᾶς ἀξιομνημόνευτόν τι· ὅτε » ὁ Τσάρος Θεόδωρος ἐνίκησε διὰ τῆς γενναιότητος » καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ κυβερνήτου λαμπρὰν νίκην κατὰ » τοῦ Χάνη, συνευωχῆθη ἐν συμποσίῳ μετὰ τοῦ κλήρου » καὶ τῆς σύγκλητου· τότε κατανυσσόμενος ὑπ' εὐγνω- » μοσύνης ἀφείλε παρὰ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ τὴν χρυσῆν » βασιλικὴν ἄλυσιν καὶ περιέβαλλεν αὐτὴν τὸν γυναι- » κάδελφον. » Ὁ Πατριάρχης εἶπε τῇ συνελεύσει, ὅτι ὁ Τσάρος πλήρης ὢν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῆς μυστηριώδους ταύτης πράξεως προεδήλωσε τὴν μέλλουσαν βασιλείαν τοῦ Γοδουνόβ, προωρισμένου εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Νέαι δὲ κραυγαὶ ἠκούσθησαν « Ζήτω ὁ κυριάρχης ἡμῶν Βορίσης ! » ὁ δὲ Πατριάρχης εἶπε πρὸς τὴν συνέλευσιν· « Φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Θεοῦ· γεννηθήτω τὸ θέλημα αὐτοῦ. »

Τῇ ἐπαύριον, 18 Φεβρουαρίου, ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως ἐπληρώθη ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πρώτας. Ὁ κληρὸς, ἡ σύγκλητος καὶ ὁ στρατὸς, πάντες γονυκλιτοῦντες, προσηυχῆθησαν ἐνθέρμως τῷ Παντοδυνάμῳ, ὅπως συναινέσας ὁ κυβερνήτης δεχθῆ τὴν ἀρχήν. Ἐπὶ δύο ἡμέρας προσηυχῆθησαν ἔτι, τῇ δὲ 20 Φεβρουαρίου ὁ Ἰώβ, οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἀνήγγειλαν τῷ Γοδουνόβ, ὅτι ἀνηγορεύθη Τσάρος οὐ μόνον ὑπὸ τῆς Μόσχας, ἀλλ'

Θεόδωρος ἢ μᾶλλον ὁ Γοδουνόβ, πλήν τῶν χωρίων, ἐδίδω δώδεκα ὡς ἑκατὸν ρούβλια ἐκάστω εὐγενεῖ καὶ παιδὶ εὐπατρίδου, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἐκ 15,000 ἀνδρῶν φρουρὰν τοῦ Τσάρου, ἐκάστω δὲ τοξότη ἢ Κοζάκω, ἑπτὰ ρούβλια, πλήν τῆς τροφῆς, τῷ δὲ παρὰ τὸν Ὅγκαν ἰππικῶ ὡς τεσσαράκοντα χιλιάδας ρουβλίων κατ' ἔτος. Τὸ ποσὸν δὲ τοῦτο μετὰ τῆς μισθοδοσίας τῶν ἀλλοδαπῶν πολεμιστῶν, τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἀρχόντων, ὧν οἱ μὲν ἐλάμβανον ἑπτακόσια ρούβλια, οἱ δὲ δεύτεροι διακόσια ὡς τετρακόσια, ἀνέβαιναν εἰς τινα ἑκατομμύρια τῶν νῦν ρουβλίων καὶ ἀπεδείκνυε τὸν αὐξοῦντα πλοῦτον τῆς Ῥωσσίας, δηλούμενον ἐναργέστερον ἐν τῶν ἐξῆς λεπτομερειῶν περὶ τῶν προσόδων τοῦ βασιλείου.

Πρόσοδοι.

1. Τὰ βασιλικά κτήματα, συγκείμενα ἐκ τριακονταἑξὶ πόλεων μετὰ τῶν κωμῶν καὶ χωρίων, παρεῖχον τῷ βασιλικῷ ταμείῳ, πλήν τοῦ χρηματικοῦ φόρου, σῖτον, κτήνη, ὄρνιθας, ἔχθους, μέλι, ξύλα καὶ χόρτον, ὧν τὸ περίσσευμα, ἐξαιρουμένων τῶν καταναλισκομένων ἐν τῇ αὐλῇ, ἐπὶ τῶν ἀσώτων ἤδη χρόνων τοῦ Ἰωάννου ἐπωλεῖτο ἐξηκονταχιλιῶν ρουβλίων. Ἄλλ' ἢ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου κρείττων ἐπιστάσια, εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐλάρχου Γρηγορίου Γοδουνόβ, ἤρξησε τὸ ποσὸν εἰς διακοσίας τριάκοντα χιλιάδας, ἤτοι εἰς ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν πενήκοντα χιλιάδας τῶν νῦν ρουβλίων.

2. Ὁ δασμὸς καὶ ὁ βασιλικὸς φόρος, ὁ εἰσπραττόμενος εἰς καρπούς ἢ χρήματα, παρεῖχον εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἐπαρχιῶν (223) 400,000 ρουβλίων· καὶ ἐκ μὲν τῆς χώρας τοῦ Πσκόβου 18,000 ἐκ δὲ τῆς τοῦ Νοβο-

δώνων, ἡ πρωτεύουσα ἐκινήθη. Οἱ ναοὶ καὶ αἱ οἰκίαι ἠνεώχθησαν, ὁ κληρὸς ψάλλων ἐξήλθε τοῦ Κρεμλίνου, καὶ ὁ λαὸς συνωθεῖτο ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐν ἄκρᾳ σιγῇ. Ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ἱερεῖς ἔφερον τὰς δεδοξασμένας ὑπὸ ἐνδόξων ἀναμνήσεων εἰκόνας, τὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Βλαδιμίρου καὶ τὴν τοῦ Τανάιδος, ὡς ἱερὰς σημαίας τῆς πατρίδος. Ὁ κληρὸς προεπέμπετο ὑπὸ τῆς συγκλήτου, τῆς αὐλῆς, τοῦ στρατοῦ, τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἐγκρίτων τῶν πόλεων. Κατόπιν δὲ τούτων ὥρμησαν πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Μόσχας, οἱ πολῖται καὶ ὁ ὄχλος, γυναῖκες καὶ παιδιά, εἰς τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, ὅθεν ἐξήγαγον, ἠχούντων τῶν κωδώνων, πρὸς προὔπαντησιν τοῦ Πατριάρχου τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τοῦ Σμολένσκου. Ὁ Γοδουνόβ εἶπετο αὐτῇ ὡσεὶ ἐκπληκτος ὑπὸ τῆς ἀσυνήθους ταύτης πανδήμου λιτανείας· πεσὼν δὲ χαμαὶ ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου τοῦ Βλαδιμίρου καὶ ἔνδακρυς ἀνεβόησε· «Μήτηρ Θεοῦ! διὰ τί ἐφάνης ἐνταῦθα; Φύλαξόν με, φύλαξόν με ὑπὸ τὴν σκέπην σου!» καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν Ἰώβ εἶπεν, οἷον αἰτιώμενος αὐτὸν, «Μέγα Ποιμὴν, δώσεις λόγον τῷ Θεῷ.» Ὁ δὲ Ἰώβ ὑπέλαβεν· «Ἀγαπητὸν τέκνον μου, μὴ κατατήκου, ἀλλὰ πίστευε εἰς τὴν Πρόνοιαν· ἡ Θεομήτωρ ἐκινήθη διὰ τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην.» Ἀπῆλθε τότε εἰς τὸν ναὸν τοῦ μοναστηρίου μετὰ τοῦ κληρικοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων, καὶ οἱ μὲν ἐν τέλει καὶ ἔγκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν ἴσταντο ἐν τῷ προαυλίῳ, ὁ δὲ λαὸς, ἐκτὸς, ἐπὶ τοῦ εὐρυχώρου Παρθενίου πεδίου. Ἱερουργήσας ὁ Πατριάρχης ἰκέτευσε θερμῶς πάλιν, ἀλλὰ ματαίως, τὸν Βορίσην, ἵνα μὴ ἀρνηθῇ βασιλεῦσαι· παρήγγειλε δὲ ἵνα προσαγάγῃ τὰς εἰκόνας καὶ

θυμῶν ἵνα δικαιώσῃ διὰ τῆς ὑποτιθεμένης ταύτης ἀπορίας τοὺς ὑπερόγκους φόρους.

Πρὸς αὐξήσιν τοῦ δημοσίου πλούτου ὁ Θεόδωρος ἐπεκύρωσεν ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐπατριδῶν μηνὶ Ἰουλίῳ 1584 τὸ κατὰ τὸ 1582 διάταγμα τοῦ Ἰωάννου, τὸ παραγγέλλον τοῖς ναοῖς καὶ μοναστηρίοις παραχωρῆσαι τῷ δημοσίῳ ταμείῳ δωρεὰν πάντα τὰ ἀρχαῖα κτήματα τῶν πριγκίπων μετὰ τῶν ἀφιερωθεισῶν ὑπὸ τούτων γαιῶν· συγχρόνως δὲ κατήργησε μέχρι νέας διαταγῆς τὰ γράμματα τῆς ἀτελείας, δίδων τὰ πλεῖστα τῶν κτημάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν εὐπατριδῶν καὶ πριγκίπων ἀπηλλάσσοντο τοῦ φόρου. Ἀλλὰ τοῦτο ἔβλαπτε πολὺ τὸ Ταμεῖον καὶ τοὺς ἄλλους ἰδιοκτῆμονας· διότι οἱ γεωργοὶ κατέλειπον αὐτοὺς, ὅπως κατοικήσωσι τὰς ἀπηλλαγμένας φόρων γαίας (225). Ἐν τῷ αὐτῷ διατάγματι ἀναφέρεται· « Οἱ ἀγροὶ καὶ αἱ »
 « κῶμαι οἱ ἀφιερωθέντες τοῖς μοναστηρίοις ὑπὲρ ἀνα- »
 « παύσεως τῶν ψυχῶν, ἀνάγκη ἵνα ἐξαγορασθῶσιν ὑπὸ »
 « τῶν κληρονόμων, καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῶν ὑπὸ τοῦ »
 « κυριάρχου, ὅπως διανεμηθῶσι τοῖς πολεμικοῖς, » ὑπὲρ ὧν οὐχ ὑπῆρχον ἱκαναὶ γαῖαι (226).

Ἄλλ' ὁ πλουτισμὸς τοῦ ταμείου ἦν, κατὰ τοὺς ἀλλοδαποὺς (227), βλαβερὸς τρόπος τινὰ πρὸς τὴν κοινὴν εὐημερίαν· διότι 1. οἱ φόροι, καίπερ ἐλαττωθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, ἦσαν ἔτι ἐπαχθεῖς· 2. ἡ σύστασις καπηλείων ἐν ταῖς πόλεσιν, αὐξάνουσα τὴν οἰνοποσίαν, ἐξηχρείου τοὺς πολίτας καὶ τοὺς τεχνίτας καὶ αὐτοὺς τοὺς γεωργοὺς, καὶ ἔφθειρε τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ἦθη αὐτῶν· 3. τὸ βασιλικὸν μονοπώλιον ἔβλαπτε τὴν ἐμπορίαν στεροῦν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πωλεῖν τὰ ἐμπορεύματα πρὸ τῆς πωλήσεως τῶν βασιλικῶν. Ὁ Φλέτσερος ἀνα-

ἀπαλλαγῆ τούτου, λέγων πρὸς τὴν ἀδελφὴν· «Ὅτι
 » ἐκ μόνης τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτῆς οὐκ ὤφειλε θυσιά-
 »σαι αὐτὸν χάριν τοῦ θρόνου.» Ὁμοσε δὲ πάλιν ὅτι
 οὐδέποτε ἐτόλμησε διανοηθῆναι τοιοῦτον μεγαλεῖον, φο-
 βερὸν τῷ θνητῷ, καὶ ἐμαρτύρετο τὸν Παντοδύναμον καὶ
 αὐτὴν τὴν Εἰρήνην, ὅτι ἐπεθύμει μόνον διάγειν παρ'
 αὐτῇ καὶ θεωρεῖν τὸ ἀγγελικὸν πρόσωπον αὐτῆς· ἀλλ'
 ἡ Τσαρίνα ἐπέμενε, ὁ δὲ Βορίσης ὡς ἐν συντριβῇ
 ἀνέκραξε· «Γενηθήτω οὖν τὸ ἅγιον θέλημά σου, Κύ-
 »ριε, ὁδήγησόν με ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου καὶ μὴ εἰσέλθης
 »εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. Ὑποτάσσομαι, ἐκ-
 »πληρῶν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἔθνους.» Οἱ Ἐπίσκοποι
 καὶ οἱ μεγιστᾶνες προσεκύνησαν αὐτὸν, ὁ δὲ Πατριάρ-
 χης, εὐλογήσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν Βορίσην καὶ τὴν
 Τσαρίναν, ἀνήγγειλε παραχρῆμα τοῖς εὐγενέσι καὶ
 τοῖς ἄρχουσι καὶ πᾶσι τοῖς πολίταις, ὅτι ὁ Παντοδύ-
 ναμος ἔδωκεν αὐτοῖς Τσάρον. Ἡ χαρὰ ὑπῆρξε πάγ-
 κοινος καὶ ἀφατος· πάντες δὲ ἀνατείναντες τὰς χεῖρας
 ἐδόξαζον τὸν Θεόν, ἔκλαιον καὶ ἐνηγκαλίζοντο ἀλλή-
 λους, καὶ ἀπὸ τοῦ κελλίου τῆς Τσαρίνης μέχρι τῆς
 ἐσχατιᾶς τοῦ Παρθενίου πεδίου ἠκούοντο μόνον ἀλα-
 λαγμοὶ Δόξα, Δόξα τῷ Θεῷ! Ὁ δὲ Βορίσης,
 προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν μεγιστάνων, ὠθούμενος καὶ
 ἀσπαζόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐπορεύθη, προηγούμενου
 τοῦ κλήρου, εἰς τὸν ναὸν τοῦ μοναστηρίου, ὅπου ὁ
 Πατριάρχης πρὸ τῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου τοῦ Βλα-
 διμίρου καὶ τοῦ Τανάϊδος ἠύλόγησεν αὐτὸν, ὅπως ἄρ-
 ξῃ τῆς Μόσχας καὶ πάσης τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἀνη-
 γόρευσε Τσάρον, ἐκφωνήσας ὑπὲρ αὐτοῦ πρῶτος τὸ
 Εἰς πολλὰ ἔτη.

Τί κατὰ τὸ φαινόμενον ἐδύνατο εἶναι ἐπισημότερον

οὶ Νόμοι ὁμῶς οὗτοι τοῦ πρώτου μονάρχου τῆς Μόσχας (τοῦτό δ' ἐστὶ ἀξιοσημεῖωτον) συμπληρωθέντες ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, διορθωθέντες δὲ καὶ ἐπεξεργασθέντες ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου, ἦσαν ἀμετάβλητος κανὼν ἐν πάσαις ταῖς δίκαις· καὶ Ἰωάννης ὁ Φοβερός, ὁ καταπατήσας τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲν ἤψατο τῶν πολιτικῶν νόμων, οὐδ' ἀφείλε καὶ αὐτὰς τὰς ἀληθεῖς βασιλικὰς κτήσεις παρὰ τῶν ἀποδεικνυόντων, ὅτι πρό πέντε ἐτῶν κατεῖχον αὐτάς. (229). Ὁ δὲ Γοδουνόβ, ὁ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοδώρου ἐκδοὺς τὸν σπουδαιότατον πολιτικὸν νόμον περὶ τῆς δουλείας τῶν γεωργῶν, οὐδὲν προσέθηκε τῷ κώδικι, ἀλλ' ἠγρύπνει περὶ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν αὐτοῦ· διότι, ἐπιθυμῶν ἵνα νομίζεται δίκαιος, ἀπεδείκνυε δικαιοσύνην ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς ὑπεθέσεσιν, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ χρονολογῆται, οἱ ἐπαινοῦντες τὸν εὐδαίμονα αἰῶνα τοῦ Θεοδώρου. Ὡς δ' ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ νῦν αἱ δίκαι ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τῆς δούμας καὶ τῶν τοποτηρητῶν, ἐκλεγομένων ἐκ τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν· πάντες δὲ οἱ σύεδροι τοῦ δικαστηρίου τοῦ Τσάρου ἦσαν τοποτηρηταὶ ἐπαρχίας τινός, καὶ σπανίως μὲν ἀνεχώρουν τῆς Μόσχας, ἀλλ' εἶχον βοηθοὺς, δικαστὰς καὶ γραμματεῖς, διακάζοντας κατὰ παραγγελίαν αὐτῶν. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ λαὸς ἀπεστρέφετο ἐν γένει τοὺς γραμματεῖς διὰ τὴν πλεονεξίαν· διότι οὗτοι, διαμένοντες πάντοτε ἐπὶ μικρὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐσπούδαζον ἵνα πλουτισθῶσι τὴν ταχίστην ἐκ παντός τρόπου· καὶ κατεδιώκοντο μὲν, ἀλλὰ μετὰ τὴν παῦσιν αὐτῶν, ὅτε δικασταὶ ἔκρινον αὐτοὺς αὐστηρῶς, ἀποστεροῦντες πάντων τῶν ἀνόμως κτηθέντων, κατήσχυνον καὶ ἐμαστίγουν, ἀναρτῶντες ἐκ τοῦ τραχήλου αὐτῶν τινα τῶν διαρπαγέντων, ἤτοι βαλάντιον

κοσίων τριάκοντα ἔξ ἔτων, διαγράφοντες καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ῥωσσίας.

Οὐδέποτε αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τοῦ Ῥωστικοῦ κράτους, οὗ ἔθηκε τὰ θεμέλια καὶ παρεσκεύασε τὸ μεγαλύτερον Ἰωάννης ὁ Γ', ἦσαν ἐπιτηδειότεραι πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ῥωσσίας· διότι ἐν μὲν Λιθουανία ὁ διάδοχος τοῦ Βατορίου ἐνύσταξεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, περικυκλουμένου ὑπὸ εὐγενῶν ὑπερηφάνων καὶ ταραχοποιῶν καὶ κούφων, ἐν δὲ τῇ Σουηδία ἐπεκράτει ἀναρχία, ὁ δὲ Χάνης διήρπαζε μόνον τοὺς ἀπροφυλάκτους, Μωάμεθ δ' ὁ Γ', ἐνασχολούμενος περὶ τὸν κρατερόν πρὸς τὴν Αὐστρίαν πόλεμον, ἐφοβεῖτο ἐπικινδυνώτερον ἐχθρόν, τὸν Σάχην, ἡ δὲ Ῥωσσία, ἀναιμωτὶ σχεδὸν καταλαβοῦσα χώραν ἀπέραντον πρὸς τὴν ἀρκτῶν Ἀσίαν, ἀνεγείρασα φρούρια ὑπ' αὐτὸν τὸν Καύκασον, ἀποκαταστήσασα τὰ ἀρχαῖα ὄρια ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Καρελίας καὶ καιροφυλακτοῦσα ὅπως ἀναλάβῃ ὁ,τι ἀπώλεσεν ἡ μικροψυχία τοῦ Ἰωάννου, τὰς Λιβονικὰς πόλεις καὶ τὸν ἐπίσημον ἐν Βαλτικῇ λιμένα, εἰρηνεύουσα δ' ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, εἶχε τὸν πολυαριθμότερον στρατὸν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰργάζετο ἀδιαλείπτως πρὸς αὐξήσιν αὐτοῦ. Οἱ σύγχρονοι ἄλλοδαποὶ ἀναφέρουσι περὶ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Θεοδώρου τὰ ἑξῆς.

«Μόνη ἡ φρουρὰ τοῦ Τσάρου σύγκειται ἐξ 15,000 ἰππέων καὶ εὐγενῶν, διαιρουμένων εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς μεγάλους, μέσους καὶ μικροὺς, Μοσχίους τε καὶ ἄλλους, ἀποστελλομένους πανταχόθεν, ὅπως ὑπηρετήσωσιν ἐπὶ τρία ἔτη, 65,000 δὲ ἰππέων ἐκ τῶν παίδων εὐπατριδῶν συναθροίζονται κατ' ἔτος παρὰ τὸν Ὀκταν πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ Χάνη. Τὸ ἄριστον πεζικὸν σύγκειται ἐκ τοξοτῶν καὶ Κοζάκων· καὶ οἱ μὲν εἰσι

Ἀσφάλεια τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰς ἐμμέρους δυνάμεις.

Στρατός.

δώρου διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐσωτερικῆς βιομηχανίας. Ὀφείλομεν τῇ περιεργείᾳ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ τῶν Ἀγγλων, οἵτινες ἐγίνωσκον ἵνα ὠφελῶνται ἐκ τῆς ἐμπορίας μᾶλλον πάντων, τὰς λεπτομερεστάτας περὶ αὐτῆς εἰδήσεις. Γράφουσι δέ· « Ὀλίγαι χῶραι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ οἰκουμένη τοσοῦτον εὔποροι, ὡς ἡ Ῥωσσία, » πλήρης οὔσα τῶν δωρημάτων τῆς φύσεως. Οἱ κῆποι καὶ » αἱ λαχανιαὶ βρίθουσιν εὐχύμων ὀπωρῶν, ἤτοι ἀπίων. » μῆλων, κοκχυμῆλων, πεπόνων, ὑδροπεπόνων, ἀγγουρίων, » κερασίων, βάτων Ἰθαίων, χαμαιβάτων καὶ ρίβισίων. » Αὐτὰ τὰ δάση καὶ οἱ λειμῶνές εἰσιν ὀπωροφόροι. Ἀ- » πέραντοι πεδιάδες καλύπτονται ὑπὸ σίτου, βρίζης, » κριθῆς, βρόμου, πίσων, μέλανος σίτου καὶ κέγχρου. » Ἡ ἀφθονία παράγει τὸ εὖωνον· διότι μέτρον σίτου » τιμᾶται οὐχὶ πλέον τῶν δύο ἀλτινῶν (τριάκοντα κο- » πέκια τοῦ νῦν νομίσματος). Μόνον ἡ ραθυμία τῶν » γεωργῶν καὶ ἡ ἀπληστία τῶν πλουσίων προξενούσιν » ἐνίοτε τὴν ὑπερτίμησιν. Ἐνεκα τούτου τῷ 1582 μέ- »τρον σίτου βρίζης ἐτιμήθη δεκατριῶν ἀλτινῶν. Ὁ » σῖτος καὶ οἱ καρποὶ ἀποτελοῦσι τὴν πρωτίστην ἐσω- »τερικὴν ἐμπορίαν, τὴν δ' ἐξωτερικὴν τὰ ἐξῆς·

» 1. Τὰ δέρματα τῶν σιμῶρων, ἀλωπέκων, σα- »θερίων, καστόρων, λυχῶν, λύκων, ἄρκτων, λευκοῖκτί- »δων καὶ σκιοῦρων, ἅτινα πωλοῦνται πρὸς χρῆσιν τῆς Εὐ- »ρώπης καὶ Ἀσίας τοῖς ἐμπόροις Πέρσαις, Τούρκοις, Βο- »χαρίοις, Ἰβηρίοις καὶ Ἀρμενίοις ἀντὶ πεντακοσίων χι- »λιάδων ρουβλίων (231). (Αἱ τοῦ Ἑρμάκου καὶ νεώ- »τεραι κατακτήσεις ἐπλούτισαν ἡμᾶς διφθερῶν· διότι ὁ Θεόδωρος παρήγγειλεν αὐστηρῶς τοῖς τοποτηρηταῖς τῆς Σιβηρίας, ὅπως ἐν μηδεμίᾳ περιστάσει ἐπιτρέπωσι τὴν ἐξαγωγήν εἰς Βουχαρίαν τῶν τε σιμῶρων καὶ με-

»τοξεύουσι διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ ὀχυρώματος. Ἐναμένον-
 »τες τὸν Χάνην, οἱ στρατηγοὶ πέμπουσι τοὺς Κοζά-
 »κους εἰς τὰς ἐρήμους, ὅπου τῆδε καθεύδουσιν ὑψί-
 »κομοὶ δρυὸς· αὐτόθι δὲ ὑφ' ἑκάστον δένδρον βλέπει
 »τις δύο ἵππους σεσαγμένους· καὶ ὁ μὲν τῶν ἱππέων
 »κρατεῖ τὰς ἡνίας, ὁ δὲ ἑταῖρος αὐτοῦ κάθηται ἐπὶ
 »τῆς κορυφῆς τοῦ δένδρου καὶ βλέπει πανταχοῦ· ὅταν
 »δ' ἴδῃ κονιορτὸν, καταβαίνει καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον
 »καὶ ἐλαύνει εἰς ἑτέραν δρυὸν, κραυγάζων πόρρωθεν καὶ
 »δεικνύων διὰ τῆς χειρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐφάνη ὁ κο-
 »νιορτός. Ὁ φύλαξ τοῦ δένδρου τούτου παραγγέλλει
 »τῷ ἑταίρῳ αὐτοῦ ἵνα ἐλάσῃ εἰς τὴν τρίτην δρυὸν, ὅ-
 »πως ἀναγγεῖλῃ τοῦτο· ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ κατανατᾷ
 »ἡ ἀγγελία αὕτη εἰς τὴν πλησιεστέραν πόλιν, ἢ εἰς
 »τὸν στρατηγὸν τῆς προπορείας.»

Οἱ αὐτοὶ ἀλλοδαποὶ παρατηρηταί, πρὸ ὧν ἐμάθομεν
 τὰ καθ' ἑκάστα ταῦτα, σημειοῦντες ὅτι οἱ Ῥώσσοι, ὡς
 ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου, μάχονται ἄμεινον ἐν τοῖς χαρακώμα-
 σιν ἢ ἐν τῷ πεδίῳ, ἐρωτῶσι· «Τί οὐ δύναται τις ἀνα-
 »μεῖναι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐκ τοιοῦτου ἀναριθμή-
 »του στρατοῦ, ὅς τις μήτε τὸ ψῦχος, μήτε τὸν λιμὸν
 »φοβούμενος, ἀλλὰ μόνον τὴν ὀργὴν τοῦ Τσάρου, πε-
 »ριπλανᾶται εἰς τὰς ἀρκτώας ἐρήμους μετὰ τετριμμέ-
 »νου μόνον βρόμου καὶ διπύρων, ἀνευ φορτηγῶν καὶ
 »στέγης καὶ διὰ τὸ λαμπρότατον κοτόρθωμα λαμβά-
 »νων μόνον χρυσοῦν τι νομισμάτιον, ἔχον τὴν εἰκόνα
 »τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπερ φέρει ὁ πολεμιστὴς ἐπὶ
 »τῆς χειρὸς ἢ ἐπὶ τῷ πέλῳ;»

Ἄλλ' οἱ Τσάροι οὐδόλως ἐφείδοντο τοῦ ταμείου
 πρὸς βελτίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἦδη ὁ Ἰωάννης ἐν
 στρατείᾳ ἐμισθοδότηι τοὺς πολεμιστὰς (221), ὁ δὲ

» ιχθύς· γνωστόταται δὲ ἀλιευτικαὶ πόλεις εἰς τὸ Ἰαρδ-
 » σλαβον, τὸ Βιέλο-Ὁζερρον, τὸ Κάτω Νοβογόροδον, τὸ
 » Ἀστραχάνιον καὶ ἡ Καζάνη, παρέχουσαι μεγάλας
 » προσόδους τῷ Τσάρῳ.

» 8. Τὸ τάριχον τοῦ λευκοῦ ἰχθύος, σιλούρου,
 » ἀττακέως καὶ ἐξυρρύγγου πωλεῖται πρὸς τοὺς ἐμπό-
 » ρους Ὀλλανδοὺς καὶ Γάλλους καὶ ἐν μέρει πρὸς τοὺς
 » Ἀγγλοὺς· ἐξάγεται δὲ καὶ εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπα-
 » νίαν.

» 9. Πτηνὰ ὑπάρχουσι πολλὰ, τὰ δὲ κυνηγετικὰ
 » τιμῶνται πολλοῦ.

» 10. Τὸ λίνον καὶ ὁ κάνναβος ἐξάγονται ἤττον εἰς
 » Εὐρώπην, ἀφ' οὗ ἡ Ῥωσσία ἀπώλεσε τὴν Νάρβαν. Καὶ
 » λίνου μὲν πλουτεῖ τὸ Πσκόβον, καννάβου δὲ τὸ Σμό-
 » λεσκον, ἡ Δορογοβούζη καὶ Βιάσμη.

» 11. Ἄλας· τὰ ἄριστα ἀλοπήγιά εἰσιν ἐν Παλαιᾷ
 » Ῥούσα. Ἀλλὰ καὶ ἐν Περμῖα, Βητσέγδα, Τότμα,
 » Κινέσμα καὶ Σολοβέτσκη ὑπάρχουσι τοιαῦτα. Αἱ
 » δὲ λίμναι τοῦ Ἀστραχανίου παράγουσι φυσικὸν ἄλας.
 » Οἱ ἔμποροι τελοῦσι τρεῖς δέγκας ἀνὰ πούδιον.

» 12. Πίσσα σημύδης· ἐξάγεται πολλὴ τοιαύτη ἐκ
 » τῶν χωρῶν τοῦ Σμολένσκου καὶ Δουίνα.

» 13. Οἱ καλούμενοι ἰχθυῖνοι ὀδόντες ἢ χαυλιό-
 » δοντες τῶν ἵπποκαμπῶν· κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτῶν
 » κομβολόγια, λαβὰς καὶ τὰ ὅμοια, καὶ ἰατρικὴν κόνιν,
 » κατάλληλον, ὡς λέγεται, πρὸς διάλυσιν τοῦ φαρμά-
 » κου. Ἐξάγεται δὲ εἰς Ἀσίαν, Περσίαν καὶ Βουχαρίαν.

» 14. Ὁ μάγνης, χρησιμεύων ὡς ὕελος, εὐρίσκεται
 » ἐν μεγάλῃ ποσότητι ἐν Καμελία καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ
 » Δουίνα.

» 15. Νίτρον καὶ θεῖον· τὸ μὲν πρῶτον κατασκευάζε-

γορόδου 35,000, ἐκ δὲ τῆς Τβέρης καὶ Νέου Τορζέκου 8,000, ἐκ δὲ τῆς Πριζάνης 30,000, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Μουρόμου, 12,000, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Κολμογόρου καὶ Δουίνα 8,000, ἐκ δὲ τῆς Βολόγδας 12,000, ἐκ δὲ τῆς Καζάνης 18,000, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Οἰστούγου 30,000, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Ροστόβου 50,000, ἐκ δὲ τῆς Μόσχας 40,000, ἐκ δὲ τῆς Σιβηρίας ἐκ διφθερῶν 20,000, ἐκ δὲ τοῦ Κοστρομαῖ 12,000, καὶ καθεξῆς.

3. Ὑπῆρχον προσέτι διάφοροι δασμοὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὡς οἱ τοῦ ἐμπορίου, τῶν δικαστηρίων, τῶν καπηλείων καὶ λουτρῶνων, εἰσπραττόμενοι ὑπὸ τοῦ μεγάλου ταμείου· καὶ ἐκ μὲν τῆς Μόσχας 12,000, ἐκ δὲ τοῦ Σμολένσκου 8,000, ἐκ δὲ τοῦ Πσκόβου 12,000, ἐκ δὲ τοῦ Νοβογορόδου 6,000, ἐκ δὲ τῆς παλαιᾶς Ρούσας, ὅπου ὑπῆρχον τὰ ἀλοπήγια 18,000, ἐκ δὲ τοῦ Τορζέκου 800, ἐκ δὲ τῆς Τβέρης 700, ἐκ δὲ τοῦ Ἰαροσλάβου 1,200 ἐκ δὲ τοῦ Κοστρομαῖ 1,800 ἐκ δὲ τοῦ Κάτω Νοβογορόδου 7,000, ἐκ δὲ τῆς Καζάνης 11,000, ἐκ δὲ τῆς Βολόγδας 2,000, καὶ καθεξῆς· τὸ ὅλον 800,000, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνοντο τὰ περισσεύματα τῶν στρατιωτικῶν ταμείων, τῶν τοξοτῶν, τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ἅτινα εἶχον ἰδίας προσόδους· ὥστε τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ Κρεμλίνου εἰσέπραττε σφραγίζοντος τοῦ Θεοδώρου καὶ Γοδουνόβ (224), ἐξαιρουμένων τῶν κυριωτέρων δαπανῶν τῆς αὐλῆς τοῦ στρατοῦ, περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον καὶ τετρακοσίας χιλιάδας ρουβλίων (ἕξ ὡς ἑπτὰ ἑκατομμύρια τῶν νῦν). Καίπερ οὕτω πλουτῶν ὁ Θεόδωρος, λέγει ὁ Φλέτσερος ἐν τῷ περὶ τῆς Ρωσσίας συγγράμματι, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Γοδουνόβ ἐχώριε πολλὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, κληροδοτήθεντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ ἔκοψε νομίσματα, ἐπι-

ζον ἡμῖν πολλὰ ἀργυρᾶ νομίσματα, ἐκτιμῶντες τὸ Ὀλλανδικὸν σκουῖδον δώδεκα ἀλτίνας. Ἐν μόνον πλοῖον ἐκόμιζεν ἐνίοτε ὡς ὀγδοήκοντα χιλιάδας σκούδων, τελούντων δασμὸν ὡς τὰ ἐμπορεύματα· τὸ δὲ τέλος τοῦτο ἦν ἐν γένει μέγιστον. Οὕτως οἱ Νογαῖοι, ἐμπορευόμενοι τοὺς ἵππους, ἐτέλουν πέντε τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἵππου· πλὴν δὲ τούτου ἐδίδοσαν ἔτι τῷ Τσάρῳ, καὶ κατ' ἐκλογὴν τούτου, τὴν δεκάτην τῶν ἀγγελῶν τῶν ἵππων. Κάλλιστος ἵππος Νογαῖος ἐτιμᾶτο οὐχὶ ἔλαττον τῶν εἴκοσι ρουβλίων.

Ἡ ἐν τοῖς ἀρκτέοις λιμέσι συναλλαγὴ τῶν ἡμετέρων ἐμπόρων πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ὠφέλει αὐτοὺς, ὥστε οὐδὲν ἀπέπλεον εἰς ἄλλας χώρας. Ἄλλ' ἀξιωματικῶς σημειῶτον ὅτι τότε εἴχομεν ἴδια πλοῖα. Τῷ 1599 πρεσβευτὴς τις τοῦ Βορίση ἐπανῆλθεν ἐκ Γερμανίας ἐπὶ δύο μεγάλων πλοίων, ἅτινα ἠγόρασε καὶ ἐξήρτησεν ἐν Λουβέκη, μισθωσάμενος πηδαλιούχον καὶ ναύτας Γερμανοὺς (235).

Ἡ ἐξάκουστος καὶ ὠφέλιμος τῇ Ῥωσίᾳ ἐμπορία τῆς Ὀμοσπονδίας, ἐξαφανισθεῖσα σχεδὸν ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλάνδαν ἀμίλλῃ, ἐπειρᾶτο ἰν' ἀναλάβῃ ἐν Νοβογορόδῳ τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα. Διὸ τῷ 1596 ὁ Τσάρος ἐπέτρεψε πάλιν τῇ πόλει τῆς Λουβέκης, ἵνα συστήσῃ ἐμπορεῖον (236). Ἀλλὰ τὸ Νοβογόροδον καὶ τὸ Ψκόβον καὶ πᾶσα ἡ Ῥωσία ἐπόθουν ἔτι τὴν Νάρβαν, οἱ κρατοῦντες ὅμως αὐτῆς Σουηδοὶ ἦσαν πρόσκομμα εἰς τοῦτο. Ὁ Φλέτσερς ἀναφέρει· «Οἱ Τσάροι»
 «βλέποντες τὴν ἐμπορίαν ὡς τρόπον πλουτισμοῦ, καὶ
 «μὴ φροντίζοντες περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἐμπόρων
 «αὐτῶν, εἰσὶν ἐν γένει ἀπρόθυμοι πρὸς παιδευσιν τοῦ
 «λαοῦ, ἀποστρέφονται τὰς καινοτομίας καὶ δέχονται

φέρει: « Μεταξύ τῶν ἐμπόρων διέπρεπον ἐπὶ τῷ πλούτῳ
 » οἱ ἀδελφοὶ Στρογονόβ, ἔχοντες ὡς τριακοσίας χιλιά- Πλούτος τῶν
Στρογονόβ.
 » δας ρουβλίων εἰς ἀργύρια, ἤτοι περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύ-
 » ριον καὶ ἡμισυ τῶν νῦν ἀργυρῶν ρουβλίων, πλὴν τῆς
 » ἀκινήτου οὐσίας αὐτῶν· ὅτι ὑπηρέτουν αὐτοῖς πολλοὶ
 » ἀλλοδαποὶ, Ὀλλανδοὶ καὶ ἄλλοι, οἷον τεχνῖται, φαρ-
 » μακοποιοὶ, ἰατροὶ, δεκακισχίλιοι ἄνδρες ἐλεύθεροι καὶ
 » πεντακισχίλιοι δοῦλοι, ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς ἀλοπηγίαις
 » ὑλοτομοῦντες καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ
 » Βησέγδα μέχρι τῆς Σιβηρίας· ὅτι ἐτέλουν κατ' ἔτος
 » τῷ Γσάρῳ φόρον εἰκοσιτριῶν χιλιάδων ρουβλίων, ἀλλ'
 » ὅτι ἡ κυβέρνησις κατέστρεφεν αὐτοὺς ἀνηλεῶς, ἀπαι-
 » τοῦσα καθ' ἑκάστην πλείονα, ὅτε μὲν ὡς φόρον, ὅτε
 » δὲ ὡς δάνεια· καὶ ὅτι ἐν γένει ὀλίγοι ἦσαν πλούσιοι
 » ἐν Ῥωσσίᾳ, διότι τὸ ταμεῖον κατεβρόχθιζε πάντα, καὶ
 » ὅτι οἱ κληροῦχοι πρίγκιπες καὶ εὐπατρίδαι ἔζων ἐξ
 » εὐτελῶν μισθῶν καὶ τῶν προσόδων τῶν κληρουχιῶν
 » (αὗται ἦσαν ὡς χίλια ρούβλια) ἐξαρτώμενοι ἐκ τοῦ
 » βασιλικοῦ ἐλέους.» Ἐν τούτοις οἱ εὐπατρίδαι καὶ πολ-
 » λοὶ τῶν ἐν τέλει εἶχον πλούσια κτήματα, εἴτε ἐκ κλη-
 » ρονομίας, εἴτε ἐκ δωρεᾶς, οἱ δ' ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων
 » πριγκίπων, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ἡδῆ, ἦσαν κύριοι μέ-
 » ρους τῶν παλαιῶν κληρουχιῶν. Οὕτως ὁ περικλεῆς πρίγκιψ
 » Μιχαὴλ Βοροτίνσκης τῷ 1572 κατεῖχε τὸ τρίτον
 » τῆς πόλεως Βοροτίνσκου ὡς κληρονομικὸν κτῆμα (228).

Αὐξάνουσα τὸν στρατὸν καὶ τὰς προσόδους ἡ κυβέρνησις ἐφρόντιζεν, ὡς εἶδομεν, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον δια-
 τάξεως τοῦ βασιλείου καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν τε ἀν-
 θρώπων καὶ τῆς περιουσίας. Εἰ δὲ καὶ ἀλλοδαποὶ τινες
 ἀναφέρουσιν, ὅτι οὐδεὶς πολιτικὸς νόμος ὑπῆρχε τότε
 ἐν Ῥωσσίᾳ, πλὴν τῆς τυφλῆς θελήσεως τοῦ Γσάρου,

Διαδικασία.

αύτης, ἐπιδημοῦντα τότε ἐν Βοεμία. Ὁ Θεόδωρος προέτεινεν αὐτῷ διὰ τῶν ἐμπόρων τοῦ Λονδίνου δισχιλίαις λίτρας στερλίνας κατ' ἔτος, ὁ δὲ Βορίσης προσέθηκε χίλια ρούβλια, τροφήν ἐκ τῆς βασιλικῆς τραπέζης καὶ τοὺς ὑπηρέτας, ὅπως ὠφεληθῆ, ὡς λέγεται, ἐκ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ πρὸς ἀνακάλυψιν νέων χωρῶν πέραν τῆς Σιβηρίας πρὸς τὸ βορειοανατολικόν. Ἄλλ' ἄρα γε οὐκ ἔστι πιθανώτερον, ὅτι ἐπεθύμει ἵνα ἀναθῆ αὐτῷ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Βορίση, ὃν καθ' ἑαυτὸν παρεσκεύαζεν ἤδη εἰς τὸν θρόνον. Ἡ δόξα τοῦ ἀλχημιστοῦ καὶ ἀστρολόγου παρὰ τοῖς ἀμαθέσιν ἐμεγάλυνεν ἐτι τὴν διασημότητα αὐτοῦ ὡς μαθηματικοῦ· ἀλλ' ὁ Δῆ, σπουδάζων πάντοτε πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου, καὶ ὑπερήφανος ἐν τῇ πτωχείᾳ, ἀπέβαλλε τὰς προτάσεις τοῦ Τσάρου εὐγνωμονῶν· ἐφαίνετο δ' οὕτως, ὅτι προεῖδε διὰ τῶν ὑπολογισμῶν τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ ἐπιστήμης, ἀστρολογίας, τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Βορίση.

Προθυμότερον δ' ἐπεζητοῦμεν ἐν Εὐρώπῃ τοὺς μεταλλουργοὺς διὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Πετσέρα, ἀνακαλυφθέντα μὲν ἤδη τῷ 1491, ἀλλ' ἄχρηστα ὄντα σχεδὸν διὰ τὴν σπάνιν ἐπιτηδείων μεταλλευτῶν. Τῷ 1597, ὅτε ὁ Τσάρος ἔπεμψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὸν εὐγενῆ Βελιαμίνοβ, παρήγγειλεν αὐτῷ ἵνα μισθώσῃται ἐν Ἰταλία ἐργάτας ἐπὶ οἰαδήποτε τιμῇ, εἰ δὴ μ ο ν α ς τ ο ὕ ε ὑ ρ ῖ σ κ ε ι ν καὶ χ ω ν ε ὑ ε ι ν τὰ μέταλλα τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Πλὴν δὲ τεσσάρων ἢ πέντε χιλιάδων ἀλλοδαπῶν, μισθοτῶν τοῦ Θεοδώρου, ἡ κώμη Ἰαούζα ἐν Μόσχᾳ συνωκίζετο καθ' ἑκάστην ὑπὸ Γερμανῶν, οἵτινες ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπλουτίζοντο πωλοῦντες οἰνόπνευμα καὶ ὑδρόμελι καὶ ὑπερηφανεύοντο καὶ

μετ' ἀργυρίων, σαθέρια ἢ ἄλλα πράγματα. Ὁ νόμος ἀπηγόρευε πᾶσαν δωροδοκίαν, ἀλλ' οἱ πανοῦργοι εὗρον τρόπον ὅπως ἐξαπατῶσι· διότι ὁ ἐνάγων, προσερχόμενος πρὸς τὸν δικαστὴν, κατετίθη χρήματα πρὸ τῶν εἰκόνων πρὸς ἀγορὰν δῆθεν κηρίων· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπινόημα τοῦτο ἀπηγορεύθη μετ' ὀλίγον διὰ διατάγματος. Μόνον τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐπετρέπετο τοῖς δικασταῖς καὶ ἐν τέλει δέχεσθαι δῶρα, ἐρυθρὸν ὠὸν μετὰ χρυσῶν τινων, ὧν ἡ τιμὴ συνέκειτο συνήθως (230) τότε ἐκ δεκαἑξέως μέχρις εἰκοσιτεσσάρων ἀλτινῶν καὶ ἐπέκεινα. Ἐνὶ λόγῳ βλέπομεν τὴν ἀξιέπαινον σπουδὴν τῆς κυβερνήσεως ὅπως ἐκριζώσῃ τὸ κακόν, γνωστὸν καὶ κατὰ τοὺς τὰ μάλιστα πεφωτισμένους αἰῶνας. Ἡ αὐτὴ προθυμία πρὸς ἐλάττωσιν τῶν κακουργημάτων εἰσήγαγεν ἢ διετήρει παρ' ἡμῶν τὸ βάρβαρον ἔθος τῶν βρασάνων· διότι οἱ δικασταί, ὅπως μάθωσι τὴν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κατηγορουμένου, ἔκαιον αὐτὸν ἐπανειλημμένως, ἔθραυον τὰς πλευράς καὶ ἐπήγνυον ἤλου· ἐν τῷ σώματι. Τοὺς δὲ φονεῖς καὶ ἄλλους κακούργους ἀπηγχόνιζον, κατεπόντιζον ἢ ἀνεσχολόπιζον. Ὁ κατάδικος, προσαγόμενος εἰς τὸν τόπον τῆς τιμωρίας, ἔφερεν ἐν ταῖς δεδεμέναις χερσὶν ἀνημμένον κηρίον. Ἡ ποινὴ ἠλαττοῦτο ὡς πρὸς τοὺς εὐγενεῖς· διότι διὰ τὸ αὐτὸ ἔγκλημα ὁ μὲν πολίτης ἢ γεωργὸς ἀπηγχονίζετο, ὁ δὲ παῖς εὐπατρίδου καθειργνύετο ἢ ἐμαστιγοῦτο· ὁ δὲ φονεὺς ἰδίου δούλου ἀπέτιε πρόστιμον. Οἱ πολεμικοὶ εὐγενεῖς ἀπήλαυον ἔτι, ὡς λέγεται, παραδόξου τινὸς προνομίου ἐν ταῖς πολιτικαῖς δίκαις· εἶχον τουτέστι τὸ δικαίωμα ἵνα ἀνθ' ἑαυτῶν ὁμνύωσιν ἢ τιμωρῶνται ἐπὶ ἀρνήσει χρέους οἱ δούλοι.

Βράσανοι καὶ τιμωρίαί.

Ἡ ἐμπορία, καίτοι ἐν μέρει καταπιεζομένη ὑπὸ τοῦ μονοπωλίου τῆς κυβερνήσεως, ἐξετάθη ἐπὶ τοῦ Θεο-

Ἐμπορίαί.

(239), γεγραμμένην οὐχί λίαν σαφῶς. Ἐν τῷ προοίμῳ τοῦ βιβλίου τούτου ἀναφέρεται « Ἄνευ τῆς φιλοσοφίας » ταύτης τῶν ἀριθμῶν, ἐφευρεθείσης ὑπὸ τῶν Φοινίκων, » καὶ μιᾶς τῶν ἑπτὰ ἐλευθέρων ἐπιστημῶν, οὔτε φιλό- » σοφος, οὔτε διδάκτωρ, οὔτε ἔμπειρος ἔμπορος δύνα- » ταί τις εἶναι. Ἄλλὰ καὶ μεγίστης εὐνοίας δι' αὐτῆς » δύναται τις ἀπολαβεῖν παρὰ τῷ Τσάρῳ. » Ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου τούτου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κύκλου, τῆς συνθέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῆς φυσιογνωμίας. Ἐν τοῖς δυσὶ δὲ τούτοις βιβλί- οις, Γεωμετρία καὶ Ἀριθμητικῆ, γίνεται χρῆσις τῶν στοιχείων τοῦ Σλαβικοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῶν Ἀραβικῶν ἀριθμῶν. Συγχρόνως ἐν τοῖς διπλωματικοῖς γράμμασιν ἠρξάμεθα ποιούμενοι χρῆσιν τῶν συνθηματικῶν ἀριθ- μῶν· διότι τῷ 1590 ὁ πρεσβευτῆς Ἀνδρέας Ἰβάνοβ ἔγραψεν ἐκ Λιθουανίας πρὸς τὸν Τσάρον διὰ νέου ἀλ- φαβήτου, ληφθέντος παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας Νικολάου Βαρκότση (240). Τὸ δὲ βιβλίον τοῦ ἐπιγραφόμενον Ἀρχαιοτάτη Γεωγραφία τῆς Ρωσ- σικῆς αὐτοκρατορίας συνετάχθη ἴσως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου· ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εὕρισκομεν τὰ ὀνόματα Κούρσκου, Βορονέζου καὶ Ὀσκόλου, πόλεων κτισθεισῶν ἐπὶ τοῦ χρόνου ἐκείνου, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τῶν νεωτέρων, κτισθεισῶν ὑπὸ τοῦ Γοδουνόβ, οἶον τοῦ Βο- ρισόβου παρὰ τὸν ἀρκτῶν Τάναϊν, καὶ τοῦ Τσαρέβο- Βορισόβου κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πρότβα (241). Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀντιγραφὲν τῷ 1672 ἐν τῷ Ἐπιγραφίῳ τῶν Στρατιωτικῶν, λύει ἡμῖν πολλὰ καὶ σπουδαῖα ζη- τήματα, ὀρίζον, λόγου χάριν, τὴν ἀρχαίαν Οὐγορίαν, τὴν Ὀβδορίαν καὶ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βάττη καὶ τὰ σκηνώματα τῶν Νογαίων.

Σημεῖα ἢ συν-
θηματικῆ γρα-
φῆς.

Γεωγραφία.

λαινῶν ἀλωπέκων, καὶ τῶν κυνηγετικῶν πτηνῶν, ἀναγκαίων τῇ θήρᾳ τοῦ Τσάρου καὶ δωρουμένων τοῖς μονάρχοις τῆς Εὐρώπης). Οἱ κάλλιστοι σίμωρες ἐξάγονται ἐξ Ὀβδορίας, οἱ δὲ λευκοὶ ἄρκτοι ἐκ Πετσέρας, οἱ δὲ κάστορες ἐκ Κόλα, τὰ δὲ σαθέρια, ἐκ Σιβηρίας, Καδόμου, Μουρόμου, Περμίας καὶ Καζάνης, αἱ δὲ λευκοϊκτίδες καὶ οἱ σκίουροι, ἐκ Γαλίτσου, Οὐγλίτσου, Νοβογορόδου καὶ Περμίας.

» 2- Κηρός· πωλοῦνται κατ' ἔτος δέκα ὡς πενήκοντα χιλιάδες πουδίων (232).

» 3. Μέλι· ποιεῖται χρῆσις τούτου ἐν τῷ ἀγαπητῷ ποτῶ τῶν Ῥώσων, ἀλλ' ἐξάγεται καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἐξ ἰδίως δὲ ἐκ τῆς χώρας τῶν Μορδβίων, Τσερεμίσων, Σεβέρσκου, Ρεζάνης, Μουρόμου, Καζάνης, Δορογοβούζης καὶ Βιάσμης.

» 4. Στέαρ· ἐξάγονται ἀπὸ τριάκοντα μέχρις ἑκατὸν χιλιάδων πουδίων, καὶ πρὸ πάντων ἐκ Σμολένσκου, Ἰαροσλάβου, Οὐγλίτσου, Νοβογορόδου, Βολόγδας, Τβέρης καὶ Γοροδέτσου· ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ῥωσσία, ἀφθονοῦσα νομῶν πρὸς κτηνοτροφίαν, πλουτεῖ στέατος, οὗ γίνεται μικρὰ κατανάλωσις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πρὸς κατασκευὴν λαμπάδων· διότι οἱ πλοῦσιοι μεταχειρίζονται κηρίνους, ὁ δὲ λαὸς δᾶδα.

» 5. Δέρματα τῶν ἀλκῶν, ἐλάφων καὶ ἄλλων ἐξάγονται ὡς δέκα χιλιάδες. Αἱ μέγιστα ἀλκαὶ διαίτωνται ἐν τοῖς περὶ τὸ Ῥόστοβον, Βητσέγδαν, Νοβογόροδον, Μούρομον καὶ Περμίαν δάσεσιν, αἱ δὲ τῆς Καζάνης εἰσὶν ἐλάσσονες.

» 6. Λίπος φωκῶν· τὰ ζῶα ταῦτα ἀλιεῦνται παρὰ τὸν Ἀρχάγγελον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

» 7. Ἰχθὺς· ἄριστος θεωρεῖται ὁ καλούμενος λευκός

» ὅτε ἡ σύγκλητος καὶ ἅπας ὁ λαὸς ἦσαν ἀπεγνωκό-
 » τες . . . Ὡ δεινὴ καὶ φοβερὰ ἀγγελία! ὁ πεφιλη-
 » μένος Τσάρος τῆς Ῥωσσίας ἀπο-
 » δημεῖ εἰς τὸν Θεόν, οὐχὶ ἀποθανῶν, ἀλλ'
 » λὰ κοιμηθεὶς ἡσύχως· ἡ ψυχὴ ἐξίπταται, τὸ δὲ σῶμα
 » μένει ἥσυχον καὶ ἀκίνητον. . . Οὔτε τρόμον, οὔτε σπα-
 » σμὸν βλέπομεν . . . Ἰδοὺ ὥρα κλαυθμῶν καὶ οὐχὶ ῥη-
 » μάτων, προσευχῆς, οὐχὶ δὲ συνδιαλέξεως . . . Ὁ λό-
 » γος τοῦ Προφήτου ἐπληρώθη ἐφ' ἡμᾶς, Τίς δώσει
 » ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων . . . Πέλα-
 » γος θλίψεως, ἄβυσσος λύπης. Ἀπὸ τοῦδε ὁ ἀρχαῖος
 » καὶ λαμπρὸς καὶ πολυχρόνιος θρόνος τῆς μεγάλης Ῥωσ-
 » σίας ἄρχεται τῆς χηρείας, ἡ δὲ πολυάνθρωπος καὶ
 » μεγάλη πόλις Μόσχα οἰκτρῶς ἀπορφανίζεται (243).»
 Ὁ Ἰώβ, ἀναδειχθεὶς Πατριάρχης ὑπὸ τοῦ Βορίση καὶ
 ὦν πάντοτε πρόθυμος ὑπὲρ αὐτοῦ, προσέθηκεν ἐν τῇ
 ὁμιλίᾳ· « Ἐπὶ τῶν εὐδαιμόνων χρόνων τοῦ Θεοδώρου
 » ὠκοδόμηι ὑπ' αὐτὸν ὁ μέγας γυναικάδελφος καὶ ὑπη-
 » ρέτης αὐτοῦ, ἀνὴρ ἔξοχος ἐν Ῥωσσίᾳ οὐ μόνον
 » διὰ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγαλόνοιαν, τὴν
 » ἀνδρίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. Διὰ τῆς προ-
 » νοίας αὐτοῦ τὸ βασίλειον ἤκμαζεν εἰρηνεῦον ἐνδόξως,
 » θαυμαζόντων τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοῦ τοῦ Τσάρου,
 » πρὸς δόξαν τοῦ κυβερνήτου, οὐ μόνον ἐν τῇ ἡμε-
 » τέρᾳ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐσχατιωτίσι τῆς οἰ-
 » κουμένης, ὅθεν ἤρχοντο πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανεῖς πρέ-
 » σβεις μετὰ δώρων πολυτίμων, ὅπως δουλοφρόνως
 » προσκυνήσωσι τὸν Τσάρον καὶ θαυμάσωσι τὴν καλ-
 » λαντὴν, τὴν φρόνησιν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ κυβερνήτου, ἐν
 » μέσῳ λαοῦ εὐδαιμονοῦντος ἕνεκα αὐτοῦ καὶ ἐν μέσῳ
 » τῆς ἐξωραϊσθείσης ὑπ' αὐτοῦ πρωτευούσης. » Ὁ Ἰώβ ἔ-

»ται ἐν Οὐγλίτσω, Ἰαροσλάβω καὶ Οὐστούγω, τὸ δὲ
 »δεύτερον εὐρίσκεται παρὰ τὸν 'Ρᾶ ἐν ταῖς λίμναις τῆς
 »Σαμάρας, ἀλλ' ἀγνοεῖται ὁ τρόπος τῆς καθάρσεως.

» 16. Σίδηρος λίαν εὐθραστος· εὐρίσκεται οὗτος
 »ἐν Καρελία, Καργοπόλει καὶ Οὐστρούγω.

» 17. Οἱ λεγόμενοι μαργαρίται Νοβογορόδου εὐρί-
 »σκονται ἐν τοῖς ποταμοῖς τοῦ Νοβογορόδου καὶ
 Δουίνα (233).»

Ἐντὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ποικίλου τούτου πλούτου τῆς
 Ἑρωσσίας ἢ Εὐρώπῃ καὶ Ἀσία παρεῖχον τὰ προϊόντα τῆς
 βιομηχανίας καὶ τὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Ἡ δὲ τιμῆ
 τινων τούτων, ἅτινα οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ Γάλλοι ἐκόμιζον
 τότε εἰς Ἀστραχάνιον ἐπὶ Ἀγγλ.κῶν πλοίων, ἐστὶν ἡ
 ἐξῆς (234.)

Ἐὐ κάλλιστος σμάραγδος, ἢ σάπφειρος, ἐτιμᾶτο ἐξή-
 κοντα ρουβλίων (τριακοσίων τῶν νῦν ρουβλίων)· ἐν ζο-
 λοτνίκιον μαργαρίτου μετρίου μεγέθους, 2 καὶ ἐπέκει-
 να ρουβλίων· ἐκάστη λίτρα σύρματος χρυσοῦ καὶ ἀρ-
 γύρου, 5 ρουβλίων· ὁ πῆχυς τοῦ σηρίχνου, δαμασκηνοῦ
 καὶ ὀλοσηρικοῦ, ρουβλίου σχεδόν· τόμος λεπτοῦ ἀγγλι-
 κοῦ ἐριούχου, 30 ρουβλίων, συνήθους δὲ δώδεκα, καὶ
 ὁ πῆχυς, 20 ἀλτινῶν· τόμος πανίου, 2 ρουβλίων· μέ-
 τρον γαλλικοῦ οἴνου, 4 ρουβλίων· κιτρίων, 3 ρουβλί-
 ων· σαρδῶν, 2 ρουβλίων· πούδιον ζαχάρεως, 4—6 ρου-
 βλίων, κρυσταλλωτοῦ δὲ, 10· καρυοφύλλων καὶ κασσίας,
 20 ρουβλίων· ὀρύζου, 4 γριβνῶν· ἐλαίου 1 ἢ 2 ρου-
 βλίου· πυρίτιδος, 3 ρουβλίων· λιβάνου, 3 ρουβλίων, ὑ-
 δραργύρου 7 ρουβλίων, μολύβδου, 2 ρουβλίων, ἐξειρ-
 γασμένου χαλκοῦ, 2 ρουβλίων· ἐλάσματος σιδήρου, 4 γρι-
 βνῶν· βαμβακίου, 2 ρουβλίων· ξύλον σαντάλου, 1. δεσμίς
 χάρτου 4 γριβνῶν. Πλὴν τούτων οἱ ἀλλοδαποὶ ἐπόρι-

ἀνευρεῖν ἔννοιαν, ὅπου τοιαύτη οὐκ ἦν, ἔνεκα τῆς ἀμαθείας τῶν ἀντιγραφῶν ἢ μεταφραστῶν καὶ μετὰ θαυμασίας καρτερίας ἀντέγραφον βιβλία μεστὰ σφαλμάτων. Ἡ ἀσαφής αὕτη μετάφρασις τοῦ Γαληνοῦ ἐσώζετο ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ ἀγίου Κυρίλλου τοῦ Βιέλο-Ὀζέρου, ἐπομένως ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Μνημονεύομεν καὶ χειρογράφου Ἰατρικοῦ, μεταφρασθέντος ἐκ τῆς Πολωνικῆς γλώσσης τῷ 1588 χάριν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Σερπουχόβου Θωμᾶ Ἀθανασίου Βουτουρλίν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο τῆς τότε ἐπιστήμης καὶ ἀμαθείας περίεργόν ἐστιν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν τολμηρὰν μεθερμηνευσιν λέξεων τινων, ἢ τεχνικῶν ὄρων (246).

Ἴσως εἰς τὸν χρόνον τοῦ Θεοδώρου ἢ Γοδουνόβ ἀνάγονται καὶ τινὰ ἀρχαῖα Ῥωσικὰ ἄσματα, ἀναφέροντα τὴν κατάκτησιν τῆς Καζάνης καὶ Σιβηρίας, τὰς ὀμότητας τοῦ Ἰωάννου, τὸν ἐνάρετον Νικήταν τὸν Ῥωμανοῦ, ἀδελφὸν τῆς Τσαρίνης Ἀναστασίας, τὸν κακοῦργον Μαλούταν Σκουράτοβ καὶ τὰς εἰς Ῥωσίαν εἰσβολὰς τῶν Χανῶν. Καὶ οἱ μὲν αὐτόπται διηγοῦνται, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῶν ἄδουσι τὰ συμβεβηκότα. Ἡ μνήμη ἀπατᾷ, ἢ φαντασία μεγαλύνει, ἢ δὲ νεωτέρα φιλοκαλία διορθοῖ· ἀλλ' ἢ καθόλου γνῶσις τῶν συμβεβηκότων μετὰ τινων ἰσχυρῶν γνωρισμάτων τῆς ἐποχῆς μένει, καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς καὶ ἡρωϊκοῖς καὶ θηρατηρίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς ἄσμασιν ἡμῶν παρατηρεῖται ὁ πρωτότυπος χαρακτήρ τῆς ἀρχαιότητος· διότι βλέπομεν ἐν αὐτοῖς ἀντιγραφὴν τρόπον τινὰ τοῦ πρωτοτύπου, ἀγνώστου ἤδη· ἀκούομεν ὡς ἠχώ τινα φωνῆς παυσάσης, εὐρίσκομεν τὸ ἀνθηρὸν αἶσθημα, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος στερεῖται μετὰ τῆς ἡλικίας, τὰ δὲ ἔθνη

»μόνον τοὺς ἀναγκαίους αὐτοῖς ἄνδρας· οὐδ' ἐπιτρέπουσι
 »τοῖς ὑπηκόοις ἀποδημεῖν, φοβούμενοι τὸν φωτισμόν,
 »οὗ οἱ Ῥωσσοὶ εἰσι λίαν ἐπιδεκτικοί, ἔχοντες πολὺν νοῦν,
 »καταφανῆ ὄντα καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παιδίοις (237). Μό-
 »νον δὲ οἱ πρέσβεις ἢ φυγάδες φαίνονται ἐνίοτε ἐν Εὐ-
 »ρώπῃ.» Ἄλλ' ἡ διήγησις αὕτη ἐστὶν ἐν μέρει ψευδής·
 διότι οὐκ ἀπεδημοῦμεν, ὡς μὴ συνεθίζοντες καὶ μὴ κι-
 νούμενοι ἐκ περιεργείας, ἰδίας τῶν πεφωτισμένων ἀν-
 δρῶν, οὐδ' ἀπηγορεύετο τοῖς ἐμπόροις ἐμπορεύεσθαι ἐ-
 κτὸς τῆς πατρίδος· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης ἐπεμπεν εἰς
 Εὐρώπην νέους πρὸς ἐκπαίδευσιν· οἱ δ' ἄλλοδαποὶ εἰσῆρ-
 χοντο, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ ἀδείας. Τῷ 1591 ὁ Νικόλαος Βαρκό-
 τσης, πρεσβευτῆς τοῦ Ῥοδόλφου, ἔγραφεν εἰς τὸν Βο-
 ρίσην, ὅτι κόμησις Ἰταλὸς, Σκότος τοῦνομα, προσ-
 κληθεὶς εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἐπεθύμει ὑπη-
 ρετῆσαι τῷ Θεοδώρῳ, καὶ ὅτι ὁ κόμησις οὗτος, τιμώμενος ἐ-
 παξίως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπὸ πολλῶν κυριαρ-
 χῶν, ἦν ἐγκρατὴς πασῶν τῶν ὑπὸ τὴν ὑφήλιον λαλου-
 μένων γλωσσῶν καὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν· ὥστε οὔτε
 ἐν Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρχέ τις ὅμοιος αὐτῷ.
 Ὁ δὲ Βορίσης ἀπεκρίνατο· «Ἐπαινῶ τὸν σκοπὸν τοῦ
 »κόμησις, ἀνδρὸς εὐγενεστάτου καὶ λίαν πεπαιδευμέ-
 »νου. Ὁ μέγας ἡμῶν κυριάρχης, εὖνους πρὸς πάντας
 »τοὺς ἐρχομένους πρὸς ἡμᾶς ἄλλοδαπούς, τιμήσει αὐ-
 »τὸν βεβαίως, ἀλλ' οὐκέτι ἔσχον σχολὴν λαλῆσαι αὐ-
 »τῷ.» Ἀναμφίβολον ὅτι ὁ κόμησις ἦν γνωστός ἐν Ῥωσ-
 σίᾳ· διὸ οὐκ ἤθελον αὐτὸν ὡς ἐπικίνδυνον κατάσκοπον
 ἢ ἄστατον· διότι οὐ μόνον ὑπεδεχόμεθα, ἀλλὰ καὶ μετε-
 πεμπόμεθα τοὺς πεπαιδευμένους, ὡς, λόγου χάριν, τὸν
 ἔνδοξον μαθηματικὸν, ἀστρολόγον καὶ ἀλχημιστὴν Ἰωάν-
 νην Δῆ, ὃν ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ ἐκάλει φιλόσοφον

- » Πάντες οἱ συστρατιῶται δισκορπίσθησαν.
 » Μόνος σὺ, πιστέ μοι ἵππε,
 » Ἵπηρετήσάς μοι πιστῶς μέχρι τελευτῆς (α).

Ἐπιγράφεται ἡ ἀναφορά ἔτι περικοπὴν ἄσματος ἐπὶ φονευθέντος πολεμιστοῦ, πρὸς ὃν οἱ μὲν σχοῖνοί εἰσιν ἀντὶ στρώματος, ἡ δὲ θάτος ἀντὶ προσκεφαλαίου, νύξ δὲ ζοφώδης τοῦ φθινοπώρου ἀντὶ καλύμματος· ἐπὶ δὲ τοῦ νεκροῦ κλαίουσι μήτηρ, ἀδελφὴ καὶ νέα σύζυγος.

- » Οἴμοι! ἡ μήτηρ κλαίει ὡς ὁ ποταμὸς ῥέει,
 » Ἡ ἀδελφὴ κλαίει ὡς ῥέουσιν οἱ ῥύακες,
 » Ἡ σύζυγος κλαίει ὡς πίπτει ἡ δρόσος,
 » Ὁ ἥλιος ἀνατελεῖ καὶ ἐξατμίσει τὴν δρόσον. »

(α) Τὸ ποίημα τοῦτο παρεφράσθη ὡς ἐξῆς ὑπὸ λογίου φίλου μου·

- Φεῦ! παρὰ πυρῶ ὁ ἦρωσ κατ' ὀλίγον σβεννυμένη
 Κείμενος μετ' ἀλγηδόνων καὶ σπασμῶν ὀδυνηρῶν,
 Αἱματόφυρτος καὶ πάσχων τὰς πληγὰς αὐτοῦ θερμαίνει,
 Καὶ ἀσπάζεται δακρύων τὸν Ζωοποιὸν σταυρόν.
 Δεξιόθεν ἔτι κεῖται ἡ ὀξύστομος ῥομφαία,
 Συνεργάτης τῶν ἀπείρων ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ.
 Καὶ τὸ τόξον, ὅπερ τέως χεῖρ ἐβάσταξε γενναία,
 Κεῖται νῦν ἐξ εἰωνύμων τοῦ ἀνδρείου μαχητοῦ.
 Σφριγῶν ἵππος, λευκοχαίτης, καὶ βιαίως ἀναπνέων
 Ξέει διὰ τοῦ ποδός του ἀνυπόμονος τὴν γῆν,
 Καὶ πρὸς τοῦτον μετ' ἀγῶνος ὁ πολεμιστὴς ἐκπνέων
 'Ομιλεῖ βραδέως ταῦτα σ' τῆς ἐρήμου τὴν οἰγὴν·
 » Εἰς σὲ εἶχον, πιστέ ἵππε, πᾶσαν πάντοτε ἐλπίδα....,
 » Θάψον με ὡς ἀποθάνω εἰς πεδῖον καθαρὸν,
 » Κ' εἰς Ῥωσσίαν τὴν ἁγίαν, εἰς τὴν φίλην μου πατρίδα,
 » Δεξιὰ εὐθύς, ταχύς ὡς βέλος, τὰς ἐρήμους προσπερῶν·
 » Λέγε τελευταῖον χαιρε σ' τοὺς γονεῖς μου τοὺς φιλότατους.
 » Κ' εἰς τ' ἀθῶά μου τὰ τέκνα, ὄρφανὰ καὶ νεαρὰ,
 » Φέρε, φέρε τὰς εὐχὰς μου κ' ἀσπασμούς μου τοὺς ὑστάτους,
 » Κ' εἰς τὴν δυστυχῆ μου χήραν ταῦτα λέγε θλιβερά.

ἔσπατάλων σκανδαλωδῶς· διότι αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐφόρου ἐνδύματα μόνον ἐκ σιρίχνου καὶ ὀλοσηρικοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βορίση ἔλαβον οὗτοι πάλιν τὴν ἄδειαν τοῦ ἔχειν ἴδιον ναόν, καίτοι δὲ ζῶντες ἰδία, ἐκοινώνουν ἐλευθέρως καὶ φιλικῶς πρὸς τοὺς Ῥώσους. Οἱ Ἰσάροι, μιμούμενοι ἀκριβῶς Ἰωάννην τὸν Γ', καὶ προσελκύοντες διὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν τιμῶν τοὺς τεχνίτας καὶ σοφοὺς Εὐρωπαίους, πολυπλασιάζοντες τὰ παρὰ τοὺς ναοὺς σχολεῖα καὶ τοὺς πεπαιδευμένους ὑπαλλήλους, οὗς καὶ αὐτοὶ οἱ εὐγενεῖς ἐφθόουν διὰ τὴν ἐπισημότητα, ἣν ἐλάμβανον ἐν τῇ κυβερνήσει, οὐ δόλωσ ἐφ ο θ ο ὕ ν τ ο τ ἄ φ ῶ τ α, ἀπ' ἐναντίου δ' ἐσπούδαζον ἵνα διαδώσιν αὐτὰ καθ' ὅσον ἐδύναντο ἢ ἐγίνωσκον· καὶ εἰ ἀγνοοῦμεν τὰς βουλάς, βλέπομεν ὁμῶς τὰ ἔργα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως τῆς Ῥωσσίας. Διαγράφομεν δ' ἐνταῦθα νέους τινὰς καρποὺς αὐτῆς.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1587 μέχρι τοῦ 1594 γενομένη καταμέτρησις τῶν ἀγρῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Δουβνα ἐκατέρωθεν τοῦ Ῥᾶ (238), πιθανόν δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, ἴσως ἐγένετο αἰτία τῆς συντάξεως τοῦ πρώτης Ῥωσσικῆς Γεωμετρίας, ἧς τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἀντίγραφα οὐκ εἰσὶν ἀρχαιότερα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, βιβλίου ἐμ β ρ ι θ ο ὕ ς κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ συγγραφέως, καθιστῶντος εὐχερον τὴν καταμέτρησιν τῶν ἀπροσιτωτάτων τόπων, τῶν πεδιάδων, τῶν ὑψωμάτων καὶ τοῦ βάθους βοθηαία τοῦ διαβήτου, ἐξηγοῦντος δὲ τὴν διαίρεσιν πασῶν τῶν κατοικουμένων ἐν Ῥωσσίᾳ χωρῶν πρὸς ἀπότισιν τῶν φόρων κατ' ἄ ρ ο τ ρ ο ν καὶ με ρ ῖ δ α ς. (Ἵπελογίζοντο δὲ ἐν ἀ ρ ό τ ρ ω τετρακόσια πλέθρα εὐφόρου γῆς, ἐν δὲ με ρ ῖ δ ι, ἐ ξ). Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάγομεν καὶ τὴν πρώτην Ῥωσσικὴν Ἀριθμητικὴν

Γεωμετρία καὶ
Ἀριθμητικὴ.

τῶν τεχνιτῶν τῆς Μόσχας. Ὁ Ἕλλην οὗτος Ἐπίσκοπος εἶδεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ἀνακτόρων τῆς Εἰρήνης κάλλιστα ψηφοθετήματα, παριστῶντα τὰς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῶν Μαρτύρων, ἐπὶ δὲ τοῦ θόλου λέοντα τεχνηέντως ἐξεργασμένον, κρατοῦντα ἐν τοῖς ὁδοῦσιν ὄφιν, ἀφ' ᾧ ἀνηρτῶντο πολύτιμοι λυχνίαι. Ὁ Ἀρσένιος εἶδεν ὡσαύτως μετὰ θαυμασμοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις πολλὰ ὑπερμεγέθη σκεύη, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα σχῆμα τετραπόδων, οἷον μονοκέρων, λεόντων, ἄρκτων καὶ ἐλάφων, τὰ δὲ, πτηνῶν, οἷον πελεκάνων, κύκνων, φασιανῶν καὶ ταῶν, καὶ τοσοῦτον βαρέα, ὥστε μόλις δώδεκα ἀνθρώποι ἐδύναντο ἵνα μετακομίσωσιν αὐτά. Τὰ θαυμάσια ταῦτα σκεύη κατεσκευάζοντο ἴσως ἐν Μόσχᾳ, τοῦλάχιστόν τινὰ αὐτῶν, καὶ τὰ βαρύτερα, ἐκ Λιβονικοῦ ἀργύρου, λαφυραγωγηθέντος ὑπὸ τῶν ὀπλων τοῦ Ἰωάννου. Ἡ ποικιλτικὴ, ἣν παρελάβομεν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἤκμαζεν ἔκπαλαι ἐν Ῥωσσίᾳ, ὅπου οἱ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι ἔφερον πάντοτε πεποικιλμένα ἐνδύματα. Ὁ Θεόδωρος ἱδρύσεν ἐν Μόσχᾳ καὶ ἐργαστήριον σηρικοῦ· διὸ ὁ Μάρκος Κινόπης, ὃν μετεπέμψατο ἐξ Ἰταλίας, κατεσκεύαζε σηρίχνοα καὶ χρυσᾶ ὑφάσματα ἐν οἰκίᾳ, ἣν ὥρισεν ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῶν ναῶ τῆς Κοιμήσεως. Ἡ αὔξησις τῶν ναῶν ἠϋξανε καὶ τοὺς εἰκονογράφους· ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον οὗτοι ἐζωγράφουν μόνον ἐκκλησιαστικὰς εἰκόνας, εἶτα δὲ καὶ ἄλλας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου, ὅτε δύο ἀνάκτορα, τὰ Μεγάλα, μνημεῖον Ἰωάννου τοῦ Γ', καὶ τὰ Περίχρυσα, οἰκοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου, καθωραίσθησαν ζωγραφίαις. Καὶ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἐξεικονίζοντο ὁ Κύριος Σαβαώθ, ἡ δημιουργία τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσα ἡ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς

Τὸ πεδῖον τῆς φιλολογίας οὐδόλως προσφέρει ἡμῖν ἀφθόλους καρπούς ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου μέχρι τοῦ Γοδουνόβ, ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἐξωραίσθη διὰ νέας γλαφυρότητος. Ἀληθῆς εὐγλωττία, παρορμωμένη ὑπὸ πάθους, φαίνεται μόνον ἐν ταῖς ἐπισολαῖς τοῦ Κούρβσκη πρὸς τὸν Ἰωάννην. Συγκαταλέξομεν δ' ἐν τοῖς συγγραφεῦσι καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην, γράψαντα πομπῶδεις καὶ μακρολόγους ἐπισολάς, θεολογικὰς καὶ ὑβριστικὰς καὶ χλευαστικὰς (252); Ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐστὶν ἔντονος, ἡ δὲ διαλεκτικὴ ἰσχυρά. Τὰ δὲ ἄριστα τῶν συγγραμμάτων τοῦ αἰῶνος τούτου ὡς πρὸς τὴν τάξιν καὶ σαφήνειάν εἰσιν ἡ Βαθμολογικὴ Βίβλος, τὸ ὑπὸ τοῦ Μακαρίου Μηναῖον καὶ ὁ Ἐκατογέφαλος. Ὁ δὲ Μητροπολίτης Διονύσιος δικαίως ἴσως ἐπεκλήθη Γ ρ α μ μ α τ ι κ ὸ ς διὰ τινὰς ἐμβριθεῖς συγγραφάς, ἃς ὁμῶς ἀγνοοῦμεν. Ὁ Πατριάρχης Ἰωβ διέγραψε τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν τελευτὴν τοῦ Θεοδώρου ἀνθηρότατα καὶ οὐχὶ ἄνευ ζέσεως· ἀναφέρει δὲ περὶ αὐτοῦ· « Κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐστὶν ἐφά-
 » μιλλος πρὸς τοὺς ἐνδόξους ἀρχαίους κυριάρχας· καὶ
 » τοῖς μὲν συγχρόνοις ἦν κ ἄ λ λ ο ς καὶ λ α μ π ρ ὸ -
 » τ η ς, τοῖς δὲ ἐπιγιγνομένοις τ ε ρ π ν ὀ τ α τ ο ν
 » δ ι ἡ γ η μ α. Μὴ ποιούμενος περὶ πολλοῦ τὴν μα-
 » ταίαν ἐπίγειον λάμψιν, ἔτρεφε τὴν βασιλικὴν ψυχὴν
 » ἐν τοῖς θείοις λόγοις· ὡς ἀνεξάντλητος δὲ πηγὴ διέ-
 » νεμε πᾶσι τὰ ἐλέη. Μετὰ τῆς προσφιλοῦς γυναικὸς
 » προέβαινε εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν
 » πίστιν. . . Ἐνα μόνον ἐπίγειον εἶχε θησαυρὸν, ἓνα
 » μόνον μακάριον βλαστὸν τῆς κραταιᾶς ρίζης, ὃς
 » ἦν ἡ πεφιλημένη θυγάτηρ, ἧς ἐστερίθη, ὅπως μετὰ συν-
 » τετριμμένης μὲν καρδίας, ἀλλὰ χριστιανικῆς κατα-
 » νύξεως, παραδοθῆ τῷ θελήματι τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς,

(258). Μνημονεύσωμεν καὶ τὴν χωνευτικὴν τέχνην. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου εἶχομεν ὀνομαστόν τινα χωνευτὴν, Ἀνδρέαν Γσόχοβ, οὗ τὸ ὄνομα σώζεται ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τηλεβόλων τοῦ Κρεμλίνου, ἐπὶ τοῦ Δροβοβίκου, σταθμίζοντος δισχιλία καὶ τετρακόσια πούδια, ἐπὶ τοῦ Τρούλου καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσπίδος· καὶ τὸ μὲν ἐχωνεύθη τῷ 1586, τὰ δὲ τῷ 1590.

Μόσχα.

Τὴν πρόοδον τῆς παιδείσεως ἡμῶν ἀπεδείκνυε καὶ ἡ θέα τῆς πόλεως· διότι ἡ Μόσχα ἐξωραίσθη οὐ μόνον διὰ λιθοδόμων οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πλατυσμοῦ τῶν ὁδῶν, ἐστρωμένων ἐκ ξύλων καὶ ἤττον πηλωδῶν (249). Ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐδομητῶν οἰκοδομημάτων ἠύξησε· κατεσκευάζοντο δὲ ταῦτα ἐκ πευκίνων ξύλων εἰς δύο ἢ τρία διηρημένα μετὰ μεγάλων κλιμάκων καὶ προεχουσῶν σανιδωτῶν στεγῶν. Οἱ θερινοὶ κοιτῶνες καὶ τὰ λιθόδομα θησαυροφυλάκια ἦσαν ἐν ταῖς προαυλίαις. Τὸ ὕψος τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ προαυλίου ἐδήλουν τὴν τάξιν τοῦ οἰκοδεσπότη. Οἱ ἐνδεεῖς πολῖται κατώκουν ἔτι ἐν καλύβαις, ἔχοντες θερμάστρας ἄνευ καπνοδόχων, ἐν δὲ ταῖς οἰκήμασι τῶν πλουσίων ὑπῆρχον καπνοδόχαι ἀργιλλόπλαστοι. Πρὸς πρόληψιν τῶν πυρκαϊῶν στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι περιήρχοντο καθ' ἑκάστην τὸ θέρος καὶ ἐσβέννουσαν πάσας τὰς πυρὰς μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ὄψων (250). Ἡ Μόσχα, τοιούστι τὸ Κρεμλίνον, τὸ Κιτάϊ καὶ τὸ Βιελγόροδον, ἡ νέα ξύλινη πόλις, ἡ πέραν τῆς Μόσχας συνοικία καὶ τὰ πέραν τοῦ Γιούζα χωρία τῆς αὐτῆς εἶχον περιφέρειαν ὑπὲρ τὰ εἴκοσι βέρστια. Ἐν Κρεμλίνῳ ὑπῆρχον τριάκοντα πέντε λιθόδομοι ναοὶ, πάντες δὲ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ὡς τετρακόσιοι, πλὴν τῶν ναϊδίων· κώδωνες δὲ ὡς πενταχισχιλιοί. Οἱ ἀλλοδαποὶ ἀναφέρουσι

γραψε καὶ παραμυθητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ Θεοδώρου, θρηνοῦσαν τὴν τελευτὴν τῆς φιλότατης θυγατρὸς (244). παρεκάλει δὲ θερμῶς αὐτὴν ἵνα ἦ οὐ μόνον μήτηρ, ἀλλὰ Γσαρίνα καὶ χριστιανή· κατέκρινε τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς μετὰ ποιμενικοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ συνελυπεῖτο τὴν περίλυπον μετὰ φιλικῆς συμπαθείας, παρέχων αὐτῇ ἐλπίδα ὅτι τέξει διάδοχον. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητος διὰ τὴν συγκινητικὴν ὑπόθεσιν ἢ τὰς ἐννοίας καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Ὁ Πατριάρχης, ὑπομιμνήσκων τὴν Εἰρήνην τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου ὅπως ἀφιερωθῆ τῇ ὑψίστῃ ἀγαθότητι, προσετίθη· « Τίς μᾶλλον σοῦ γινώσκει τὴν » Ἁγίαν Γραφήν; Σὺ δύνασαι ἵνα διδάξῃς τοὺς ἄλλους » διατηροῦσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν τῇ μνήμῃ σου » πᾶσαν τὴν σοφίαν αὐτῆς. » Ἡ Εἰρήνη, ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἰωάννου, ἐπέκτητο τὴν παιδείαν τοῦ κατ' αὐτὴν χρόνου, καὶ ἀνεγίνωσκε τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Οἱ Ῥῶσσοι εἶχον ἤδη ἐντυπον Ἱερὰν Γραφήν, ἐκδοθεῖσαν ἐν Ὀστρόγῳ, ἀλλὰ τοὺς Ἁγίους Πατέρας ἀνεγίνωσκον μόνον ἐν χειρογράφῳ (245). Μεταξὺ τῶν Σλαβικῶν ἢ Ῥωσσικῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, γνωστῶν τότε καὶ σωζομένων ἐν ταῖς ἡμετέραις βιβλιοθήκαις, μνημονεύσωμεν τοῦ συγγράμματος τοῦ Γαληνοῦ περὶ τῶν στοιχείων τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ κόσμου, περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, μεταφρασθέντος ἐκ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ἣν οἱ Ῥῶσσοι οὐδ' ὀλίως ἀπεστρέφοντο, ὡς ἀλλοδαπὸς τις λέγει· διότι, καὶ τοι ἐνδεεῖς τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν, ὠφελοῦντο ἐκ πάσης εὐκαιρίας, ὅπως θαραπεύσωσι τὴν ἑαυτῶν περιέργειαν, πολλάκις δ' ἐσπούδαζον

μανική κώμη ἦν χωριστὴ τῆς πόλεως, ὡς καὶ ἡ κώμη Κράσνοϊ, ὅπου κατῶκουν ἑπτακόσιοι ἐργάται καὶ κάπηλοι, πρὸς οὓς ἡ τύχη, πρὸς δυστυχίαν τοῦ οἴκου τοῦ Βορίση, ἐπεφύλαττε σπουδαιότατον κατόρθωμα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ.

Ἡθῆ.

Ἴσως τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ ἡμῶν μετεβλήθησαν ὀλίγον ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Θεοδώρου· ἀλλ' ἐν ταῖς συγχρόνοις διηγήσεσιν εὐρίσκομεν περὶ τούτου νέας λεπτομερείας περὶ τῆς περιέργου ταύτης ὑποθέσεως.

Ἡ εἰδος περὶ
τῶν πρεσβείων
τῶν εὐκων καὶ
τάξιων.

Ὁ πανοῦργος καὶ φιλόδοξος Γοδουνόβ οὐκ ἠδύνατο ἢ οὐκ ἤθελεν ἵνα καταπαύσῃ τὰς περὶ πρωτείων ἔριδας τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἀξιωματικῶν, αἵτινες κατήντησαν τοσοῦτον δυσάρεστοι, ὥστε οὐδεὶς διορισμὸς στρατηγοῦ πρὸς ἐκστρατείαν ἢ ὑπηρεσίαν τῆς αὐλῆς κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας ἐγένετο ἄνευ ἐρίδων καὶ δίκης. Ἴδου δὲ παράδειγμά τι. Ἦκούετο ἤδη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1591 ὁ πάταγος τῶν ἵππων τοῦ Χάνη, οἱ δὲ στρατηγοὶ ἤριζον ἔτι περὶ τῶν πρωτείων μὴ ἀπερχόμενοι εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν διὰ μικροφιλοτιμίαν, οὐδ' ἐφοβοῦντο τὴν ἀληθινὴν ἀτιμίαν· διότι οἱ ἀδίκως ἐγκαλοῦντες ἐκολάζοντο, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀκρίτως. Τῷ 1589 ὁ πρίγκιψ Γδοσοδέβ ἐμαστιγώθη δι' ἔριν περὶ πρωτείων πρὸς τοὺς πρίγκιπας Ὀδοέβσκη καὶ παρεδόθη αὐτοῖς, τουτέστι παρηγγέλθη ἵνα ταπεινῶς αἰτήσῃται παρ' αὐτῶν συγγνώμην. Ὁ πρίγκιψ Βοριατίνσκη ἐφυλακίσθη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διὰ παρομοίαν πρὸς τὸν Σερεμέτεβ ἔριν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐταπεινώθη· διότι ἐξελθὼν τῶν φυλακῶν οὐκ ἐστράτευσεν. Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖται τὸ παράδοξον τοῦτο; τὸ μὲν, ὑπὸ τῆς κενοφροσύνης, ἰδίως τῷ ἀνθρώπῳ, θηρεύοντι μεγαλεῖον ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς περιστάσεσι, τὸ δὲ, ὑπὸ αὐτῆς τῆς πολιτικῆς τῶν Τσάρων· διότι διὰ τῶν

μετὰ τῶν αἰῶνων. Πασίγνωστόν ἐστὶ τὸ περὶ Ἰωάννου ἄσμα (247).

- » Ἐγίνετο ἀρχὴ τῆς λιθοδόμου Μόσχας
- » Καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ φοβεροῦ Τσάρου.
- » Οὗτος τῆς πόλεως Καζάνης ἐκράτησεν ἐνδύζως
- » Καὶ, παραπορευόμενος, τοῦ Ἀστραχανίου. »

Περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου καταδικασθέντος εἰς θάνατον·

- » Ἐκλείπει τὸ ὑπουράνιον ἄστρον·
- » Τὸ ἐκ καθαροῦ κηροῦ κηρίον σβέννυται.
- » Στερησόμεθα τοῦ βασιλόπαιδος. »

Περὶ δὲ ἥρωος ἀποθνήσκοντος ἐν ἀγρία ἐρήμῳ ἐπὶ ψιάθου καὶ παρὰ σβεννυμένη πυρᾷ·

- » Θερμαίνει τὰ αἱματόεντα τραύματα,
- » Παρὰ δὲ τῆ κεφαλῇ ἴσταται ὁ Ζωοποιὸς σταυρός.
- » Ἐκ δεξιῶν κεῖται τὸ δόξυ ξίφος,
- » Ἐξ εὐωνύμων δὲ τὸ ἰσχυρὸν τόξον,
- » Πρὸ τῶν ποδῶν δὲ ἴσταται ὁ πιστὸς ἵππος,
- » Ἀποθνήσκων δὲ λέγει τῷ ἵππῳ·
- » Ὅταν ἀποθάνω, ὦ πιστέ μου ἵππε!
- » Χῶσον τὸ λευκὸν σῶμά μου
- » Ἐν μέσῳ πεδίου καθαροῦ·
- » Δράμε εἶτα εἰς τὴν ἀγίαν Ῥωσσίαν,
- » Προσκύνησον τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα,
- » Παράδος τὴν εὐλογίαν τοῖς μικροῖς τέκνοις μου,
- » Εἶπε τῇ νέᾳ χήρᾳ,
- » Ὅτι ἔγημα ἄλλην σύζυγον,
- » Ἐλάβον εἰς προῖκα ὀμαλὸν πεδίον·
- » Προμνήστρια ἦν δόξυ βέλο·
- » Κατενέχθην δ' εἰς ὕπνον ὑπὸ σπάθης δξείας.
- » Πάντες οἱ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐγκατέλιπόν με,

» σῆ τραπέζῃ (252), οἱ ὑπηρετοῦντες ἀξιωματικοὶ προσ-
 » κυνοῦσιν αὐτὸν καὶ ἀνὰ δύο πορεύονται ὅπως κομί-
 » σωσι τὰ ὄψα. Ἐν τούτοις προσφέρεται τὸ οἰνόπνευμα.
 » Ἐπὶ τῆς τραπέζης ὑπάρχει μόνον ἄρτος, ἄλας,
 » ὄξος, πέπερι, μαχαίρια καὶ κοχλιάρια· οὔτε τρυβλία,
 » οὔτε χειρόμακτρα ὑπάρχουσιν. Αἶφνης δὲ κομίζονται
 » ὡς ἑκατὸν τρυβλία, ὧν ὁ μάγειρος ἐγεύθη πρὸ τοῦ
 » ἀρχιτρικλίνου. Ὁ οἰνοχόος γεύεται αὐτῶν τὸ δεύ-
 » τερον ἐνώπιον τοῦ Τσάρου, αὐτὸς δ' οὗτος πέμπει
 » πρὸς τοὺς συνεστιάτορας τεμάχια ἄρτου, ἐδέσματα
 » ἐκ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, οἴνου, καὶ ὑδρόμελι· περὶ δὲ
 » τὸ τέλος διανέμει αὐτοῖς ἰδίαις χερσὶ ξηρὰ κοκκύμη-
 » λα τῆς Οὐγγρίας. Ἐκαστος συνδαιτυμῶν ἀπερχό-
 » μενος λαμβάνει ἔτι τρυβλίον κρέατος ἢ πλακουν-
 » τίων. Ἄλλ' ἐνίοτε οἱ ἀλλοδαποὶ πρέσβεις δειπνοῦσιν ἐν
 » τῷ ἰδίῳ πρεσβείῳ ἐκ τῆς πολυτελοῦς τραπέζης τοῦ
 » Τσάρου· ἀξιωματικὸς δὲ τις τῶν πρώτων μεταβαίνει
 » πρὸς αὐτοὺς, ὅπως ἀναγγείλῃ τὴν τιμὴν ταύτην, καὶ
 » συνδειπνεῖ. Δεκαπέντε ὡς εἴκοσιν ὑπηρετᾶται πορεύονται
 » παρὰ τὸν ἵππον αὐτοῦ, τοξόται δὲ, πολυτελῶς ἐν-
 » δεδυμένοι, φέρουσι τὰς ἐπιτραπεζίους ὀθόνας, τὰ ἀλα-
 » τοδοχεῖα κτλ., ἄλλοι δὲ, ὡς διακόσιοι, τὸν ἄρτον καὶ
 » τὸ ὑδρόμελι καὶ πολλὰ τρυβλία χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ,
 » περιέχοντα διάφορα ἐδέσματα» (253). Αἱ ἐξῆς λεπτο-
 » μέρειαι, ἀρυσθεῖσαι ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ἀπο-
 » δεικνύουσι τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰ ὄψα τοῦ χρόνου τού-
 » του. Τῷ 1597 ἐχορηγοῦντο εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ
 » πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας ἑπτὰ στάμνοι Ῥωμανείου οἴ-
 » νου, τοσοῦτοι Ῥηνείου, ἀνθοσμίου, λευκοῦ Γαλλικοῦ,
 » Καναρείου, Ἰσπανικοῦ καὶ Μονεμβασίας· δώδεκα στά-
 » μνοι ὑδρομέλιτος ἐκ κερασίων, καὶ ἄλλοι ἄριστοι·
 » πέντε σταμνία ὑδρομέλιτος ἐκ ριβισίου, ἀρκεύθου κτλ.,

Ἄλλοδαποὶ οἴ-
 νοι καὶ Ῥωσι-
 κά ἐδέσματα.

Τὰ ποιήματα ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ δημῶδη ἄσματα, πλήρη ἀληθινοῦ αἰσθήματος καὶ τολμηρῶν ἐκφράσεων, προσεγγίζουσι μᾶλλον τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ ἢ δεκάτῳ ὄγδω αἰῶνι, εἰ οὐχὶ κατὰ τὸν χαρακτηῆρα τοῦ λόγου, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πνεῦμα... Πόσα ἄσματα μᾶλλον ἢ ἦττον ἀρχαῖα, παραδοθέντα ἤδη τῇ λήθῃ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀκούονται εἰσέτι ἐν ταῖς κώμαις καὶ πόλεσιν, ὅπου ὁ λαὸς ἀναμιμνήσκειται μᾶλλον τὰς προσφιλεῖς ἀρχαίας παραδόσεις. Γινώσκομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου πληθὸς ῥαψωδῶν περιήρχοντο τὰς κώμας καὶ ἕτερπον τοὺς κατοίκους διὰ τῆς ἐαυτῶν τέχνης· ἐπομένως ἢ τοῦ τότε λαοῦ φιλοκαλία συνήργει εἰς τὴν διάπλασιν τῶν ραψωδῶν, οὓς καὶ αὐτὸς ὁ νηστευτῆς Θεόδωρος ἠγάπα.

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἠγάπα καὶ τὰς τέχνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχομεν ἐπιτηδείους ἀδαμαντουργοὺς, ἐν οἷς καὶ Ἐνετόν τινα, Φραγκῖσκον Ἀσκεντίνην καλούμενον, χρυσοχόους, ποικιλτὰς καὶ ζωγράφους. Ἡ δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμία μίτρα, κεκοσμημένη διὰ πολυτίμων λίθων καὶ ἁγίων εἰκόνων, καλεῖται ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Ἀρσενίου ἕξοχον ἔργον

Τέχνας.

-
- » Ἄθλιος αὐτός! νῦν κεῖται σ' ἄλλης γυναικος ἀγκάλῃν,
 » Νέαν σύζυγον, πατρίδα, τέκνα καὶ γονεῖς ἀφείδ!...
- » Ἄθλιος καὶ κακοδαίμων! ἔγρημε γυναῖκα ἄλλην,
 » Κλαῦσον, νύμφη ἐρασμία, κλαῦσον, χήρα δυστυχῆς!
- » Δῶρον ἔλαβε προικῶν τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα,
 » Καὶ προμνήστρια ὑπῆρξε μία βέλους ἀκακῆ!
- » Ἡ φορὰ οἰξείας σπάθης σβύνει τῆς ζωῆς τὴν δᾶδα,
 » Καὶ κατενεχθεῖς εἰς ὕπνον νῦν τοὺς οὐρανοὺς οἰκεῖ!
- » Οὔτω λέγε, πιστὸν ζῶον, τὸν ἐπάδυνόν μου φόνον!...
- » Οἱ συστρατιῶται πάντες διεσπάρησαν κακῶς,
 » Πάντες ἀδελφοὶ καὶ φίλοι ἐγκατέλιπόν με μόνον,
 » Ἀλλὰ σὺ μέχρι θανάτου ὑπερέτησας πιστῶς.»

αὐτοῦ. Ἡ φιλική αὐτῆ ἐπιστολή τοῦ ἐνδοξοτάτου τῶν μοναρχῶν τῆς Γαλλίας ἐστὶ τὸ μόνον σωζόμενον μνημεῖον παρ' ἡμῖν περὶ τῶν πρὸς αὐτὴν σχέσεων τῆς Ῥωσσίας λήγοντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ Ῥιδλέυ ἢ Ἐλισάβετ ἔπεμψε πρὸς τὸν Βορίσην τὸν ἱατρὸν Οὐίλις, ὃν ἐξετάσας ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας Βασίλειος Τσελχάλοβ ἠρώτησεν, εἰ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἱατρικὰ βιβλία καὶ φάρμακα, ποίαις ἀρχαῖς ἠκολούθει καὶ εἰ ἐκ τῶν σφυγμῶν ἔκρινε τὰς νόσους, ἧ ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι ὑγρῶν. Ὁ Οὐίλις ἀπεκρίθη, ὅτι ἔρριψε πάντα τὰ βιβλία ἐν Λουβέκη καὶ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἔμπορος· ἐπειδὴ ἐγίνωσκε πόσον ἐν Γερμανίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις χώραις διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς μεταβαίνοντας εἰς Ῥωσσίαν ἱατροὺς· ὅτι τὸ ἄριστον βιβλίον ἦν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ· ὅτι τὰ φάρμακα παρεσκευάζοντο ὑπὸ τῶν φαρμακοποιῶν καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἱατρῶν, καὶ ὅτι ὁ, τε σφυγμὸς καὶ τὰ ὑγρά τοῦ σώματός εἰσιν ὡσαύτως σπουδαῖοι τῷ ἐμπείρῳ παρατηρητῇ. Ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὗται οὐδόλως ἤρκεσαν τῷ Τσελχάλοβ· διὸ οὐδόλως ἐσπούδασεν ἵνα κρατήσῃ αὐτὸν ἐν Μόσχᾳ. Τῷ δὲ 1600 ὁ Βορίσης μετεπέμψατο ἐκ Γερμανίας ἕξ ἱατροὺς, δοὺς ἐκάστῳ αὐτῶν μισθὸν διακοσίων ρουβλίων, πλὴν τοῦ οἰκήματος, τῆς ὑπηρεσίας, τῆς τροπῆς καὶ τῶν ἵππων, προσέτι δὲ καὶ διδακτορικὰ διπλώματα. Τὴν παράδοξον ταύτην γνώμην ἐνέβαλεν εἰς τὸν Θεόδωρον ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ἐλισάβετ Λή, ὃς τις ἔπεισεν αὐτὸν ἵνα ἀναδείξῃ διδάκτορα τὸν ἱατρὸν Ῥεϊτλίγγερον, ἐλθόντα μετ' αὐτοῦ πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ Τσάρου.

Φαρμακοποιεί. Εἴχομεν τότε πολλοὺς φαρμακοποιούς· τούτων δέ τις, Φρενσγάμ καλούμενος, Ἄγγλος, διαμείνας παρ' ἡμῖν

καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὁ ὑποτιθέμενος μερισμὸς τοῦ σύμπαντος μεταξὺ τῶν ὑποτιθεμένων τριῶν ἀδελφῶν τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου, καὶ ὁ ἀληθὴς μερισμὸς τῆς ἀρχαίας ἡμῶν πατρίδος μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀγίου Βλαδιμίρου, οἵτινες ἐξεικονίσθησαν φοροῦντες μίτρας, πεποικιλμένα ἐνδύματα μετὰ χρυσῶν ἐπωμίων καὶ χρυσῶν ζωνῶν· πρὸς δὲ, Ἰαροσλάβος ὁ Μέγας, Βσεβολόδος ὁ Α΄, καὶ ὁ Μονομάχος, φέρων βασιλικά ἐνδύματα, ὁ Γεώργιος Δολγορούκης, Ἀλέξανδρος ὁ Νεβαϊκός, ὁ Δανιὴλ τῆς Μόσχας, ὁ Καλίτας, Δημήτριος ὁ Ταναϊδικός καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ μέχρι τοῦ Θεοδώρου, καθημένου ἐπὶ θρόνου μετὰ διαδήματος, πορφύρας, ἐπωμίων, περιδεραίου ἐκ μαργαρίτου, καὶ χρυσῆς ἀλύσεως ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ κρατοῦντος τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν σφαῖραν· παρὰ δὲ τῷ θρόνῳ ἴστατο ὁ κυβερνήτης Βορίσης Γοδουνόβ μετὰ Μουρμάνικοῦ πύλου καὶ περιχρύσου λελυμένου ἐνδύματος. Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων καὶ θόλων τῶν Περιχρύσων ἀνακτόρων ἦν ἐξωγραφημένη ἡ ἱερά καὶ ἡ τῆς Ῥωσσίας ἱστορία, ὡς καὶ τινὰ ἀλληγορικὰ πρόσωπα τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, αἱ ὧραι τοῦ ἔτους καὶ φυσικὰ φαινόμενα. Καὶ τὸ μὲν ἔαρ παριστάνετο ὑπὸ νεάνιδος, τὸ δὲ θέρος ὑπὸ νεανίου, τὸ δὲ φθινόπωρον ὑπὸ ἀνδρός, κρατοῦντος σκευῆς, καὶ ὁ χειμὼν ὑπὸ γέροντος μετὰ γυμνῶν ἀγκώνων. Τέσσαρες ἄγγελοι μετὰ σαλπίγγων ἐδήλουν τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Ἐν τισιν εἰκόσιν ἐφαίνοντο εἰλητὰ, φέροντα λέξεις γεγραμμένας οὐχὶ διὰ τῶν συνήθων γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ πολυπλόκων σημείων. Τὰ Περίχρυσά ἀνάκτορα οὐκέτι σώζονται· ἀντ' αὐτῶν δ' ἀνηγέρθησαν τὰ τῆς Ἐλισάβετ, αἱ δὲ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν Μεγάλων ἀνακτόρων εἰκόνες ἐξηλείφθησαν ἀπὸ πολλοῦ, γινώσκόμεν δ' αὐτάς μόνον ἐκ τῆς διαγραφῆς τῶν συγχρόνων

λὰ ἀρχαῖα ἦθη, ἀλλ' ἤδη λαμβάνουσι νέα, ἀφ' οὗ βλέ-
 » πουσι παρ' αὐτοῖς ἀλλοδαπούς. Πρὸ εἴκοσιν ἢ τριά-
 » κοντα ἐτῶν ἔλεγον ἐν διαφωνίᾳ ἀπὸ τοῦ εὐθέος ὁ
 » ὑπερέτης τῷ εὐπατρίδῃ, οὗτος δὲ τῷ Τσάρῳ καὶ μά-
 » λιστα Ἰωάννῃ τῷ Φοβερῷ· Παραλογίζη, ψεύ-
 » δη! Ἦδη εἰσὶν ἦττον ἀγροῖκοι καὶ ἄρχονται γινώ-
 » σκειν τὴν εὐπρέπειαν, ἀλλὰ φρονοῦσι διαφόρως ἡμῶν
 » ὡς πρὸς τὴν τιμὴν· λόγου χάριν, ἀποτρέπουσι τὴν
 » μονομαχίαν καὶ βαδίζουσι πάντοτε ἄοπλοι· ἐν καιρῷ
 » δὲ εἰρήνης φέρουσιν ὄπλα ὁδοιποροῦντες. Δι' ὕβριν
 » καταφεύγουσι πάντοτε εἰς τὰ δικαστήρια. Ὁ ἐνοχος
 » μαστιγοῦται ἐνώπιον τοῦ ὕβρισθέντος καὶ δικαστοῦ,
 » ἢ ἀποτίνει πρόστιμον, ὀριζόμενον κατὰ λόγον τοῦ
 » μισθοῦ τοῦ κατηγόρου· καὶ ὁ μὲν ἔχων δεκαπέντε
 » ρούβλια κατ' ἔτος λαμβάνει τοσαῦτα, ἢ δὲ γυνὴ
 » αὐτοῦ διπλάσια, ἐπειδὴ ἢ κατὰ τοῦ ἀνδρός ὕβρις περιά-
 » πτεται ταύτῃ. Δι' ὕβριν βαρεῖαν ὁ ὕβριστας μαστιγοῦ-
 » ται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καθείργνυται ἢ ἐξορίζεται. Ἡ
 » δικαιοσύνη οὐδέποτε ἐστὶ τοσοῦτον αὐστηρὰ, ὅσον
 » κατὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἀποδειχθεῖσαν συκοφαντίαν.
 » Ἡ μονομαχία κολάζεται κεφαλικῶς ἐν Ῥωσίᾳ,
 » μῆδ' αὐτῶν τῶν ἀλλοδαπῶν ἐξαιρουμένων »

Αἱ γυναῖκες, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἢ ἀ-
 νατολικοῖς λαοῖς, εἶχον καὶ γυναικωνίτας, δεικνύμεναι
 μόνον τοῖς οἰκείοις καὶ φίλοις. Αἱ δ' ἐπιφανεῖς κατὰ μὲν
 τὸν χειμῶνα ἐξήρχοντο ἐφ' ἐλκῆθρου, κατὰ δὲ τὸ θέρος,
 ἐπ' ὀχήματος· προπέμπουσαι δὲ τὴν Τσαρίνην, ἀπερ-
 χομένην εἰς τὸν ναὸν ἢ εἰς τὸν περίπατον, ἀνέβαινον
 ἐφ' ἵππους, φέρουσαι λευκοὺς πῖλους, περικεκοσμημένους
 λεπτῷ σηρικῷ ὑφάσματι σαρκοειδοῦς χρώματος, ται-
 νίαις, χρυσοῖς κομβίοις καὶ μεγάλοις κροσσοῖς, οἵτινες

« Κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, ὅτε ἐκρούοντο οἱ κώδωνες, ἦν ἀδύνατος ἡ ἐν ταῖς ὁδοῖς συνδιάλεξις. » Ὁ πρῶτιστος κώδων, σταθμίζων χίλια πούδια, ἀνηρτᾶτο ἐκ ξυλίνου κωδωνοστασίου ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Κρεμλίνου· ἐκρούετο δ' οὗτος, ὅτε ὁ Τσάρος ἀνεχώρει ἐπὶ μακρὸν ἐκ τῆς πρωτευούσης, ἢ ὅτε ἐπανήρχετο εἰς αὐτὴν ἢ ὅτε ἐδέχετο ἐπισήμους ἀλλοδαπούς. Τὸ Κιτάι-Γορρόδ, περικυκλούμενον ἐκ πλιθίνων καὶ ἀκονιάτων τειχῶν καὶ ἐνούμενον μετὰ τῆς πέραν τοῦ Μόσχα συνοικίας διὰ κινήτων ξυλίνων γεφυρῶν καὶ λιθοδόμου, ἐξωραίσθη διὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς Γοτθικοῦ ναοῦ Βασιλείου τοῦ Μακαρίου καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς, διαιρουμένης εἰς εἴκοσιν εὐθύνσεις· καὶ ἐν ταύτῃ μὲν ἐπωλοῦντο σιρικὰ ὑφάσματα, ἐν ἐκείνῃ δὲ ἐριοῦχα, ἐν ἄλλῃ δὲ, ἄργυρος καὶ καθεξῆς. Ἐν τῇ ἐρυθρᾷ ἀγορᾷ ἔκειντο δύο μεγάλα τηλεβόλα. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως περιεῖχε τοὺς οἴκους πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐπιφανῶν ἐξωματικῶν, εὐγενῶν, μεγαλεμπόρων καὶ μέγα ὀπλοστάσιον. Ἐν τῷ Βιελγορόδω, καλουμένῳ οὕτω διὰ τὰ λευκὰ τείχη, ἦσαν τὸ χωνευτήριον παρὰ τὸν Νεγλίναν, τὸ πρεσβεῖον, τὸ οἰκοδόμημα τῶν Λιθουανῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, ἡ ἀγορὰ τῶν ἵππων καὶ τοῦ χόρτου, τὸ κρεωπωλεῖον, αἱ οἰκίαι τῶν παιδῶν τῶν εὐπατριδῶν, δικαστικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐμπόρων. Ἐν τῇ ξυλίνῃ πόλει, ἦτοι Σκοροδόμω, τουτέστι ταχέως κτισθέντι τῷ 1591, κατῴκουν πολῖται καὶ τεχνῖται. Περὶ τὰ οἰκοδομήματα ἦσαν δάση, κῆποι, λαχανιαὶ καὶ λειμῶνες· καὶ παρ' αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα ἐθέριζον χόρτον, οἱ δὲ τρεῖς κῆποι τοῦ Τσάρου κατελάμβανον πολὺν τόπον ἐν τῷ Κρεμλίῳ. Οἱ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νεγλίνα καὶ οἱ κατὰ τὸν Ἰαούζαν μύλοι παρίστων ἀγροτικὸν θέαμα. Ἡ Γερ-

» μήτε τὸ ζῶον, μήτε ὁ θηρευτῆς διαφύγωσιν ἀλλή-
 » λους. Αὐτόθι παρίσταται ὁ ἀτρόμητος μαχητῆς, φέ-
 » ρων δόρου μόνον. Τότε δὲ ἀπολύεται ἡ ἄρκτος, ἥτις
 » ἰδοῦσα αὐτὸν, ἴσταται ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν,
 » βρυχᾶται καὶ χαίνουσα ὄρμαᾶ πρὸς αὐτόν. Ὁ θη-
 » ρευτῆς μένει ἀκίνητος, παρατηρεῖ, στοχάζεται καὶ δι'
 » ἰσχυρᾶς πληγῆς ἐμβάλλει τὸ δόρου εἰς τὸ σῶμα τοῦ
 » ζώου, σπουδάζων ἵνα ἐμπήξῃ τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ δό-
 » ρατος διὰ τοῦ ποδὸς εἰς τὴν γῆν. Ἐξοργισθεῖσα ἡ
 » τετραυματισμένη ἄρκτος ἐμπηγνύει εἰς ἑαυτὴν ἐπὶ
 » μᾶλλον τὸ δόρου, βάπτει αὐτὸ διὰ τοῦ αἵματος καὶ
 » σιάλου, θλαῖ καὶ κατατρώγει τὸ ξύλον, μὴ δυναμένη
 » δὲ ἀντισχεῖν πίπτει καὶ ἐκπνέει βρυχωμένη. Ὁ
 » δὲ λαὸς, διαμένων ἐν σιωπῇ μέχρι τούτου, ἐπευφημεῖ
 » τότε καὶ ἄγει τὸν ἥρωα εἰς τοὺς οἰνῶνας τῆς αὐλῆς,
 » ὅπως προπίῃ ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ κυριάρχου. Ὁ ἥ-
 » ρως μακαρίζει ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ ἀμοιβῇ ταύτῃ, ἥ ὡς σω-
 » θεῖς ἀπὸ τῆς μανίας τῆς ἄρκτου, ἥτις ἐν ἀνεπιτη-
 » δειότητι ἢ ἀδυναμίᾳ τοῦ μαχητοῦ, κατασυντρίβουσα
 » τὸ δόρου, κατασπαράττει ἐνίοτε ἐν ἀκαιρεῖ τοῦτον διὰ
 » τῶν ὀδόντων καὶ ὀνύχων. »

Λουτρά.

Ὁ Φλέτσερος, ποιούμενος λόγον περὶ τοῦ εἰς τὰ
 λουτρά πάθους τῶν κατοίκων τῆς Μόσχας, ἐθαύμαζε
 πρὸ πάντων τὴν εἰς θερμότητα ἢ τὸ ψύχος ἀναισθησίαν
 αὐτῶν, βλέπων πῶς οὗτοι ἐξήρχοντο τῶν λουτρῶν
 κατὰ τοὺς δριμυτάτους χειμῶνας γυμνοὶ καὶ πυρροὶ καὶ
 ἐρρίπτοντο εἰς λάκκους ἀνορυχθέντας ὑπὸ τὸ πάγος.

Οἱ Ῥῶσσοι οὐδόλως ἐκολακεύοντο ἐκ τῆς διαγραφῆς
 τοῦ παρατηρητοῦ τούτου περὶ τοῦ τότε ἥθους αὐτῶν·
 διότι, παραδεχόμενος ἐξαιρέσεις, ὡς πᾶς φιλόφρων συγ-
 γραφεὺς, ἐμέμφετο τοὺς Μοσχίους ὡς κλίνοντας πρὸς τὸ

Κακίαι.

ἐρίδων τούτων ὑπεθάλπετο ἡ φιλοτιμία, ἀναγκαία μάλιστα ἐν μοναρχίᾳ πρὸς ἐνθερμον ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος. Οὐδεμία ὑπάρχει συνήθεια, οὐδὲ πρόληψις ἐντελῶς ἄλογος ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς, καί τοι, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ κακὸν ἐπικρατεῖ ἐνίοτε τοῦ καλοῦ. Ὁ Γοδουνόβ ἀπέβλεπεν ἴσως εἰς ἴδιον σκοπὸν, πράττων κατὰ τὴν γνωστὴν ὀλεθρίαν ἀρχὴν, διαίρει καὶ βασίλευε διότι αἱ διηνεκεῖς αὐταὶ ἔριδες ὑπέθαλπον τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων, τῶν Μστισλάβσκη, Σουίσκη, Γλίνσκη καὶ Τρουβετσκόη, τῶν Σερεμέτεβ καὶ τῶν Σαβοῦροβ, τῶν Κουράκιν καὶ Σεστουνόβ. Καὶ οὗτοι μὲν ἤριζον, ὁ δὲ Βορίσης ἐβασίλευε.

Ἄλλ' εἰ περὶ τῶν τάξεων ἔριδες οὐδαμῶς ἐτάρασσον τὴν εὐταξίαν ἐν ταῖς συνελεύσεσι τῆς αὐλῆς· διότι πάντα ἐσίγων ἅμα φαινομένου τοῦ Τσάρου ἐν καταπληττούσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀλλοδαποὺς πρέσβεις λαμπρότητι (215). Λέγουσι δὲ οἱ σύγχρονοι· « Κλείων τις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνόμιζε τὰ ἀνάκτορα ἔρημα. Οἱ πολυάριθμοι καὶ χρυσοστόλιστοι μεγιστάνες ἔμενον σιωπηλοὶ καὶ ἀκίνητοι, καθήμενοι ἐπὶ θρανίων κατὰ στίχους ἀπὸ τῆς θύρας μέχρι τοῦ θρόνου, παρ' ᾧ ἴσταντο οἱ ἀκόλουθοι, καὶ φοροῦντες λευκὰς στολὰς ἐκ σηρίχνου ἢ ὀλοσηρικὰ, κεκοσμημένα διφθέραις λευκοῖκτίδων, μεγάλους λευκοὺς πῖλους, δύο χρυσᾶς ἀλύσεις, κρεμαμέναις ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ πολυτίμους πελέκεις ἐπὶ τῶν ὤμων ὡσεὶ ἔτοιμοι πρὸς καταφοράν. Κατὰ δὲ τὰ ἐπίσημα δεῖπνα τοῦ Τσάρου ὑπῆρέτουν διακόσιοι ὡς τριακόσιοι χρυσοστόλιστοι ἀξιωματικοὶ τῶν ἀνακτόρων, φέροντες χρυσᾶς ἀλύσεις ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ πῖλους ἐκ μελαίνης ἀλώπεκος. Ὅτε δὲ ὁ κυριάρχης κάθεται ἐπὶ ὑψηλοῦ τόπου, μόνος παρὰ χρυ-

αὐλή.

ναντο μέμφεσθαι οἰονδήποτε καὶ τὸν ἐπιφανέστατον εἰς τὸν ἄσωτον βίον καὶ λαμβάνειν δωρεὰν ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ὅ,τι ἤθελον· οἱ δ' ἔμποροι ἀπένεμον αὐτοῖς εὐχαριστίας ἐπὶ τούτῳ ὡς ἐπὶ μεγάλη χάριτι. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐκ Μόσχας μακάριος Βασίλειος, μιμούμενος τὸν τοῦ Πσκόβου Νικόλαον, οὐδόλως ἐφείδετο τοῦ Ἰωάννου καὶ μετὰ θαυμασίας τόλμης κατεβόα αὐτοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς.

Ἄνεξιθρησκεία.

Οἱ ἄλλοδαποὶ, καίπερ μεμφόμενοι τοὺς Ῥώσους εἰς τὰς δισειδαιμονίας, ἐπήνουν ὅμως τὴν ἀνεξιθρησκείαν αὐτῶν, ἐπικρατοῦσαν παρ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Ὀλέγου μέχρι τοῦ Θεοδώρου, ἣτις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἡμῶν ἱστορίᾳ ἐστὶ πάντοτε φαινόμενον ἀξιομνημόνευτον, μάλιστα δὲ καὶ θαυμάσιον· διότι τίνι τρόπῳ ἐξηγεῖται; διὰ τῶν φώτων, ὧν ἐστερούμεθα; ἢ διὰ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῆς οὐσίας τῆς πίστεως, περὶ ἧς ἤριζον οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ Θεολόγοι; ἢ διὰ τῆς ἀδιαφορίας πρὸς τὰ δόγματα αὐτῆς κατὰ τὸ ἀνέκαθεν εὐλαβὲς Κράτος; ἢ διὰ τῆς φυσικῆς νοημοσύνης τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν ἡγεμόνων, οἵτινες ἐπεθύμουν ἵνα καθιστῶσι δι' αὐτῆς εὐχερεῖς τὰς κατακτήσεις αὐτῶν, μὴ ταρασσόντες τὴν συνείδησιν τῶν ὑποτασσομένων αὐτοῖς λαῶν καὶ γινόμενοι παρὰδειγμα τοῖς διαδόχοις, καταλιπόντες αὐτοῖς κληρονόμημα καὶ χώρας ἑτεροθρήσκους καὶ εἰρήνην ἐν ταῖς χώραις; τουτέστι καλέσομεν τὴν ἀνεξιθρησκείαν ταύτην μόνον πολιτικὴν ἀρετὴν; Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, αὕτη ὠφέλησε μεγάλως τὴν Ῥωσσίαν, βοηθοῦσα οὐ μόνον τῷ κατακτητικῷ φρονήματι, ἀλλὰ καὶ τῇ προόδῳ τῆς παιδείσεως, δι' ἣν εἶχομεν ἀνάγκην ἐλκύνειν ξένους, δυναμένους συμπράττειν πρὸς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον.

Πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐτυχίαν οἱ φύσει ἐχθροὶ τῆς Ῥωσσίας οὐδόλως ἐμιμοῦντο τὸ συνετὸν σύστημα αὐτῆς· διότι

ἑξηκονταπέντε σταμνία ὑδρομέλιτος ἐκ βάτου Ἰδαίου, ἐξ οὗ ἔπινον οἱ εὐπατρίδαι καὶ οἱ πρίγκιπες. Ὅψα δ' ἐδίδοσαν ὀκτὼ τρυβλία κύκνων, ὀκτὼ μετὰ λαχάνων, ἀλεκτρούνας μετὰ ζιγγιβέριως, ὄρνιθας ἀνοστέους, τέτραγας μετὰ κρόκων, σχολόπακας μετὰ κοκκυμήλων, νήσσας μετὰ ἀγγουρίων, χήνας μετὰ ὄρουζιου, λαγούς μετὰ φυστῆς καὶ ραφανίδων, μυελούς ἀλκῶν κτλ., ζωμόν ἰχθύων μετὰ κρόκων, λευκὸν καὶ μέλανα, κιτριῶν καὶ ἀγγουρίων, ἀρτολαγάνους, πλακούντια μετὰ κρέατος, τυροῦ καὶ ζακχάρεως, σεμιδαλίτην, πῖαρ, τηγανίτας, λεπτοκάρυα κτλ. Οἱ Ἰσάροι ἤθελον ἵνα ἐκπλήξωσι τοὺς ξένους διὰ τοιαύτης ἀφθονίας καὶ ἐπετύγγανον.

Ἡ ἀρχαία Σλαβικὴ φιλοξενία, ἡ καλουμένη παρ' ἡμῶν ἄρτος καὶ ἄλας, ἐσώζετο παρὰ ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις τῆς Μόσχας, ἐν αἷς οὐδενὸς ἐφείδοντο ὑπὲρ τῶν ξένων· διὸ ἡ μεγίστη κατηγορία ἐπὶ ἀχαριστία ἦν· «Σὺ ἐπελάθου τοῦ ἄρτου μου καὶ τοῦ ἁλατός μου.» Τὰ δαψιλῆ ταῦτα δεῖπνα, οἱ μακροὶ μεσημβρινοὶ ὕπνοι καὶ ἡ μικρὰ ἄσκησις τῶν ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων προὔξενον τὴν πολυσαρκίαν, θεωρουμένην τότε ὡς ἀρετὴν· διότι ἡ πολυσαρκία ἐνέπνεε σέβας· ἀλλ' ἡ πολυσαρκία αὕτη οὐδόλως ἐκώλυεν αὐτοὺς ὅπως ζῶσιν ὡς ὀγδοήκοντα, ἑκατὸν ἢ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη. Μόνον δ' ἡ αὐλὴ καὶ οἱ μεγιστᾶνες συνεβουλεύοντο τοὺς ἀλλοδαποὺς ἰατροὺς (254). Ὁ Θεόδωρος εἶχε δύο τοιοῦτους, τὸν Μάρκον Ῥιδλέυν, πεμφθέντα ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας τῷ 1594, καὶ τὸν ἐκ Μεδιολάνων Παῦλον. Καὶ ὁ μὲν, διαμείνας πέντε ἔτη ἐν Μόσχᾳ, ὑπέστρεψεν εἰς Λονδίνον· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἔγραψε τῷ 1595 Ἐρρίκος ὁ Δ' πρὸς τὸν Θεόδωρον ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ διελθεῖν τὸ γῆρας ἐν Παρισίοις παρὰ τοῖς συγγεγέσι

Φιλοξενία.

Μακροβιότης.

Ἰατροί.

νιος ἔγραφε καὶ ἅμα ἐνήργει, ἐνέπνευσε δὲ τῷ Βατορίῳ ὅτι ἦν ἀνάγκη ὅπως συστήσῃ σχολεῖον τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν Βίλνα πρὸς ἀνατροφὴν τῶν πτωχῶν νέων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς δόγμασι τῆς Λατινικῆς· ἡ σχολεῖτο περὶ τὴν Ῥωσσιστὶ μετάφρασιν τῶν πρώτων βιβλίων τῆς Λατινικῆς Θεολογίας, ἐκήρυσσεν οὐχὶ ματαίως αὐτὸς οὗτος μετὰ ζήλου· ὥστε πολλοὶ Λιθουανοὶ εὐγενεῖς ἤρξαντο λαλοῦντες περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ κλίνοντες πρὸς τὴν δυτικὴν, ἀκούοντες κατὰ τοῦτο οὐχὶ τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ τῶν κοσμικῶν συμφερόντων· διότι οἱ ἐν Λιθουανίᾳ ὁμόθρησκοὶ ἡμῶν, παρορῶντες τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ἐπικυρωθεῖσαν ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τῶν συνελεύσεων, ὑπεχώρουν ἐξ ἀνάγκης πανταχοῦ καὶ πάντοτε τοῖς δυτικοῖς, καὶ μάλιστα πολλάκις κατεθλίβοντο καὶ ἐχαλέπαινον, ἀλλ' οὐδόλως εὔρισκον προστασίαν· ἐκλονίζοντο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες· διότι ὁ Πάπας καὶ Σιγισμουῦνδος ὁ Γ', κατὰ τὰς συμβουλάς τοῦ Ἰησουΐτου Ἀντωνίου, ἔνθεν μὲν προσέφερον αὐτοῖς ὠφελείας καὶ τιμὰς καὶ νέας προσόδους, ἔνθεν δὲ παρίστανον αὐτοῖς τὴν ταπείνωσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγόν. Καὶ οὐδαμῶς ἠπείλουν βίαν ἢ διωγμὸν, ἀλλ' ἐν τούτοις, ἐπαινοῦντες τὴν ἐκ τοῦ ὁμοθρήσκου ἐπικρατείας τινὸς εὐημερίαν, ἀνεμιμνήσκοντο τὰς δυσαρεσκείας τοῦ κλήρου ἐν Λιθουανίᾳ, ὅτε οὗτος ἀπέβαλε τὸ ψήφισμα τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας. Ὁ Μητροπολίτης Ῥαγόζας ὑπέκρυπτεν ἔτι τὴν προδοσίαν, ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τῷ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ζήλῳ καὶ διήγγελλε τοῖς πρεσβευταῖς τῆς Μόσχας, ἀπερχομένοις διὰ τῆς χώρας τοῦ Σιγισμουῦνδου εἰς Αὐστρίαν, ὅτι οὐκ ἐτόλμα ἰδεῖν αὐτοὺς, ὡς διατελῶν ὑπὸ

ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννου, ἐπανῆλθεν ἐκ Λονδίνου ἐπὶ τοῦ Γοδουνόβ φέρων πλουσίαν συλλογὴν θεραπευτικῶν βοτάνων καὶ μετάλλων· ἕτερος δέ τις, Ἀρένδ-Κλάουζεν, Ὁλλανδὸς, διέμεινε τεσσαράκοντα ἔτη ἐν Μόσχᾳ. Ἄλλ' οἱ Ῥῶσσοι, πλὴν τῶν εὐγενῶν, οὐδεμίαν πίστιν εἶχον πρὸς τὰ φάρμακα· διότι ὁ λαὸς μετεχειρίζετο συνήθως οἰνόπνευμα μετὰ πυρίτιδος, κρομμύου καὶ τριπτοῦ σκορόδου, μετὰ δὲ τοῦτο ἐλούοντο. Καὶ οὔτε τὸν μόσχον, οὔτε τὰ καταπότια ὑπέφερον· τὰ δὲ κλύσματα ἀπεστρέφοντο τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ οἱ ἀσθενεῖς ἔμενον ἄκαμπτοι. Ὁ νοσήσας ἐπικινδύνως καὶ ἀλειψάμενος ἀγίῳ ἐλαίῳ, ἀλλὰ ραΐσας, ἔφερε μέχρι τελευτῆς μέλανα χιτῶνα ὡς οἱ μοναχοί. Διατείνονται δέ τινες, ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐδύνατο ἵνα ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον. Οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἀπὸ τῆς τελευτῆς. Τοὺς πλουσίους ἐθρήνουν οἴκοι καὶ ἐπὶ τῶν τάφων πολλαὶ γυναῖκες μισθούμεναι ἐπὶ τούτῳ, θρηνολογοῦσαι τὰ ἐξῆς· « Καὶ σὺ ἄρα κατέλιπες τὸ φῶς » τῆς ἡμέρας; Οὐκ ἀπήλαυες τῆς εὐνοίας τοῦ Ἰσάρου; Οὐκ εἶχες πλοῦτον καὶ τιμὰς, φιλόστοργον γυναῖκα καὶ προσφιλεῖς τέκνα ; » . . . κτλ. Μετὰ τὸ τεσσαρακονθήμερον πένθος ἐγένετο συμπόσιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀποθανόντος· ἡ δὲ χήρα ἠδύνατο, μὴ παραβαίνουσα τὴν εὐπρέπειαν, ἵνα ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον μετὰ ἕξ ἐβδομάδας. Ὁ Φλέτσερος βεβαιοῖ, ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα οὐκ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς ἐν Μόσχᾳ, ἀλλ' ἔφερον αὐτοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ (νεκροδοχεῖον), ὅπου ἀπετίθεσαν αὐτοὺς μέχρι τῆς ἀνοιξέως, ὅτε, διαλυομένων τῶν πάγων, ἀνεσκάπτοντο εὐχερῶς οἱ τάφοι (255).

Φάρμακα.

Διάφορα ἔθιμα.

Νεκροδοχεῖον.

« Οἱ Ῥῶσσοι, λέγει ὁ Μαρζερέτος, διατηροῦσι πολ-

σθησαν πανδήμως τὸν πόδα Κλήμεντος τοῦ Η' καὶ παρέδωκαν αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν Πάπαν καὶ τοὺς Καρδιναλίους, οἵτινες ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐτίμησαν τοὺς πρέσβεις τοῦ Ῥωσσικοῦ κλήρου· οὕτω δ' ἐκάλουν τοὺς Ἐπισκόπους τοῦ Βλαδιμίρου καὶ Λούτσκου, ὅπως μεγαλύνωσι τὸν θρίαμβον τῆς Ῥώμης. Ὁρίσαν δ' ὑπὲρ αὐτῶν μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον· καὶ ὅτε μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἤρθησαν πάντα τὰ προσκόμματα, ὅτε οἱ πρέσβεις ὤμοσαν, ὅτι τηρήσουσι πιστῶς τοὺς κανόνας τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ ὠμολόγησαν τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὴν ὑπαρξιν τοῦ καθαρτηρίου καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης, τηροῦντες ὁμως τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῆς ἱερουργίας καὶ τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν, τότε ὁ μὲν Πάπας ἐναγκαλισάμενος ἠυλόγησεν αὐτοὺς, ὁ δὲ Σύλβιος Ἀντώνιος, διευθυντὴς τοῦ συμβουλίου, εἶπε μεγαλοφώνως· « Μετὰ παρέλευσιν τέλος ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν » ἀπὸ τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας ἐπανέρχεσθε, Ἐπίσκοποι τῆς Ῥωσσίας, εἰς τὴν πέτραν τῆς πίστεως, ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς ἐστερέωσε τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου αὐτὸς ὁ Ὑψιστος ἠυδόκησε κατοικεῖν, εἰς τὴν μητέρα καὶ ὁδηγήτριαν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν μόνην ἀληθινὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. » Ἐψαλον δοξολογίαν καὶ πρὸς ἀνάμνησιν αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐνέγραψαν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἐκκλησίας τὴν διήγησιν περὶ ἀναλάμψεως νέου φωτὸς ἐν ταῖς ἀρκτώαις χώραις, καὶ ἐνεχάραξαν ἐπὶ ὀρειχάλκου τὴν εἰκόνα Κλήμεντος τοῦ Η' καὶ Ῥώσσον προσκυνοῦντα μέχρις ἐδάφους πρὸ τοῦ θρόνου

διήκον μέχρι τῶν ὠμων (256). Καὶ οἴκοι μὲν ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μικρὸν πῖλον ἐκ λεπτοῦ σηρικοῦ, ἐρυθροῦ συνήθως, μετὰ λευκοῦ κεφαλοδέσμου ἐκ σηρικοῦ ἄνωθεν· ἐξερχόμεναι δὲ ἔφερον μέγαν χρυσοῦφαντον πῖλον, κεκοσμημένον μαργαρίταις. Αἱ δ' ἄγαμοι καὶ μήπω τέξασαι τέκνα διέφερον τῶν ἄλλων κατὰ τοὺς ἐκ μέλανος ἀλώπεκος πῖλους· ἔφερον δὲ καὶ χρυσᾶ ἐνώτια μετὰ σμαράγδων καὶ σαπφείρων, περιδέραια ἐκ μαργαριτῶν, ποδήρη καὶ πλατεῖαν ἐρυθρὰν ἐσθῆτα ἐξ ἐρυθροῦ ἐριούχου μετὰ κρεμαστῶν χειρίδων, ἔχουσῶν δώδεκα χρυσᾶ κομβία, καὶ μετὰ ὡας ἐκ σίμωρος, διηκούσης μέχρι μέσων τῶν ὠμων. Ὑπὸ τὴν ἐσθῆτα ταύτην ὑπῆρχεν ἑτέρα σηρικὴ, καλουμένη θερινῆ, μετὰ χειρίδων καὶ κεκοσμημένη χρυσοῦφάντῳ ἐριούχῳ μέχρι τοῦ ἀγκῶνος· ὑπὸ ταύτην ὑπῆρχεν ἑτέρα, καλουμένη φερέζη, ἔχουσα κομβία μέχρι τῆς ἄκρας. Αἱ γυναῖκες ἔφερον καὶ ψέλλια, πλατέα δύο δακτύλων ἐκ πολυτίμων λίθων, ὑποδήματα ἐξ αἰγοβύρσης, κίτρινα καὶ κυανᾶ, κεκοσμημένα μαργαρίταις μετὰ ὑψηλῶν πτερνῶν. Πᾶσαι δὲ, νέαι καὶ γραῖαι, ἐψιμιθιοῦντο καὶ ἐθειώρουν καταισχύνην τὸ μὴ ζωγραφεῖν τὸ πρόσωπον.

Μεταξὺ τῶν τότε ψυχαγωγιῶν διαγράφομεν τὴν πρὸς τὴν ἄρκτον πάλην, προσφιλεῖ τῷ Θεοδώρῳ (257) « Οἱ
 » θηρευταὶ τοῦ Τσάρου, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι μονομάχοι, ὁ-
 » λιγωροῦσι τοῦ θανάτου ὅπως τέρψωσι τὸν μονάρχην
 » διὰ τῆς τολμηρᾶς αὐτῶν τέχνης. Κρατοῦνται συνή-
 » θως ἐν κλωβίοις ἄγριοι ἄρκτοι, συλληφθέντες ἐν πα-
 » γίσιν ἢ τοῖς λάκκοις· καθ' ὠρισμένην δὲ ἡμέραν
 » καὶ ὥραν ἢ αὐλὴ καὶ ἄπειρος λαὸς συναθροίζονται
 » πρὸ τοῦ σταδίου τῆς μάχης, περιβαλλομένου ὑπὸ εὐ-
 » ρείας τάφρου πρὸς ἀσφάλειαν τῶν θεατῶν καὶ ὅπως

Ψυχαγωγία.

σιλέων καὶ συνελεύσεων ἐνίσχυε καὶ κατεπίεζε τὴν εὐσεβῆ, οἰκτρῶς ἀπορφανισθεῖσαν, ὥστε ἐπὶ πολὺ οἱ στεναγμοὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐματαιοῦντο μὴ εὐρισκόντων μήτε φιλανθρωπίαν, μήτε δικαιοσύνην παρὰ τῆ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ. Οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συνελεύσει ζηλωτῆς τις τῆς ὀρθοδοξοῦ Ἐκκλησίας (264) ἐτόλμησεν εἰπεῖν πανδήμως εἰς τὸν βασιλέα Σιγισμουῦνδον. « Ἐσμέν πρό- » θυμα τέκνα τῆς δημοκρατίας, ἐτοίμως ἔχοντα ἀμύ- » νασθαι τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς· ἀλλὰ δυνάμεθα ἐκ- » στρατεῦσαι ἐπὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, καταδιω- » κόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πατρίδι καὶ ὑπὸ τῆς κακοβού- » λου Οὐνίας, στερούσης ἡμᾶς τῆς πολιτικῆς εὐη- » μερίας καὶ τῆς ψυχικῆς εἰρήνης; Δυνάμεθα διὰ τοῦ » αἵματος ἡμῶν σβεννύειν τὰ πυρπολούμενα τείχη τῆς » πατρίδος, βλέποντες ἐν τοῖς οἴκοις ἡμῶν τὸ πῦρ ὑπ' » οὐδενὸς σβεννύμενον; πανταχοῦ οἱ ἡμέτεροι ναοὶ ἐκλεί- » σθησαν, οἱ ἱερεῖς ἐξωρίσθησαν, ἡ δὲ οὐσία τῶν ναῶν » διηρπάγη· οὐκέτι βαπτίζονται τὰ βρέφη, οὐκέτι ἐξο- » μολογοῦνται οἱ ἀποθνήσκοντες, οὐδ' ἐνταφιάζονται, » ἀλλὰ ρίπτονται οἱ νεκροὶ αὐτῶν ὡς πτώματα ἐπὶ τοῦ » πεδίου. Πάντες οἱ ἐμμείναντες τῇ πίστει τῶν πατέ- » ρων ἀπεπέμφθησαν τῶν πολιτικῶν ἀξιωματῶν· ἡ εὐ- » σέβειά ἐστι προγραφῆ, ὁ δὲ νόμος οὐδαμῶς προφυ- » λάττει ἡμᾶς... κραυγάζομεν, ἀλλ' οὐκ εἰσακουό- » μεθα. Πουσάτω ἡ τυραννία! ἦ, καὶ τοῦτο μετὰ φρί- » κης διανοοῦμεθα, δυνάμεθα ἀνακράξαι μετὰ τοῦ Προ- » φῆτου· Κρῖνόν με ὁ Θεὸς καὶ δίκασον τὴν » δίκην μου ἐξ ἔθνους οὐχ ὀσίου.» Ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἐπληρώθη ὕστερον· διότι ἐπὶ τῆς εὐδαίμονος βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου εὐχερῶς ἀπηλλάξαμεν τὸ Κίεβον καὶ τὴν μικρὰν Ῥωσσίαν τῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν.

Οὕτως ὁ Ἰησουίτης Ἀντώνιος καὶ ὁ βασιλεὺς Σιγισμουῦνδος καὶ ὁ Πάπας Κλήμης ὁ Η΄, ἐνεργοῦντες μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, συνέπραξαν ἀκουσίως εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥωσσίας.

ψεῦδος καὶ ἐπομένως εἰς δυσπιστίαν ἀπεριόριστον πρὸς ἀλλήλους· ἀναφέρει δὲ ταῦτα· « Οἱ Μόσχοι οὐδέποτε πιστεύουσιν εἰς τὸν λόγον τῶν ἄλλων, διότι οὐδεὶς πιστεύει καὶ εἰς τὸν ἴδιον. » Ἡ δὲ κλοπὴ καὶ ἡ ληστεία, κατ' αὐτὸν, ἦσαν πολλαὶ διὰ τοὺς πολλοὺς ἀλήτας καὶ ἐπαίτας, οἵτινες, ἀπαιτοῦντες φορτικῶς ἐλεημοσύνας, ἔλεγον τῷ διαβάτῃ· « Ἡ ἕξις μοι, ἡ φόνευσόν με! » Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἐπήτουν ἔλεος, τὴν δὲ νύκτα ἐκλεπτον καὶ ἀφήρπαζον· ὥστε κατὰ τὰς ζοφώδεις ἑσπέρας οἱ φρόνιμοι ἄνδρες οὐδόλως ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας. Ὁ Φλέτσερος, πρόθυμος ὑπηρέτης τῆς Ἐλισάβετ, ἐχθρὸς δὲ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ κατακρίνων καὶ τῆς ἡμετέρας καθ' ὅσα εἶχον σχέσιν τινὰ πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, διασύρει τὸν μοναχικὸν βίον· ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ῥωσσίᾳ ἀληθῆς εὐλάβεια. Οὕτως, αὐτὸς ὁ Γοδουνόβ, εἴτε ὅπως εὐαρεστῆ πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην, εἴτε ὅπως καθησυχάσῃ τὴν ἐλέγχουσαν αὐτὸν συνείδησιν, ὑπεκρίνετο μεγάλην εὐλάβειαν. Τῷ 1588, ἔχων ἓνα μόνον υἱὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ, ἐκόμισεν αὐτὸν ἀσθενῆ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἀνευ τῆς ἐλαχίστης πρυφυλάξεως καὶ μὴ ἀκούων τῶν ἰατρῶν, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου· ὥστε τὸ παιδίον ἐτελεύτησεν (258). Ὑπῆρχε δὲ τότε ἐν Μόσχᾳ σαλός τις, τιμώμενος διὰ τὴν ἀληθινὴν ἢ προσποιητὴν ἀγιότητα, ὅστις ἐβάδιζε μετὰ λελυμένης κόμης καὶ γυμνὸς κατὰ τὰ δριμύτατα ψύχη, προέλεγε τὰς συμφορὰς, δημοσίᾳ δὲ ἐκακολόγει τὸν Βορίσην, ὅς τις ἐσίγα μὴ τολμῶν κακοποιῆσαι αὐτὸν, εἴτε φοβούμενος τὸν λαόν, εἴτε πιστεύων τῇ ἀγιότητι τοῦ ἀνδρός. Τοιοῦτοι σαλοὶ ἢ μακάριοι ἄνδρες ἐφαίνοντο συχνὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, φέροντες ἀλύσεις ἢ δεσμά, καὶ ἡδύ-

Τελευτῆ τοῦ
πρώτου υἱοῦ τοῦ
Βορίση.

δώρον οὐκ ἐστᾶθμιζον ἤττον τῶν διακοσίων λιτρῶν, καὶ ὅτι ἕξ πρίγκιπες ἐκράτουν τὸ ἄκρον τοῦ μανδύου τοῦ Τσάρου, ὁ δὲ Δημήτριος Γοδουνὸβ, Νικήτας ὁ Ῥωμανοῦ, ὁ Στέφανος καὶ Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης Γοδουνὸβ ἐκράτουν ἕξ διαδήματα ἄλλ ὅποια ;

(13) Ὁ Ὀρσέυς λέγει ἐν Hakluit (σ. 527), ὅτι ἡ σκευὴ τοῦ ἵππου τοῦ πρίγκιπος Ἰωάννου Γλίνσκη εἶχεν ἀξίαν ἑκατὸν χιλιάδων Ἀγγλικῶν λιρῶν.

(14) Ὁ Ὀρσέυς, ποιούμενος λόγον περὶ τῆς Τσαρίνης, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Ὁ ἱματισμὸς αὐτῆς ἦν πολυτιμώτατος, πλουσιώτατος καὶ λαμπρότατος, κεκοσμημένος ἀδάμασι καὶ ἀκηράτοις μαργαρίταις.»

(15) Αὐτ. σ. 528. Ὑπῆρχον εἰκοσακισχίλιοι τοξόται καὶ πεντηκοντακισχίλιοι ἵππεῖς.

(16) Ὁ Ὀρσέυς λέγει ὅτι, ὅτε προσῆλθε πρὸς τὸν Τσάρον, ἦν σὺν αὐτῷ καὶ Ὀλλανδὸς ἔμπορος, λίαν γνωστὸς, Ἰωάννης Οὐάλης (Wale) καλούμενος: ὅτι ἠθέλησάν τινες ἵνα προσαγάγῃσι τοῦτον πρῶτον εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' ὅτι ὁ Ὀρσέυς ἀντέστη μὴ ὑποχωρῶν αὐτῷ, καὶ ὅτι ὁ Θεόδωρος ἐδέχθη τὸν Οὐάλην μετὰ τοὺς Ἀγγλοὺς ἔμπορους.

(17) Γενεαλογία τῶν Γοδουνόβ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Πετρος	Ἰωάννης
1	
Βασίλειος	Θεόδωρος Δημήτριος.
1	1
Στέφανος—Γρηγόριος—Ἰωάννης.	Βορίσης—Εἰρήνη.

(18) Τὰ περὶ Ἀγγλίας (ἀρ. 1, φύλλ. 349).— Ὀρσέυς ἐν Hakluit, σ. 527.

(19) Κατὰ τὸν Φλέτσερον, περὶ τοῦ Ῥωσικοῦ βασιλείου (σ. 28) αἱ πρόσοδοι τοῦ Γοδουνὸβ ἀνέβαινον εἰς 140,000 ρουβλίων, πλὴν τῶν ἐκ τῶν γαιῶν αὐτοῦ.— Ὁ Ὀρσέυς ἐν Hakluit, σ. 528, λέγει: «Μόνη ἡ ἐπαρχία Βάγα ἀπέφερεν ἐτησίως τῷ Γοδουνὸβ τριακονταπέντε χιλιάδας ρουβλίων· τοῦτο δ' ἦν τὸ πέμπτον μέρος τῶν προσόδων αὐτοῦ.»

(20) Ὀρσέυς ἐν Hakluit σ. 528.

(21) Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος (Τομ. Ζ σ. 337, 340 καὶ 355.— Ὀρσέυς ἐν Hakluit, σ. 527.— Ὁ Πετρέος, Χρονικὰ τῆς Μόσχας, σ. 256, ἀναφέρει ὅτι οἱ εὐπατρίδαι, συνορῶντες τὴν ἀσθένειαν τοῦ Θεοδώρου, ἔδωκαν αὐτῷ ἐκόντι βοήθον τὸν Γοδουνὸβ, καὶ ὅτι ὁ Θεόδωρος ἀναστὰς περιέβαλε χρυσοῦν ἄλυσιν τὸν τράχηλον τοῦ γυναικαδέλφου, εἰπὼν αὐτῷ: «Βορίση, μετὰ τῆς ἀλύσεως ταύτης ἀνα» δεινύω σε Κυβερνήτην, ἐπιθυμῶν ἵνα ἀπαλλάξῃς με τοῦ βάρους» τῆς ἐξουσίας, ὅπερ ἀνατίθημί σοι, κρίνης πάσας τὰς μὴ σπουδαίας» ὑποθέσεις καὶ κατὰ τὰς σπουδαίας ἀναφέρεις πρὸς ἐμὲ τὸν βασι-

παρ' ἡμῖν οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ Εἰδωλολάτραι ἐλάτρουον τὸν Θεὸν ὡς ἤθελον, ἐν δὲ Λιθουανία ἠναγκάζοντο οἱ χριστιανοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἵνα γίνωνται παπισταί. Ἀναφέρομεν δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς λεγομένης ἐνώσεως ἐπὶ τοῦ Σιγισμούνδου, συμβεβηκότος σπουδαίου διὰ τὰ πολιτικὰ ἐπακολουθήματα, ἅτινα οὔτε ἐπιθυμεῖν, οὔτε προῖδεῖν ἠδύναντο οἱ δημιουργοὶ αὐτῆς.

Ἀπορρίψας ὁ κληρὸς τῆς Λιθουανίας τὸ ψήφισμα τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας (259), ὡμολόγει πάλιν τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Πατριάρχης Ἱερεμίας, ἐπιστρέφων ἐκ Μόσχας, διήλθε διὰ τοῦ Κιέβου, ὅπου καθεῖλε τὸν Μητροπολίτην Ὀνησίφορον ὡς δίγαμον, ἀναγορεύσας ἀντ' αὐτοῦ τὸν Μιχαὴλ Ῥαγόζαν, ἔκρινε τοὺς Ἐπισκόπους καὶ ἐτιμώρησε τοὺς ἀναξίους Ἀρχιμανδρίτας (260). Ἄλλ' ἡ αὐστηρότης αὕτη δυσηρέστησε μέγਾਲως. Ἄλλὰ καὶ ἄλλαι αἰτίαι ὑπῆρχον συγχρόνως, ὡς αἱ σπουδαὶ τοῦ Πάπα καὶ ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως καὶ αἱ διαφθοραὶ καὶ αἱ ἀπειλαί. Ἀπὸ τοῦ 1581 ὁ δόλιος Ἰησοῦττης Ἀντώνιος Ποσσεβῖνος, ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, οὐχ ἤττον πανούργου, ἔγραψεν ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σελῶνα πρὸς Γρηγόριον τὸν ΙΓ', ὅτι, ὅπως καταστῆ εὐχερῆς ἡ περὶ τὴν πίστιν μεταβολὴ τῶν αἰρετικῶν Μοσχίων, ἦν ἀνάγκη ἵνα πρότερον φωτισθῇ ὑπὸ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας τὸ Κίεβον, κοιτὶς τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ὑπισχνεῖτο δὲ ὅτι ἄρξεται κοινωνῶν πρὸς τε τὸν Μητροπολίτην καὶ τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Λιθουανίας καὶ πέμψει αὐτοῖς ἄνδρα πεπαιδευμένον καὶ συνετὸν, ὅστις διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν θωπειῶν παρασκευάσει τὸν θρίαμβον τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ σχίσματος. Ὁ Ἀντώ-

Ἐνωσις ἐν Λιθουανία,

(38) Νικήτας ὁ 'Ρωμανοῦ ἐτελεύτησε τῷ 1585 κατὰ τὸν κατάλογον τῶν εὐπατριδῶν κατ' ἄλλους δὲ, τῇ 23 'Απριλίου 1586. 'Ο Φλέτσερος (περὶ τῆς 'Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας) λέγει ὅτι ἐνόμιζόν τινες ὅτι ἐφαρμακεύθη.

(39) Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατουχίνου. — Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορόζοβ καὶ τὸ τοῦ Νίκωνος.

(40) Φλέτσερος, περὶ τῆς 'Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας (σ. 27). — Μύλλερτος, 'Εγχειρίδιον νέας ἱστορίας τῆς 'Ρωσίας (σ. 41) — Κατάλογος τῶν εὐπατριδῶν.

(41) Τὰ Πολωνικά.

(42) 'Απὸ τῆς 29 Μαΐου μέχρι τῆς 3 'Ιουνίου 1587 οἱ πρέσβεις τῆς 'Ρωσίας ἀπέτυχον τῶν πρὸς τὸν Βατόριον διαπραγματεύσεων περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν 'Ρώσων αἰχμαλώτων· ἀλλ' ὁ γραμματεὺς τοῦ Βατορίου 'Ιωάννης Λοβεΐσκης, καταλαβὼν αὐτοὺς ἐν Βορισόβφ, συνέθετο αὐτοῖς, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπολύει πάντας τοὺς αἰχμαλώτους, εἰ ὁ Τσάρος ἔπεμπε πρὸς τὸν βασιλέα τριακονταδύο χιλιάδας ρουβλίων δεκαπέντε ἡμέρας πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς. Οἱ 'Ρῶσοι πρέσβεις ἐπανῆλθον εἰς Μόσχαν τῇ 4 'Απριλίου καὶ ἐμέμφθησαν τὴν ἀγροικίαν τοῦ Βατορίου καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ.

(43) Πολωνικά (ἀρ. 16, φ. 29).

(44) 'Ειδενστ. Res Polou. σ. 238. — 'Ο Στέφανος ἔπεμψεν εἰς 'Ρώμην τὸν ἀνεψιὸν 'Ανδρέαν Βατόριον καὶ τὸν 'Ιησουΐτην 'Αντώνιον Ποσσεβίνον. ('Ορ. Τόμ. Θ' τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας.)

(45) Πολωνικά (ἀρ. 16).

(46) Οἱ ἡμέτεροι πρέσβεις ἀπεχαιρέτισαν τὸν βασιλέα τῇ 26 Αὐγούστου, ἐπανῆλθον δ' εἰς Μόσχαν τῇ 1 'Οκτωβρίου.

(47) Τὰ Αὐστριακά (ἀρ. 16, φ. 45).

(48) Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 15, φ. 598).

(49) "Ορ. Τόμ. Θ' τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας καὶ τὰ Σουηδικὰ (ἀρ. 4).

(50) "Οτε ὁ Σεστοννόβ ἤτησε πάλιν τὰς καταληφθεῖσας ὑπὸ τῶν Σουηδῶν πόλεις ἡμῶν, ὁ Τόττ καὶ ὁ Δελαγάρδι ἀπεκρίθησαν· «'Η.» κούσθη ποτὲ, ὅτι παραχωροῦνται πόλεις δωρεάν; Δίδονται μῆλα καὶ ἄπια, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πόλεις.»

(51) Τὰ Αὐστριακά (ἀρ. 4), φ. 17 καὶ ἐπ. 'Ο Νοβοσίλτσοβ ἀνεχώρησεν ἐκ Μόσχας μετὰ τοῦ διερμηνευτοῦ 'Ιακώβου Ζαβορόβσκη τὸν μῆνα Νοέμβριον 1584. Συνδιελέχθη πολλάκις πρὸς τὸν Δανιὴλ Πρίντς, Αὐστριακὸν ὑπάλληλον, ὅς, ὡς φαίνεται, ἦν ἐγκρατὴς τῆς Σλαβικῆς γλώσσης.

(52) "Ορ. Τόμ. Θ' τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας καὶ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου τοῦ Β' πρὸς τὸν Τσάρον Θεόδωρον τὸν Α', γεγραμμένην τῇ 25 Αὐγούστου 1585.

(53) "Ορ. ὡσαύτως Τομ. Θ' καὶ τὰ Κριμαϊκά (ἀρ. 16).

δυσμένειαν καὶ καταδιωχόμενος διὰ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σταθερότητα, ὑπὸ πάντων καταλειφθείσης καὶ ἀπροστατεύτου· προσετίθη δὲ, ὅτι ὑπεστηρίζετο μόνον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Νοβογορόδου Θεοδώρου Σκουμίνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἤδη ἐσίγα ὑπὸ φόβου· ὅτι ὁ Πάπας, ἀπαιτῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν μεγιστάνων τὴν ἔνωσιν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Λιθουανίας μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἤθελεν ὅπως δῶ τὴν Μητρόπολιν τοῦ Κιέβου τινὶ τῶν Ἐπισκόπων αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ ὁ Μητροπολίτης Ῥαγόζας ἔβλεπεν, ὅτι ἐπέκειτο αὐτῷ ἀπαραίτητος ἀνάγκη ἀποκηρῦξαι τὴν ἀρχὴν καὶ ἐγκλεισθῆναι ἐν μοναστηρίῳ (262). Οἱ δὲ πρέσβεις συνεβούλευσαν αὐτὸν ἵνα μένη ἀκλόνητος ἐν μέσῳ τῆς τρικυμίας καὶ ὑποστῆ τὸν θάνατον μᾶλλον ἢ παραδῶ τὸ ἅγιον ποίμνιον τῇ ἀρπαγῇ τῶν λύκων τῆς Λατινικῆς πίστεως. Ὁ Μιχαήλ, δόλιος καὶ πλεονέκτης, ἠθέλησεν ἵνα τὸ τελευταῖον λάβῃ παρ' ἡμῶν χρήματα· ἔλαθε δὲ χρυσούς τινας ὡς προκαταβολήν· διότι οἱ Τσάροι διένεμον ἐλέη τῷ κλήρῳ τῆς Λιθουανίας οὐχὶ ἄνευ σκοποῦ, θέλοντες ἵνα οὕτω διατηρῶσιν ἐν τῷ λαῷ τὴν πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους ἀγάπην. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, 1595, ὁ ὑποκριτῆς οὗτος, συγκαλέσας εἰς Κίεβον πάντας τοὺς Ἐπισκόπους, ἔπεισεν αὐτοὺς ἵνα ζητήσωσι τὴν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν ἐν τοῖς κόλποις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Μόνον δὲ δύο Ἐπίσκοποι, ὁ Λεμβέργου Γεδεῶν Βαλαβάν καὶ ὁ Πρεσμιλίας Μιχαήλ ἠναντιώθησαν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἠκούσθησαν· ὥστε χαίροντος τοῦ βασιλέως, ἐπέμφθησαν εἰς Ῥώμην οἱ Ἱεράρχαι Ὑπάτιος ὁ Βλαδίμιρου καὶ Κύριλλος ὁ Λούτσκου, οἵτινες, πλήθοντος τοῦ Βατικάνου, ἠσπά-

(74) Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατοιχίνου. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Συνόδου τὸ πρωτότυπον γράμμα τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Τσάρου Θεοδώρου τῷ Μητροπολίτῃ τούτῳ τῇ 24 Ἰανουαρίου 1585, ἀναφέρον πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι ἀπαγορεύεται τοῖς ὑπαλλήλοις εἰσερχεσθαι εἰς τὰ κτήματα τῶν μοναστηρίων ἢ τοῦ Μητροπολίτου πρὸς εἰσπραξιν φόρων, καὶ ὅτι πάντες οἱ τῶν ἀκινήτων κτημάτων φόροι τῆς ἐκκλησίας ἀποστέλλονται εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ γαζοφυλάκιον.

(76) "Ορ. Αὐτ. Κατὰ τὴν ἀπίστευτον διήγησιν τοῦ Δ. Χυτρεῦ οὗ Τσάρου Ἰωάννης ἔγραψε δῆθεν ἐν τῇ διαθήκῃ ἵνα ὁ Θεόδωρος ἀπέμψῃ τὴν Εἰρήνην, εἰ μὴ ἔτεκνοποιεῖ αὐτὴ μετὰ δύο ἔτη, καὶ γήμη ἄλλην.

(77) Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 18).—Χρονικά τοῦ Νίκωνος.—Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατουχίνου—Χρονικά Μορόζοβ καὶ Χρονικά Πσκούβου.

(78) Ἐιδενσταίν καὶ Φλέτσερος

(79) "Ορ. Τομ. Θ' καὶ Κέλχον (σ. 392).

(80) Φλέτσερος, περὶ τῆς Ῥωσικῆς αὐτοκρατορίας.

(81) Χρον. τοῦ Μορόζοβ.

(82) Ἐιδενσταίν Res Pol. σ. 238—241.

(83) Ἐφημερίς τῆς συνλεύσεως τοῦ 1587 (Τομ. Δ.) Πολωτιστί.

(84) Οὕτως εἶπεν ὁ Χριστόφορος Σβορίσκη, προσθεὶς ὅτι «Οἱ Ῥῶσοι χαιρετίζουσιν ἀποκαλυπτόμενοι τὴν κεφαλὴν μετὰ σοβαρότητος ἐμφαινούσης μᾶλλον σκαιότητα ἢ φιλοφρονύνην.» Ὁ Ῥαδξιβίλ καὶ ὁ στρατηγὸς Ποσανάνης ἀνθίσταντο ἔτι πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Θεοδώρου, οἱ δὲ στρατηγοὶ τῆς Βίλνας καὶ τῶν Τροκῶν, ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Βίλνας, ὁ Ἰωάννης Σβορόβσκη καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ.

(85) Ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ στρατάρχου τῆς Λιθουανίας.

(86) Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 18).

(87) Ἡ σύμβασις συνωμολογήθη τῇ 16 Αὐγούστου, οἱ δὲ πρέσβεις ἐπανῆλθον εἰς Μόσχαν τῇ 20 Σεπτεμβρίου. Ὁ Ῥζέβσκη ἀνεχώρησεν εἰς Λιθουανίαν τῇ 20 Ὀκτωμβρίου καὶ ἐπανῆλθε τῇ 4 Φεβρουαρίου 1588.

(88) Συνθῆκαι τοῦ Σιγισμουίνδου.

(89) Τὰ Αὐστριακά (ἀρ. 5). Μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῶν ἐτοιμῶς ἐχόντων βοηθῆσαι ἡμῖν κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον ἦν καὶ ὁ βασιλόπαις τοῦ Ἰσούρσκου.

(90) Διὰ τινος τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Νικολάου Βαρκότση.

(91) "Ορ. ἀνωτέρω ἐν τῷ παρόντι Τόμῳ.

(93) Τὰ Κριμαϊκά (ἀρ. 17).

(93) Βιβλία τῶν τάξεων, ἔτ. 1588—1590.

(94) "Ορ. ἀνωτέρω ἐν τῷ παρόντι Τόμῳ. — Τὰ Σουηδικὰ (ἀρ. 5) — Δαλίνου, ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Σουηδίας (Κεφ. ΙΕ. σ. 134).

(95) Τὰ Σουηδικὰ (ἀρ. 6). ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην ἐπιστολῇ τοῦ Θεοδώρου.

(96) Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 20)

μετὰ τῆς Λατινικῆς ἐπιγραφῆς *Ruthenis receptis* (263). Ἄλλ' ἡ χαρὰ αὕτη ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος. Καὶ πρῶτον μὲν, διότι οἱ Λιθουανοὶ Ἐπίσκοποι, προδιδόντες τὴν ὀρθοδοξίαν, ἠλπίζον, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Κλήμεντος, συνεδρεύειν ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὡς ὁ Ῥωμαϊκὸς κληρὸς, ἀλλ' αἱ προσδοκίαι αὐτῶν ἐματαιώθησαν· διότι ὁ Πάπας οὐκ ἠδυνήθη τηρῆσαι τὸν λόγον αὐτοῦ διὰ τὴν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῶν Πολωνῶν Ἱεραρχῶν, οἵτινες οὐδόλως ἤθελον ἐξομοιοῦσθαι πρὸς τοὺς οὐνιτᾶς. Δεύτερον δὲ οὐ μόνον ὁ Γεδεών, Ἐπίσκοπος Λεμβέργου καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Λιθουανοὶ μεγιστᾶνες, ὁμόθρησκοὶ ἡμῖν, ἀντέστησαν πρὸς τὴν ἔνωσιν, μάλιστα δὲ ὁ πρίγκιψ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ὀστρούγου, στρατηγὸς τοῦ Κιέβου, βαθύπλουτος καὶ μεγαλόφρων· ἔλεγον δὲ καὶ ἔγραφον, ὅτι ἡ ὑποτιθεμένη αὕτη ἔνωσις ἦν ἀπάτη, καὶ ὅτι ὁ Μητροπολίτης καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ εἰσιν ὁμόφρονες, ἡσπάσθησαν δὲ τὴν Λατινικὴν θρησκείαν τηροῦντες μόνον πρὸς ἀφοσίωσιν τὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λαὸς συνεταράσσετο, οἱ δὲ ναοὶ ἠρημοῦντο.

Πρὸς κατάπαυσιν δὲ τῶν ταραχῶν τούτων δι' ἐπισήμου συνοδικῆς πράξεως πάντες οἱ Ἐπίσκοποι συνῆλθον εἰς Βρέστην, ὅπου παρῆσαν καὶ οἱ μεγιστᾶνες τοῦ βασιλέως καὶ οἱ πρέσβεις Κλήμεντος τοῦ Η' καὶ τοῦ Πατριάρχου τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἀντὶ εἰρηνεύσεως, ἀνεῖρηθησαν τὰ μίση· διότι ἡ Σύνοδος διηρέθη εἰς δύο μέρη, ἅτινα ἀνεθεμάτιζον ἄλληλα. Ἐκτοτε δὲ ὑπάρχουσι δύο Ἐκκλησίαι ἐν Λιθουανίᾳ, ἡ τῶν Οὐνιτῶν, ἧτοι ἡ νωμμένη, καὶ ἡ εὐσεβῆς, ἧτοι μὴ ἡνωμένη. Καὶ ἡ μὲν ὑπέκειτο τῇ Ῥώμῃ, ἡ δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' ἡ τῶν Οὐνιτῶν, προστατευομένη ἰδίως ὑπὸ τῶν βα-

(122) Τὰ Ἑλληνικά, (ἀρ. 3) Ἡ πράξις φέρει ὀγδοήκοντα καὶ τρεῖς ὑπογραφὰς, τὰς τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας, Ἱερουσαλήμ (ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας οὐκ ἔζη) καὶ πολλῶν Μητροπολιτῶν, Ἀθηνῶν, Λακεδαιμόνος καὶ Ἰβηρίας, καὶ Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων.

(123) Αὐτ. (σ. 154).— Ὁ Μητροπολίτης Τυρνόβου Διονύσιος ἀνεχώρησεν ἐκ Μόσχας τὸν Φεβρουάριον 1592.

(124) Χρον. Μορόζοβ καὶ χειρόγραφον τοῦ χρόνου τούτου ἐπιγραφόμενον Διήγησις περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ὁ Βορίσης Γοδουνόβ ἐσφρατερίσθη τὸν θρόνον τῶν Τσάρων.

(125) Φλέτσερος σ. 99.

(126) Χρονικὸν τοῦ Βέρου.— Πετρός σ. 260.— Κέλχος Α. Γ.— Ἱστορ. τοῦ Ἀβραάμ Παλίτιν.

(127) Περίληψις Ῥωσ. Ἱστορ. (σ. 257).

(128) Καὶ οὐχὶ Μαρία, ὡς ἐν τοῖς χρονικοῖς ἀναφέρεται. (Ὁρ. Συλλογῆς τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων Τομ. Β'. σ. 10').

(129) Χρονικὰ Νίκωνος (Τόμ. Η', σ. 16).— Ὁ Φλέτσερος (σ. 16) λέγει « Ἡ τροφὸς τοῦ Δημητρίου, γενθεῖσα τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ τροφῆς, ἐτελεύτησε παραχρῆμα. » Ἄλλ' ὀφόμεθα ἐπὶ μακρὸν ζῶσαν τὴν ἀγαθὴν τροφόν.

(130) Χρον. Νίκωνος.— Χρον. Ῥοστόβου καὶ ἄλλα.

(131) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β'. σ. 113).

(132) Γίνεται λόγος περὶ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἐν τισὶ μόνον ἀντιγράφοις τοῦ χρονογράφου τῆς Μόσχας. Τὸ δὲ χρονικὸν τοῦ Μορόζοβ ἀναφέρει « Συλληφθέντες παραχρῆμα οἱ φονεῖς ἀπήχθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν, ὅπου οἱ κάτοικοι κατεκράνυσαν αὐτῶν Μιαροὶ καὶ κακούργοι, πῶς ἐτολμήσατε τοιοῦτο κακούρημα ; » Ὁμολογοῦντες δὲ τὸ ἀνόμημα αὐτῶν, ἀπεκρίναντο « Ἐσμὲν πεφοινιγμένοι ὑπὸ αἵματος ἀθώου, ὑπηκούσαμεν τῷ διαφθορεῖ ἡμῶν Βορίση Γοδουνόβ. . . , νῦν δὲ θανατούμεθα ἕνεκα αὐτοῦ. »

(133) Οὕτως ἀναφέρεται ἐν τῷ χρονογράφῳ τῆς Μόσχας, ἀξιόπιστοτάτῳ πάντων, ἐν τῷ Νίκωνι καὶ ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Ῥοστόβου.

(134) Ὁρ. Συλλ. τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β'. σ. 103).

(135) Νίκ. καὶ χρονικὸν τοῦ Ῥοστόβου, ὡς καὶ Συλλ. τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β', σ. 121, 123, 243).

(136) Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος καὶ τοῦ Ῥοστόβου.— Χρον. τοῦ Μορόζοβ.— Βίοι τῶν Ἁγίων τῆς 3 Ἰουνίου.— Τὸ μοναστήριον Βίξινσκη κατεστράφη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τούτου αὐτοῦ σώζεται νῦν ἡ πολίχνη Βίξινου, ἀπέχουσα εἰκοσιπέντε βέρστια ἀπὸ τοῦ Τσερεποβέτου· περιέχει δὲ δύο ναοὺς, τὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου ὑπάρχει τὸ παρεκκλήσιον τοῦ βασιλόπαιδος Ἁγίου Δημητρίου, καὶ τὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος.

(137) Χρον. τῆς Σιβηρίας καὶ Γεωγραφικὸν Λεξικὸν τῆς Ῥωσικῆς ἐπικρατείας ἐν λέξει Οὐγλιτσον. Ἐν Τοβόλσκῳ σώζεται μεταξὺ τῶν

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

TOMON

(1) Πετρέος, σελ. 256.—'Ρωσικά ἀπομνημονεύματα σ. 173.—Χρο-
νικά τοῦ Νίκωνος, Τομ. Ζ, σ. 319.

(2) Χρονικὸν Μορόζοβ.

(3) Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Νίκωνος ἡ ὀχλαγωγία συνέβη κατὰ τὴν
νύκτα, κατὰ δὲ τὸ Βιβλίον τῶν τάξεων, τὴν τρίτην ὥραν πρὸ τῆς
ἑσπέρας.—Καὶ ὁ 'Ορσέυς ἀναφέρει περὶ τούτου ἐν Hahluit (Navig. 252),
οὐχ ὅμως καὶ τὴν ὥραν.

(4) 'Ορσέυς, στέψις τοῦ Θεοδώρου.—'Εν Hahluit σ. 526.

(5) 'Ο αὐτὸς ἀναφέρει, ὅτι ἡ βουλή συνηλθε τῇ 4 Μαΐου.—Συλ-
λογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, Τομ. Β, σ. 72).—Χρονικά τοῦ Νίκα-
νος.

(6) Χρονικά τοῦ Νίκωνος.—Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατουχίνου
καὶ ἄλλα.—

(7) Βάους ἐν Hahluit (Navig. 521).

(8) 'Εν τῷ βιβλίῳ τῶν τάξεων τοῦ ἔτους τούτου καὶ τῶν ἐπομένων
ἀναφέρεται, ὅτι τῷ 1591 ὁ Βέλσκης ἐπανῆλθεν ἤδη εἰς τὴν πρω-
τεύουσαν.

(9) Βάους ἐν Hahluit (Navig 251).—Διέφορα χειρόγραφα ἀναφέ-
ρουν ὅτι ὁ Βορίσης ἐτελεύτησε κατὰ τὸ πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος.—
'Ο 'Ορσέυς, ἐνόμιζεν αὐτὸν τρία ἔτη πρεσβύτερον.

(10) 'Ορσέυς, στέψις τοῦ Θεοδώρου (σ. 526).—Πολωνικά (ἀρ. 15)
—Κόκκος τῆς 'Ρωσικῆς ἱστορίας.

(11) "Ορ. Λατουχίνου βαθμολογικὸν βιβλίον.—" Ἄλλα χρονικά.—
'Ορσέυς 'Οδεβόρνον καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τόμ.
Β. σ. 72).

(12) 'Ορσέυς, στέψις τοῦ Θεοδώρου, ἐν Hahluit (σ. 597). Πρὸς ἀ-
γορὰν τοῦ σκήπτρου τούτου, κεκοσμημένου πολυτίμοις λίθοις καὶ
ἔχοντος μῆκος τριῶν καὶ ἡμίσεως ποδῶν, ἔδωκεν ὁ 'Ιωάννης τῷ 1581
ἑπτακισχιλίας 'Αγγλικὰς λίρας τοῖς ἐμπόροις τῆς Αὐγούστης, οἵτινες
ἠγόρασαν αὐτὸ παρὰ τοῦ 'Ορσέν, ὅστις λέγει ὅτι ὁ ἱματισμὸς τοῦ Θεο-

(157) Βιβλ. τῶν τάξεων.— Τῇ ἡμέρᾳ τῆς βαπτίσεως ὁ κληρὸς καὶ οἱ εὐπατρίδαι καὶ πᾶσα ἡ ἀυλὴ ἐδειπνήσῃ παρὰ τῷ Τσάρῳ ἄνευ διακρίσεως τάξεων καὶ ἀξιωμάτων. — Ἐν τοῖς Πολωνικοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Τσάρος ἐπεμψε τὸν Τρύφωνα Κοροβελνίκωβ καὶ Μιχαήλ Ὁγάροβ πρὸς τοὺς Ἑλληνας Πατριάρχας μετὰ 5534 χρυσῶν τοῦ Οὐγόροσκου καὶ τριῶν Πορτογαλικῶν, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο δέκα φλωρία, προσέτι δὲ μετὰ πολλῶν διφθερῶν ἐκ σιμῶρων καὶ σαθερίων, κτλ. Ἐχομεν περιγραφὴν τῆς ὁδοιπορίας ταύτης, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ περιεργον. — Ὁρ. προσέτι τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Συνόδου (Τομ. ΙΒ'. σ. 425).

(158) Μετὰ τὸν πρῶτον Ψευδοδημήτριον ἐφάνη καὶ Ψευδοπέτρος τις, λεγόμενος υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, ὡς ὀφόμεθα παρακατιόντες.

(159) Ὁρ. Μυλλ. Συλλ. τῆς Ῥωσικῆς ἱστορίας (Τομ. Ε', σ. 60).

(160) Ὁρ. Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 20).— Δαλ. (Τομ. ΙΕ', σ. 178).

(161) Πολωνικά (ἀρ. 21).—Οἱ Σουηδοὶ ἔγραψαν (Ἦρ. Δαλίον, σ. 179), ὅτι ἐφόνευσαν τότε (Ἀυγούστῳ 1591) ἑξακισχιλίους Ῥώσους, ἠχμαλώτισαν δὲ τρεῖς στρατηγούς καὶ πεντήκοντα εὐπατρίδας, τουτέστι παῖδας εὐπατριδῶν.

(162) Χρον. τοῦ Νίκωνος (Τομ. Η'. σ. 23) καὶ Ἱστορ. τῆς Ῥωσικῆς Ἱεραρχίας (Τομ. Δ', σ. 584).

(163) Ὁρ. τὰ Πολωνικά (ἀρ. 21). Ὁ Σιγισμούνδος ὤμοσε τῇ 4 Δεκεμβρίου, ὁ δὲ Σαλτικὸβ καὶ Τατίσεβ ἐπανῆλθον εἰς Μόσχαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1592.

(164) Βιβλ. τῶν τάξεων.—Χρον. τοῦ Νίκωνος (Τομ. Η', σ. 24—25).—Κριμαϊκὰ (ἀρ. 19).—Ὁ Βέλσκης ἤρχε τοῦ πυροβολικοῦ, ἡ δ' ἐκστρατεία ἐτελεύτησε τῇ 21 Φεβρουαρίου.

(165). Κριμαϊκὰ (ἀρ. 19).—Δαλ. σ. 179.

(166) Ἀυστριακὰ (ἀρ. 5).—Δαλ. (Τομ. Η', σ. 207).

(167) Σουηδικὰ (ἀρ. 7).—Δαλ. (Τομ. ΙΖ', σ. 254).

(168) Ἀναφερόμεν ἄρθρα τινὰ τῆς συμβάσεως.

«Ἡμεῖς οἱ πρέσβεις, ὁ Ὀκολνίτσιος καὶ τοποτηρητῆς τῆς Καλούγας πρίγκιψ Ἰωάννης Τουρένιν, ὁ εὐγενὴς καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Ἐλατόμσκου Ὀστ. Πούσκιν, καὶ οἱ γραμματεῖς Κλοβοῦκοβ καὶ Δημήτριεβ ἀπῆλθον εἰς Ναρόβαν ἐν Τιασβίνῳ παρὰ τὸ Ἰβανγόροδον. . . Πάντες οἱ ὑπήκοοι Σουηδοὶ δύνανται ἐμπορεύεσθαι ἐν Νάρβα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ ἐξ ἄλλων χωρῶν ἡ δὲ συναλλαγὴ γίνεται ἐπὶ τῆς ὄχθης Ῥουγοδίβης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰβανγορόδου. . . κτλ.

(169) Πολωνικά (ἀρ. 19).

(170) Ἐπειδὴ ὑπῆρχον πολλοὶ Τοῦρκοι μετὰ τοῦ Χάνη.

(161) Κριμαϊκὰ (ἀρ. 19).

(172) Τουτέστι τοῖς κατοίκοις τοῦ Ἀνερμανίου.—Ὁρ. Τὰ Τουρκικά (ἀρ. 3).

(173) Τομ. Δ' τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας, ἐν ἔτει 1284.

» λέα καὶ χριστόν.» Ἡ χρυσὴ αὕτη ἄλυσις τῶν Μεγάλων Ἡγεμόνων ἐδόθη ὕστερον τῷ Βορίση ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου. Ὁ Σουηδὸς Πετρέος, πεμφθεὶς πολλάκις εἰς Ῥωσίαν ὑπὸ Καρόλου τοῦ Θ' ἐπὶ τοῦ χρόνου τῶν ψευδοβασιλέων, διηγεῖται λεπτομερῶς τὰ τότε συμβεβηκότα, λέγων ὅτι ἦν αὐτόπτης· ἀλλὰ τὰ ἀξιολογώτερα τῶν διηγημάτων αὐτοῦ ἠρῶσθησαν ἐκ τοῦ χειρογράφου χρονικοῦ τῆς Μόσχας ὑπὸ τοῦ Μαρτίνου Βέρου (καὶ οὐχὶ Κονράδου Βούσσου, ὡς ὁ Κέλχος ἀναφέρει) γεννηθέντος ἐν Νεϊστάτη καὶ ἐφημερίου τῆς ἐν Μόσχᾳ Λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γοδουνόβ καὶ τοῦ Ψευδοδημητρίου (Ῥομ. Χρον. Πετρέου σελ. 276.) Οὕτως, ἀναφέροντες τὸν Πετρέον, μαρτυροῦμεθα τὸν Βέρου, οὗ τὸ Γερμανικὸν χρονόγραφον μετὰ Λατινικῆς ἐπιγραφῆς (Chronicon Moscovitum, continens res a morte Ioannis Basilidis tyranni, omnium quos sol post natos homines vidit, immanissimi et truculentissimi, an. Christi 1584—1612) ἔλαβον παρὰ τοῦ κόμητος Νικολάου Πέτρον Ῥουμεάντσοβ.

(22). Hakluit σ. 528.

(23). Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος (Τομ. Η. σ. 7). — Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατουχίνου.

(24) Χρονικὸν τοῦ Στρογονόβ καὶ τὸ τοῦ Ῥεμέζοβ.

(25) Τομ. Θ. τῆς ἀνὰ χειρὸς ἱστορίας.

(26) Τὸ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰρτιος χωρίον, ὅπου ἀνηγέρθησαν ὀχυρώματα ὑπὸ τοῦ Μανσοῦροβ καὶ Μεστσεριάν, καλεῖται ἔτι Ὀστιακιστὶ Ῥωσικὴ πόλις.

(27) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β. σ. 134.

(28) Χρονικὸν τοῦ Ῥεμέζοβ. — Ἱστορία τῆς Σιβηρίας ὑπὸ Μολλέρου, σ. 224. — Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, Τομ. Β. σ. 131.

(29) Ἱστορία τῆς Σιβηρίας ὑπὸ Μυλλέρου.

(30) Πολωνικὰ (ἀρ. 16, φ. 27).

(31) Hakluit σ. 521. Ὁ Βάουρ ἀνεχώρησεν ἐκ Μόσχας τὴν 30 Μαΐου, τὴν παραμονὴν τῆς στέψεως τοῦ Θεοδώρου.

(32) Τὰ περὶ τῆς Ἀγγλίας ἐγγράφα (ἀρ. 1. φ. 236.)

(33) History of Englant, παράρτημα, Τομ. Γ.

(34) Ὁ Ὀρσέυς ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Τσάρον τῆς 15 Ἰουλίου 1586.

(35) Τὰ Ἀγγλικά, φ. 306.—

(36) Τὰ Πολωνικά (ἀρ. 15, σ. 1 καὶ ἐπ.) Ὁ Θεόδωρος ἔπεμψε τῆ 12 Ἀπριλίου 1584 τὸν ἀξιωματικὸν Ἰσμαίλοβ πρὸς τὸν Βατόριον, ὅπως ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν.

(37) Αὐτόθι. Ὁ Σαπιέγας ἀνεχώρησεν ἐκ Μόσχας τῆ 28 Ἰουλίου. Ὁ Τσάρος ἔπεμψε τὸν εὐγενῆ Ἰσλένιεβ πρὸς τὸν Βατόριον, ὅπως ἀναγγεῖλῃ τὴν ἀπόλυσιν πάντων τῶν Λιθουανῶν αἰχμαλώτων. Ὁ Βατόριος ἠύχαριστησεν αὐτῷ ὑποσχεθεὶς, ὅτι ποιήσει τὰ αὐτὰ ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων ἡμῶν, πλὴν τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἐπισήμων παίδων εὐπατριδῶν.

γει ἐν 1730. «Ἡ πόλις αὕτη κεῖται πεντήκοντα βέρστια μακρὰν τῆς
 «Κασπίας θαλάσσης ἐν εὐρεία κοιλάδι, ἐν μέσῳ βράχων. . . Τὰ ἀνά-
 «κτορα τοῦ Σαυχάλου ἢ Σαβχάλου κεῖνται ἐπὶ ὑψώματος· αἱ ὁδοί
 «νεῖσι στεναῖ, αἱ δὲ οἰκίαι κακῶς ᾠκοδομημέναι, τὸ δὲ ὕδωρ μετοχεντεύε-
 «ται ἐκ τῶν ὀρέων εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς διαφόρους συνοικίας τῆς
 «ἀρχαίας καὶ μεγάλης ταύτης πόλεως.» Ἀλλὰ νῦν σώζονται μόνον ἐρεί-
 «πια. Ὁ Γάρβερ προστίθησιν·

« Ἡ προσηγορία Σαβκάλωβ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Μαύρων, οἵτι-
 «νες κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Μουσουλμανικῆς ἐποχῆς ἐκρά-
 «τησαν τῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Σὰ μ δὲ ἐστὶ τὸ ὄνομα τῆς
 «πόλεως Δαμασκῦ, ὅθεν ἔπεμπον κυβερνήτας ἢ ἀρχοντας εἰς τὰς κα-
 «τακτηθείσας ταύτας ἐπαρχίας· ἡ δὲ λέξις Χάλ σημαίνει ἡ γεμόνα.»
 Ὁ Ὀλεάριος λέγει ὅτι ἡ λέξις Σαυχάλος σημαίνει λαμπρότητα.

(184) Τὰ περὶ Γεωργίας.—Ἐν ταῖς ἀναφοραῖς τῶν εἰς Γεωργίαν
 πεμφθέντων πρέσβεων ἡμῶν ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Ῥῶσοι στρατηγοὶ
 ἀνήγειραν φρούρια παρὰ τὸν Κοϊσάν.

(183) Ὁ πρίγκιψ Σερβάτοβ, ἀναφερόμενος εἰς τὰ βεβλία τῶν τά-
 ξεων, λέγει ὅτι κατὰ τὸν μῆνα Μαΐου τοῦ 1594 ὁ ἀρχηγὸς τῶν Νο-
 γαίων Καζῆ μετα ὀκτακισχιλίων Νογαίων καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Ἰα-
 ρουσλάμ ἀρχοντος χιλίων Ἀζοβίων ἐπολιόρησαν τὴν πόλιν Σάτσκημ, ἧς ἤρ-
 χεν ὁ πρίγκιψ Μοσάλσκησ καὶ ὅτι ὁ ἀνδρεῖος οὗτος πολεμιστῆς ἐνίκησεν
 αὐτοὺς καὶ ἠνάγκασεν ἵν' ἀποχωρήσωσι πρὸς τὸν ποταμὸν Μεδβε-
 δίτσαν. Οὐχ εὔρον τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ βιβλίῳ τῶν
 τάξεων, οὐδ' ὑπῆρχον τότε ἀρχηγοὶ καλούμενοι Καζῆ, ἀλλὰ μόνον
 σκῆνωμα τοῦ Καζῆ, ὁ δὲ ποταμὸς Μεδβενίτσας ἀπέχει πολὺ τῆς
 Σάτσκησ.

(186) Ὅρ. τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου. — Ἀν-
 τίγραφα δύο ἐπιστολῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας, ὧν ἡ μὲν ἐ-
 γράφη τῇ 15 Αὐγούστου 1592 ἐκ Κύλα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων πρέσβεων
 Σβενιγορόδσκη καὶ Βασίλτσικοβ, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τσάρου.

Τὰ ἀντίγραφα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Καπενχάγης
 παρὰ τοῦ κόμητος Νικολάου Ῥομαντσόβ.

(187) Ὅρ. τὰ Ἀγγλικά (ἀρ. 1)

(188) Εἰ πιστευτέος ὁ Ὀρσέν, ἡ κατ' αὐτοῦ δυσμένεια προ-
 ἤλθεν ἐκ ψευδοῦς κατηγορίας τοῦ ὑπηρέτου αὐτοῦ, ὑποκινουμένου
 ὑπὸ τοῦ γραμματέως Τσελκάλωβ, ὅτι δῆθεν κατ' οἶκον ἐκακολόγησε
 τὸν Τσάρον. (Ὅρ. A discourse of the second and third employment of
 M. Jer. Horsey, Esq. sent from his Majesty to the Emperor of Russia, ἐν
 τοῖς πεμφθεῖσιν ἰπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου πρὸς τὸν κόμητα Ῥο-
 μαντσόβ ἐγγράφοις τῷ 1817. Καὶ οἱ ἐν Ῥωσίᾳ Ἄγγλοι ἠτιῶντο τὸν
 Ὀρσέν ὡς δόλιον.

(189) Ὁμιλία τοῦ Ὀρσέν.

(190) Ὅρ Κάμβδεν (φ. 365) καὶ τὰ ἐγγραφα τοῦ Βρεττανικοῦ Μου-

(54) Ὅρ. τὰ Τουρκικὰ (ἀρ. 2).

(55) Βιβλίον τῶν τάξεων, ἐν ἔτει 1585.

(56) Ὅρ. Τομ. Θ'.

(57) Ὅρ. Τὰ περὶ Γεωργίας (ἀρ. 1.).

(58) Σαβνάλος ἢ Σαμχάλος ἐκαλεῖτο ὁ ἀνώτατος ἡγεμὼν τοῦ Δαγεστάν, ἐδρευὼν ἐν Τάρκῃ ἢ Τέρκῃ, καταλειφθεῖση καὶ καταστραφείσῃ τῷ 1728. Ἡ νῦν Τέρκῃ ἀνοικοδομήθη ἐπὶ ἄλλου τόπου (Ὅρ. τὰ περὶ Γεωργίας, φ. 92).

(59) Τα πρὸς τὸν Τσάρον δῶρα τῆς Ἰβηρίας, ἅτινα ἐκόμισαν οἱ πρέσβεις, ἦσαν τεσσαράκοντα σαθέρια, ὧν ἕκαστον ἐτιμᾶτο ἑκατὸν ρουβλίων, δύο μέλαινα ἀλώπευες, τριάκοντα ρουβλίων ἐκάστη, χίλια λευκοῖκτιδες, τεσσαράκοντα ρουβλίων, δύο ἰχθύϊνοι ὀδόντες, εἴκοσι, ἀλυσιδωτὸς χιτὼν τριάκοντα ρουβλίων, θώραξ, εἴκοσι, κράνος, τριάκοντα (Ὅρ. τὰ περὶ Γεωργίας).

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1588 ἦλθε νέα πρεσβεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Μόσχαν μετὰ τοῦ ὄρκου τῆς ὑποταγῆς. Τὰ πρὸς τὸν Τσάρον δῶρα ἦσαν χρυσοῦς τάπης, χρυσοῦν σιέπασμα, δύο τόμοι Περσικοῦ δαμασκηνοῦ καὶ πολλὰ χρυσοῦφαντα σηρικὰ, δεκαπέντε τόμοι Περσικοῦ δαμασκηνοῦ ἄνευ χρυσοῦ, τρεῖς τόμοι ἀπλοῦ σηρικοῦ καὶ ἄλλα.

(60) Περὶ τῆς νέας προσηγορίας τοῦ Θεοδώρου ὅρα τὰ διπλωματικά ἔγγραφα τοῦ χρόνου τούτου, ὡς τὰ Πολωνικὰ (ἀρ. 1. φ. 208) ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ πρεσβευτοῦ Ἰσλένιεβ.

(61) Τὰ Αἰθουανικὰ (ἀρ. 16).— Τὰ Περσικὰ (ἀρ. 1.).

(62) Οἱ πρέσβεις τοῦ Σάχη ἦλθον τὸν Μάϊον τοῦ 1590.

(63) Τὰ περὶ Γεωργίας (ἀρ. 1.).

(64) Τὰ περὶ τῆς Περσίας (φ. 199).

(65) Ὅρ. παρακατιῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Θεοδώρου κατὰ τὸν Σουηδικὸν πόλεμον τῷ 1590.

(66) Βιβλίον τῶν τάξεων, βασιλεία τοῦ Θεοδώρου τῷ 1584.

(67) Χρονικὰ τοῦ Δουίνα.

(67) Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος.

(69) Τὰ Περσικὰ (ἀρ. 1.).

(70) Βιβλίον τῶν τάξεων κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοδώρου, ἐν ἔτει 1584. Ἐνίοτε ὁ Θεόδωρος ἐδείπνει ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Τσουδόβου μετὰ τινῶν εὐπατριδῶν, οὓς αὐτὸς ἐκόλει.

(71) Ὅρ. Τὰ γενεαλογικὰ βιβλία.

(72) Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος καὶ ἄλλα. Κατὰ τὸ Βαθμολογικὸν βιβλίον τοῦ Λατουχίνου ὁ Γοδουνὸς διηλλάγη πρὸς τοὺς Σουίτη τῷ 1585.

(73) Τοιαύτη ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἀπάντησις τῶν Μητροπολιτῶν πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς Αἰθουανίας ὅτε ἐκαλοῦντο, ὅπως συμπράξωσιν ἐν τοῖς πολιτικοῖς.

(73) Ὅρ. τὸν κώδικα τῶν νόμων.

(207) Χρον. τοῦ Νίκωνος, Τ. Ζ', σ. 437, καὶ Τ. Η', σ. 34.—Βα μ Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου καὶ χρον. τοῦ Μορόζοβ, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θεόδωρος ἐψυχομάχησε δώδεκα ἡμέρας.

(208) Ἐν τοῖς Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου καὶ ἐν ἄλλοις ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Θεόδωρος ὤρισεν ὡς διάδοχον τὸν Νικόλαον Νικήτα Ῥωμανοῦ.—Ὁ Πετρέος (σ. 263), ἀντιγράφων τὴν Βέρον διηγείται τὴν ἀκόλουθον μῦθον· «Ἐρωτησάντων τῶν εὐπατριδῶν, τίς βασιλεύσει ἐν Ῥωσσίᾳ; Ὁ Θεόδωρος ἀπεκρίθη, ἀποθνήσκων Ὁ ἀνὴρ, πρὸς ὃν ἠπαρδάσω τὸ σκῆπτρον κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν παρέδωκε δ' αὐτὸ τῷ Θεοδώρῳ Νικήτα Ῥωμανόβ. Ἄλλ' οὗτος παρεχώρησε τὴν τιμὴν ταύτην τῷ ἀδελφῷ Ἀλεξάνδρῳ, καὶ οὗτος τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ, οὗτος δὲ, τῷ ἀδελφῷ Μιχαήλ, καὶ οὗτος ἄλλῳ τινὶ εἰπατριδῇ. Ὁ Τσάρος ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονήν, ἔρριψε χαμαὶ τὸ σκῆπτρον, εἰπὼν· «Βασιλευσάτω οὖν ὁ βουλόμενος. Τότε ὁ Γοδουνόβ ἔλαβε τὸ σκῆπτρον καὶ ἀνηγορεύθη κυριάρχης.

Τὰ βιβλία τῶν τάξεων καὶ οἱ κατάλογοι τῶν ἐν τέλει (Ῥωσ. Βιβλ. Τομ. Κ, σ. 66) ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Θεόδωρος παρεχώρησε τὸ σκῆπτρον τῇ γυναικί. Τοῦτο βεβαιοῦσι καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωβ (Χρ. τοῦ Νίκωνος, Τ. Ζ, σ. 352), ὁ Δαβίδ. Ῥ. Κ. σ. 177) καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευστῆς Μιχαήλ Σέλ ἢ Σήλ (Συλλ. κτλ. τοῦ Βισμάννου, Τομ. Α, σ. 447).

(209) Χρον. Νίκ. Τομ. Η', σ. 34.

210) Ὁ Θεόδωρος, μεταπεμφάμενος τὸν Ἰωβ κατὰ τὴν ἐβδόμην τῆς νυκτὸς ὥραν πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τὴν ἐννάτην ἐτελεύτησεν. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι ἀποθνήσκων εἶδεν ἀγγέλου κτλ.

(211) Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.

(212) Ὅρα τὸ ἔγγραφον περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βορίση ἐν τῇ Ῥωσικῇ Βιβλιοθήκῃ (Τόμ. Ζ', σ. 39 καὶ 40.) Ἐτερον ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ἰ. Ἰερμολάϊεβ. Τὰ ὀνόματα πάντων τῶν κληρικῶν καὶ κοσμικῶν φαίνονται ἐν αὐτῷ.

(213) Ἐν τοῖς χρονικοῖς ψευδῶς ἀναφέρεται ὅτι ἡ Εἰρήνη ἀπὸ τῆς ταφῆς τοῦ Θεοδώρου οὐκ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' ἐπορεύθη εἰς τὸ μοναστήριον.

(214) Ὁ Σέλ (σ. 451, 452) καὶ ὁ Δέ — Τοῦ (Γεν. Ἱστορ. Βιβλ. ΡΚ', σ. 180). Κατὰ τὰ ὑπὸ τούτων διηγούμενα ὁ Γοδουνόβ παρῆν ἐν τῇ συνλεύσει τῶν ἐν τέλει καὶ πολιτῶν, ὅπου, κηρύξας ὅτι οὐκ ἐπεθύμει βασιλεύσαι, ἀπῆλθε πρὸς τὴν ἀδελφήν. Ἀλλὰ τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς ἀναφέρει ὅτι ἦν ἤδη ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὅτε προσηνέχθη αὐτῷ τὸ στέμμα.

(215) Βιβλίον τῶν τάξεων.— Ὁ Πατριάρχης ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς στρατηγοὺς ὅπως ὑπακούωσι τοῖς προσταγμασι τῆς Τσαρίνης, ἀλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν.— Κατὰ τὸν Μαρξερέτον ὁ Γοδουνόβ διεθρύλησε τὴν εἰς Ῥωσσίαν εἰσβολὴν τοῦ Χάνη.

(216) Ἐν τοῖς χρονικοῖς ἀναφέρεται (Ὁρ. χρον. Νίκωνος) ὅτι μόνοι

- (97) Τὰ Σουηδικὰ (ἀρ. 6) περὶ τὸ τέλος.
- (98) Τὰ Περσικὰ (ἀρ. 1).
- (99) Βιβλία τῶν τάξεων. ἔτ. 1589—1590.
- (100) Φλέτσερος (φ. 56).—Ἐλεγχοὶ τῶν εὐπατριδῶν ἐν τῇ Ῥωσικῇ βιβλιοθήκῃ (Τομ. Κ. σ. 63).
- (101) Βιβλία τῶν τάξεων. — Τὰ Πολωνικὰ (ἀρ. 20), Τὰ Περσικὰ (ἀρ. 1).—Δαλίον (σ. 168).
- (102) Χρονικὰ τοῦ Πσκόβου.
- (103) Τὰ Πολωνικὰ (ἀρ. 20).
- (104) Τομ. Θ' τῆς ἀνά χειρᾶς ἱστορίας.
- (105) Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος.
- (106) Δαλ. (σ. 176, 177).—Πολωνικὰ. (ἀρ. 20).
- (107) Χρονικὸν τοῦ Μορόζοβ.
- (108) Τὰ Πολωνικὰ (ἀρ. 21).
- (109) Τὰ Ἑλληνικὰ (ἀρ. 2).
- (110) Τὰ Ἑλληνικὰ (ἀρ. 3, σ. 1—154). 'Ο Ἕλληνας Ἱερόκλης Ἀρσένιος, συνοδοιπόρος τοῦ Ἱερεμίου, περιγράφει τὴν ἐν Μόσχᾳ διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο χειρόγραφον ἐσώθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Τουρίνου, ὕστερον δ' ἐτυπώθη ὑπὸ τριῶν σοφῶν Ἰταλῶν τῷ 1749 μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς, Codicis manuscriptori Biblioth. Regii Taurinensis Athenaei. Ἡ λατινικὴ μετάφρασις τοῦ ὁδοιπορικοῦ τούτου, Descriptio itineris in Moscoviam κτλ., σώζεται ὡσαύτως ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐγγράφων τοῦ Βιχμάννου.
- (111) Ἐσφαλμένος ἀναφέρει τὸ ὁδοιπορικόν, ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἤρνεϊτο ῥητῶς ἵνα δεχθῆ τὴν Πατριαρχίαν πρὸς μεγάλην λύπην τοῦ Γοδουνοῦβ καὶ τοῦ Τσάρου.
- (112) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β, σ. 94).
- (113) Τυπικόν.—Διατριβὴ τοῦ Ἀρσενίου ἐν Μόσχᾳ.
- (114) Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Μητροπολίται ἡμῶν (Ὁρ. Τομ. Θ') οἱ Πατριάρχαι τὴν ἡμέραν τῆς χειροτονίας ἀνέβαινον εἰς ὄνον καὶ περιήρχοντο τὰ τεῖχη τῆς Μόσχας λεπτομερῆς διήγησις περὶ τῆς τοιαύτης πομπῆς σώζεται ἐν τῇ Ῥωσικῇ βιβλιοθήκῃ (Τομ. ΙΑ, σ. 245).
- (115) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β, σ. 95).
- (116) Σοφὸς ἐπίσκοπος ἀκμάσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ γενόμενος αἰρετικὸς.
- (117) Τὰ Ἑλληνικὰ (ἀρ. 3).
- (118) Τυπικόν, ἐν τῇ Ῥωσικῇ βιβλιοθήκῃ (Τομ. ΚΕ, σ. 308).
- (119) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β'. σ. 98).—Οἱ ἐπίσκοποι τῶν Κρουτίτων ἐκαλοῦντο πρότερον Ἐπίσκοποι τοῦ Σαραίου (Τομ. Δ' τῆς ἀνά χειρᾶς ἱστορίας).
- (120). Τὰ Ἑλληνικὰ (ἀρ. 3)—Διατριβὴ τοῦ Ἀρσενίου ἐν Μόσχᾳ.
- (121) Ἴσως ὁ Τσάρος ἐδαπάνησεν εἰς δῶρα ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας τῶν νῦν ῥουβλίων.

»έν τοῖς τάφοις ἄνδρες καὶ γυναῖκες... Τὸ μέγα μέτωπον δηλοῖ συν-
»τὸν ἄνδρα, κτλ.»

(240) Τα Πολωνικά (ἀρ. 20).

(241) Τὸ Βορίσοβον ἀικοδομήθη παρὰ τὸν 'Ρᾶ τῷ 1600, τὸ δὲ Τσα-
ρέβο-Βορίσοβον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πρότβα συγχρόνως σχεδόν.

(242) Πρὸς τὸν Κούρβσκην, πρὸς τὸν 'Ηγούμενον τοῦ Κυρίλλου,
Κώσταν κτλ.

(243) Χρον Νίκωνος (Τόμ. Ζ', σ. 316 καὶ 559).

(244) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μετὰ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βορίση
σῶζεται ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Κυρίου 'Ιερμολάιεβ.

(245) "Ορ. Τόμ. Θ' τῆς παρούσης ἱστορίας.

(246) Ἡ καθαρὰ ἀντιγραφὴ τοῦ ἱατρικοῦ τούτου βιβλίου ἐσῶζετο
ἐν Μόσχᾳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ καθηγητοῦ Βοσέ· ἀλλ' ἐπυρπολήθη, ὡς
καὶ πολλὰ ἄλλα πολύτιμα μνημεῖα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, τῷ 1812.
'Επεγράφετο δὲ Sur les herbes, sur les liqueurs et les eaux-de-vie,
sur les poissons dans la mer et dans les rivières, sur les pierres pré-
cieuses, sur la science philosophique, sur les saignées, sur la science
des apothicaeres. Ἐν τῇ ἀρχῇ ἀναφέρεται ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο μετε-
φράσθη ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Πολωνικὴν γλῶσσαν χάριν τοῦ με-
γιστᾶνος Στανισλάου Γαλτσκόβ, στρατηγοῦ τῶν 'Γροκῶν τῷ δὲ 7096
εἰς τὴν 'Ρωσικὴν ἐν Σερπουχόβῳ κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ
Βουτουρλίη. Ὁ συγγραφεὺς βεβαίωσι ὅτι ὁ Καρχηδόσιος εὐφραίνει
τὴν καρδίαν ὅτι ὁ μαγνήτης γεννᾶται ἐν τῇ 'Ινδικῇ ὅτι ὁ σάπφει-
ρος προφυλάττει ἀπὸ τῶν φοβερῶν ἐνυπνίων.

(247) Συλλογὴ 'Ρωσικῶν ἄσμάτων (1780). Ἀρχαῖα ποιήματα τῶν
'Ρώσων (1818).

(248) Ἔχω τὸ πρωτότυπον τῆς διαγραφῆς ταύτης.

(249) "Ορ. Ὀδοιπορίαν εἰς Μόσχαν τῷ ἔτει 1602 ἐν τῇ ἀποθήκῃ
τοῦ Βούσινγ (Τ. Ζ' σ. 265) καὶ Χρον. τοῦ Πετρέου (σ. 3—10). Οὗτος
ὢν ἐν Μόσχᾳ ἐπὶ τοῦ Γοδουνόβ καὶ ὕστερον, λέγει ὅτι ὑπῆρχον ἐν αὐ-
τῇ 4500 ναοὶ, μοναστήρια καὶ παρεκκλησία, ἐν δὲ τῷ Κρεμλίῳ πεν-
τήκοντα ὅτι ἕκαστον τῶν οἰκοδομημάτων τούτων εἶχε τέσσαρας ὡς
δῶδεκα κῶδωνας· ὅτι ὑπῆρχον ναοὶ τοσοῦτον μικροὶ, ὥστε μόλις ἐ-
χώρουν ἐπὶ τὰ ἄνθρώπους. — Ὁ συγγραφεὺς τῆς εἰς Μόσχαν ὀδοιπο-
ρίας ἀναφέρει μόνον τριακονταπέντε ναοὺς ἐν Κρεμλίῳ, ἀλλ' ἀνα-
φέρει ταὺς ἐν Μόσχᾳ ναοὺς εἰς 5300, ὡς εἶπον αὐτῷ οἱ Γερμανοὶ,
ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς πρωτευούσης ταύτης. — Ὁ Ἀβραάμ Παλίτσιν
ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναφέρει τετρακοσίους ναοὺς ἐν τῇ πόλει τῶν
Τσάρων.

(250) Βιβλ. τῶν τάξεων, ἔτ. 1597.

(251) Ὁ Φλέτσερος λέγει ὅτι ὁ Θεόδωρος εἶχε συνήθως ὡς ἑβδο-
μήκοντα ὄψα ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὁ δὲ Τσάρος Βορίσης, ὡς λέγει ὁ Πε-
τρέος, (σ. 281) κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, ὡς διακόσια. Αὐτὸς ὁ

κωδώνων τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος ὁ κώδων τοῦ Οὐγγλίκτου, ὁ ἀναγ-
φείλας τοῖς κατοίκοις τὸν φόνον τοῦ βασιλόπαιδος, πεμφθεὶς μετὰ
τῶν ἑξορίστων, κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Γοδουνόβ εἰς Σιβηρίαν.

(138) Χρον. τοῦ Νίκωνος καὶ τοῦ 'Ροστόβου.— Συλλ. τῶν ἐπισήμων
ἐγγράφων (Τομ. Β, σ. 120).

(139) 'Ιστορία τοῦ Πατρὸς 'Αβραάμ Παλίτσιν. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ
τοῦ Παφνουτίου ἐν Βορόβσκῳ, ἐν τῷ ναῷ τῆς 'Αγίας Εἰρήνης, ἀνε-
γερθέντι, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῆς Τσαρίνης Εἰρήνης, ἀδελφῆς τοῦ Γοδου-
νόβ, σῴζεται ὁ τάφος τοῦ 'Ανδρέου Κλεσνὶν μετ' ἐπιγραφῆς, ὁριζού-
σης τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, τῇ 6 'Απριλίου 1599.

(140) Διηγήματα περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπικρατείας τῆς Μό-
σχας (ἀρ. 95, ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Βιβλιοθήκης μου).

(141) 'Ιστορία τοῦ 'Αβραάμ Παλίτσιν καὶ Χρονικὰ τοῦ Νίκωνος.

(142) Παλίτσιν.—Μαρξερέτος.— Χρον. τοῦ Βορόξοβ.— Βιβλία τῶν
τάξεων.— Τὰ Πολωνικὰ (ἀρ. 21, φ. 206) βεβαιοῦσι τὴν ὑποψίαν,
ὅτι ὁ Γοδουνόβ διέταξε τὸν ἐμπρησμόν.

(143) Κριμαϊκὰ (ἀρ. 19, φ. 109).

(144) Αὐτόθι (ἀρ. 19, φ. 106).

(145) Πολωνικὰ (ἀρ. 21 φ. 178 καὶ 183).

(146) Βιβλ. τῶν τάξεων καὶ χρον. τοῦ Νίκωνος (Τομ. Ζ'. σ.
336).

(147). Πολωνικὰ (ἀρ. 21).— Βιβλ. τῶν τάξεων.

(148) Χρον. τοῦ Νίκ. (Τομ. Ζ', σ. 337—338).

(149) 'Ο Βέλσκης διέπρεψε κατὰ τὸν Λιβονικὸν πόλεμον τῷ 1577.

(150) 'Ιώβ, ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Νίκωνος (Τομ. Ζ'. σ. 341).

(151) Αὐτ. Ἀναφέρεται ὅτι τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ τὰ παρακεί-
μενα μοναστήρια ἐπυροβόλουν διηνεκῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ τεῖχη τοῦ
Κρεμλίνου ἀπεῖχον τρία σχεδὸν βέρστια ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μά-
χης, τὰ δὲ μοναστήρια τοῦ Σωτήρος καὶ Σίμωνος ἀπεῖχον ὡσαύτως
τοῦ Ταναϊδικοῦ, ἴσως οἱ πυροβολισμοὶ οὐδόλως προσέβαλον τοὺς ἐχ-
θρούς.

(152). α.) Χρονογράφοι τινὲς ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Βορίσης παρήγγει-
λε τὴν φαρμάκευσιν τοῦ Γρηγορίου Γοδουνόβ, ἐπειδὴ ἀντίστατο πρὸς
τὸν φόνον τοῦ Δημητρίου, ἀλλ' οὗτος ἔζησεν ἔτι ἐκκληρῶν τὰ καθή-
κοντα τοῦ ἀυλάρχου μέχρι τοῦ 1598. — "Ορ. τὸν κατάλογον τῶν ἐν
τέλει ἐν τῇ 'Ρωσικῇ Βιβλιοθήκῃ (Τομ. Κ', σ. 67).

(152) β.) 'Ιώβ, χρον. τοῦ Νίκωνος (Τομ. Ζ, σ. 67)

(153) Πολωνικὰ (ἀρ. 21, φ. 184).

(154) Διηγήματα περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπικρατείας τῆς Μό-
σχας.

(155). Πολωνικὰ (ἀρ. 23).

(156) Διηγήματα περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπικρατείας τῆς Μό-
σχας.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ.

1584—1587.

Χαρακτηρισμοὶ τοῦ Θεοδώρου σελίς 4. — Σύνοδοι τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου, 5. — Ὀχλαγωγία, 6. — Συνέλευσις, αὐτόθι. — Ἀναχώρησις τοῦ Δημητρίου εἰς Οὐγγλίτσον, αὐτ. — Στάσις ἐν Μόσχῃ, 7. — Ἀρχὴ καὶ ἀρετὴ τοῦ Γοδουνόβ, 9. — Στέψις τοῦ Θεοδώρου, 10. — Διάφοροι χάριτες, 15. — Ὁ Γοδουνόβ κυβερνήτης, 16. — Ἐπανάστασις τῶν Τσερμείδων, 17. — Ἡ Σιβηρία ὑποτάσσεται τὸ δεύτερον, 18. — Σχέσεις πρὸς τὴν Λιθουανίαν, 22. — Συνωμοσία κατὰ Γοδουνόβ, 29. — Σύγκρισις τοῦ Γοδουνόβ καὶ Ἀδάσεβ, 41. — Ἀνακωχὴ πρὸς τὴν Σουηδίαν, 42. — Ἐπανάληψις τῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Δανίαν, 46. — Κριμαϊκὰ, 47. — Πρεσβεία εἰς Κωνσταντινούπολιν, 52. — Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας, εἴτε Γεωργίας, ὑποτελὴς τῆς Ῥωσσίας, 56. — Ἐσωτερικὰ 62. — Κτίσις τοῦ Ἀρχαγγέλου, αὐτ. — Ἀνέγεισις τῆς Λευκῆς εἴτε Τσαρικῆς πόλεως, 63. — Κτίσις τοῦ Οἰράλσκου, αὐτ. — Κίνδυνος τοῦ Γοδουνόβ, 64. — Ἐξορία καὶ τιμωρία, 70. — Οἰκτρὸς θάνατος τοῦ ἥρωος Σουΐσκη, 71. — Τύχη τοῦ οἴκου τοῦ Μάγνου, αὐτ. — Ἀπραξία τοῦ Θεοδώρου, 73.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

1587—1592.

Τελευτῆ τοῦ Βατορίου, σελ. 74. — Σπουδαῖαι διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Λιθουανίαν, 75. — Ἀνακωχῆ,

(174) Κριμαϊκὰ (ἀρ. 21).— Αὐστριακὰ (ἀρ. 5).

(175) Αὐτ. (ἀρ. 6, φ. 25 καὶ 34).— Ὁ Χλοπίτσκης ἀνεχώρησεν ἐκ Μόσχας τῆ 3 Σεπτεμβρίου.

(176) Ἐίδεστάιν (Res Pol. σ. 326—337) ἔτ. 1596.

(177) Τὸν Γερμανὸν Ἰωάννην Ἀνσ. Ὁρ. τὰ Αὐστριακὰ (ἀρ. 6).

(178) Ὁρ. Συλλ. τοῦ Βισμάννου καὶ διηγήσεις τοῦ Σέλ.

(179) Ὁ Ἀλέξανδρος Κομουλέος (καὶ κατὰ τὰ Ῥωσικὰ ἔγγραφα Κολέμος) ἦλθε δις εἰς Μόσχαν, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1595 καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1597. — Ὁρ. τὰ περὶ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης ἔγγραφα. Ἡ πρὸς αὐτὸν ὁδηγία τοῦ Πάπα, γεγραμμένη Λατινιστὶ, ἀντεγράφη κατὰ παραγγελίαν τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β' ἐκ τοῦ σωζομένου τῆ Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικίου χειρογράφου καὶ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Μιχαὴλ Σερβάτοβ τοῖς ἀρχείοις τῆς Μόσχας.

(180) Περσικὰ (ἀρ. 4).

(181) Ὁ σάχης ἐδώρησατο τῷ πρίγκιπι Ἀνδρέα σάργδιον, συνηροσμένον χρυσῶ, καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐπὶ χρυσοῦ, λέγων ὅτι αὕτη ἱστορήθη ὑπὲρ αὐτοῦ κατ' εἰκόνα Ἰταλικήν, πεμφθεῖσαν αὐτῷ ἐξ Ἀρμουζίας.

(182) Ὁ πρίγκιψ Βασίλειος Τιουφιάκιν καὶ ὁ γραμματεὺς Ἰεμελιάνοβ (ὧν ὁ μὲν ἔλαβε παρὰ τοῦ ταμείου τριακόσια, ὁ δὲ διακόσια ρούβλια), ἐπέμφθησαν ἐκ Μόσχας τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1595. Καὶ ὁ μὲν Τιουφιάκιν ἐτελεύτησε πρὶν ἢ ἀφικθῆ εἰς Περσίαν, τῆ 18 Αὐγούστου· ὁ δὲ γραμματεὺς, ἐν Γουιλάνῃ· ὁ δὲ γραφεὺς καὶ ὁ διερμηνευτὴς καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς τριακονταπέντε, ἐν Περσίᾳ. Ἐπανῆλθον δὲ τῷ 1598 τρεῖς μόνον ἰερακοκόμοι, εἷς μοναχὸς καὶ τινες τοξόται.

(183) Ὁρ. τὰ περὶ Γεωργίας.— Ὁ Θεόδωρος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἰούνιον μῆνα τοῦ 1596· « Ἐξέπεμψα τοὺς στρατηγούς μου ἐπὶ τὸν Σαβκάλον, οἵτινες ἐφόνευσαν πολλοὺς, τραυματίσαντες καὶ αὐτὸν τὸν Σαβκάλον. Εἶτα δὲ παρεκάλεσαν ἡμᾶς ἵνα πέμψωμεν ἐπὶ τὸν Σαβκάλον πολὺν στρατὸν, ὅπως κρατήσῃ τῆς πόλεως Τάρκης καὶ παραδῶ διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν τὴν κυριαρχίαν τῷ συγγενεῖ σου Κρίμ—Σαβκ' λω... Ἐπεστείλαμεν δέ σοι, ὅτι καὶ σὺ ὄφειλες πέμψαι ἐπὶ τὸν Σαβκάλον στρατὸν μετὰ τοῦ υἱοῦ σου Ἰουρίου καὶ πτοῖς συγγενοῖς Κρίμ Σαβκάλου. » Λέγεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Κρίμ Σαβκάλου ἔφερε πάντοτε ὁ διάδοχος τοῦ Σαβκάλου. Ὁρα Μυλλέρου Συλλογὴν Ῥωσ. Ἱστορ. Τόμ. Δ', σ. 35. Παρακατιὸν δέ· « Ἐλάβομεν ἐκ Τάρκης τὴν ἀναφορὰν τοῦ στρατηγοῦ ἡμῶν πρίγκιπος Χβοροστίνιν, καὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, δι' ἧς ἀναγγέλλουσιν ἡμῖν ὅτι ἐπολέμησαν πρὸς τὴν χώραν τοῦ Σαβκάλου καὶ ἐκράτησαν τῆς Τάρκης, ἀλλ' ὅτι σὺ οὐκ ἐπέμψας τὸν υἱόν σου ὅτι ὁ συγγενὴς σου Κρίμ—Σαβκάλος οὐκ ἐστράτευσεν ἐπὶ τὸν Σαβκάλον, καὶ ὅτι οἱ στρατηγοί, διαμείναντες ἐπὶ πολὺ ἐν Τάρκῃ, κατέστρεψαν τέλος τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸν Τερέκον. » Ὁ Γάρβεφ, ἀναφέρων τὴν Τάρκην, λέ-

194.— Ἡ Εἰρήνη αἰρεῖται τὸ μοναχικὸν σχῆμα, 197.
— Ὁ Γοδουνὸβ ἀνογορεύεται Τάρος, 199.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ
ΙΣΤ' ΑΙΩΝΟΣ.

Ἀσφάλεια τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰς ὁμόρους δυνάμεις, Σελ. 211.— Στρατὸς αὐτ.— Μισθοφορὰ, 213.— Πρόοδοι, 214.— Πλοῦτος τῶν Στρογονόβ, 217. Διαδικασία, αὐτ.— Βάσανοι καὶ τιμωρία, 219.— Ἐμπορία, αὐτ.— Ῥωστικὰ πλοῖα, 224.— Γεωμετρία καὶ Ἀριθμητικὴ, 227.— Σημεῖα ἢ συνθηματικὴ γραφὴ, 228.— Γεωγραφία, αὐτ.— Φιλολογία, 229.— Τέχναι, 235.— Μόσχα, 238.— Ἡθῆ, 240.— Ἐριδες περὶ τῶν πρεσβείων τῶν οἰκῶν καὶ τάξεων, αὐτ.— Ἀλλοδαποὶ οἶνοι καὶ Ῥωστικὰ ἐδέσματα, 242.— Φιλοξενία, 243.— Μακροβιότης, αὐτ.— Ἴατροί, αὐτ.— Φαρμακοποιοὶ, 244.— Φάρμακα, 245.— Νεκροδοχεῖον, αὐτ.— Γυναικεία στολή, 246.— Ψυχαγωγία, 247.— Λουτρὰ, 248.— Κακία, αὐτ.— Τελευτὴ τοῦ πρώτου υἱοῦ τοῦ Βορίδη, 249.— Ἀνεξιθρησκεία, 250.— Ἐνωσις ἐν Λιθουανίᾳ, 251. Σημειώσεις, σελ. 252.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

	Ἡμάρτηται	Διόρθου
Σελ.	10. σ. 17. τεσσακονθημένου	τεσσαρακονθημένου
»	96. » 8. (68)	(98)
»	102. » 28. δανάμεων	δυνάμεων
»	» » 15. ἐπσαετὲς	ἐπταετὲς
»	118. » 8. παρετίθηντο	παρατίθησαν
»	124. » 6. δέρειε	δέρειν
»	140. » 15. θρυλλήματο	θρυλλήματα
»	141. » 29. (152)	(156)
»	224. » 66. ἐξήρτησεν	ἐξήρτυσεν
»	229. » 8. (242)	(252)

σειον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Κόμητος Βοροντσόβ. Τὸ βιβλίον τοῦ Φλέτσερου ἐπιγράφεται, *Ol the Russe Common Wealth, or manner of government by the Russe Emperour, commonly called the Emperour of Moskovia, with the manners and fashions of the people of that country, at London printed by T. D. for Thomas Charde 1591.* Ὁ Φλέτσερος προσεφώνησε τῷ βιβλίῳ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἦν τόπος ἄνευ γραπτῶν νόμων καὶ ἄνευ δικαιοσύνης ἐν γένει! Καὶ τοι τοιαῦτα παράδοξα λέγων

(191) Αὐστριακὰ (ἀρ. 26).—Ὁμιλία Ὁρσέν.—Ἐγγραφα τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου.

(192) Τὴν ἡμέραν τοῦ Ἰουρίου.

(193) Φλέτσερος (φ. 46).—Ἐρβερστάιν (φ. 40). Τόμ. Ζ' τῆς ἀναχειρας Ἱστορίας.

(194) Ὁρ. τὸν Κώδηκα τοῦ Τσάρου Ἰωάννου τοῦ Βασιλείου καὶ διατάγματα τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν τῇ συλλ. τοῦ Τατίσεβ. σ. 221 καὶ 240. Εὐρετήριοι τῶν Ῥωσικῶν νόμων (Τομ. Α' σ. 127 καὶ 130).

(195) Βαθμολ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.—Χρονικὰ Νίκωνος Τόμ. Η, σ. 30 καὶ 45.

(196) Χρονικ. Νίκ. (Τόμ. Ζ', σ. 328. Τόμ. Η', σ. 28.) Βαθμ. Βιβλ. Λατουχίνου.—Ἐν τοῖς χρονογράφοις ἀναφέρεται ὅτι ἐν Κιτάι-Γορὸδ ἠγέρθησαν λιθόδομοι οἰκίαι καὶ ἐργαστήρια, ὧν ἡ οἰκοδομὴ ἔληξε τῷ 7104 (1596).

(197) Διήγησις περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπικρατείας τῆς Μόσχας.

(198) Φλέτσ. (φ. 36).—Ὁ Μαρξερέτος λέγει ὅτι αἱ συνεδριάσεις τοῦ συμβουλίου διήρουν ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ἕκτης

(199) Χρον. τοῦ Νίκωνος, Τ. Η', σ. 23.—Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.—Φλέτσ. Τ. Γ.

(200) Μαρξερ. (σ. 94, 95.—Χρον. τοῦ Νίκωνος, Τ. Η', σ. 30.—Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.

(201) Ὁρ. τὸν πρὸς τὸν Τσάρου καὶ Θεόδωρον τὸν Βορίση ὄρκου τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ συλλ. τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τομ. Β, σ. 192).

(202) Τῷ 1595.—Ὁρ. Χρον. τοῦ Νίκωνος, Τ. Η, σ. 23, 31 καὶ 32.—Ὁ ἠγεμὼν τοῦ Οὐγλίτσου ἐτελεύτησε τῷ 1286.

(203) Ἱστορία τῆς Ῥωσικῆς Ἱεραρχίας, Τ. Δ, σ. 164. Τὸ μοναστήριον τοῦτο, ἀναγεράθην ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου κατὰ τὸν 14 αἰῶνα, ἀπεῖχε βέροστιον ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τῆς Πετσέρσκης.

(204) Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.

(505) Χρον. τοῦ Πσκόβου (φ. 39).—Βαθμ. Βιβλ. τοῦ Λατουχίνου.—Χρον. Μορόζοβ, ὅπου τὰ καθ' ἕκαστά εἰσιν ἱκανῶς μυθώδη.—Χρον. τοῦ Πετρίου, σ. 263.

(206) Γνωστὴ ἐστὶν ἡ ἱστορία τοῦ Ἀνδροκλέους καὶ τοῦ Λέοντος ἐν ταῖς Ἀττικαῖς Νυξί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000079646

οἱ Σουῖσκοι οὐκ ἤθελον Γοδουνὸβ ἐπὶ τοῦ θρόνου· ἀλλ' οἱ Σουῖσκοι οὐδόλως ἀντέστησαν ("Ορ. τὸ ἔγγραφο τῆς ἐκλογῆς.)

(217) Τουτέστι τὴν Γεωργίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Κιργίσιων.

(218) "Ορα τὸ ἔγγραφο τῆς ἐκλογῆς. "Εν τινι χρονικῷ ἀναφέρεται ὅτι τινὲς, φοβοῦμενοι μὴ οὐ κλαύσωσι καὶ ἀγνοοῦντες τὸ χεῖν προσποιητὰ δάκρυα, ὕγρανον τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ σιάλου.

(219) "Ορ. Μαρξερέτον καὶ Φλέτσερον.

(220) Φλέτσερος φ. 59, 61.— 'Εν τῇ πρὸς τὸν Μάγνον ἐπιστολῇ τοῦ 'Ιωάννου ἀναφέρονται τὸ πρῶτον δίπυρα (Τόμ. Θ' τῆς ἀνα χειρῶν ἱστορίας).

(221) Τόμ. Η' τῆς ἀνὰ χειρῶν ἱστορίας.

(222) Φλέτσερος φ. 37, 41.—Μαρξερέτος (σ. 56 καὶ 66).

(223) Τσέτας ἢ τσέτβεργ.—"Ορα Τόμ. Ι' τῆς ἱστορίας ταύτης.— Πιστευτέος ἄρα ὁ Μαρξερέτος ὅτι οἱ χωρικοὶ ἐτέλουν τῷ Τσάρῳ ἐτησίως δέκα, δώδεκα καὶ δεκαπέντε 'Ρούβλια, τουτέστιν ἐξήκοντα τῶν νῦν ;

(224) Φλέτσερος φ. 40 καὶ 42.

(225) Συλλογὴ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων (Τόμ. Α, σ. 584).

(226) Φλέτσερος φ. 53.

(227) Αὐτόθι.

(228) Διαθήκη τοῦ 'Ιωάννου (1572).

(229) Συλλογὴ τῶν Νόμων ὑπὸ Τατίτσεβ (σ. 103).

(230) Φλέτσερος φ. 52.— Μαρξερέτος, σ. 43 καὶ 67.

(331) "Ορ. τὰ περὶ Περσίας ἔγγραφα, ἀριθ. 4.

(232) Πρῶτερον, λέγει ὁ Φλέτσερος, ἐξήγοντο πεντήκοντα χιλιάδες πουδίων, ἀλλὰ νῦν μόνον δέκα χιλιάδες· ἐπειδὴ ἡ 'Ρωσσία οὐ κατέχει τὴν Νάρβαν.

(233) "Ορ. τὰ Περσικὰ, (ἀρ. 4, φ. 71).

(234) "Ορ. τὰ ἄρχεῖα τοῦ 'Υπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ἀναφορὰς ἐκ τοῦ Κολμογόρον, ἔτ. 1604 καὶ 1605, ἀρ. 1.

(235) "Ορ. τὰ περὶ Αὐστρίας.

(236) Χρονικὰ 'Ομοσπονδίας (Τόμ. Γ', σ. 163).

(237) "Ορα Τόμ. Ι' τῆς ἱστορίας ταύτης.

(238) Βιβλ. τῶν τάξεων.

(239) 'Εν τῷ τέλει τοῦ παρ' ἐμοὶ ἀντιτύπου ὑπὸ νεωτέρας χειρὸς προσετέθη τὸ σύγγραμμα τοῦ Γαληνοῦ περὶ μεγάλου καὶ μικροῦ κόσμου μετὰ τῆς ἐξῆς σημειώσεως, « Ἀντεγράφη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Κυρίλλου ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ 'Οσίου πατρὸς ἡμῶν 'Ηγουμένου Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βιέλο-Ὁζέρου τοῦ θαναματούργοῦ ἐν ἔτει 7143, ἧτοι 1635.

'Εν τῇ διηγῆσει περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ λέγει, « Ὡς διηγοῦνται, ὁ ἀνὴρ ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τρεῖς ῥαφὰς, ἀποληγούσας εἰς γωνίας, ἡ δὲ γυναικεία κεφαλὴ ἔχει μίαν μόνην ῥαφήν περιλαμβάνουσαν ἅπασαν τὴν κεφαλὴν. 'Εκ τῶν σημείων τούτων διακρίνονται οἱ

Τσάρος ἐγένετο τῶν ὕψων, ἅτινα ἔπεμπεν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν φίλων αὐ-
τοῦ συνδαιτυμόνων.

(253) Μαρζερέτος, σ. 99. 105

(254) Αὐτόθι σ. 29, 33, 40, 47, 52, 53. — Ἡ ἐπιστολὴ Ἐρρίκου
τοῦ Δ' πρὸς τὸν Θεόδωρον σώζεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐπὶ τῶν
Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου.

(255) Φλέτσερος, σ. 106. — Μαρζερέτος. 35 καὶ 118. καὶ τόμος Θ'.
τῆς ἀνὰ χειρὸς ἱστορίας.

(256) Μαρζερέτος, σ. 48. — Φλέτσερος, σ. 113. — Ὀδοιπορία εἰς Μό-
σχαν τῷ 1602. — Ἐν τῇ Ἀποθήκῃ τοῦ Βούσιγγ, T. Z, σ. 271.

(257) Διαγραφὴ τοῦ ἱματισμοῦ T. H' τῆς ἀνὰ χειρὸς ἱστορίας.

(258) Ὁ Φλέτσερος λέγει ὅτι ὁ Γοδοννόβ ἐδίδω καὶ ψυχρὸν ἀγίασμα
τῷ νοσοῦντι νιῶ.

(259) T. E' τῆς ἀνὰ χειρὸς ἱστορίας.

(260) Histoire de l'Union ὑπὸ Καμένση, σ. 39 καὶ ἐπ.

(261) Περὶ Μόσχας, ὑπὸ Ποσεβίνου σ. 9—11.

(262) Τὰ Αὐστριακὰ (ἀρ. 6). — Κατὰ ταῦτα ὁ Μητροπολίτης διέμενε
τότε οὐχὶ ἐν Κιέβω, ἀλλ' ἐν Νοβογορόδω-Λιτόβσκω.

(263) Ὁρ. Ἐκκλ. Χρονικὰ τοῦ Βαρὸν T. Z, σ. 6, 14 καὶ 24. καὶ τὸ
Χρον. τοῦ Πιασέτση, φ. 138, 134.

(264) Δαυρέντιος Δρεβίνσκη, πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας Βολυνίας
τῷ 1620. (Ὁρ. Histoire de l'Union σ. 69 καὶ 73).

90. — Σχέσεις πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ταυρικὴν 91. — Πόλεμος πρὸς τὴν Σουηδίαν, 94 — Νέα πρὸς τὴν Λιθουανίαν ἀνακωχή 102. — Μεγαλείον τοῦ Γοδουννόβ, αὐτ. — Ἐγκαθίδρυσίς Πατριαρχείου ἐν Ῥωσσία, 103. — Βουλὴ τοῦ Γοδουννόβ, 113. — Δολοφονία τοῦ βασιλόπαιδος Δημητρίου, 118. — Ἐμπρησμός τῆς Μόσχας, 127. — Εἰσβολὴ τοῦ Χάνη καὶ μάχη παρὰ τὸν Ὀκκαν, 128. — Νέον ἀξίωμα τοῦ Γοδουννόβ, 139. — Τὸ Ταναϊτικὸν μοναστήριον, 140. — Συκοφαντία κατὰ τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἐκδίκησις αὐτοῦ, αὐτ. — Ἐπιείκεια καὶ δόξα τοῦ Γοδουννόβ, 141. — Ἐγκυμόνησις τῆς Εἰρήνης, 142. — Γέννησις καὶ τελευτὴ τοῦ βασιλόπαιδος Θεοδώρου, 143.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ.

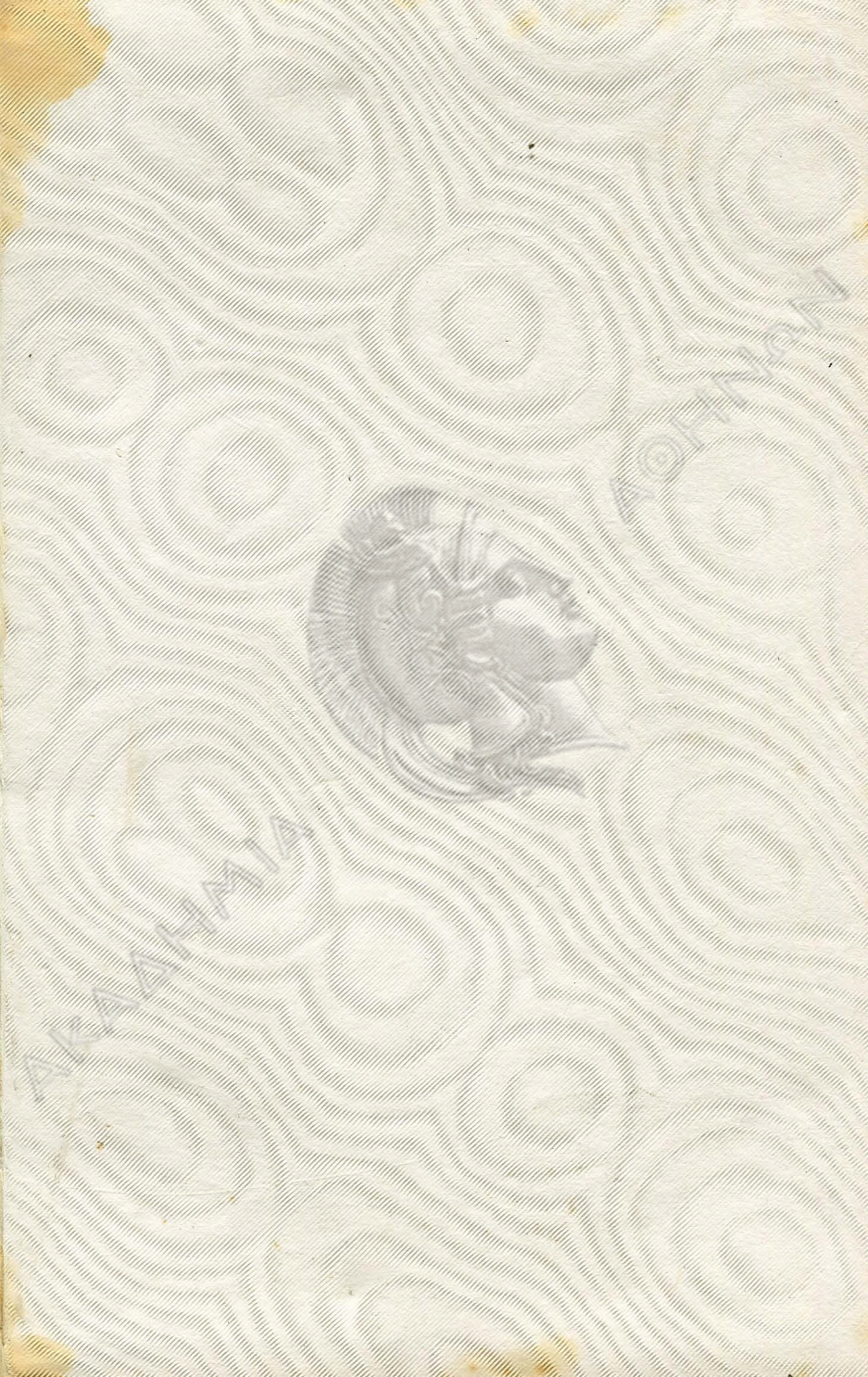
1591—1598.

Πόλεμος καὶ εἰρήνη πρὸς τὴν Σουηδίαν, σελ. 145. — Ἀλληλογραφία πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Λιθουανίας, 151. — Εἰσβολὴ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας, 153. — Πρεσβεία εἰς Κωνσταντινούπολιν, αὐτ. — Ἀπειθεία τῶν Καζάκων τοῦ Τανάιδος, 157. — Κτίσις πόλεων, αὐτ. — Εἰρήνη πρὸς τὸν Χάνην, 159. — Βοήθεια πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, 164. — Ἐπιφανὴς πρεσβευτῆς τοῦ αὐτοκράτορος, 165. — Ὁ ἀπεσταλμένος ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Η΄, 168. — Φιλία τοῦ Θεοδώρου καὶ δάχη Ἀββᾶς, 170. — Πόλεμος πρὸς τὸν Σαβκάλον, 174. — Σχέσεις πρὸς τὴν Δανίαν καὶ Ἀγγλίαν, 177. — Νόμος περὶ δουλείας τῶν χωρικῶν καὶ οἰκετῶν, 185. — Νέον φρούριον ἐν Σμολένσκῳ, 187. — Ἐμπρησται, 188. — Ἡ αὐτὴ τῆς Μόσχας, 189. — Τύφλωσις τοῦ βασιλέως Συμεῶνος, 190. — Ἐπίσκοποι Ἕλληνες ἐν Μόσχᾳ, 191. — Καταστροφή τοῦ μοναστηρίου Πετδέρσκης, 192. — Λόγος τοῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν Γοδουννόβ, αὐτ. — Τελευτὴ τοῦ Θεοδώρου, 193. — Ὀρκος πρὸς τὴν Εἰρήνην,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

© ΠΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΟΜΟΝΟΜΙΑ